

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

HAPİSHANE ROMANLARI (1950–1980)

YÜKSEK LİSANS

Şaziye AYALI

Balıkesir, 2012

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

HAPİSHANE ROMANLARI (1950–1980)

YÜKSEK LİSANS

Şaziye AYALI

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Mehmet NARLI

Balıkesir, 2012

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitünüzün Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda 201112511004 numaralı Şaziye AYALI'nın hazırladığı " Hapishane Romanları (1950-1980)" konulu YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca ..18.09.2012 tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ/OY ÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

Üye (Danışman)

Doç.Dr. Mehmet Narlı

Üye (Yedek)

Doç.Dr. Kahraman Bostancı

Üye

Başkan
Doç.Dr. Ertan Örgen

Üye

Doç. Dr. Salim Çonoğlu

Üye (yedek)

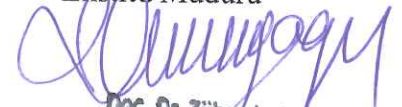
Yard. Doç. Dr. Bayram Yıldız

Üye

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylım.

05/10/2012

Enstitü Müdürü

Doç. Dr. Zübeyde Güneş YAGCI
Müdür

ÖZET

HAPİSHANE ROMANLARI (1950–1980)

AYALI, Şaziye

Yüksek Lisans, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mehmet NARLI

2012, XII+205 Sayfa

Türk romanının doğuşundan itibaren sosyal ve siyasi yapıyla bağı oldukça güçlüdür. Ahmet Mithat Efendi, Namık Kemal, Recaiîde Mahmut Ekrem gibi ilk romancılar, yaşadıkları dönemin problemlerini romanlarında yansıttıkları gibi, sosyal ve siyasal hayata eleştiriler ve öneriler de getirmişlerdir. Türk romanının bu niteliği Cumhuriyet'ten bugüne kadar devam etmiştir. Bizim 1950–1980 arasında yayımlanan romanlarda hapishane olgusunu incelemeye çalışmamız da temelde bu gerçekliğe bağlıdır.

İlk romanlardan itibaren zindan, kale, mahbes olarak geçen mekân, belirlediğimiz romanlarda “hapishane, dam, kodes, içeri, zindan” gibi adlandırmalarla vakanın ortamını hazırlamakta; belirli sürelerde orada yaşayan insanların yaşama biçimlerini belirlemekte; davranışlarını, bakış açılarını etkilemektedir. Roman ve hapishane bağlamında belirlediğimiz açık bir gerçek de yazarların hayat hikâyeleri ile romanlardaki hapishane hayatları arasında bir benzerliğin var olmasıdır. Bu tespit, roman ve biyografi ilişkisini tartışmamızı da gerekli kıldı. Hapishane, doğası itibari ile suçluların veya suçlananların mekânıdır. Dolayısıyla ele aldığımız romanlardaki hapishane kişileri ya tutuklu ya da mahkûmdur. Tutukluların hapishanedeki hayatları adeta suç ve ceza arasında yaşadıkları tedirginlik ve gerginlikten ibarettir. Mahkûmların yaşadıkları temel duyguları, cezaya itiraz ve dışlanma korkusu olarak belirlemek mümkündür.

Hapishanelerde kanunlar gereği bir sosyal ve idari yapılanma olduğu gibi mahkûmların kendi aralarında kurdukları bir sosyal düzenden de söz etmek mümkündür. Ağa, meydancı, koğu temsilcisi gibi sosyal birimler mahkûmların kendi aralarında kurdukları yapının birimleridir. Bu yapı belirli ölçülerde kanunlar dışında “hapishane raconu” diyebileceğimiz teamüller ve müeyyideler sistemi oluşturmaktadır. Esasen bu sosyal yapının içine “hapishane argosu”nu da ilave etmek gerekir. Ele alınan romanlarda özellikle suçluluk, suçlar ve cezalar merkezinde bir “öteki dil” oluştuğu açıktır.

Romanlardaki hapishane olgusu çerçevesinde yapılan bu inceleme, edebiyat sosyolojisi bağlamında da daha birçok çalışmanın yapılması gerektiğini ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Roman, Türk romanı, hapishane, suç, ceza, mahkûm.

ABSTRACT
PRISON NOVELS (1950-1980)

AYALI, Şaziye
Master Thesis, Turkish Language and Literature
Thesis Advisor: Assoc. Dr. Mehmet NARLI
2012, XII+205 Pages

Turkish novel's tie with social and political structure has been pretty strong since its birth. First novelists such as Ahmet Mithat Efendi, Namık Kemal, Recaizâde Mahmut Ekrem not only reflected the problems of their time in their novels but also they brought some new proposals and critics to social and political life. The nature of Turkish novel has continued since the birth of Turkish Republic. Our research into the phenomenon of prison in the novels published between 1950-1980 is basically related to this fact.

From the first novels, the place named as dungeon, castle and prison, was "prison, jail, cage, inside, dungeon" in our selected novels and made the atmosphere ready. It determined the life style of the people living there in certain period of time and affected the behavior and point of view of them. Another fact found out in the prison and novel context is that there is a similarity between the life of the authors and the life in the prison. This finding made it essential to discuss the relationship of novel and biography. Prison intrinsically is the place of criminals and blamed people. For this reason, the people we dealt with in the novels are either convicts or arrested people. The life of the arrested people in the prison consists of stress and nervousness they experience between crime and punishment. It is possible to specify the emotions of the convicts as objection to punishment and fear of exclusion.

It is possible to observe a social system established among the convicts together with the social and governing structure designed by the law in prisons. The social units such as “landlord, baseman, and dorm representative” are the social units established among the convicts. This system created the illegal “prison swagger” which includes practices and sanctions. “Prison slang” should also be added into this social system. It is obvious to see that there is an “another language” in the dealt novels concerning guilty, crimes and punishments.

This investigation which is made in the frame of the phenomenon of prison in novels put forward the need to conduct many studies in the context of literature sociology.

Key Words: Novel, Turkish novel, prison, crime, punishment, convict.

ÖN SÖZ

Hapishane ve roman ilişkisi üzerine akademik bir çalışma yapmak, Türk romanının sosyal karakterinin bir gereğidir. Çünkü kuruluşundan bu yana Türk romanı sosyal ve siyasal hayatın bütün boyutlarıyla yakından ilgilenmiş, hatta kültürel hayatın değişmesinde ve biçimlenmesinde belirleyici roller bile üstlenmiştir. Fakat hapishane ve roman ilişkisi, romanlarda işlenen diğer sosyal konulardan biraz daha farklıdır. Çünkü hapishane diğer mekânlara göre, mahkûm da diğer insanlara göre biraz daha “öteki”dir.

Tecrit, sürgün, zindan, modern hapishane gibi hangi şekliyle olursa olsun, Ortaçağ’da, modern zamanlarda hangi aşamada olursa olsun dünyanın her yerinde bütün insanlar gibi yazarların, düşünürlerin, edebiyatçıların diğer birçok sanatçıların da hayatlarında hapishanenin bir yeri olabilmıştır. Siyasal veya dinsel otoritenin veya hepsinin birden oluşturduğu yasal otoritenin dışlama, cezalandırma, ıslah etme, mahrum etme gibi yaptırımlar için hapishaneye ihtiyacı olmuştur. Bu yüzden de ilk biçimlerinden bugüne hapishaneler giderek çoğalmıştır. Hapishanelerden beklenen işlevlerin yerine getirilip getirilmediğini bir tarafa bırakarak edebiyat ve hapishane ilişkisine geçerse diyebiliriz ki bunun için seçilecek olan en uygun tür, insan hayatını bütün boyutlarıyla anlatma iddiasında olan romandır. Gerçekten de sadece 1950- 1980 arasında yayımlanan romanlar üzerinde yaptığımız bir tarama gösterdi ki Türk romanında hapishane ve insan merkezinde inceleme ve çözümlenmeler yapılmadan romanımızın sosyal boyutları bütünüyle görülmüş olamaz.

1950–1980 yılları arasında yayımlanan hapishane romanlarını incelediğimiz bu çalışmada, olay örgüsü hapishanede geçen on sekiz roman üzerinde çalıştık. Ancak bu on sekiz romanın belirlenmesi oldukça zorlu bir taramayı gerektirdi. Çünkü belirtilen tarihler arasında, birçoğunu görme imkânı dahi bulamadığımız tür kaydı roman olarak geçmiş bin civarında kitap (türü için ‘hikâye’ kaydı olan da var) var. Bu romanların hangisinde “hapishanenin” bulunduğunu anlamak için yüzlercesini okuduk ama bir o kadarının içeriği hakkında özet bilgilerden ve romanları daha önce okuyanlardan yararlandık. Bazı romanlar hapishaneden söz ediyorlardı ama olay örgüleri hapishanelerde kurulmuyordu. Bu yüzden önce yirmi yedi olarak belirlediğimiz roman sayısı on sekize düştü. Örneğin İnce Memet I-II,

Fosforlu Cevriye, Göz Bağı, Sanık, Saçkıran, Tuz ve Ekmek, Kara Ahmet Destanı ve Tartışma adlı romanları, olay örgüleri hapisanede geçmediği için eledik ve çalışmamıza dâhil etmedik. Çalışma kapsamına aldığımız ama roman türü içinde değerlendirilip değerlendirilmeyeceği tartışma konusu olan iki kitabımız da var: Abdülkadir Billurcu'nun F-13-101 Cınnet Koşuşu kitabı ile Adnan Veli'nin Mapusane Çeşmesi. Birinci kitap yazarın hapisane hatıralarını ve değerlendirmelerini içeren notlardan oluşuyor. İkinci kitap ise daha çok hapisane çevresinde yazılmış öyküler olarak görünüyor. Ama her iki kitabın da hapisane bütünlüğünde bir tahkiyeleri olduğu için çalışma kapsamına dâhil ettik.

Roman ve hapisane bağlamında oldukça yetersiz bir literatür vardır. Hapishanenin tarihini, yapısını, işlevlerini, türlerini anlatan birçok kaynak var ve bunlardan bir kaçını da değerlendirdik. Kemal Tahir ve romanı, Rıfat Ilgaz ve romanı çevresinde romancıların hapisane hayatlarına, romanlardaki bu biyografik bilgiye atıflar yapan ve hayli yararlı olan birkaç çalışmayı vurgulamak gerekir.

“Giriş” bölümünde çalışmamızın amacını ve yöntemini belirlemeye; birinci bölümde, hapishanenin tarihsel gelişimine ve işlevlerine değinerek kavramsal bir çerçeve hazırlamaya çalıştık. İkinci bölümde yazarların hapisane hayatlarını, buna bağlı olarak da romanların biyografik karakter taşıyıp taşımadıklarını inceledik.

Üçüncü bölüm olan “Hapisane Romanları”nı kendi içerisinde altı alt başlığa ayırarak inceledik: “Hapisane Romanlarının Olay Örgüleri; Hapisane İnsanları; Suç ve Ceza; Hapishanelerde Sosyal Yapılanma; İçeri Dışarı Algısı; Hapisane Argosu”. Birinci alt başlıkta üzerinde çalıştığımız romanların kısaca olay örgülerini verdik. İkinci alt başlıkta hapisane insanların hayatlarını anlattık, kişiliklerini değerlendirdik. Üçüncü alt başlıkta kanun ve ceza arasındaki ilişkiyi, mahkûmların suç ve ceza algılarını ve mahkûmlar arasında oluşan suçları ve cezalandırmaları ortaya koymaya çalıştık. Dördüncü alt başlıkta hapisane yönetimini, mekânsal yapıyı, mahkûmların görüşme düzenini, mahkûmlar ve mahkûmlar arasındaki sosyal yapılanmaları incelemeye çalıştık. Beşinci alt başlıkta mahkûmların hapisaneye girdikten sonra dışarıyı nasıl algıladıklarından, özlemlerinden, yaptıkları iç-dış mukayeselerinden ve bunların mahkûmlarda yarattığı duygusal çöküntülerden bahsettik. “Hapisane Argosu” adlı altıncı alt başlıkta ise hapishanelerde oluşan argoyu değerlendirmeye ve bu çerçevede bir sözlük hazırlamaya çalıştık.

Çalışma boyunca hiçbir Şekilde yardımını esirgemeyen, yokluğunda dahi gölgesini yanımda hissettiren çok değerli danışmanım Doç. Dr. Mehmet Narlı'ya, çalışma sırasında yardımcı olan meslektaşım Ruhi İnan'a ve beni hayatımın hiçbir anında yalnız bırakmayan, hayattaki tek gerçek sığınağım biricik annem ve babama teşekkürü bir borç bilirim.

Şaziye AYALI

2012

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	x
ÇİZELGE VE TABLOLAR LİSTESİ	xiv
KISALTMALAR:	xv
1. GİRİŞ	1
1.1. AMAÇ.....	1
1.2. YÖNTEM.....	1
2. BİRİNCİ BÖLÜM: KAVRAMSAL VE TARİHSEL ÇERÇEVE	3
2.1. Kavramlara Kısa Bir Değini.....	3
2.2. Hapishanenin Tarihsel Gelişimine Atf.....	5
3. İKİNCİ BÖLÜM: YAZARLARIN HAPİSHANE HAYATLARI/ ROMANLARIN BİYOGRAFİK KARAKTERİ.....	12
3.1. Orhan Kemal	12
3.2. Kemal Tahir:	15
3.3. Kerim Korcan.....	20
3.4. Çetin Altan:	21
3.5. Nihal Atsız:	22
3.6. Erdal Öz:	24
3.7. Rıfat Ilgaz:.....	25
3.8. Abdülkadir Billurcu.....	26
3.9. Füzûzan:.....	27
4. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: HAPİSHANE ROMANLARI.....	29
4.1. Hapishane Romanlarının Olay Örgüleri.....	29
4.1.1. Orhan Kemal: Suçlu	29
4.1.2. Kemal Tahir: Esir Şehrin Mahpusu.....	30
4.1.3. Kemal Tahir: Kelleci Memet.....	31
4.1.4. Orhan Kemal: Sokakların Çocuğu	32
4.1.5. Kerim Korcan: Linç.....	33

4.1.6. Kerim Korcan: Tatar Ramazan	34
4.1.7. Kerim Korcan: İdamlıklar	37
4.1.8. Çetin Altan: Büyük Gözaltı.....	39
4.1.9. Nihal Atsız: Ruh Adam	40
4.1.10. Adnan Veli: Mapusane Çeşmesi	41
4.1.11. Abdülkadir Billurcu: F-13-101 Cinnet Koğuşu	42
4.1.12. Erdal Öz: Yaralısın.....	43
4.1.13. Kemal Tahir: Karılar Koğuşu.....	44
4.1.14. Kemal Tahir: Namuscular	45
4.1.15. Rıfat Ilgaz: Karartma Geceleri	47
4.1.16. Fűrüzan: 47'liler.....	48
4.1.17. Kemal Tahir: Damağası	49
4.1.18. Çetin Altan: Bir Avuç Gökyüzü.....	50
4.2. Hapishane Romanlarının İnsanları	51
4.2.1. Orhan Kemal: Suçlu ve Sokakların Çocuğu	52
4.2.2. Kemal Tahir: Esir Şehrin Mahpusu.....	56
4.2.3. Kemal Tahir: Kelleci Memet.....	60
4.2.4. Kerim Korcan: Linç.....	63
4.2.5. Kerim Korcan: Tatar Ramazan	66
4.2.6. Kerim Korcan: İdamlıklar	70
4.2.7. Çetin Altan: Büyük Gözaltı.....	73
4.2.8. Nihal Atsız: Ruh Adam	74
4.2.9. Adnan Veli: Mapusane Çeşmesi	74
4.2.10. Abdülkadir Billurcu: F-13-101 Cinnet Koğuşu	75
4.2.11. Erdal Öz: Yaralısın.....	76
4.2.12. Kemal Tahir: Karılar Koğuşu.....	77
4.2.13. Kemal Tahir: Namuscular	80
4.2.14. Rıfat Ilgaz: Karartma Geceleri	83
4.2.15. Fűrüzan: 47'liler.....	83
4.2.16. Kemal Tahir: Dam Ağası	84
4.2.17. Çetin Altan: Bir Avuç Gökyüzü.....	86
4.3. Suçlar ve Cezalar.....	86
4.3.1. Kanun ve Yargılama Bağlamında Suç ve Ceza	87

4.3.1.1. Orhan Kemal: Suçlu ve Sokakların Çocuğu	91
4.3.1.2. Kemal Tahir: Esir Şehrin Mahpusu.....	93
4.3.1.3. Kemal Tahir: Kelleci Memet.....	95
4.3.1.4. Kerim Korcan: Linç	97
4.3.1.5. Kerim Korcan: Tatar Ramazan	98
4.3.1.6. Kerim Korcan: İdamlıklar	100
4.3.1.7. Çetin Altan: Büyük Gözaltı.....	102
4.3.1.8. Nihal Atsız: Ruh Adam	102
4.3.1.9. Adnan Veli: Mapusane Çeşmesi	103
4.3.1.10. Abdülkadir Billurcu: F-13-101 Cinnet Koğuşu	106
4.3.1.11. Erdal Öz: Yaralısın.....	108
4.3.1.12. Kemal Tahir: Karılar Koğuşu.....	110
4.3.1.13. Kemal Tahir: Namuscular	111
4.3.1.14. Rıfat Ilgaz: Karartma Geceleri	113
4.3.1.15. Füzünan: 47'liler	114
4.3.1.16. Kemal Tahir: Dam Ağası	114
4.3.1.17. Çetin Altan: Bir Avuç Gökyüzü.....	116
4.3.2. Mahkûmlar Arasında Suç ve Ceza İlişkisi	121
4.4. Hapishanelerde Sosyal Yapılanma.....	128
4.4.1. Hapishane Yönetimi.....	128
4.4.1.1. Genel Olarak Hapishane İdaresi:.....	129
4.4.1.2. Müdür:.....	138
4.4.1.3. Savcı:.....	141
4.4.1.4. Gardiyan:.....	143
4.4.1.5. Jandarma:	146
4.4.1.6. Mahkûm Hakları:	147
4.4.2. Mekânsal Yapılanma.....	148
4.4.2.1. Hapishane:.....	148
4.4.2.2. Koğuşlar:	151
4.4.2.3. Çocuk Koğuşu:	158
4.4.2.4. Hücre:	160
4.4.2.5. Revir:.....	165
4.4.2.6. Avlu:.....	166

4.4.2.7.Dükkânlar:	168
4.4.2.8.Banyo-Tuvalet:	168
4.4.3. Mahkûmların Görüşme Düzeni	170
4.4.3.1. Ziyaret-Görüşme:	170
4.4.3.2. Mektup:	171
4.4.4. Mahkûmlar Arası Sosyal Yapılanma	172
4.4.4.1. Ağalık:	172
4.4.4.2. Meydancı:	176
4.4.4.3. Koğuş Temsilcisi:	176
4.4.4.4. Ayakbastı Parası:	177
4.4.4.5. Süpürge Parası:	178
4.4.4.6. Marko Paşa	178
4.4.4.7. Kesici Aletler:	179
4.4.4.8. Kumar:	180
4.4.4.9. Volta:	181
4.5. İçeri ve Dışarı Algısı	181
4.6. Hapishane argosu	189
5. SONUÇ	195
KAYNAKÇA	200

ÇİZELGE VE TABLOLAR LİSTESİ

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Suç – Suçlu – Ceza – Hapishane İlişkisi (119)

ÇİZELGELER LİSTESİ

Çizelge 1. Romanlardaki Suç Dağılımı (201)

KISALTMALAR:

TDK : Türk Dil Kurumu
MEB : Milli Eğitim Bakanlığı
ed. : Editör

1. GİRİŞ

1.1. AMAÇ

Bu çalışmanın temel amacı, suç ve ceza ilişkisi açısından ortaya çıkan hukuki gerçekliğin romancılar tarafından nasıl algılandığını, nasıl yansıtıldığını ve nasıl yorumlandığını ortaya koymaktır. Çünkü hapisane insanların yoksunluklarının, suç ve ceza algılarının, hapisane yönetiminin organlarının ve işlevlerinin edebiyat üzerinden çözümlenmesi, sosyal ve siyasal hayatı kavramada farklı ve geniş bir ufuk açacaktır.

Bu genel amaca ulaşmak için aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır:

- Yazarların hapisane tecrübeleri var mıdır?
- Yazarların hapisane tecrübeleri romanlara nasıl yansımıştır?
- Hapishanenin insanlar üzerindeki etkisi nelerdir?
- Suç ve ceza kavramı romanlara ne şekilde yansımıştır?
- Hapishanelerde nasıl bir sosyal yapılanma vardır?
- Yazarlar, hapisaneye dair okuyucunun nasıl bir bakış açısı kazanmasını istemektedirler?
- Romanlardaki hapishaneler ne kadar gerçekçidir?

1.2. YÖNTEM

Bu çalışmada belirlenen amaca ulaşmak için kuramsal, biyografik ve sosyolojik inceleme ve eleştirme yöntemlerinin ilkelerine yaslanmak ve bu yöntemlerin verilerinden yola çıkmak bir zorunluluk olarak görülmektedir. Bu çerçevede çalışmamızın birinci bölümünde suç, ceza ve hapisane kavramlarını tanımlayabilmek için tarih ve işlevi esas alarak kuramsal bir çerçeve çizmeye

alıştığ. İkinli bölümde mektuplar, günlükler ve edebi eserlerden yola çıkararak biyografik bir zemin oluşturduk. nc bölümde ise yazarların ve romanlardaki kişilerin suç, ceza ve hapishane algılarını sosyolojik verilere göre çözümlenmeye alıştığ.

2. BİRİNCİ BÖLÜM: KAVRAMSAL VE TARİHSEL ÇERÇEVE

2.1. Kavramlara Kısa Bir Değini

Türk Dil Kurumu Sözlüğü'ne göre, hapishane kelimesi, Arapça “habs” kelimesiyle Farsça “hane” kelimesinin birleşmesinden meydana gelmiştir (TDK, 2005: 804). Türkçede cezaevi, tutukevi gibi isimleri de olan hapishanenin argoda dam, kodes, içeri, zindan, kafes gibi kullanımları da vardır. Hapis kelimesinden, hapsedmek, hapse girmek, hapse düşmek, hapis yatmak, hapsolmek gibi fiiller; katıksız hapis, müebbet hapis, göz hapsi gibi nitelik bildiren terkipler türetilmiştir. TDK sözlüğünde “hapis ve hapishane” ile ilgili şu maddeler de yer almaktadır: 1. Bir yere kapatıp salıvermeme 2. Yasalara göre suçu belirlenen bir kimseyi cezaevine koyma cezası. 3. Cezaya çarptırılmış suçluların kapatıldıkları yer, cezaevi, hapishane. 4. Pulları salıvermemek, kapatmak temeline dayanan bir çeşit tavla oyunu (TDK, 2005: 804).

Hapishane kavramının “suç” kavramına bağlı olarak ortaya çıktığını söyleyebiliriz fakat bir cezalandırma, ıslah etme vs. mekânı olarak hapishane ise daha sonraki dönemlerde ortaya çıkmaktadır. Suçun ortaya çıkışı insanların varlığıyla bağlantılıdır. İnsanlar, özellikle yerleşik hayata geçip birlikte yaşamaya başladıktan sonra ortaya çıkan toplumsal kurallara ters düşecek davranışlar sergilemeyi ve bu birlikteliği zedelemeyi suç olarak görmüşlerdir. Suç için uygulanacak yaptırımların kaynağı modern zamanlara kadar genellikle din ve geleneklerdir. Dinin ve geleneğin belirleyici olduğu sosyal düzende suç işleme imkânlarının sınırlandırıldığı var sayılmaktadır.

Birinci etkileyen din veya inançlar bütünlüğü olmak üzere, bir topluluğun coğrafi özellikleri, tarihsel birikimleri, iktisadî özellik ve imkânları da suç ve suçlu konusundaki algıları etkilemektedir. Sadece dinden dine, toplumdan topluma değil aynı toplumun farklı sınıflarında, farklı eğitim düzeylerinde ve hatta farklı kökenlerinde dahi suç, suçlu, ceza algıları değişebilmektedir.

Kaynağı ne olursa olsun hemen hemen her tarihsel topluluğun bir suç ve ceza anlayışı vardır ve kendi hukuk sistemi içinde önemli bir yere sahiptir. Ancak modern zamanlarda özellikle Avrupa kaynaklı olmak üzere daha geniş, daha evrensel suç ve suçlu tanımları, ceza önerileri görülmeye başlanmıştır. Fakat unutmamak gerekir ki modern hukuk sistemi içine yerleştirilmeye çalışılan suç, suçlu, ceza, hapisane anlayışları, esasen birçok ortaklıkları olan Avrupa fikrine dayanır. Yoksa hâlâ dünyanın çeşitli yerlerinde hapisanelerde cezalarını çekenlerin suçlarının ne olduğu konusunda bir görüş birliği yoktur.

Türkiye, bu konuda ilginç ve farklı deneyimleri olan bir ülkedir. Klasik Osmanlı şer'i ve örf-i hukuku içinde bir suç ve ceza sistemi geliştirmiş ve yüzlerce yıl uygulamıştır. On dokuzuncu yüzyıl Batılılaşma sürecinde bu yerleşik hukuk sisteminin yenilenmesi gerektiği fikrine ulaşmış ve yine kendi kaynaklarına yönelerek dine, örf ve ilme dayalı, merkezine bir anayasa yerleştireceği bir hukuk sistemi kurmaya çalışmıştır. Fakat Cumhuriyet'le beraber daha konfeksiyoncu bir tutumla yeni bir hukuk sistemi ithal edilmeye çalışılmıştır. Esasen böyle bir yol, suç ve ceza algılarının toplumdan topluma kültürden kültüre değişeceği tezine pek de uygun değildir. Ama dönemin siyasal zihniyeti bütüncül bir Batılılaşma ufku içine Avrupa hukukunu da yerleştirmiş olmalıdırlar. Böyle de olsa suçun ne olduğu ve cezasının ne olması gerektiği konusunda devlet organı ile geniş halk kitleleri arasında her zaman bir ayrılık olmuştur.

Çok genel bir tanımlamayla dinin, geleneğin, örfün ve hukukun yasak saydığı bir şeyin varlığına suç; bu şeyin anlamını eylem halinde ifade edene de suçlu diyebiliriz. Burada hemen öne çıkan problem, hangi "şeyi" kimin, hangi otoritenin suç saydığıdır. Kişi hangi otoritenin "suçlu"su olarak cezalandırılmayı hak etmektedir? Şunu söylemek gerekir ki "suçlu ilan edilenle" "suçlu ilan eden" arasında ne kadar dinsel, siyasal, kültürel yakınlık varsa, suç ve ceza etrafında o kadar az tartışma olur.

Modern Avrupa hukuku, suç ve ceza etrafındaki tartışmaları en aza indirmek için kanunda belirtilmeyen söz, ifade ve eylemi suç kabul etmemeyi benimsedi. Böylece toplumsal ve bireysel yaşayışın herhangi bir noktasına olumsuz bir müdahale olsa bile ya da bir birey veya topluluk bu müdahalenin zararlı olduğunu söylese bile kanunda yer almıyorsa suç değildir. Bu yaklaşım suçlu bulunma komplekslerini azaltmış, özgürlüğü merkeze almış gibi görünüyor. Ama özellikle

kültürel değişimleri ile kurumsal değişimleri bir arada yürümeyen toplumlarda bu yaklaşım, devlet organının kanunu dışında “kanun”lara yol açabilmiştir. Bu gayri meşru kanunlaşmanın yanında yine toplumların inançlarına, geleneklerine, kökenlerine, tarihsel birikimlerine göre değişen sosyal normların çerçevesini çizdiği yazılı olmayan suç ve ceza “kanunları” vardır.

Hapishane, suçu işlediği sabit görülen suçlunun, güvenli bir biçimde ve kontrol altında toplumsal yapının dışına çıkarıldığı yerdir. Toplum, bir uzlaşma neticesinde, kendini korumak amacıyla böyle bir cezalandırma yolunu tercih etmektedir. Fakat buna sadece “cezalandırma” demek de yeterli olmayabilir. Çünkü ilk zamanlardan modern zamanlara kadar tecrit etmede bir ıslah fikrinin bir terbiye maksadının var olduğu görülüyor. Örneğin çalıştırma cezasının Orta Çağ’da kullanıldığı bilinmektedir. Cezayı bu şekilde işlevsel kılmak, modern hapishane anlayışında da devam etmektedir. Bugün bu noktalarda örnek gösterilen, modern kabul edilen birçok ülkede caydırıcı olması bakımından bazı suçlar için “tuvalet temizleme”, “sosyal projelerde görev alma” gibi anlamlı cezalar da verilmektedir. Ülkemizde de çok nadir olsa da hafif kabul edilen bir suç için “belli sayıda kitap okuma cezası” verildiği bilinmektedir.

2.2. Hapishanenin Tarihsel Gelişimine Atıf

Suç, suçlu, ceza ve hapishane bağlamındaki bu kısacık değinilerden sonra hapishanenin Batıdaki ve bizdeki tarihsel gelişimine atıflar yapabiliriz.

Faucoult’nun araştırmasına göre 16. yüzyılda Amsterdam cezaevleri ortaya çıkana kadar suçludan intikam alma düşüncesi hâkimdir. Bu intikam imparatorun/kralın intikamı olmakla birlikte örtülü olarak da halkın intikamıdır. Böyle bir adalet anlayışının, suçlunun içinde bulunduğu ruhsal ya da fiziksel durumu dikkate almaması tabiidir. Çünkü ilk çağda suçlu olan kişi halk için büyük bir düşmandır. Burada ceza, teşhir, kazığa bağlama, pranga, kamçı, damgalama (Foucault, 1992: 40) şeklinde görülür. Elbette ki bu cezalar da idam edilmeyecek suçlular üzerinde uygulanan cezalardır. Bir suçlu idama mahkûm edildiyse işlediği suçun büyüklüğüne göre idam öncesinde çektiği azap da değişmektedir. Bazılarının organlarının koparıldığı, bazılarının diri diri yakıldığı, bazılarının vücudunun dört at tarafından

çekildiği, bazılarının dilinin kesildiği, bazılarının kafalarının kırıldığı veya koparıldığı bilinmektedir (Foucault, 1992). Modern Hapishaneler ortaya çıkmadan önce bu cezalar bir alanda, bir mahzende, bir kalede veya sunak yerlerinde uygulanmaktadır. İnfaz söz konusu olduğunda genellikle ceza, tamamen bedene yönelik bir işkence şeklinde gerçekleşir ve halk önüne çıkarılarak halkın seyretmesi ve ibret alması sağlanır. Hapishanenin kurumsallaşmadığı bu dönemde suçlunun işkence çekmesi kaçınılmaz bir durumdur. İşkence meselesi ise ayrı bir süreçtir ve birçok değişkeni vardır. Suçluya ne tür bir azap uygulanacağına bu değişkenler neticesinde karar verilir. Foucault, “*acının niteliğini, yoğunluğunu, uzunluğunu suçun ağırlığıyla, suçlunun kişiliğiyle, kurbanlarının mertebesiyle ilişkilendirmektedir*” (Foucault, 1992: 41). Böylelikle bir suçluya uygulanan işkencenin belli kurallarının olduğunu ve sıranın takip edilmesinin gerektiğini görmekteyiz. Bütün bu sıralamalar tecrübe edilerek bazılarında vazgeçilmiş onların yerine yenileri konulmuştur. Mesela, halka açık bir ortamda halkın izleyebileceği bir mekânda seyirlik bir malzeme olarak sunulması ortadan kalkmıştır. Suçlulara psikologlar, öğretmenler temin edilmeye başlanmıştır. Bu durum zamanın algısıyla ilgili olduğu gibi ceza kavramının suçun karşılığı olarak mı yoksa kişinin ıslahı olarak mı var olduğunun tartışılmasıyla da ilgilidir. Bu şekilde ceza sisteminde de ıslahatlar yapılarak yeni kurallar getirilmiş, modern hapishanenin oluşumuna zemin hazırlanmıştır.

Foucault’ya göre, bir süreç içinde ortaya çıkan modern hapishane,

“Çoklu, yaygın veya bitişik biçimleriyle, denetim veya zorlama, gizli gözetim ve ısrarlı baskı kurumlarıyla, cezaların niteliksel ve niceliksel bağlantılarını sağlamakta; küçük ve büyük cezaları, yumuşaklıkları veya katılıkları, kötü notları ve en küçük mahkûmiyetleri dizi haline getirmekte veya ince dallara göre” (Foucault, 1992: 383) düzenlemektedir.

Ona göre modern hapishane, suçları ve suçluları sistemli bir şekilde ayırt eden ve buna göre bir tavra giren bir kurumdur. Modern hapishanenin bu sistemliliği bütünüyle şeffaflığı içermez. Çünkü örneğin Orta Çağ’da bütün işkenceleri diğerlerinin de görme imkânı varken modern hapishanelerde yasaklanan işkenceler varsa görme imkânı yoktur.

Demirbaş'ın söylediğine göre 16. yüzyılda eski Yunan'da, Roma'da, Cermen'de hapishaneler bulunmaktadır ve suçluyu cezalandırmak için tercih edilen yerler değildir. Örneğin Romalılar, suçluları hapis cezası yerine çalışmaya sevk etmişlerdir. Çünkü devlet ekonomisinin önemli bir temeli çalışma cezalarıdır (Demirbaş 2010: 7). Bedene yönelik ağır işkencelerin yapılmasının temel amacı yıldırma ve korkutmaktır. Fakat daha sonra bu suçluların devlet yararına kullanılabilmesi ile ilgili düşünceler ortaya çıkar. Kanaate göre bu suçlular, hürriyetlerinden yoksun bırakılarak devlet için çalıştırılabilir, böylece onlara da sorumluluk duygusu aşılanabilmesi mümkündür. Böyle bir uygulama her iki tarafın da yararına bir durum olabilir (Demirbaş, 2010: 10).

16. yüzyılın sonlarına doğru suçluları özgürlüklerinden yoksun bırakma anlayışı da tartışmalar doğrultusunda bir değişiklik göstermeye başlar. Bu da yukarıda değindiğimiz modern hürriyeti bağlayıcı cezaları beraberinde getirir. Burada dikkat edilmesi gereken de suçlunun işlediği suçtan ötürü bedeninin cezalandırılması değil, suçlunun bir yerde hürriyetinden yoksun bırakılarak çalıştırılması, sosyalleştirilmek suretiyle takibinin sağlanmasıdır. Bu noktada Amsterdam Cezaevleri, Avrupa'ya büyük bir örnek teşkil eder. Çünkü bu cezaevleri gerçekten suçlunun topluma yeniden kazandırılmasını hedefler ve suçlular üzerinde ıslah faaliyetleri uygular.

“Cezaevleri 17. yüzyılın sonundan 18. yüzyılın sonuna kadar, suçluların ve başıboş insanların kötülüklerinden emin olundukları yerlerdir” (Demirbaş, 2010: 14). Fakat suçlu ve başıboş insanların sayısının artmasıyla cezaevlerinin şekli, durumu, kötüye doğru gitmeye başlar. İyileştirmeye ne mekânlar ne de imkânlar müsaittir. Elbette böyle olmasında o dönem yaşanan 30 yıl savaşlarının etkisi çoktur. Hapishanelerin iyileştirilmesi gerekmektedir; fakat gerekli para yoktur. Foucault'dan izlediğimiz kadarıyla hapishanelerin iyileştirilmesi için ortaya birçok fikir atılır ve bununla birlikte birçok tip cezaevi ortaya çıkar. “Gand Güç Evi”, “Walnut Street Hapishanesi”, “Philadelphia modeli” gibi hapishane çeşitleri görülmeye başlanır. Bunların hepsinde binanın iç-dış mimarisi ve suçlu psikolojisi üzerinde çalışılır. “Gand güç evi”, cezaevi çalışmasını özellikle ekonomik ihtiyaçlar doğrultusunda düzenlemiştir” (Foucault, 1992: 151). Çünkü burada suçlunun çalıştırılarak hem ülke ekonomisine katkı sağlaması amaçlanır hem suçlu para kazanır. Aynı zamanda da suçlunun vaktini boş geçirmesi engellenir; ceza süresinin

çabuk geçmesi sağlanır. Fakat bu sistem bir süre içinde başarısızlığa uğrar. Çünkü cezaevleri bir zaman sonra uygulamalardan ötürü sadece suçlunun barınma ihtiyacını giderme yeri olarak algılanmaya başlanır. Ardından tekrar vakıflar kurularak düzeltilmeye çalışılan hapishanelerin 20. yüzyılda yaşanan II. Dünya Savaşı'ndan ötürü düzenlenmesi yine sekteye uğrar fakat 1950'lerden itibaren hapishaneler için tekrar olumlu girişimlere başlanır.

Bizde hapishane ve ceza infazı konusunda en azından mekânsal anlamda Avrupa'daki gibi çok uzun bir geçmiş söz konusu değildir. Osmanlı'da ilk kullanılan hapishaneler, hapishane olarak yapılan binalar değildir. Klasik dönem Osmanlı ceza anlayışı, genel ve yaygın suçlar için hapishane gereği bile duymamıştır. Devlet suçları ve benzeri suçlar için "*Osmanlı Devleti'nde hapishane olarak genellikle kale burçları kullanılmıştır. Karanlık, havasız ve nemli oldukları için bu yerlere Farsçada 'karanlık; sıkıntılı ve dehşete düşürücü hapishane' anlamına gelen 'zindan' adı verilmiştir.*" (Demirbaş, 2010: 29). Mümin Yıldıztaş'tan edindiğimiz bilgiye göre, zindanlar genellikle subaşının denetiminde olup, zaman zaman mahpuslara hayırseverlerin yardımları ile bakılırdı. İstanbul zindanları 1831'de kaldırılır ve Sultanahmet'te Mehterhane olarak da anılan İbrahim Paşa Sarayı'nın bir kısmında Hapishane-i Umumi kurulur. Ancak, İstanbul dışında kale burçlarının zindan olarak kullanılmasına devam edilir (Yıldıztaş, 1997: 35).

Yıldıztaş'ın verdiği bilgiye göre, Tanzimat kanunları ile birlikte hapishanedeki ağır hasta hükümlülerin iyileşinceye kadar kefaletle salıverilmesi ve yoksul olanların beslenme ve giyim giderlerinin devletçe karşılanması ilkeleri getirilmiştir. 1858 Ceza Kanunu ile hürriyeti bağlayıcı ceza olarak kürek cezası, kalebentlik ve hapis cezaları kabul edilir. Kalebentlik, bazı ağır suçlar için devletçe saptanan kalelerin birinde ömür boyu veya bir süre için tutulma iken; hapis, daha hafif suçlar için devlet hapishanelerinde, hüküm giyilen süre boyunca tutulma cezası olarak öngörülmüştür (Yıldıztaş, 1997: 37).

Osmanlı devletinde ceza ve tevkif evlerinin sahip olduğu olumsuz şartlar ve bu şartların düzeltilmesine dair ilk hükümler Islahat Fermanı'nda yer alır. Islahat Fermanı'nda hapishanelerle ilgili şunlar söylenir:

"İnsan haklarını adaletle bağdaştırmak için kendilerinden kuşkulanan kişilerin ya da cezaluların, hükümlü veya tutuklu olarak buldukları bütün hapishanelerde ve öteki tutukevlerinde, tutukluluk

koşullarının olabildiğince kısa bir sürede düzeltilmesine başlanmalıdır. Cezaevlerinde devlet tarafından konulmuş disiplin kurallarına uygun olan işlemler dışında, bedensel ceza, eziyet ve işkenceye benzer eylemler de tümüyle kaldırılmalıdır; bundan başka uygulanacak sert davranışlar yasak olup yapanlar, cezalandırılacağı gibi, böyle davranışlarda bulunulmasını emreden görevliler ile bu eylemleri yapan kişilerin de, ceza yasayı uyarınca görev yerleri değiştirilip kendileri cezalandırılmalıdır” (Bozkurt, 1996: 109).

1879’da Hukuk ve Ceza Kanunları hazırlanırken, hapishanelerle ilgili olarak Adliye Nezareti bir nizamname layihası sunar. Bu mazbatada hapishanelerle ilgili şu bilgiler yer alır.

“Hapishanelerin kötü durumda olduğu, büyük devletlerin suçluları vermemelerinin bu uygunsuzluktan kaynaklandığı, hapishanelerin şu şekilde tanzim ve tefriklerinin devletçe ve insaniyetçe pek mühim olduğu” kabul edilir. Mazbataya göre “hapishaneler, a) tevkifhaneler, b) kabahat, c) cünha, d) cinayet suçunu işleyenlere mahsus olmak üzere dört cinstir. Tevkifhanelerde, çocukların, kabahat, cünha ve cinayet suçlarını işleyenlerin tutulacağı dört daireye ayrılmaktadır. Bu tevkifhanelerin her biri üç odadan ibaret olup, birincisi yirmi kişilik ve sübyanlara, ikincisi otuz kişilik ve cünha ve cinayet suçu işleyenlere, üçüncüsü de yüz kişilik olup kabahat işleyenlere mahsus olacaktır. Tevkifi gereken kadınlar, bu merkezlere yakın mahalle imamlarının evlerinde tevkif kılınacaklardır” (Bozkurt, 1996: 111).

Mazbataya göre hapishaneler şu şekilde ayrılmıştır.

“Kabahat işleyenler 24 saatten 1 haftaya kadar, cünha işleyenler 1 haftadan 6 aya veya 6 aydan 3 seneye kadar hapsedilecekleri iki ayrı tür ve cinayet işleyenler de 3-15 yıl veya müebbeden küreğe konanlara mahsus olan iki ayrı tür hapishanede cezalarını çeceklerdir. Kadın ve erkek hapishaneleri ayrı olacaktır” (Bozkurt, 1996: 111).

“Bu hazırlıkların sonucu olarak, yukarıdaki mazbatada belirtilen tevkifhane ve hapishane türlerini de kapsar şekilde, ‘Tevkifhane ve Hapishanelerin İdarelerine Dair Nizamname’ ile ‘Hapishane Gardiyanları Hakkında Talimatname’ 1880 yılında yürürlüğe girdi. Bu şekilde, mahkûmların daha iyi şartlarda yaşamaları ve her türlü suiistimalden korunmaları açısından hukuki tedbirler alınmış oldu” (Bozkurt, 1996: 112).

Cumhuriyet’in ilanından sonra hapishanelerle ilgili birçok değişiklik yapılır.

“Cumhuriyet döneminde ve özellikle 1 Temmuz 1926’da 765 sayılı Türk Ceza Kanununun yürürlüğe girmesinden sonra, bu konu yeniden ele alınmaya başlanmıştır. İlk önce, ceza ve tutukevlerinin idaresi 1 Haziran 1929 tarihinde İçişleri Bakanlığında alınarak Adalet Bakanlığına bağlanmış ve Bakanlık bunlarla daha yakından ilgilenmeye başlamıştır. Nitekim hükümlülerin çalıştırılması, onların uslandırılması amacına ulaştırılabilecek başlıca esas ve araç olduğu için Adalet Bakanlığı, her şeyden önce faaliyetini bu hedefe yöneltmiş ve yeni mevzuatta da bu hususta hükümler sevk edilmiştir. Nitekim TCK Madde 13’te, ikinci devreyi bitiren hükümlüler arasından Bakanlığın yol, inşaat ve maden ekipleri oluşturulabileceği; TCK M. 14’te, hürriyeti bağlayıcı cezalara hüküm giyenlerin cezaevlerine bağlı tarım ve endüstri kurumlarında çalıştırılabilecekleri belirtilmiştir” (Demirbaş 2010: 34-35). İş esasına dayanılarak yapılan ilk cezaevi ise 1.10.1936’da İmralı’da açılmıştır. (Demirbaş, 2010: 37).

Tahir Taner’den edindiğimiz bilgiye göre, ceza ve tutukevlerinin idaresini esaslı kurallara bağlamak üzere 213 maddeden oluşan 31.7.1941 tarihli Ceza ve Tevkifevleri Nizamnamesi yürürlüğe girmiştir. Buna göre her mahkeme bulunan yerde, bir ceza ve tevkifevi ve Adalet Bakanlığınca belirlenen yerlerde “mıntıka cezaevleri” ile “çocuk ceza ve ıslahevleri” bulunacağı; tevkifevlerinde tutuklama kararlarının, mahkemeler nezdindeki cezaevlerinde hafif hapis ile üç yılı geçmeyen hapis veya ağır hapse ilişkin hükümlerin, mıntıka cezaevlerinde de daha ağır mahkûmiyetlerin infaz olunacağı, kadınlarla suçu işledikleri sırada 15 yaşını bitirmiş genç suçlulara ait cezaların “mahsus cezaevlerinde” veya cezaevlerinin “hususî kısımlarında” çektirileceği ve suçu işledikleri sırada 11 yaşını bitirmiş, fakat 15 yaşını doldurmamış ve cezanın infazına başlandığı sırada 18 yaşını bitirmemiş küçüklerin cezalarının ıslahevlerinde çektirileceği belirtilmiştir. Nizamname ayrıca, memur ve müstahdemler, bunların görev ve yetkileri, cezaevi komisyonu, idare kurulu, disiplin kurulu, tutuklu ve hükümlülerin kuruma konması, yaşayış tarzı, dış dünya ile ilişkileri, okutulmaları, çalıştırılmaları, disiplin işleri gibi hususları da düzenlemiştir. (Taner, 1953: 621)

Kenan İpek’in verdiği bilgiye göre ülkemizde 504 ceza infaz kurumu ve tutuk evi vardır. Bunlardan 38’i açık cezaevi, 3’ü çocuk ıslahevi, biri çocuk cezaevi, biri kadın cezaevi, biri kadın ve çocuk cezaevi, diğer 478’i ise kapalı cezaevidir (İpek, 2010: 222). Aslında bu çok yüksek bir sayıdır ve hapishanelerdeki her türlü kaliteyi artırmak için sayının düşürülmesi gerekmektedir. Ayrıca bu durum devlete maddi yükü de beraberinde getirmektedir. İlkey Savcı, cezaevlerinde hayvancılık, hayvan

ürünleri, tarım, matbaacılık, çiftçilik, metal işleri, dokumacılık, kunduracılık, terzilik, bakım-onarım, fırıncılık, tornacılık ve mobilyacılık, el sanatları gibi iş kollarının bulunduğu söylemektedir. Tarım cezaevi denilen bazı cezaevleri, hem kendi gereksinimlerini hem de çevredeki kamu kuruluşlarının gereksinimlerini karşılamaktadır. Belirli ürünleri de dışarıda haksız rekabet sağlamamaya dikkat ederek halka arz etmektedir (Savcı, 2010: 235-240). Fakat mahkûma çalışma imkânı tanıyan bu tarz hapishanelerin sayısı ne yazık ki devletin maddi yükünü azaltacak sayıda ve durumda değildir. Bu nedenle en azından ilçelerdeki küçük hapishanelerin kapatılıp ülkedeki diğer hapishanelerin de binalarının yeniden düzenlenerek birer çalışma mekânı haline getirilmesi başta büyük bir masraf gibi görünse de ardından devletin büyük bir gelir kaynağı haline gelecektir. Diğer taraftan da mahkûmlarda sürekli var olan dışlanmışlık psikolojisinin giderilmesine, kendilerini yararlı hissetmelerine ve onların da maddi bir kazanç sağlayabilmelerine önemli bir katkı sağlayacaktır.

3. İKİNCİ BÖLÜM: YAZARLARIN HAPİSHANE HAYATLARI/ ROMANLARIN BİYOGRAFİK KARAKTERİ

Romanlar, kurgusal metinler olsalar bile gerçek hayattan beslenirler. Yazarın hayatı da romanı besleyen gerçeklik içindedir. Bu yüzden roman ve biyografi arasındaki ilişkileri tespit etmek önemlidir. Özellikle romanlardaki hapisaneyi konu alan bir çalışmada yazarların biyografik bilgileri son derece önemli hale gelir. Bu yüzden üzerinde çalıştığımız romanların yazarlarının hayatına özellikle hapisane açısından bakmak gerekecektir.

3.1. Orhan Kemal

“Suçlu” ve “Sokakların Çocuğu” adlı iki romanını incelediğimiz Orhan Kemal, Yıldız Rahşan Eyigün’den edindiğimiz bilgiye göre, Niğde’de askerliğini yaparken tezkeresine kırk gün kala bir ihbar üzerine tutuklanır. Nazım Hikmet’in, Maksim Gorki’nin kitaplarını okuduğu ve komünizm propagandası yaptığı ileri sürülerek mahkemeye sevk edilen Orhan Kemal, 1938 senesindeki bu yargılama sonunda beş yıl hapis cezasına çarptırılır ve Kayseri hapishanesine gönderilir (Eyigün, 2006: 17). Kitap ve cezaevi ilişkisi Orhan Kemal’in romanlarında da vardır. Orhan Kemal’in Sokakların Çocuğu (Orhan Kemal, 2001) adlı romanındaki Cevdet de okuduğu kitapların etkisinde kalarak suç işler ve cezaevine girer.

Orhan Kemal, hapisane hayatının ilk günlerinde eşine yazdığı bir mektupta oldukça karamsardır. İsterse eşinin kendisinden ayrılabilceğini söyler.

"Çok gençsin. Zaten hiçbir şey veremedim sana. Şimdi de beş yıllık mahkûmiyet girdi araya. İstersen ayrıl benden, kendine yeni bir yol çiz, beklemekle geçirme en güzel yıllarını. Çünkü karıcığım, biliyorum ki, buradan çıktuktan sonra daha da zor ve yoksulluk içinde geçecek hayatımız." (Eyigün, 2006: 17).

Orhan Kemal'in hapisane hayatında yaşadığı kaygılarının, ümitsizliklerinin roman kahramanlarına yansıdığını söylemek mümkündür. Kaygı, Suçlu (Orhan Kemal, 2003) ve Sokakların Çocuğu'ndaki kahramanların sıkça yaşadığı bir duygudur. Her iki romanın ortak karakteri olan Cevdet'in yaşadığı ümitsizlikler Orhan Kemal'in ümitsizliklerine benzer. Yaşanılan ümitsizliğin temel kaynaklarından biri de hem Orhan Kemal'de hem kahramanlarında bulunan adalet sistemine olan güvensizliktir. Hatta Cevdet'in arkadaşları onu dışarı çıkarabilmek için net kanıtlar bulmuş olsalar bile bu kanıtların Cevdet'i dışarıya çıkarmaya yetmeyeceğini düşünürler. Bu ümitsizliklerini de roman boyunca sürekli dile getirirler. Hapishanedeki diğer mahpuslar da geldikleri birkaç ayın sonrasında aynı duyguyu yaşarlar. Orhan Kemal'in gerçek hayattaki bu ümitsizliğine eşi Nuriye Öğütçü'nün "*Razıyım ne gelmişse başımıza ve ne gelecekse...*" şeklinde verdiği cevap onun ümitlenmesini sağlamıştır (Eyigün, 2006: 17).

Orhan Kemal'in kahramanları, kendisi kadar şanslı değildirler. Çünkü genellikle romanlardaki eşler, sadakat bir tarafa kişileri suça iten bir nitelik taşırlar. Örneğin Suçlu'daki Ali İhsan'ın eşi Şehnaz, kocasının hapse girmesine sebep olur ve kocası hapiste iken ona sadakat göstermez. Orhan Kemal'in, bu gayri meşru hikâyeleri şahit olduğu veya dinlediği hayatlardan çıkarmış olması muhtemeldir.

Orhan Kemal'in biyografisi bağlamında da romanlardaki karakterler bağlamında da suç ile ceza ilişkisi hep tartışmalıdır. Örneğin Orhan Kemal'in okuduğu kitaplar yüzünden hapse girmesi birçok insana göre doğru bulunmayabilir. Tıpkı babasının suçunu üstlenmek zorunda kalan Cevdet'in suçlu görülemeyeceği gibi. Hapishane ortamı gerçekte suçsuz olanları bile suça teşvik edebilir. Yazar Cevdet üzerinden hapishanelerin bu olumsuz yapısına dikkat çeker.

1932 yılında kurduğu partiyi kapatmaması yüzünden yurt dışına kaçmak zorunda kalan Orhan Kemal'in babası Abdülkadir Kemali 1939'da Türkiye'ye dönünce oğlunun Kayseri Cezaevi'nden Bursa Cezaevi'ne naklini sağlar (Eyigün, 2006: 18). Orhan Kemal, Bursa Cezaevi'ndeyken "*Nazım Hikmet de Çankırı Cezaevi'nden Aralık 1940'ta Bursa Cezaevi'ne gelir*" (Narlı, 2002: 12). Nazım

Hikmet'in talebiyle aynı koşuşta kalmaya başlarlar. Orhan Kemal, Nazım Hikmet'in gelmesiyle kendini daha çok şiire verir. S¼rekli şiirler yazar fakat Nazım Hikmet'in de tenkitleriyle bir zaman sonra şiir sevdasından vazgeçerek hikâye ve roman denemelerine başlar. Gerçekte Orhan Kemal'in hikâye ve romanlarındaki hapishane atmosferinin asıl kaynağı Nazım Hikmet'le yaşadığı bu yıllardır. Orhan Kemal, hapishane günlerini sürekli bir şeyler üreterek geçirmiştir. İncelediğimiz romanlarındaki kahramanlar da hapishanedeki günlerini boşa geçirmezler. Muhakkak bir şeylerle meşgüliyetleri vardır. Bu işleri aynı zamanda onları hapishane içerisinde dönen pisliklerden uzak tutmaktadır. Örneğın Suçlu romanındaki Böcek ve Hasan böyle kahramanlardır: Böcek marangozhanede çalışarak, Hasan da kendisi ders çalışmaya vererek hapishanedeki kirli ilişkilerden uzaklaşırlar.

Orhan Kemal, cezaevinde beş yıl kaldıktan sonra 26 Eylül 1943'te tahliye olur (Eyig¼n, 2006: 24). Fakat Orhan Kemal 7 Mart 1966'da kom¼nizm propagandası yapmak suçundan bir daha tutuklanır ve altı ay kadar cezaevinde kalır. Mehmet Narlı Cumhuriyet gazetesinin konuyla ilgili yazısını şöyle aktarır:

“7 Mart 1966'da Ömer řeng¼n'¼n ihbarı üzerine Orhan Kemal iki arkadaşıyla birlikte tutuklanır: Roman ve hikâye yazar Orhan Kemal (Mehmet Raşit Öğ¼tç¼) ile Türkiye İşçi Partisi Fatih İlçe Başkanı Mehmet şahin ve aynı partiden Mustafa Kutlu, dün 'h¼cre çalışması ve kom¼nizm propagandası' yaptıkları iddiasıyla tevkif edilmişlerdir. Önceki sabah siyasi polis tarafından yakalanan ve 28 saat Birinci şube'de nezaret altında tutulan bu üç sanık savcılıkça alınan ifadelerden sonra gönderildikleri Sulh Ceza Mahkemesi tarafından önce serbest bırakılmışlarsa da, daha sonra Asliye Ceza Mahkemesince haklarında tevkif kararı verilmiş ve Sultanahmet Cezaevi'ne gönderilmişlerdir.” (Narlı, 2002: 22).

35 gün Sultanahmet Cezaevi'nde tutuklu kalan Orhan Kemal, bilirkişilerin incelemeleri sonucunda suçta teşkil herhangi bir sebep olmadığı gerekçesiyle 13 Nisan 1966'da tahliye edilir.

“Orhan Kemal Sultanahmet Cezaevi'nde otuz beş gün yatar (...) Sulhi Dönmezer, Ayhan Önder ve Çetin Özek'ten oluşan bilirkişiler, “dosya içerisindeki mevcut evraki, şahit ifadelerini ve sanıkların evlerinden alınan kitapları” incelendikten sonra suç teşkil eden bir cihet bulunmadığı hususunda raporu verirler. 13 Nisan 1966'da Orhan Kemal ve arkadaşları tahliye olurlar. 13 Temmuz 1968'de İstanbul Dörd¼nc¼ Ağır Ceza Mahkemesi “maznunların müsnet suçtan

beraatlerine ittifakla” karar verir. 17 Aralık 1968’de Yargıtay Birinci Dairesi bu kararı oybirliğiyle onaylar.” (Narlı, 2002: 22).

Orhan Kemal hapishaneden çıkmış olsa bile üzerindeki yafta onu sürekli takip etmiştir. Bir süre iş bulamaz. İşleri yolunda gitmez. Fakat bir müddet sonra romanlarının meşhur olmasıyla işleri düzelmeye başlar. Roman kahramanlarının üzerinde de hapishane sonrası böyle bir yafta vardır. Bu suçluluk yaftası onları sürekli takip etmektedir.

Orhan Kemal biyografisi ile Suçlu romanı arasında başka bağlar da kurulabilir: Orhan Kemal, hapishaneye girdiğinde dışarıda bıraktığı bir eşi ve bir çocuğu vardır. Suçlu ve Sokakların Çocuğu’nda da baba Ali İhsan Bey, eşini ve çocuğunu yalnız bırakmak zorunda kalır. Yazar, Cevdet’in yaşadıklarına bakıldığında onun şahsında böyle bir durumda çocuğunun başına gelecekleri de tasavvur etmiş olabilir. Çünkü roman boyunca ebeveynsiz kalmış bir çocuğun kötü serencamı anlatılmaktadır. Belki de çocuğu suça iten şey bu başıboşluktur. Dolayısıyla da yazar, suçu önlemenin en önemli yollarından birinin anne ve babanın çocuğuyla ilgilenmesinden geçtiğini söylemektedir.

3.2. Kemal Tahir:

Kemal Tahir’in hapishane hayatı 15 Haziran 1938’de *“kitaplar vasıtasıyla fikri telkinlerde bulunduğu; bu suretle mazmunun askeri isyana tahrik ve teşvik suçunu işlediğine tam bir vicdani kanaat hâsıl edilmiştir. İstihsal edilmek istenen neticenin vahameti takdiri şiddet sebebi adıyla takdiren on altı yıl müddetle ağır hapis cezası ile cezalandırılmasına ve hidemat-ı ammeden müebbeden mahrumiyetine”* (Orman, 2003: 335) kararıyla başlar.

Bahriye davası olarak bilinen bu davada *“Nazım Hikmet, Nuri Tahir, Hikmet Kıvılcımlı, Hamdi Alev, Kerim Korcan, Fatma Nudiye Yalçı, Emine Alev ile birlikte yargılanır”* (Narlı, 2010: 83). Kemal Tahir, mahkûmiyetinin kesinleşmesinden sonra Tophane Askeri Cezaevi’nden İstanbul Tevkifhanesi’ne götürülür. İstanbul

Tevkifhanesi'nde iki yıla kadar kalan Tahir, roman müsveddelerini de topladığı meşhur "Sarı Defterleri"ni burada oluşturmaya başlar. Kemal Tahir, hapishaneye girdikten sonra buraya dair ilk düşüncelerini 10.10.1938 tarihinde karısı Fatma İrfan'a yazdığı mektupta şöyle dile getirir: "*Burası kocaman bir ormana benziyor karıcığım. Rudyard Kipling'in insan-hayvanları ile değil; hayvan-insanları ile dolu bir ormana*" (Kemal Tahir, 1979: 225).

Hapishane doğası gereği, evlerden, sokaklardan farklı bir "öteki" mekândır. Bu mekâna giren herkes şu veya bu oranda o ana kadar yaşadığı hayata yabancılaşır, "ötekileşir". Kemal Tahir'in eşine yazdığı mektupta bu duygu açıkça görünmektedir. Esir Şehrin Mahpusu'ndaki (Kemal Tahir, 2006a) Kamil Bey, yaşadıklarıyla ve kişiliğiyle Kemal Tahir'e çok benzer. Bunun yanı sıra Kamil Bey'in kaldığı Bekirağa Koğuşu, Kemal Tahir'in hapishanede kaldığı yerin ismidir. Bununla birlikte, cezasının bir süre sonra belli olması, ceza belli olunca tevkifhaneye gönderilmesi, aslında Kemal Tahir'in yaşadığı durumlarla neredeyse aynıdır. Hatta Kamil Bey'in hapishaneden eşine yazdığı mektuptaki sözlerinin bir kısmı, Kemal Tahir'in hapishanede eşi Fatma İrfan'a yazdığı 27.7.1938 tarihli şu mektuptaki sözlerle hemen hemen aynıdır:

"Mahpus olmak başka, mahkemenin neticesini beklemek başka. İnsan mahkûm olursa, olayı kabul ederek mahpushaneye alışmağa başlar. Günleri ayları sayarak oturur. İşini gücünü düzeltir. Çıkacağı günü bekler. Bundaki azap herhalde böyle devamlı değil de, arada sırada yoklayan, nostalji, hasret bir parça da gurbet duygusu sanırım."
(Kemal Tahir, 1979:216)

Yine Kamil Bey'in zaman geçirmek için kendini resim yapmaya vermesi, hatta karısının resmini yapması gerçekten Kemal Tahir'in hayatıyla birebir örtüşmektedir. Kemal Tahir, 10.10.1938 tarihli mektubundaki "*Resim daha bitmedi. Biter bitmez sana göndereceğim*"(Kemal Tahir, 1979:225) şeklindeki karısına yazdığı cümle bunu açık bir şekilde göstermektedir.

Tahir'in romanlarında özellikle belirttiği Adem Baba koğuşu, ağalar koğuşu gibi mekan adlarının kendi hapishane hayatıyla bağlantısı olduğunu görmekteyiz. Çünkü özellikle de Esir Şehrin Mahpusu'nda geçen Adem Baba koğuşu; açlığın, sefaletin, kimsesizliğin; Müslüman koğuşu ise zenginliğin sembolüdür ve yazar bu sembolleri sık sık kullanmaktadır. Belki de bunların üzerinden bir sosyal eleştiri de

yapmaktadır. Yazarın 16.10.1938 tarihli mektubunda geçen “*Adem Baba koğuşunda çırçıplak talebeleri yatar. Altlarında gazete kâğıtları serilidir. Üstlerine kendilerinden evvel gelip gidenlerden kalmış çuvallar örtülü. Beyler koğuşunun duvarları bile halılarla kaplıdır. Bunlardan her biri kabartılmış dört beş şilteye uzanırlar. Sabah kahveleri yataklarına gelir. Ve ayaklarını yıkayan esirleri mevcuttur.*” (Kemal Tahir, 1979:228) ifadesi bu benzerliği açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Kemal Tahir, 1940 yılından itibaren Çankırı Cezaevi’ne nakledilir. Burada Nazım Hikmet ve Hikmet Kıvılcımlı ile birlikte bir arada kaldığı bilinmektedir. Esir Şehrin Mahpusu’nda Kamil Bey karakterine benzeyen Kemal Tahir’in Çankırı Cezaevi’nde ise “Kelleci Memet” (Kemal Tahir, 2008) romanındaki Murat Bey’e benzediğini görmekteyiz. Murat Bey gazetecidir, siyasi suçludur, zamanını kitap yazarak ve bol bol okuyarak geçirir. Kemal Tahir de öyle birisidir. Murat Bey’in bu kimliğini şu ifadelerden öğrenmemiz mümkündür:

“-Etem Efendi Ağam, milleti başına topladı da, öğütledi: ‘Aman haa,’ dedi, ‘Aşağı odaya bir herif gelecek. Beri benzer mahpuslardan bellemeyin! Kendisi gazeteci,’ dedi. ‘Her duyduğunu gazeteye yazar ki, pire zıplasa yazar, hem de pireyi deve yapar da yazar,’ dedi. ‘Aman arkadaşlar göreyim sizi, ek yerimizi belli etmeyelim! Birbirimizin hep iyi yanını söyleyelim ki Çankırı’mızın adı İstanbul’un gazetesine iyi geçsin,’ dedi.” (Kemal Tahir, 2008: 14).

Roman karakteri Murat Bey’in hapisane hayatı ve burada ortaya koyduğu tavır ile Kemal Tahir’in Çankırı, Malatya, Çorum Cezaevlerindeki hayatı ve bu hapisanelerde ortaya koyduğu tavrı birbirine çok benzer. İki de mahkûmlara yardım eden, yol gösteren ve mahkûmlar tarafından sevilen kişilerdir. Hatta Tahir’in hapisane yılları boyunca meşhur olan “sarı defterleri”ni tutmaya başladığını 10.10.1938 tarihli mektubun “*Yalnız sana yazarken böyle yumuşağım. Sarı defterlerimin şirretliğinden yüzleri kızarıyor*” (Kemal Tahir, 1979:226) cümlesinden anlarız. Roman kahramanı Murat Bey’in de aynı şekilde roman notlarını tuttuğu sarı defterlere sahip olduğunu görmekteyiz.

Kemal Tahir, Çankırı Cezaevi’nde bir yıl kaldıktan sonra 1941’de Malatya Cezaevi’ne nakledilir. Buraya geldikten sonra sarı defterlerine daha çok zaman ayırır ve Namuscular, Karılar Koğuşu, Telgrafçı Abdurrahim Bey gibi notlarını oluşturmaya başlar. Oluşturduğu bu romanlarda kendisini İstanbullu Gazeteci Murat

Bey olarak tanıtır. Nitekim çalışmamıza dâhil olan Namuscular ve Karılar Koğuşu adlı romanlarda Kemal Tahir'i, Murat Bey adıyla bilgili, herkesin derdini dinleyen anlayışlı, yardımsever, sürekli okuyan ve yazan biri olarak görebiliriz. 1944 yılının sonuna kadar burada kalan Kemal Tahir, 1945 yılından itibaren Çorum Cezaevi'ne nakledilir. Dam Ağası burada oluşan notların sonucudur. Dam Ağası tamamlanmamış olmakla birlikte yazar bu roman notlarında Cemal (Kitaplı Casus) olarak yer alır. Dinçer Ateş, bu benzerliği şöyle ifade eder:

“Damağası notlarında hakkında iki gazete muharriri ve kitaplı casus adında iki ayrı bölüm tutulmuş olan karakter aynı kişidir. Bu karakterin Malatya Cezaevi'nden nakil gelen bir mahkûm olması hatta orada nişanlı bulunması, cezaevinde tercüme faaliyetiyle meşgul olması, Sinop Cezaevi'nde yatan kardeşinden mektup alması gibi yazarın biyografisiyle örtüşen taraflar, bu karakterler aracılığıyla yazarın kendini temsil eden bir roman kişisi oluşturduğunu göstermektedir.” (Ateş, 2012: 261).

Diğer roman kahramanlarında olduğu gibi Cemal'in de mahkûmlara karşı tavrı yine aynıdır. Yine tüm mahkûmlarla konuşmaya, onların derdini dinlemeye çalışan, huzursuzlukları yatıştıran ve herkesin istidasını yazıp onlara yardımcı olabilmek için uğraşan bir insandır.

Eserlerinde mekân ismi olarak belirgin bir şekilde yer almayan son cezaevi ise Nevşehir Cezaevi'dir. 1950'de çıkan afla serbest kalan Kemal Tahir, tekrar İstanbul'a döner. Naci Çelik Berksoy, Kemal Tahir'in mahkûmiyet günlerinin en kısa, fakat en zor dönemini geçirdiği Nevşehir Cezaevi'nde yaşadıklarını şöyle aktarır:

“Kemal Tahir'in mahpusluk hayatının en zor şartları Nevşehir'deki birkaç ayda geçer; Nevşehir'in bir kaza merkezi olması, cezaevinin siyasi mahkûmlar için, Batı usulünce ve demokrasiye uygun “rejim politik” tatbik edilmesi düşünülerek özel bir itina ile hazırlanmıştı. Cezaevi eski bir kilisedi. Siyasi mahkûmlar, zemin katında kubbeli, altı üstü taş, pencereleri insan boyundan yüksekte, tıpkı Kapalıçarşı'nın dar sokaklarından birine benzeyen bir yerde yatıyorlardı. Mevsim şubattı. Nevşehir soğuk olur. Uzun bir koridora benzeyen koğuşta, küçücük bir sac soba vardı. Bunda kayısı ağaçları yakılıyordu. Ben vardığım zaman buraya kapatılmış siyasi mahkûmlar, iki sene sonranın odun tayınlarını yakmış, tüketmiş bulunuyorlardı. Koğuşun apteshanesi yoktu. Geceleri içeri bırakılan bir gaz tenekesi

kullanılıyordu. Demokrasimizin “rejim politiği” gerçekten parlaktı.”
(Berksoy, 2003: 274).

Ayrıca Kemal Tahir’in bu mahkûmiyetten başka bir de 1955’teki 6–7 Eylül olaylarından dolayı altı ay kadar mahpus kaldığını, suçsuzluğu anlaşılınca da serbest bırakıldığını ifade etmekte fayda var.

Esir Şehrin Mahpusu’yla başlayan Dam Ağası notlarıyla birlikte sona eren romanlardaki karakterler bahsettiğimiz nitelikleri bakımından Kemal Tahir’e oldukça benzemektedirler. Kamil Bey’in karakterinde kendini inşaaya başlayan yazar, Namuscular, Karılar Koğuşu ve Kelleci Memet’te Murat Bey, Dam ağası notlarında ise Cemal (Kitaplı Casus) olarak yer almaktadır diyebiliriz. Zeynep Alioğlu’nun;

“Kemal Tahir romanındaki ‘hapishane’ kendi yaşam gerçekliğinin bir parçasıdır. Romanlarında ‘gerçeklik’i ilke edinen yazar, kendi hayatına ait ‘mahpusluk gerçeği’ni de romanlarında işlemekten hiçbir çekince duymamıştır. Çünkü gerçeklik kavramı, insan ve toplumdaki ileri bir basamaktır ona göre. Uzun cezaevi yaşamı boyunca tanıdığı insanlara, tanık olduğu olaylara dayanarak yazdığı romanları ona 1955’ten başlayarak gerçekte Türk edebiyatında seçkin bir yer kazandırmıştır” (Alioğlu, 2012: 536)

İfadeleri de yazarın bütün hapishane romanlarını kendi hapishane geçmişi ekseninde oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca Kemal Tahir’in hapishane hayatına dair diğer bilgilerden, Fatma İrfan’a yazdığı mektuplardan hareketle bu romanların sadece birer kurgusal metin olmayıp hapishane gerçeğini ve bu gerçek içerisinde kendisiyle birlikte diğer mahkûmların neler yaşıyıp yaşayamadığını ortaya koymaya çalışan bir yönü de vardır. Dolayısıyla bugün bu romanlar, Türkiye’deki hapishanelerin serencamını, hukuk sisteminde nasıl bir suç-ceza uygulamasının yapıldığını, hapishanelerdeki usulüne uyan ve uymayan muameleleri, kurgusal gerçeklik üzerinden anlatmaktadır. Alioğlu’nun ; *“İhsan Bey, Naima okuyan Arif Bey, Karılar Koğuşu romanındaki İstanbullu Murat Bey, kadın mahkûmların her konuda kendine danıştığı Kemal Tahir’i temsil eden karakterlerdir”* (Alioğlu, 2012: 538) ifadeleri de bizim yazar-kahraman arasında kurduğumuz ilişkiyi yine destekler niteliktedir. Yaşadıklarını, gördüklerini belge özelliği taşıyan bir tür içerisinde vermesi imkânsız olan yazarın hapishanelerin ne durumda olduğunu anlatabilmesi için kullanacağı en uygun tür işte bu romanlar olmuştur.

3.3. Kerim Korcan

Kemal Tahir'in yargılandığı Bahriye Davası'nda Kerim Korcan da yargılanır ve on yıl hapse mahkûm edilir. Önce İstanbul Merkez Kumandanlığına, ardından Sultanahmet, sonra da Sinop Cezaevi'ne nakledilir. 1938 yılında hapse giren Korcan, 1948 yılında tahliye edilir. Korcan'ın hapisane hayatı eserlerini büyük ölçüde etkiler, eserlerinde hapisane gerçeğini vermeye çalışır. Özellikle Linç adlı romanında kendi hapisane yıllarındaki bir gencin nasıl linç edilerek öldürüldüğünü; İdamlıklar adlı romanında ise idam mahkûmlarını anlatmıştır. Özellikle Linç romanında “siyasi mahkûm” olarak belirtilen mahkûmun özellikleri Kerim Korcan'a oldukça benzemektedir. Linç'teki (Korcan, 2005a) Siyasi Suçlu'nun

“Düşünce suçlusu olması, gündüzleri iş atölyesinde çalışıp aksamaları kitap okuması, kanunları iyi bilmesi, etkileyici bir konuşmaya sahip olması, toplum sorunlarına kayıtsız kalmaması ve bunlara çözüm yolu bulmaya çalışması, yönetimden bireysel hak ve özgürlüklere saygı göstermesini beklemesi, cesur bir kişiliğe sahip olması” (Erol, 2010: 36)

Gibi özellikleri Kerim Korcan'la bir ilişki kurmamızı sağlamaktadır. Çünkü Kerim Korcan da bir siyasi suçludur, düşüncelerini ifade etmekten çekinmediği için hapisanededir ve Türkiye Yazıları'nda bahsettiği gibi duygusal karakterinden ötürü de mahkûmlara yardımcı olmak gibi bir özelliğe sahiptir (Korcan, 1977: 32).

Kerim Korcan, korkusuz, zor durumlar karşısında soğukkanlı bir insandır. Kendisi bu özelliğini şöyle dile getirir:

“Soğukkanlıyızdır genellikle. En korkunç anlarda bile paniğe kapılmam. Yaslı bir filozof gibi uzaktan ve düşünerek bakabilirim olaylara, sanki ben içinde değil misim gibi. Yani, azgın şelaleler de benim içimde, durgun sular da.” (Korcan, 1989:38).

Linç Romanındaki Genç Siyasi'nin de böyle bir karaktere sahip olduğunu şu ifadelerden anlarız:

“Genç siyasi tehlikelerden kaçmanın taktik bir mesele olarak aleyhinde değildi. Ama öyle de kötü şartlar olabilirdi ki, tehlikeden kaçmak daha büyük tehlikeleri davet edebilirdi. O zaman tehlikenin üzerine gitmek bir fikir savaşı için farz olurdu.” (Korcan, 2005a: 95).

İdamlıklar ve Tatar Ramazan adlı romanlarında ise kendi hapisane tecrübelerinin izlerini sürmek mümkündür. İdamlıklar (Korcan, 2005b) adlı romanında idam mahkûmlarının psikolojilerini, hapisane içerisindeki konumlarını, mahkûmların birbirlerine olan tavırlarını gerçeğe uygun bir şekilde anlatmaktadır. Tatar Ramazan’da (Korcan, 2010) sosyal bir yara olan ağalık sistemini belki de ancak hapisaneye düşen biri bu kadar güzel ortaya koyabilir. İdamlıklar ve Tatar Ramazan’da siyasi kimlikte bir mahkûmu görememiş olmamız Korcan’ın sosyal meselelere olan duyarlılığına bağlanabilir. Zaten Yansıma dergisindeki bir söyleşisinde (Korcan, 1975) verdiği bilgilerden de hareketle onun tek isteğinin hapisanelerdeki adaletsizliği, acımasızlığı ortaya koymak olduğunu anlıyoruz.

3.4. Çetin Altan:

Solmaz Kamuran’ın verdiği bilgiye göre 12 Mart sürecinde birçok aydınla birlikte gözaltına alınan Altan, Selimiye Kışlası’na götürülür. Kanuna aykırı olarak 15 gün içeride gözaltında tutulur. Uzun süre ailesiyle iletişim kuramaz, avukatı dâhil kimse Altan’dan bir haber alamaz. Sıkıntı içinde işkence sesleri ve hareketleriyle geçen günler sonunda bir astsubay Altan’a tahliye kâğıdı imzalatır. Fakat buna rağmen serbest bırakılmaz. Bu gözaltının ardından üç ay Maltepe Askeri Cezaevi’nde tutuklu kalır ve tekrar çıkar. (Kamuran, 2006: 101–102). Altan’ın bu tecrübesini Büyük Gözaltı (Altan, 1999) adlı romanında bulmak mümkündür. Adını vermediği roman kişisi, Altan gibi suçunun ne olduğunu bilmeden gözaltına alınır. Ailesiyle hiçbir şekilde iletişime geçmesine, avukatla görüşmesine izin verilmez. Aynı şekilde ona da tahliye kâğıdı imzalatılır fakat asla serbest bırakılmaz. Böyle bir

durumda da kendini ve geçmişini sorgulamaya başlar. Bu bakımdan Büyük Gözaltı adlı roman biyografik roman nitelikleri taşımaktadır.

Kamuran'ın verdiği bilgiye göre Altan, serbest kaldıktan bir süre sonra tekrar tutuklanır. Bu defa Sağmalcılar Cezaevi'ne götürülür. Cezası bitmeden yeni bir davadan tekrar hüküm giyer. Cezasının bitmesine dört gün kala yeni Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk tarafından affedilir. (Kamuran, 2006: 102–103). Bir Avuç Gökyüzü (Altan 1998) romanındaki ismi verilmeyen siyasi suçlu da hapisneden çıktıktan sonra devam eden başka bir davadan dolayı yedi buçuk yıla mahkûm edilir. Bu mahkûmiyetin yasal teslim süreci içerisinde başka bir davadan daha yedi buçuk yıla mahkûm olacağı tebligatını alır. Romandaki bu durum, Çetin Altan'ın yaşadığı durumun aynısıdır. Her iki romanda da karakter ismi belirtilmemiş olması dönemin siyasi yapısının herkesi bu duruma düşürebileceği kanaatiyle örtüşmektedir. Altan'ın Sağmalcılar Cezaevi'ndeki hayatı, özel afla çıkarılışı cezaevi arkadaşı Abdülkadir Billurcu'nun F–13–101 Cınnet Koğuşu adlı otobiyografik romanında da geçmesi, roman gerçekliğiyle gerçek hayat arasındaki yakın münasebeti teyit eder.

3.5. Nihal Atsız:

“Askeri Tıbbiye'ye kayıt olduğu yıllarda Türkçülük fikrinin etkisine kapılan Atsız, bu fikre karşı öğrencileriyle tartışan ve sonrasında da aralarında çeşitli sorunlar bulunan Bağdatlı Mesut Süreyya Efendi adlı bir teğmene selam vermediği gerekçesiyle 1925'te Askeri Tıbbiye'den atılır” (Mert, 2007).

Bu durum, Atsız'ın Ruh Adam'ındaki (Atsız 1977) Selim'le bağlantı kurmamıza sebep olur. Atsız, böyle bir sebepten cezaevine düşmemiştir ama romanda da Selim, kralcılığı savunduğu ve derste hocayla tartıştığı için hapse atılmış, Orgenerale askeri terbiye dâhilinde davranmadığı için de hücreye konulmuştur. Atsız, askeri öğrencidir; Selim, askerdir. Atsız'a atılma cezası verilirken Selim'e hapis ve hücre cezası verilir. Görüldüğü üzere bu benzerlikler roman kahramanıyla Atsız arasında önemli bir münasebet olduğunu göstermektedir.

“II. dünya Savaşı devam ederken Türkiye'de komünist faaliyetlerin artması üzerine Atsız ilgilileri uyarmak için kendi çıkardığı Orhun Dergisi'nin 15. sayısında

devrin başbakanı Şükrü Saraçoğlu'na bir açık mektup yazar. Derginin 16. sayısında da Giritli Ahmet Cevad Emre, Pertev Naili Boratav, Sabahattin Ali ve Sadrettin Celal Antel'in Marksist faaliyetlerini açıklayarak dönemin Milli Eğitim Bakanı olan Hasan Ali Yücel'i istifaya çağırır. Yurt içinde büyük bir etki yaratan bu ikinci mektup komünizm aleyhinde propagandalar yapılmasına neden olur. Bunun üzerine Hasan Ali Yücel, Atsız'ın Boğaziçi Lisesi'ndeki görevine son verir, Orhun Dergisi kapatılır ve Sabahattin Ali, Atsız aleyhine dava açar. "Sabahattin Ali-Nihal Atsız" davası olmaktan çok "komünizme karşı Türkçülük davası" halini alan 1944 senesindeki mahkemede Atsız'a, Sabahattin Ali'ye "vatan haini" dediği için 6 ay verilen ceza, milli tahrik sebebiyle 4 aya indirilir, ardından da cezası ertelenir. Romanda bu süreçle ilgili doğrudan bir figüre rastlamıyoruz.

19 Mayıs 1944'teki Cumhuriyet Bayramı törenlerinde İsmet İnönü'nün Atsız'ı ve arkadaşlarını ağır bir şekilde eleştirdiği nutkundan sonra Atsız ve arkadaşları 1 numaralı Sıkıyönetim Mahkemesi'nde yargılanmaya başlanır. "İrkçılık-Turancılık" davası adı verilen ve 65 oturum devam eden mahkeme 29 Mart 1945'te sonuçlanır. Atsız altı buçuk yıl hapse mahkûm edilir. Temyizle karar bozulunca bir buçuk yıl tutuklu kaldıktan sonra tahliye edilir. Ruh Adam romanındaki Selim de önce 3 yıla mahkûm edilir, Yargıtay'ın kararı bozması üzerine iki yıl tutuklu kaldıktan sonra tahliye edilir.

"Devrin Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, Gaziantep' e giderken bir işçinin kendisine " idareciler Araplara toprak veriyorlar, biz Türklere vermiyorlar" sözlerine karşılık, "Türk topraklarında yaşayan herkes Türk'tür." der; Atsız bunun üzerine, Ötüken'in Nisan 1967'de yayımlanan 40, sayısından itibaren "Konuşmalar, I" (Sayı 40), "Konuşmalar, II" (Sayı 41), "Konuşmalar, III" (Sayı 43), "Bağımsız Kürt Devleti Propagandası" (Sayı 43), "Doğu mitinglerinde perde arkası" (Sayı 47) ve "Satılmışlar-Moskof uşakları" (Sayı 48) adlarıyla yayınladığı seri makalelerinde, Marksistlerin Doğu bölgelerinde yaptıkları gizli çalışmalarını açıklar. Bu makaleler hakkında savcılık tarafından soruşturma açılır; fakat Atsız'a hiçbir suçlamada bulunulamaz. Yalnız bu yazılar üzerine Atsız aleyhine propagandalar başlatılır, konuşmalar yapılır ve Hasan Dinçer'in Adalet Bakanı olduğu dönemde de bu yazılar için Atsız'a dava açılır. Uzun duruşmalardan sonra Atsız 15 ay hapse mahkûm edilir. Hasta olduğu için 4 aylık rapor alan Atsız'ın raporu Adli Tıp tarafından kabul edilmez ve reviri olan bir cezaevine gönderilmesine karar verilir. Böylece Atsız

Toptaşı Cezaevi'ne, bir süre sonra da Sağmalcılar Cezaevi'ne nakledilir. Kesinleşen bir buçuk yıllık cezasını çekmeye başlayan Atsız için birçok aydın Cumhurbaşkanı'na başvurarak Atsız'ın affını talep eder. Dönemin Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk, Atsız'ın cezasını kendi yetkisiyle affeder. Bir buçuk yıllık cezası için iki buçuk ay hapis hane kalan Atsız, tahliye edilir" (Mert, 2007). Atsız'ın bu durumu Abdülkadir Billurcu'nun F-13-101 Cinnet Koşu adlı eserinde de geçer. Atsız'ın önce Toptaşı Cezaevi'ne gönderildiğini, ardından Sağmalcılar'a nakledildiğini, yaşlı ve hasta olmasından ötürü özel bir yasayla affedilerek tahliye edildiğini Billurcu da doğrulamaktadır.

3.6. Erdal Öz:

Yazarın hapis hane hayatı 9 Haziran 1971 tarihinde başlar. Yazar tutuklanma sebebini "*Sergi Kitapevi'nde kullandığımız ambalaj kâğıdı*" şeklinde açıklar. Öz, bu ambalaj kâğıdının dışındaki suç kanıtlarını da eve yapılan baskında ele geçirilen birkaç dergi, bir de Osman Şahin'in mektubu şeklinde belirtir (Öz, 2008: 13). Bu kanıtlardan dolayı tutuklanarak Mamak Cezaevi'ne götürülür. Bu açıklama aslında Çetin Altan'ın İpek Böceği Cinayeti'ndeki suç isnadının benzeri gibidir. Orada da roman karakterine "kozasındaki ipek böceğini öldürmek" gibi komik bir suç isnat edilmiştir.

15 Temmuz 1971'de Yıldırım Beyazıt Meydanı'ndaki 1 No'lu Tutuk ve Cezaevi'ne nakledilir. 17 Ağustos 1971'de tekrar Mamak Cezaevi'ne nakli yapılır. Bir süre sonra serbest bırakılan Öz, 3 Haziran 1972 yılında uçak kaçırma bir örgütün yöneticisi olmak suçuyla tekrar tutuklanır ve yine Mamak Cezaevi'ne gönderilir. 20 Ekim 1972'de yapılan duruşmada serbest bırakılır. Çok uzun süreler hapis hayatı yaşamamış olan yazar, Yaralısın (Öz,2009) adlı romanında cezaevinde kaldığı sürece gördüğü ve yaşadığı olayları yazmaya çalışmıştır. Hatta Defterimde Kuş Sesleri (Öz, 2008) adlı eserinde bahsettiği hapis hane günlerinde yer alan kişilerden "İstanbul fırlaması" diye nitelediği Nuri'nin, Yaralısın romanının önemli kişilerinden biri olduğunu kendisi de belirtmektedir (Öz, 2008: 13).

Yaralısın'da da siyasi suçtan cezaevine girmiş birinin hayatı anlatılır ve yazarın hapisane hayatı da siyasi suçla başlamıştır. Romandaki Nuri karakterinin suçuyla Erdal Öz'ün suçu benzerlik taşımaktadır. İkisi de siyasi suçludur. Aynı zamanda bu romanda Çetin Altan'ın "Büyük Gözaltı" romanında yaptığı ironi gibi Erdal Öz de benzer bir ironi yapar. "Büyük Gözaltı"nda karakterin ismi yoktur. Yaralısın'da ise bütün suçluların ismi Nuri'dir. Karakterlerin isminin Nuri olması ironik bir şekilde "hepimiz Nuri'yiz" ötekileşmesinin bir sonucudur. Bu yaklaşım tarzı hem dönemin ruhunu hem de dönem yazarlarının algısını göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Çünkü bu suç algısı Çetin Altan'da da, Erdal Öz'de de, Kerim Korcan'da da aynıdır. Kurgu metinlerde anlatılan vakaların gerçek hayatla örtüşmesi ise yazar ve eseri arasındaki münasebeti ortaya koymak açısından önemlidir.

3.7. Rıfat Ilgaz:

Toplumsal gerçekleri dile getirmeyi amaç edinen Rıfat Ilgaz, bu tutumunu ikinci kitabı olan "Sınıf"ta da devam ettirir. 2. Dünya Savaşı'nın olduğu dönemlerdeki sıkıyönetim nedeniyle kitabı anında toplatılır. Tosya'daki depremden ötürü orada yaşayan ailesini görmeye okuldan izin almadan gittiği için okul müdürü, hakkında kovuşturma başlatır. Bu arada hastalanan Ilgaz iki ay rapor alır fakat bir taraftan da yazdığı kitaptan dolayı aranmaktadır. 24 Mayıs 1944'te teslim olan Ilgaz, bu kitabından dolayı 6 ay ceza alır. Bu, Ilgaz'ın ilk cezasıdır. Karartma Geceleri'ndeki (Ilgaz, 2010) Mustafa Ural'ın da bu bilgilerden hareketle Rıfat Ilgaz olduğunu anlamak hiç de zor değildir. Çünkü yukarıda anlattığımız hikâyenin aynısı Mustafa Ural'ın başından geçmektedir. Yine savaş zamanıdır. Mustafa Ural da Ilgaz gibi bir ortaokulda öğretmendir. Yayınladığı bir şiir kitabının toplatılmasıyla birlikte hakkında arama ve tutuklama kararı çıkarılmıştır. Mustafa Ural da devletten kaçmaktadır. Özgür Çiçek, bu kaçıışı şöyle değerlendirir:

"Mustafa Ural/Rıfat Ilgaz çoğunun kendini özgür zannettiği ancak özgürlüğün dilini bile konuşamadığı bir dönemde bu dili konuşmuş ve

yazmıştır. Bu yüzden de devletten kaçması gerekmiştir.” (Çiçek, 2007: 226).

Mustafa Ural da hasta ve iki ay raporludur. Romandaki karakterin ismi Mustafa Ural olmasa yazarın kendi ismi olsa bu romana rahatlıkla otobiyografik roman denilebilir. Konur Ertop’un verdiği bilgiye göre Ilgaz, cezaevinden çıktıktan sonra Marko Paşa’yı çıkarmaya başlar. Marko Paşa’da çıkan bir yazıda Cumhurbaşkanına, İngiltere Kraliçesine ve İran Şahına hakaretten 5 yıl 5 ay 25 güne mahkûm edilir. Ancak sağlık sorunları sebebiyle sanatoryumda, cezaevi revirinde kalır, sonra 1 yıllık bir hava değişimi raporu alır. Bu sürenin bitiminde de af yasasından yararlanır. 12 Eylül sonrasında tekrar gözaltına alınan Ilgaz (28 Mayıs 1981), 17 gün sonra özgürlüğüne kavuşur (Ertop, 2007: 40–41–42).

3.8. Abdülkadir Billurcu

Abdülkadir Billurcu’nun hapis haneye girişi Cumhuriyet gazetesinde şu şekilde yer alır:

“2 gazeteci birer yıl hapse mahkûm oldu. Bizim Anadolu gazetesi Genel Yayın Müdürü ve fıkra yazarı Necdet Sevinç ile gazetenin Yazı İşleri Müdürü Abdülkadir Billurcu, bir yazıdan dolayı birer yıl ağır hapse mahkûm olmuşlardır. Nâ.sır’ın ölümü ile ilgili olarak Necdet Sevinç’in yazdığı ‘Düşmana Saygı Duymaya Mecbur Tutulamayız’ başlığında suç görülmüş ve 3. Ağır Ceza Mahkemesinde dava açılmıştı. Yazıda, hükümetin manevi şahsiyetine hakaret edildiği gerekçesiyle Necdet Sevinç ve Abdülkadir Billurcu’nun birer yıl ağır hapislerine ve dörder ay da Bursa’da genel güvenlik gözetiminde bulundurulmalarına karar verilmiştir.” (Cumhuriyet, 1974: 7).

Bu ifadeden, Billurcu’nun bir yıl ağır hapis, dört ay gözetimle birlikte toplam on altı ay ceza aldığını öğreniriz. Kendi hapis hane hayatını anlattığı F-13-101 Cinnat Koğuşu adlı kitabında yazar, suçunu ve cezasını gazetede yazıldığı gibi açıklar. Fakat hakaretin muhatabını hükümet değil Süleyman Demirel olarak belirtir. Cezasını da tamı tamına 16 ay 16 gün diye vurgular.

3.9. Füruzan:

Yazar, gerçek hayatta herhangi bir sebeple kısa ya da uzun süre hapishaneye girmemiştir. Şimdiye kadar işlediğimiz roman yazarlarının aksine hapishane hayatı olmayan tek yazar Füruzan'dır. Bu ayrıntı, Füruzan'ın hapishaneye bakışıyla diğer yazarların hapishaneye bakışını mukayese etmek noktasında önemlidir. Ayrıca Füruzan'ın sanat felsefesi de bu mukayeseyi yapmamız açısından önemlidir. Çünkü Şen'e göre;

"Yazarı ağının tanığı olarak kabul eden Füruzan'ın edebiyatının reel hayatta güçlü karşılıkları vardır. Onun eserleri gerçekle bağlarını koparmış değildir. Zaten Füruzan'ın eserlerini güçlü yapan da budur." (Şen, 2006: 36).

Bu sebeple toplumsal gerçekçi bir yaklaşımla hapishaneye bakış, önemli bir durum arz etmektedir.

Füruzan için romanlarında önemli olan başlıca unsur kadınlardır. Dikkat edileceği üzere 47'liler (Frzan, 2009) romanında da 12 Mart olayları Emine Semra Kozlu adlı karakter üzerinden anlatılarak bu tarz olaylarda kadının yeri, düştüğü durumu ve acıları verilmeye çalışılır. Bunun yanı sıra romanda Nüveyre Hanım, Seçil, Kiraz, Melek, Şerife gibi karakterler üzerinden kadınlara hayata bakış açıları da verilmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla 12 Mart dönemini ve o dönemin sıkıntılarını, acılarını ve tutukevlerini anlatan 47'liler romanıyla yazar arasında paralellik yoktur. Kaldı ki yazar romanında, hapishane gerçeğini anlatmak yerine daha çok kadının hapishane ile bağlantısına odaklanmıştır. Aslında bu bakış açısı, öncelikle kadın ve erkek yazarlar arasındaki farklılığı ortaya koyarken aynı zamanda hapishaneye giren ve girmeyen yazarların bakış açısındaki farklılığı da ortaya koymaktadır.

Bu farklılık o kadar bariz bir Şekilde ortaya çıkmaktadır ki Füruzan'ın romanda ağırlık noktasına baktığımızda daha çok hapishane ziyaretlerine ve hapishaneye düşen Semra'ya ailesinin bakış açısına yer verdiğini görmekteyiz. Bu da Füruzan'ın bunu tecrübe ettiğini göstermektedir. Fakat diğer yazarlarda bu tecrübe ediş hapishanede bulunmak Şeklinde olduğu için hapishane ortamıyla ilgili ayrıntıları

daha net bir şekilde görebilmekteyiz. Konuyla ilgili olarak Murat Belge, Füzûzan'ın 12 Mart detaylarını çok da gerçekçi bulmaz. Çünkü o dönemde Füzûzan'ın bu olayları yaşamadığını, yaptığının sadece imgesel bir göndermeden ibaret olduğunu aslında konuyu yazarak öğrenmek gibi bir yöntem takip ettiğini ifade etmektedir:

“12 Mart üstüne yazılmış romanlar arasında Füzûzan'ın 47'liler'i en hacimli olanı. Füzûzan'ın da romanlarında ele aldığı bu konu karşısında tam anlamıyla “dışarıda” olduğu söylenebilir. Hatta roman, olaylardan önce “dışarıda” olan bir insanın, bu sorunu anlamak, bu olaylara karışan insanları tanımak için giriştiği imgelemsel bir çaba gibi de yorumlanabilir. Yani burada Füzûzan bildiği bir konuyu sıralayıp, kafasında billurlaştırıp, sonra da yazmaya başlamıyor. Bilmediği bir konuyu yazarak öğrenmeye çalışıyor.” (Belge, 1994: 106–107)

Bu kısmı genel olarak değerlendirdiğimizde konuyla ilgili tecrübenin yazarların kurgularında çok önemli bir yere sahip olduğunu, bu tecrübenin kimi zaman roman karakterlerinde yazarın kendisini bulmamızla daha da pekiştirildiğini görmekteyiz. Bu tecrübenin romanlarda gerek hapisanenin anlatılmasına, gerek mahkûmların yaşantısının ve psikolojisinin anlatılmasına, gerekse suç ve ceza ilişkisinin anlatılmasına yoğun bir şekilde yansımış olması, romanların kurgu boyutundan ziyade gerçeklik boyutunu ön plana çıkardığını söyleyebiliriz. Zira yukarıda ifade ettiğimiz Füzûzan ve diğer yazarlar arasındaki fark, bunun açık bir göstergesidir.

4. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: HAPİSHANE ROMANLARI

4.1. Hapishane Romanlarının Olay Örgüleri

4.1.1. Orhan Kemal: Suçlu

PTT'nin telgraf bölümünden emekli olduktan sonra bir fabrikanın muhasebeciliğini yapmaya başlayan İhsan Bey, iş çıkışı arkadaşlarıyla meyhaneye gidip içen ve eve geldiğinde en küçük şeylerden sorun çıkarıp eşini öldüresiye döven birisidir. Eşinin bu haline katlanan Sakine Hanım, evliliklerinden yirmi yıl sonra ölümlerden dönerek oğlu Cevdet'i doğurur, Cevdet ilk ve tek çocuğudur. Büyük sıkıntılarla büyüttüğü Cevdet'in kendine göre bir hayal dünyası vardır. Annesinin ölümü ve ardından babasının evin hizmetçisiyle evlenmesinden sonra Cevdet, tamamen gerçek hayattan uzaklaşarak bu hayal dünyasında yaşamaya başlar. O sene okulda kalan Cevdet, üvey annenin babasını kışkırtmalarıyla okuldan alınarak işportacılık yapar. Bu olaydan sonra mahalle arkadaşlarıyla arası bozulur. İşportacılık yaparken Kostü ile tanışır ve artık onunla hayal kurmaya başlarlar. Cevdet, çizgi film karakterlerinden Aslan Tomson olacaktır ve bunun için de Amerika'ya gidecektir. Sonra da annesinin ölümüne sebep olduğu için babasından, işportacılık yapmasına neden olduğu için Şehnaz'dan, Ayla, Erol ve Kayhan'dan tek tek intikam alacaktır.

Yaşlı babasının genç ve güzel karısı, üvey anne Şehnaz ise yan komşunun oğluyula görüşmeye başlar. Âşık olan Şehnaz'a Adem'in sunduğu tek bir şart vardır: O da araba parası bulmasıdır. Bunu kafasına koyan Şehnaz, İhsan Bey'i nasıl kandıracağını, ne yapabileceğini düşünür. Bu arada da Adem ve annesi eve gelip gitmeye ve içki sofraları kurulmaya başlanır. Yine bir içki sofrasında sızan İhsan Bey'i odasına götürüp Şehnaz'ın Adem'le yalnız kaldığını Cevdet görür. Fakat asla konuşmaz. Bu durum mahallede dedikodu meselesi olur. Babasının adı boynuzluya çıkar. Çocuklar bile Cevdet'le alay etmeye başlar. Bu sırada yine bir içki

muhabetinde İhsan Bey sızınca Adem, İhsan Bey'in fabrikaya ait taşıdığı para çantasını çalar. Suçsuzluğunu ispatlayamayan İhsan Bey hapse girer. Artık iki sevgili kaçak olarak birlikte yaşamaktadırlar. Cevdet bu durumu öğrenir öğrenmez suç üstüne alır, babası hapisten çıkar. Lakin İhsan Bey, hapis çıkışı kalp krizi geçirir ve ölür. Cevdet uzun süre hapiste kalır, daha sonra arkadaşı Hasan, Kostı ve buldukları avukatın yardımı sayesinde suçsuzluğu anlaşılır, hapisten çıkar (Orhan Kemal, 2003)

4.1.2. Kemal Tahir: Esir Şehrin Mahpusu

Kamil Bey, içinde, düşmanın saldırı planlarının olduğu üzüm sandığını taşırken yakalanır. Yedi yıl kürek cezasına çarptırılır. Üç ay yirmi gün boyunca bir hücrede tek başına kalır. Bu sırada tevkifhaneye nakledileceği haberini alır. Bu yeni hapis haneye girişi sırasında Kamil Bey suçunun iftira olduğunu söylediği için onu hırsızların, katillerin olduğu ve adı "Müslüman Koğuşu"na çıkmış olan bir koğuşa yerleştirirler. İlk zamanlarda yanında ihtiyaçlarını karşılayacak parası olmamasına rağmen efendi tavırlarından dolayı onu koğuşta çok iyi ağırlarlar. İlk olarak rüya yorumcusu, muskacı Mortocu Zekeriya Efendi ile bir yakınlık kurar. Zekeriya Efendi, ona hapis hanede uyması gereken kuralları öğretir. Kamil Bey'in hapis hanedeki insanların tavırlarından dolayı edindiği olumlu kanaatler, Faytoncu Osman Ağa tarafından açık açık soyulmasıyla değişir ve sonunda Osman Ağa ile adamlarını bir güzel döver. Romanın bu birinci kısmında kimse Kamil Bey'in ne kim olduğunu ne de suçunu bilir. İkinci bölüm Kamil Bey'in kim olduğunun müdür tarafından öğrenilip revire alınmasıyla başlar. Faytoncu Osman Ağa'yı dövmesiyle hapis hanede büyük bir nam elde eden Kamil Bey, kendisiyle hiçbir ortak yanı olmayan o insanların arasından çıktıktan sonra kendisi gibi aydın sınıftan olan Arif Binbaşı ile tanışır. Bu ana kadar, sadece hapis hane hakkında kanaat edinmeye, halkı gözlemlemeye çalışan Kamil Bey, artık kendisi gibi olan insanlarla bir araya gelir. İlk koğuşunda "Hafız Ağa" olan Kamil Bey, yeni koğuşunda "Millici abi" olur.

Kamil Bey, Osmanlı hükümeti, Ankara hükümeti ikileminin ve kurtuluş mücadelesinin olduğu sırada zaten bu uğurda hapis haneye girmiştir. Ülkenin içinde bulunduğu durum, hapis hane insanların da yakından etkiler ve buradaki insanlar,

İtilafçı ve Kuvayi Milliyeci diye ikiye ayrılır. Kuvayi Milliyeciler, seslerini çok fazla çıkaramamakla birlikte itilafçılardan gelecek olan saldırılara da hazırlıklı olmaya çalışmaktadır. Arif Binbaşı ve Kamil Bey, her gün gazetelerden savaşın gidişatını takip edip ülke kurtuluşunun nasıl olacağını takip ederler. Hapishanede onları meşgul eden tek şey ülkenin kurtuluşudur. Kamil Bey de günlerini bu merakla geçirirken karısıyla arasının gitgide açıldığını fark eder. Böyle buhranlı günlerde karısının dışarıda balolara gidip eğlenmesini bir türlü kaldıramaz. Karısına bir mektup yazarak boşanma talebinde bulunur (Kemal Tahir, 2006a)

4.1.3. Kemal Tahir: Kelleci Memet

Memet'in ailesi fakir olduğu için ekin biçiminden sonra tarlada kalan taneleri toplarlar. Buna da "kelle" denildiğinden Memet ve ailesi Kelleci olarak anılır. Kelleci Memet, Tuz Gazisi Osman Ağa'nın hem işlerini görür hem de yanlarında kalır. Osman Ağa, Memet'in abla dediği Ümmühan'la evlidir. Ümmühan, Osman Ağa'nın ikinci eşidir. Osman Ağa'nın ilk eşinden Yusuf adlı bir oğlu, Ümmühan'ın da Cemile adlı bir kızı vardır. Evlilikleri yolunda giderken Osman Ağa'nın kolunun kesilmesinden sonra Ümmühan ona yüz vermemeye başlar. Komşularının da aklına girmesiyle Ümmühan'ın Yusuf'a karşı niyeti bozulur. Zaten Yusuf'un da niyeti bozulduğu için bunlar görüşmeye ve sevişmeye başlar. Bu durumu önce Ümmühan'ın kızı Cemile fark eder; ama sesini çıkarmaz. Sonra Kelleci Memet huylandığı için Yusuf'u, babasının pirelendiğini söyleyerek uyarır ve açığını arar. Ardından da Cemile'nin ağzını arar. Cemile'den Yusuf ile Ümmühan arasında bir ilişki olduğunu öğrenir. Bu arada Osman Ağa da huylanmakta ama bir şey bulamamaktadır. Artık Osman Ağa'dan kurtulmak isteyen Ümmühan, Osman Ağa'nın Cemile'de gözü var diyerek ve olayları abartarak Kelleci Memet'i dolduruşa getirir. Bir gün Osman Ağa ile çıktıklarında Osman Ağa'nın lüveri kendiliğinden ateş alır ve adam orada ölür. Lüverin kendi kendine ateş aldığını söyleyen Kelleci Memet hâkimi inandıramayınca tutuklanır. Önce on sekiz yıla sonra on altı yaşında olduğu için cezası indirilerek altı yıla mahkûm olur. Hapishaneye girdiğinde İstanbullu, Şeker Emin ve Cinci Nezir ile tanışır. Hapishanede çocuklar koğuşunda

kalır. Bir gün ziyarette köylülerin birinden Cemile'nin Yusuf'la evlendirildiğini öğrenir. Bunu kendine yediremeyen Kelleci Memet, bunun öcünü almak için hapishaneden kaçar (Kemal Tahir, 2008)

4.1.4. Orhan Kemal: Sokakların Çocuğu

Hapishaneden çıkan Cevdet, bir süre usta yanında çalışır fakat yapamayacağını anlayınca bırakıp tekrar Kosti ile işpirtoculuk yapmaya başlar. Hasan'la görüşmeyi keser, Kosti ile işe gittikleri zaman görüşür. Sadece Cevriye'yi bırakmaz. İşpirtoculuk yaparken "Sinema Soygunu" diye bir kitap alır. Bu defa onun etkisinde kalan Cevdet, kendisini bu kitaptaki kahramanın yerine koyarak bir tane oyuncak tabanca alır ve Beyoğlu'nun ünlü sinema salonuna baskın yapar. Fakat kızın imdat düğmesine basmasıyla yakalanarak yine hapse atılır.

Hapishaneye geldiğinde adeta fırtına öncesi bir sessizlik vardır. Koğuştaki herkes pür dikkat Cevdet'in hareketlerini takip eder. Diğer taraftan da Öküz Mehmet'i süzerler. Öküz Mehmet, Cevdet'e bir hoş geldin dedikten sonra kimsesi olup olmadığını anlamak için bazı sorular sorar. Netice olarak kimsesiz olması onun içini de rahatlatır. Bir gün Öküz Mehmet, Cevdet'e dayak atar fakat Cevdet dayak yemesine rağmen dik durur. Hala o eski inatçılığı devam etmektedir. Bu durum, koğuşun ağası olan Öküz Mehmet'i daha asabileştirir. Cevdet koğuşu tanıdıkça arkadaş edinmeye başlar. Bu arkadaşlar daha çok Öküz Mehmet'e karşı olan kimselerdir. Tabii Cevdet'in bu düşmanlığından medet umanlar da vardır. O kişilerden biri de Öküz Mehmet'in koğuş ağalığını elinden aldığı Beton Ahmet'tir. Beton Ahmet zaman zaman Cevdet'i Öküz Mehmet'e karşı kışkırtır. Çünkü Öküz Mehmet koğuştan kaldırılırsa o, eski ağalığına geri dönecektir. Beton Ahmet, Öküz Mehmet'in Cevdet'le ilgili hiç de hoş olmayan şeyler ima ettiğini söyleyince Cevdet, eline geçirdiği şişle Öküz Mehmet'i oracıkta öldürür. Cevdet, bir müddet sonra Anadolu'da farklı bir hapishaneye sevk edilir. Nakil sırasında da jandarmaların elinden kurtulup kaçar (Orhan Kemal, 2001)

4.1.5. Kerim Korcan: Linç

Mağpüşhanenin sıradan mahkûmlarından olan Arap Kadir cezaevine girdiğinde koğuşunun ağası Bayraklılı Feti Bey'dir. Zaman içerisinde Feti Bey'e karşı hayranlıkla karışık bir ilgi duymaya başlayan Arap'ın bu halini Feti Bey de fark eder ve bunun kullanılacak önemli bir fırsat olduğunu anlar. Arap Kadir'le yakınlık kurarak ondan, başka koğuştaki bir adamı yaralamasını ister. Arap Kadir, Feti'nin bu isteğini yerine getirir. Bu olay hapisanede büyük bir yankı uyandırır. O sırada hapisaneye yeni bir müdür gelir ve Feti başka bir cezaevine sürülür. Yeni gelen müdür Şevket Erdoğan Bey, koğuş koğuş dolaşarak mahkûmların arasında bulunur. Onlara gayet sakin ve insancıl davranmaya çalışır; fakat bu zamanla otoritesini etkileyip işlerin daha içinden çıkılmaz bir hale gelmesine neden olur. Bunun üzerine müdürün isteğiyle Arap, bir gün hapisanede dönen kumar, yolsuzluk, rüşvet ve daha birçok olaya sebebiyet veren şahıslara ders olması için işlediği bir suç yokken zindana atılır. Günlerce zindanda kalan Arap, zindanın tek küçük demirli penceresinden kaçmaya karar verir. Oradan kaçmayı başaran Arap, yakalanılarak tekrar hapisaneye götürülür. Hapisaneye gelince yine kaçtığı zindana kapatılır. Her geçen gün daha fazla zorluğa maruz kalan Arap'a siyasiler koğuşundan, siyasi bir genç yardımcı olmaya karar verir. Fakat Arap için hayat daha da zorlaştırılmakta, tuvalet ihtiyacı için dahi dışarı çıkarılmamakta, ekmeği kapıdan atılmaktadır. Bu durumda deliye dönen Arap, zindanın içinde yangın çıkarır ve gardiyan kapıyı açmak zorunda kalır. Ertesi gün yanına giden müdüre öfkeli olan Arap, müdürün sözlerinden çılgına döner ve müdürü bıçaklar. Ağır Ceza Mahkemesi'nde yargılanır ve siyasi gencin Arap lehine yaptığı şahitliğin de etkisiyle hâkim olayda ağır tahrik bularak kırk gün hücre cezası verir. Arap'ı yine bir bodrum koğuşuna yerleştirirler. Bu duruma göz yumamayan siyasi genç Ankara'ya Müdür Bey'in Arap'ı kötü bir yere kapatarak intihara zorladığını belirten bir telgraf çeker. Sonra Arap koğuşuna yerleştirilir. Kütahya cezaevinden sürülen üç kişi gelene kadar gayet sakin günler geçirirler. Başgardiyan Rüştü Efendi'nin haince planı doğrultusunda müdürü ikna etmesiyle Kütahyalı sürgünler Arap Kadir'in koğuşuna gönderilir. Bu sürgünler,

koğuşu ele geçirmek için uğraşırken karşılarında Arap'ı bulunca onu da öldürmeye kalkışır. Bu girişim başarısızlıkla sonuçlanınca başgardiyen başka bir sebep bularak Arap'ı tek kişilik bir koğuşa attırır. Doktor çıkışında revirdeki bir anlık karışıklıktan yararlanan Arap çaktırmadan oradan çıkarak başgardiyenin odasına gider ve orada başgardiyeni bıçaklar. Odadan fırlayarak çıkar ve koğuşuna gitmek isterken başgardiyeni çok seven mahkûmların saldırısına uğrar. Arap'a hiçbir tıbbi müdahale yapılmaz ve orada ölüme terk edilir. Bir gün koğuşunun kapısı açılır. Arap'ı başgardiyenlik odasına götürürler. Orada onu eski koğuşuna arkadaşlarının yanına alacaklarını söylerler. Bu duruma önce sevinen Arap, bunun sebebini sonradan anlar. Gönderileceği koğuş başgardiyeni sevenlerin olduğu koğuş olacaktır. Arap, buna rağmen itiraz etmez. Fakat Arap yokken onun gıyabında mahkemeler kurulmuş, kararlar alınmış ve Arap'ın vücudu lüzumsuz ilan edilmiştir. Arap'ın koğuşa üç beş adım atmasıyla koğuşakilerin saldırısına uğraması bir olur. Hepsi bıçaklıdır; fakat Arap'ta bıçak yoktur. Kaçmaya başlayan Arap'ı mahkûmlar bıçak darbeleriyle paramparça ederler. Revire getirildiğinde hala kalbi atan Arap, doktora yalvarırken ölür. Arkasından namı kalır. (Korcan, 2005a)

4.1.6. Kerim Korcan: Tatar Ramazan

Tatar Ramazan adıyla yayımlanan kitap, birbirinden bağımsız hapisane hikâyelerinden oluşmaktadır. Hikâyelerin ortak tarafı her birinde bir hapisane kahramanının tasvir edilmesidir. Tatar Ramazan da bunlardan biridir.

Melkon: Sultanahmet cezaevi hastanesinde yatar Melkon. Hakkında çıkan gıyap kararından dolayı üç ay on gün hapis ve yedi yüz lira para cezasına çarptırılır. Bir gün Melkon'la Hasan Kaçar domino oynarken Hasan'ın başlattığı ağız dalaşı ağır laflara dönüşünce Melkon üzülür. Cezasının dolmasına az bir zaman kalan Melkon çıkıncaya kadar Hasan'la tek kelime konuşmaz. Çıkacağı gün geldiğinde ise Hasan da dâhil tüm koğuş arkadaşlarıyla vedalaşarak cezaevinden ayrılır.

Çoban: Hapishanenin zor ve pis şartlarından dolayı zatürre olan Ahmet Çoban sürekli revire gider. Revirde doktor reçetesine pırzola yemesi gerektiğini yazar. Tam üç hafta geçer ve hala pırzoladan haber yoktur. Haftalar geçtikçe Ahmet Çoban daha da ağırlaşır. İmdadına Azrail yetişir ve ağzından üç damla kan damlayan Ahmet Çoban sessizce ölür.

Elmas: Elmas, cezaevi hastanesinin en trajik mahkûmlarındandır. Uykudayken kendine dost edinen karısı Hanife'ye baltayı bir kere hızla indirir ve Hanife'nin başı gövdesinden ayrılır. Böylece hapse düşer.

Hepimiz Türk'üz: Mahkûmlar tarafından bela olarak nitelenen hapishane müdürü bir gün Tatar Ramazan, Arabacı Ali, Cıbil Halil, Çiftelerli İsmail ve Kürt Hamo'ya sürgüne gönderir. Habil Ebazer Afyon'a, Tatar Ramazan Eskişehir'e, Arabacı Ali'nin kalabalık kaflesi ise İstanbul'a gönderilir. İstanbul'a gönderilen sürgünlerin hepsi aynı koğuşa verilir. Fakat zaman geçtikçe durumun kötüye gideceğini anlayan müdür koğuşları ayırır. Arabacı ve arkadaşlarının yanında fakara birkaç kişi bırakılır. Bunun üzerine Arabacı yeni bir hinlik düşünür ve koğuşlarda ırklar arası bir ayırım yapıldığını yani farklı ırkların bir araya getirilmediğini fark eder ve bir sabah koğuşun demirine Türkler koğuşu yazılı bir kâğıt asar. O gün savcı bey gelip de bu yazıyı görünce sinirlenir. Arabacı da müdürün böyle bir ayırım yaptığını söyler. Savcının yaptığı araştırma sonucunda böyle bir durumun gerçekten var olduğu ortaya çıkar. Savcı Bey hapishaneye bir tarih hocası getirterek herkesin Türk olduğunu anlattırır; fakat bu girişim sonrasında koğuşların tekrar açılmamasından dolayı Arabacı'nın arkadaşlarından Cıbil gizlice Reşit Ağanın koğuşundaki Kazım'ın hapishanede karılık yaptığını anlatan Akmeşeli Cafer imzalı bir mektup yazar ve elden ele dolaştırarak Kazım'a ulaştırır. Okuyunca deliye dönen Kazım zaten Cafer'le dargın oldukları için onun böyle bir şey yapabileceğini düşünerek, hiç anlayıp dinlemeden Cafer'i ummadığı bir anda bıçaklayarak öldürür. Ortalık karışır. Bu defa müdür olayı anlamak için gözüne kestirdiği birkaç kişiyi falakaya çeker ve sonunda Cıbil yediği sopaya dayanamayarak her şeyi anlatır.

Şükürler Olsun: Simitçi Emin kumarda kaybettiği tayınlarına Ali Çavuş el koyduğu için isyan eder ve gardiyanlar tarafından falakaya yatırılır. Ağır bir

dayaktan sonra on beş gün tecride gönderilir. Koğuşa döndükten sonra Simitçi Emin açlığını gardiyana, müdüre iletmek için çabalar; fakat hiçbir sonuç alamaz. En son çareyi Ali Çavuş'u öldürmekte bulan Simitçi Emin bir gün tayın dağıtımında Ali Çavuş'a iyice sokulur ve onu hiç beklemediği bir anda boynundan şişler. Ortalık kan gölüne dönünce içeriden Kerem Ağa koşar ve son nefesini vermek üzereyken Ali Çavuş'un eline tutturduğu bıçakla Simitçi Emin'i sırtından bıçaklar. Ali Çavuş orada canını teslim ederken Simitçi Emin ise hastanede ölür. İki mahkûm da ifade vermeden öldüğü için idare bu olayı hiç başı ağrımadan atlatır.

Tatar Ramazan: Abdurrahman Çavuş hapishanenin sekiz senelik mahkûmu ve ağasıdır. Hapishaneye yeni bir sürgünün geleceğini duyunca Abdurrahman Çavuş'ta bir tedirginlik başlar. Çünkü gelecek olan sürgün, üç sürgün yemiş bir mahkûmdur. Derken Tatar Ramazan faytonlarla mahpushaneye gelir. Gelir gelmez tavırla edasıyla herkeste bir etki yaratır. Gün geçtikçe Ramazan'ın mertliği, kimsenin hakkını yememesi, herkesin hakkını korumaya çalışması ve kumara izin vermemesi herkesi etkiler. Bütün mahkûmların Ramazan'ın etrafında pervane olması Abdurrahman Çavuş'u rahatsız eder. Ramazan'la ve etrafındakilerle uğraşmaya başlar. Buna dayanamayan Ramazan bıçağını çıkarır ve Abdurrahman Çavuş'u bıçaklar fakat öldürmez. Revire alınan Abdurrahman Çavuş tedavi edilir. Tedaviden sonra ifadesi alınan Abdurrahman Çavuş bu bıçağı hak ettiğini, Ramazan'ın kendisine kardeş gibi davrandığını; fakat kendisinin öyle olmadığını söyleyerek Ramazan'dan şikâyetçi olmaz. Bekir Ağa ve Satı Dayı'nın ifadeleri de Abdurrahman Çavuş'u doğrulayınca Ramazan'a herhangi bir ceza verilmez. Bu olaydan sonra Tatar Ramazan sorunsuz, sıkıntısız bu mahpushanede yedi sene kalır. Namı her yerde söylenir (Korcan, 2010).

4.1.7. Kerim Korcan: İdamlıklar

Kerim Korcan'ın bu kitabı da bağımsız mahkûm hikâyelerinden oluşur. Kitabın roman bütünlüğüne kavuşması anlatılan kahramanların hepsinin idam mahkûmları olmasıyla ilgilidir.

Şakir Ağa: Gerzeli Şakir Ağa, idama mahkûm edilerek hapse girer. Hapse girmeden önce sürekli içen Şakir Ağa idama mahkûm edildikten sonra birden değişir. Önceden alını secde görmemiş olan Şakir Ağa, gün gelip de Yargıtay'da idam kararı bozulup on beş yıla mahkûm edilince abdesti namazı bırakır. Yavaş yavaş eski hayatına dönmeye başlar. Kumar, esrar artık hayatının bir parçası olur. Kim ne dediyse kimseyi umursamadan eski yoluna devam edip on beş yılı tamamlamayı bekler.

Boyabatlı Emin-Ayancıklı Ömer: Boyabatlı Emin, köy yolunda ceviz ağaçları olan ve zamanını sürekli orada geçiren kendi halinde bir adamdır. Askere gidip döndükten sonra annesi Emin'e karısının kötü olduğunu yani Köklerin İbrahim'in mısır tarlasında onu sıkıştırıp zorla ırzına geçtiğini, suçun hem kendinde hem de karısında olduğunu söyler. Ne yapacağını şaşırarak Emin, her şeyi en yakın arkadaşı Selim'e anlatır ve Selim'le birlikte Köklerin İbrahim köye döndüğünde onu öldürmeye karar verirler; fakat bu arada karısının karnı büyümektedir. Önce gebe bir kadını öldürmeyi ya da bir sabiyi öldürmeyi kendine yediremez; fakat daha fazla hırslanan Emin, cebinden çıkardığı bıçakla Emine'yi bıçaklar. Jandarmaya teslim olur. Sinop Cezaevi'ne gönderilir. Orada tabakacılığa merak sarıp tabakacılık yapmaya başlar. Bir gün bahçe kapısına çıkmaya çalışan Emin, diğer mahkûmların çemberi arasında kalır. Çünkü mahkûmlar, onun mahkûmiyet sebebini öğrenirler ve onun üstüne gidip ona sataşır. Aralarında itişme kakaşma başlayınca devreye başgardiyana girer ve sataşan mahkûmların yalan beyanlarıyla Emin'i Müdür Bey'in odasına götürürler. Emin hücreye atılır. Evet, artık vakit gelmiştir. Jandarma eri ve gardiyana onu

hücreden çıkararak hazırlamaya götürürler. Gardiyan Ali Dayı beyaz gömlekle gelir. Emin gömleğini giyer...

Emin asıldıktan sonra artık ölüm korkusu Ayancıklı Ömer'i de sarmaya başlar. Ömer'in durumu, Emin'inkinden daha karışıktır. Çünkü yedi senedir bu sonuç beklenmektedir. Artık Emin'den sonraki tek idam mahkûmu kendisidir ve henüz onun sonunun ne olacağı belli değildir. Ömer'in yanına Savcı Bey gelir ve idam kararının kesinleştiğini söyler. Beyaz gömleği giydirirler, son isteği olmayan Ömer'in boynuna ilmik takılır. Artık nabız yoktur Ömer'de; ipte bembeyazdır.

Resneli Yaver Bey: Resneli Yaver Bey, taammüden adam öldürmüştür ve bunun cezası da idamdır. Fakat doktorun yazdığı uzun raporda işlediği cinayeti tamamen akli sınırlar dâhilinde yapmadığı için Yaver Bey idam edilemez. Rapor ağır ceza mahkemesine ulaşınca Savcının idam ısrarına rağmen mahkeme içinde tahrik olduğu gerekçesiyle yirmi dört yıl ağır hapsine karar verir. Hapse girdikten on yedi yıl sonra kısmi af çıkar ve Yaver Bey, bu kısmi aftan beş yıl ceza indirimi hakkı kazanır; fakat bu af cezaevinde ilan edilirken yaptığı ani çıkıştan sonra cezaevinde istenmeyen mahkûm olur ve Ankara 'ya yazılan bir yazıyla sürgün hayatı başlar. Yeni sürüldüğü hapisanede de idarenin hoşuna gitmeyecek tavırlar sergilediği için kısa bir süre sonra Yaver Bey ve arkadaşları için yeni bir sürgün kararı çıkar.

Onyedililer: 1973 senesi Askeri savcının Marksist-Leninist düzen kurmak isteyen on yedi kişinin idamını istediğinde analar evlatları için çok ağlar. İşte bu on yedi kişiden biri de Hüseyin'dir. Hüseyin'in yaşlı anne ve babası oğulları idam edilmeden son bir kez onunla konuşabilmek için cezaevi müdürüne yalvarırlar. Müdür Bey bunun kanunen mümkün olamayacağını söylemesine rağmen yaşlı anne ve babanın yürek acısına ve yalvarmalarına dayanamayarak Hüseyin'i sadece bahçede volta atarken görmelerine müsaade eder. O kadar uzaktan son bir kez oğullarını görmek buruk bir mutluluktur onlar için (Korcan, 2005b)

4.1.8. Çetin Altan: Büyük Gözaltı

Olay, ismi belirtilmeyen bir hapishanenin işkence odasında geçer. Karakter kırk dört yaşındadır ve sebebini bilmediği bir suçlamayla hapishaneye girer. Suçlu olup olmadığı kesinleşene kadar da hapishanenin işkence odasına yerleştirilir. Kapatıldığı bu küçük ve karanlık oda onu sürekli geçmişine götürür ve geçmişiyile hesaplaşmaya başlar. Romanda işkence odasında kaldığı süre yaklaşık bir hafta olarak belirtilir; fakat karakter bu bir haftada bütün çocukluğunu, ailesini yeniden yaşar. Karakterin babası önemli bir yerde müdürdür. Evde babaannesi, annesi, babası ve bir de evlatlıklarıyla birlikte yaşarlar. Karakterin babası, annesine çok düşkündür ve bu düşkünlük karısını kışkandıracak düzeydedir. Bu nedenle anne sürekli suratsız, memnuniyetsiz ve karaktere karşı da sevgisizdir. Kocasının ona olan sevgisizliğinin acısını çocuktan çıkarıp çocuğa hiçbir şekilde sevgi göstermez. Zaten evdeki hiç kimse karaktere sevgi gösterisinde bulunmaz. Yaptığı en ufak yaramazlıkta tokat hali hazırdadır. Yine yaramazlık yaptığı bir gün annesinin attığı dayağa dayanamayan Sadakat onu odadan kaçırıp bodruma götürür ve orada onu öcülere vereceğini söyler. Bu andan itibaren karakter ailesindeki herkesi içinde öldürmeye başlar. Ardından gelen yaramazlıkların hepsinde de tokat yahut dayak hazır olduğu için karakterde ailesine karşı bir nefret oluşur ve içinde tek tek hepsini yok eder. Yaramazlıkları sınırı aşınca anneannesine gönderilir. Orada da Paşa dedesinin zorlamaları, onun bu zorlamaları yerine getirmemesi karşısında verilen odaya kapatma cezasıyla Paşa dedesini öldürür içinde. Onu cezalandırmaya, dövmeyle kalkışan herkesi içinde öldürür ve böylece öldürdüğü insan sayısı gün geçtikçe artar. İşkence odasına getirilme sebebini de kendi kendine buna bağlar.

İşkence odasında ona iyi davranılır. Hiçbir şekilde işkence yapılmaz. Fakat işkence yapılanların sesini duydukça ruh hali iyice bozulur. Suçsuz olduğuna dair verilen bir kâğıt onun tek dayanağıdır ve bu kâğıda güvenerek bir an önce oradan çıkmayı bekler; fakat bir türlü çıkamaz. Suçsuz olduğuna dair sürekli dilekçe yazdırırlar. O dilekçeyi beğenmez, yenisini yazdırırlar, sonra yenisini... Gardiyanlara, jandarmalara sorar, kimse ona doğru düzgün bilgi vermez. Bir gün sen

suçsuzsun çıkacaksın diyenler, ertesini gün sen hep buradasın derler, bunları işittikçe de ruh hali daha kötü olur. Çünkü neden orada olduğunu hala bilmiyordur. Artık oradan hiç çıkamayacağını öğrendiğinde suçunu da öğrenir. İpekböceğini kozasının içindeyken öldürmüştür ve müebbet hapse mahkûmdur (Altan, 1999)

4.1.9. Nihal Atsız: Ruh Adam

Ayşe'nin eşi Selim Pusat üç yıl öncesine kadar ordunun iyi bir yüzbaşısıdır. Dedesinden, babasından miras kalan askerlik onun için bir meslek değil, inançtır. Selim, cumhuriyetle yönetilen ülkede krallık taraftarıdır. Selim'in Harp Tarihi dersinde Plevne kahramanı Gazi Osman Paşa için "Türk harp tarihinin son büyük simasıdır" demesi ve bunun üzerine öğretmeni olan albayla aralarındaki tartışmanın büyüyen kralcı olduğunu söylemesi felaketini getiren olay olur. Bu tartışma sonunda ona destek veren Yüzbaşı Şeref'le ikisi hapse atılır. Divanı Harp'te duruşması başlayan Selim ile Şeref, savcı tarafından ağır şekilde suçlanarak kralcılığı istedikleri ve bir örgüt kurdukları, bunun için de orduyu kullandıkları iddiasında bulunur. Haftada üç gün yapılan duruşmalar sonunda Selim ve Şeref on beş yıl hapis cezasına çarptırılırken diğer sekiz kişi daha hafif cezalarla olayı atlattır. Fakat dosyanın Yargıtay'dan dönmesiyle birlikte Selim ve Şeref iki yıl hapis cezası alır. Hapishaneden çıktıktan sonra Şeref intihar eder. Selim hapishaneden çıktıktan sonra kendini eve hapseder ve her geçen gün psikolojisi biraz daha bozulur. Bu sırada evlerine gelip giden Ayşe'nin öğrencisi Güntülü'ye âşık olur. Karısıyla gittikçe yabancılaşır. İçkiye başlar, çok içtiği bir gece hayatını kaybeder ve artık Tanrı huzurunda yargılanır. Selim'in hayalleri veya halisülasyonları diyebileceğimiz ikinci bir dünyası vardır: Önceki hayatında Tanrıcut Mete'nin ordusunda askerdir; sevdiği kıza ok atmadığı için idam edilmiştir. Esasen kendisi, arkadaşı Şeref ve sevgilisi Güntülü de ikinci hayatlarını yaşamaktadırlar (Atsız, 1977).

4.1.10. Adnan Veli: Mapusane Çeşmesi

Esasen Adnan Veli'nin bu kitabını hikâye türü içinde değerlendirmek daha uygun olabilir. Çünkü kitapta çok azı birbiriyle ilintili ama çoğu bağımsız hikâyeler var. Fakat girişteki bazı yazıları hikâye olarak da düşünmek zor çünkü bunlar birer deneme sayılmalıdırlar. Zaten kitabın kapağında da yayın evinin tür bildiren bir ifadesi de yok. Fakat bu tür çatışmasını bir tarafa bırakmamızı sağlayan bir ortaklık var: Bütün bölümler aynı hapishane içindeki insanları ve olayları anlatıyorlar ve bu anlatımlarda dikkate değer bir tahkiye var.

Hapishanedeki insanların her şeyden önce birer adı vardır. Bu adlar hapishaneye girdikten sonra Lodos Hakkı, Yokuş İsmail, Gâvur Ali gibi takılan lakaplardır. Lüfer Mehmet, yemek dağıtımından sorumludur. Fakat her seferinde Uskur Ziya ile az koydun çok koydun tartışması kaçınılmazdır. Hapishanede susuzluk yaşandığı zaman Gâvur Ali'nin suyunu kimseye vermemeye çalışmasına rağmen herkes uykudayken su hırsızlığı mutlaka yaşanır. Burhan ise genelevde sevdalı olduğu kadın yüzünden hapishaneye girmiştir. Sevdiği kadın Şükran'ın getirdiği erzaklarla hapishanenin gözdesi olur.

Mahkûmların zaman geçirmek için ruh çağırma ve ondan geleceği öğrenme merakları vardır. Kontak Mazhar, Motor Ali ve Necati Gandi'nin ruhunu çağırarak ondan at koşusundaki bahsi öğrenmeye çalışırlar. Laz Rıfat ise kafayı müdürle bozar. Müdür onun saçlarının kesilmesini istediği için müdüre bir tokat atarak onu yere yığar. Bu olay üzerine Laz Rıfat ceza olarak hücreye gönderilir.

Balcı Baba koğuşun hem yaşlısı hem de ağalarındandır. Kimse onun sözünden çıkmaz; fakat buna rağmen koğuşta birçok hırsızlık, kavga ve adam yaralama ya da firar olması kaçınılmazdır. Yaşanan birçok olayın içerisinde mahkûmların biri gider, biri gelir ve hapisliğin zorluğunu hep birlikte yaşamaya devam ederler (Adnan Veli, ?*)

* Kitapta basım tarihi belirtilmemiştir.

4.1.11. Abdülkadir Billurcu: F-13-101 Cinnet Koşu

Bu roman hatıra kitabı olarak da değerlendirilebilir. Fakat kitaptaki tahkiye edebi bir ürün olarak değerlendirmemizi gerektirir. Romanda geçen isimlerin tamamına yakını kültür, siyaset ve edebiyat çevresinde bilinen isimlerdir. Kitap roman olarak kabul edilirse “otobiyografik roman” olarak sınıflandırılabilir.

Abdülkadir Billurcu, Bizim Anadolu adlı milliyetçi bir gazetenin yazı işleri müdürüdür. Bir yazısında Süleyman Demirel’e hakaret ettiği için tutuklanır, bununla birlikte devam eden birçok dava neticesinde on altı ay on altı gün cezaevinde kalır. İlk olarak İstanbul Toptaşı Cezaevi’ne götürülen Billurcu, orada bir süre karantina koğuşunda kaldıktan sonra normal koğuşa alınır. Yaklaşık 49 gün bu cezaevinde kalır ardından Bayrampaşa Cezaevi’ne gönderilir. Burada solcu yazarlardan Çetin Altan gibi isimlerle onlar için ayrılmış bir odada kalırlar. Ardından dava suçlusu olarak Nihal Atsız da Bayrampaşa Cezaevi’ne gönderilir. Bu sıralarda hırsızlıktan, kaçakçılıktan, cinayetten ve daha birçok suçtan yatan mahkûmların bir af beklentisi vardır. Af gecikince Çetin Altan ve Nihal Atsız özel bir afa çıkarılır. Sonunda birçok mahkûma umut olan af da çıkar ve Abdülkadir Billurcu, sonradan davası yüzünden hapse giren arkadaşı Necdet Sevinç ve birçok mahkûm afa cezalarından kurtulur ve tahliye edilir (Billurcu, ?[†])

[†] Kitapta basım tarihi belirtilmemiştir.

4.1.12. Erdal Öz: Yaralısin

Adam, evinin basılacağını hisseder ve evindeki yasaklı sayılabilecek kitapları toplayıp tuvalette yakar. Arası çok geçmeden polisler eve gelir. Evin her yanını ararlar. Kendilerince uygunsuz gördükleri kitaplarla birlikte adamı da alıp götürürler; fakat adam, alınan kitaplarda yasaklı bir durum olmadığını bildiği için neden götürüldüğünü bir türlü anlayamaz. Mahkemeye çıkarılır ve siyasi suçtan tutuklanır. Hapishaneden önce adamı işkence yapılan bir yere götürürler ve iki aya kadar konuşması için burada tutup sürekli işkence yaparlar. Adam neyle suçlandığını bilmediği için sorulan her soruya “Bilmiyorum.” diye cevap verir. Buna inanmayan görevliler, adamı konuşturmak için, vücuduna elektrik akımı verirler, sopayla döverler ve birçok işkence yaparlar; fakat adamı konuşturamazlar. Daha sonra onu hapishaneye sevk ederler. Hapishanede, siyasi suçluların koğuşları dolu olduğu için onu adli suçluların olduğu koğuşa verirler. Koğuşta herkes ona iyi davranır ve yavaş yavaş hepsiyle tanışmaya başlar. Adamı şaşırtan bir şey vardır: Bu hapishanedeki bütün mahkûmların adı Nuri’dir. Birbirlerinden lakapları sayesinde ayrılırlar. Ona en çok yakınlık gösterenlerden biri Gılay Nuri’dir. Onunla iyi arkadaş olurlar. Bunun yanında onunla konuşan Terzi Nuri, Kıdemli, Mavzer Nuri gibi mahkûmlar vardır. Günlerini genellikle Gılay Nuri ile geçirir. Onun hayat hikâyesini dinler. Ama kimse onun adını sormayı akıl edemez. Sadece neyden yattığını sorarlar ve siyasi olduğunu öğrenince ayrı bir saygı ve sevgi gösterirler. Bir gün Nuri’lerden biri adını sorar ve o da söyler: “Nuri!” (Öz, 2009)

4.1.13. Kemal Tahir: Karılar Koğuşu

İstanbulu Murat beş senedir hapishanededir ve hapishanenin eli kalem tutan, bilgili tek mahkûmudur. Dilekçe yazdıracak herkes ona gelir, derdini anlatır ve Murat Bey ona göre bir dilekçe yazıp gönderir. Bu sırada hapishaneye Hanım'la Ali gelir. Bunlar ikisi bir olup Hanım'ın kocasını zehirleyerek öldürmüşlerdir. Hanım, Ali asılmasın diye bütün suçu üstüne alır ve Hanım, idama, Ali de yaşı tutmadığı için 30 yıla mahkûm edilir. Murat Bey, bir dilekçe yazarak Hanım'ı idamdan kurtarmak için çaba harcar. Buna ikna olmayan Hanım'ı sonunda ikna ederler. Hanım'ın işiyle uğraşırken hapishaneye Tözey Hanım gelir. Tözey Hanım, Malatya kerhanesinin en ünlü kadınlarından. Hakareten bir aya mahkûm edilmiştir.

Murat Bey, Tözey Hanım, Ayşe Ana, Hacı Abdullah kadınlar koğuşunun önünde toplanarak Hacı Abdullah'ın sazına eşlik edip şarkı söylemeyi, kahve falları bakmayı çok severler. Neredeyse her gün bu eğlenceyi yaparlar. Tözey'in gelmesiyle hapishaneye şenlik gelir. Fakat gün geçer ki Tözey, İstanbulluya âşık olur. İstanbulluya sigaralar gönderir. Fakat o kabul etmez. Çünkü Ayşe kadından da Hacı Abdullah'ın ona vurulduğunu öğrenir ve bu sevdanın önünü kesmek için uğraşır. Fakat Tözey inatçıdır. Bu sırada gardiyanlardan Ayşe ana vefat eder. Ayşe ana öldükten sonra yeri boşaldığı için yerine bir kadın gardiyan alınması gerekir. Ayşe ananın 6 çocuklu kızı başvurur. Çok yalvarır bu işe girmek için ve Murat Bey'i ikna eder. Murat Bey, Hacı Abdullah'ın uyarılarına rağmen Şefika'ya acıdığı için onun işe alınmasını sağlar. Fakat gün geçmez ki Şefika hapishaneyi dedikoduyla karıştırmaya başlar.

Tözey'in tahliye günü gelir. Çıkacağı gün Murat Bey'in odasına uğrar, orada vedalaştıktan sonra içinde burukluk hisseden Murat Bey Tözey'in arkasından koşarken gardiyan odasına girip de karşısında Nebahat'i görünce tüm burukluğunu unuttur. Şefika ise bu aralar kocasını boşama derdine düşer. Hacı Abdullah, artık

hapishaneden çıkar. Murat, başgardiyanın kızı Nebahat'le nişanlanmış olmanın mutluluğunu ve garip hissiyatını yaşar. O gece uyku tutmayan başgardiyana muavini Ali Efendi Murat'ın yanına gelir ve çay içip sohbete başlarlar. Ardından nöbeti devreden Kel Hasan gelir. Sohbet devam ederken Kel Hasan Hanım'ın bu gece asılacağını ağzından kaçıtır. O gece sabaha karşı Hanım'ı zorla koğuştan çıkarırlar ve asılacağı yere, Hürriyet Meydanı'na getirirler. Kendine geldikten sonra iki rekât namaz kılıp dua eden Hanım, idam sehpasına çıkar; fakat onu asacak olan Çingene birden asacağı kişinin erkek değil de kadın olduğunu görünce kaçıp gider. Bu defa bu görevi Kel Hasan'ın yapmasını söylerler. Zor da olsa Kel Hasan, ipi Hanım'ın boynuna geçirir ve sehpayı çeker (Kemal Tahir, 2005)

4.1.14. Kemal Tahir: Namuscular

Namuscular, Kemal Tahir'in bitirip yayınladığı bir roman değildir. Eşi, onun roman notlarını bir araya getirerek merkezi teşkil eden hikâyeye Namuscular'ı esas alarak bu isimle roman olarak yayımlamıştır.

Namuscular-Mazmanoğlu Hacı Apdullah'ın on iki yıllık cezasından sadece üç ayı kalır. Bu arada hapishaneye cinayet suçluları gelmeye başlar. Önce Hüseyin getirilir. Hüseyin, kendisini aldatıp dostuna kaçan karısını ve onun dostunu bir gece basar ve adamı öldürür. Ahmet ise, güveyini başından vurup öldürür. O da cezaevine gelir. Abuzer de babasını karısının koynunda görünce birkaç kurşunla öldürür ve cezaevine girer.

Malatya Notları: Hapishanede mahkûmlar kendi aralarında konuşurken o gün dışarıda bir babanın kızını öldürdüğü haberi gelir. Memet kızını öldürür ve cezaevine düşer. On beş yıla mahkûm edilir. Bu sırada Memet de artık hapishaneye alışmaya başlar. Murat Bey'in yazdığı istida da bir sonuç vermeyince Yargıtay kararı onaylar ve Memet'in on beş yıl cezası kesinleşir. Cezası kesinleşene kadar kendini Kuran'a veren Memet kesinleştikten sonra Kuran'ı bırakır. Kumar oynayan arkadaşlarını gördükçe onlara heveslenir ve kumara başlar. Sürekli kaybeden Memet, yatağına

kadar her şeyini satar. Artık iyice parasız kalınca da kızını öldürdükten sonra Kezban'ın üstünde çıkan 110 liraya göz diker ve onu alır.

Telgrafçı Abdurrahim: Abdurrahim Bey, postanede çalışır. Evli ve iki çocuk babasıdır; fakat buna rağmen Şaroğlu'nun kızına gönül verir. Uzun süre kızla görüşürler, mektuplaşırlar. Abdurrahim Bey kızını babasından birkaç defa ister; fakat kızın eniştesi işi engeller. Buna dayanamayan Abdurrahim Bey, kızın eniştesini vurmaya kalkışır. Enişte hemen oradaki bir dükkâna kaçınca yanlışlıkla kızını sırtından iki kurşunla vurur. Tutuklanır ve cezaevine getirilir. Abdurrahim Bey kızının yazdığı mektupları mahkemeye verip az bir ceza almayı düşünürken İstanbullu, onu bu fikirden caydırır. Mahkemesi görülür ve 8 yıl 4 ay hapsine karar verilir. Abdurrahim Bey, İstanbullunun sözünü dinlemeyip mektupları ve resimleri mahkemeye vermiştir. Bu nedenle az ceza almıştır.

Şeyh Süleyman Efendi: Şeyh Süleyman 15 müridiyle hapisanededir. Gizli ayin yapmaktan üç aya mahkûm edilir. İki sene önce karısı ölen Ömer'i Şeyh Süleyman Efendi kendi müritlerinden on altı yaşında bir kızla evlendirir; fakat kızın ara ara nöbetleri tutar, Şeyh'in nefesiyle kendine gelir. Şeyh artık hapisanede olduğu için kız başa çıkılamaz bir hal alır, Ömer'in de gönlünü hiçbir şekilde görmez olur. Murat yardım edeceğini söyleyerek Ömer'i gönderir. Dışçiden Gelen Şeyh, Murat'ın yanına uğrar. Orada sohbet ederlerken birden içeri Ömer'in karısı girer. Yalvarır beni bu durumdan kurtar, nefes alamıyorum bir aydır diye. Şeyh onu göndermek isteyince kadın sinirlenir ve üstündeki kötü örtüyü çıkarır, beni mahvettin, etimin her yerini sen dişledin, koynuna soktun diye bağırmaya başlar. Murat şaşkına döner. Şeyh bir şey demeden kadını gönderir ve kendince kadının yarı deli olduğunu, Ömer'in de organı büyük olduğu için korkudan bu hale geldiğini söyleyerek Murat'ı inandırmaya ve olayı kapamaya çalışır; fakat Murat hala şaşkındır ve Şeyh'in arkasından o şaşkınlıkla bakakalmıştır (Kemal Tahir, 2006b)

4.1.15. Rifat Ilgaz: Karartma Geceleri

İkinci Dünya Savaşı'nın olduğu, ülkede Alman faşizminin yayıldığı bir dönemde, Türkçüler, Turancılar, ırkçılar bu faşizmi kabullenirken Mustafa Ural buna şairliğiyle karşı çıkmaya kalkışır. Mustafa Ural, Nişantaşı Ortaokulu öğretmenlerindedir. Tek derdi ülkede bir sınıf ayrımı olduğunu, işçilerin, halkın bilinçsiz olduğunu ve bunların ezildiklerini duyurabilmektir. Bunun için de bir şiir kitabı çıkarır. İşçilerin, halkın nasıl uyutulduğunu anlatan şiirler vardır kitabında. Kitap, kitapçılara ulaştıktan kısa bir süre sonra toplatılır ve Mustafa Ural hakkında tutuklama kararı çıkarılır. Hakkında tutuklama kararının çıktığını öğrenen Mustafa Ural, iki ay kadar bir süre polislerden kaçmayı başarır. Ona Faruk gibi, Cengiz gibi birçok arkadaşı yardım ederken sadece İlhan Paytak adlı arkadaşından yardım göremez. Arada bir geceleri gizlice karısını görmek için eve gider. Ondaki haberleri alır, sonra tekrar kaybolur. Bir süre Cengiz'de bir süre Faruk'ta kalır. Peşine takılan bir polis memurunu başka bir adla kandırır. Karagümrük Ortaokulu'nda Türkçe öğretmeni olduğuna, bu polis Basri'nin orada okuyan çocuğuna da yardım edeceğine inandırır. Bu adamla birkaç kez karşılaşan Mustafa Ural, adamın da saflığıyla kimlik göstermeden aralarında oluşan samimiyetle sorunsuzca kurtulur. Bir gün ev sahibinin kızıyla yaptığı bir görüşmede İlhan Paytak adlı arkadaşının hemen her hafta evlerine geldiğini, karısı Şükran'ı gazinoya, oğlu Aliş'i parka götürdüğünü öğrenir. Hâlbuki Şükran ona bu durumdan hiç bahsetmemiştir. 19 Mayıs gününe kadar kaçmayı başaran Mustafa Ural, o gün yine polis Basri ile karşılaşır; fakat bu defa Basri her şeyi bildiği için onu karakola götürür. Mustafa tutuklanarak bir hücreye kapatılır. Bir gece bütün hapisanenin boşaltılıp zincirlerle sığınağa götürülmesi sırasında yanındaki Halil ile konuştuğu için ikisi de taş odaya kapatılır. Günlerce bu odada aç kalır. Bir gün sorguya götürülmek için taş odadan çıkarılır. Götürüldüğü mahkemenin bahçesinde karısı Şükran'ı görür. Şaşırır. Kendisi için önceden haber alıp geldiğini zanneder. İçeri girip de orada suçlu olarak arkadaşı İlhan Paytak'ı görünce her şeyi anlar. Karısı İlhan için gelmiştir. İlhan ve diğer iki kişinin sorgusu

uzun süreceği için Mustafa'nın sorgusu öğleden sonraya kalır. Çıkarken karısının "sandığın gibi değil" açıklamalarına sesini çıkarmadan yanındaki çavuşla birlikte gider (Ilgaz, 2010)

4.1.16. Fürüzan: 47'liler

Emine Semra Kozlu, Nüveyre ve Selahattin öğretmenin ortanca çocuğudur. Emine'nin Seçil adlı bir ablası, Kubilay adlı da bir erkek kardeşi vardır. Nüveyre ve Selahattin öğretmen ülkücülük duyguları ve halka ulaşma istekleriyle tayinlerini Erzurum'a isterler. Erzurum'un o çetin soğuşunda ve özüne ulaşamamış insanların arasında bildikleri doğruları öğrencilerine aşlamak isterken karşılına çıkan engellerden yılıp sadece öğretmenlikleriyle meşgul olurlar. Nüveyre Hanım, kendi doğruları olan ve etrafındaki herkesi de bu doğrulara yöneltmek isteyen bir kişiliktir. Çocuklarını bu doğrultuda yetiştirmek, kocasını bu doğrultuda yönlendirmek ister. Ne var ki, önce Seçil onun doğrularına aykırı olarak evli bir adama âşık olur. Bunun duyulması üzerine Nüveyre Hanım, onu hemen İstanbul'a anneannesinin yanına gönderir.

Emine, liseyi İstanbul'da okur ardından İstanbul Üniversitesi Sosyoloji bölümünü kazanır. Bu arada ablası zengin bir adamla evlenir ve hayatındaki her şey zenginliğini ortaya koyan gösterişlerden ibarettir. Bunu her daim yadırgayan Emine, üniversitede edindiği arkadaşları, okuduğu kitaplarla hayatı, Türkiye'yi daha farklı yorumlamaya başlar. Arkadaşlarıyla birlikte sol grup olarak değerlendirilen bir grubun içerisinde yer alır. Türkiye'deki ekonomik eşitsizliğe, işçilere yapılan haksızlığa, zenginlere, sömürüye karşı gelirler. Bir gün bu sebeple düzenledikleri bir boykot akıllarına bile gelmeyecek şekilde sonuçlanır. Bu boykot, birden bir çatışmaya döner. Ölenler, yaralananlar ve tutuklananlar olur. Emine de tutuklananlar içerisinde. Aylarca konuşması için Emine'ye ve onunla birlikte tutuklanan birçok gence işkenceler yapılır. O gün 12 Mart olayları diye tarihe geçer. Kanlı sonuçlanan bu olaylarda Emine, o kadar işkenceden sonra ailesinin tuttuğu avukatın da etkisiyle serbest bırakılır; fakat içeride idamla, müebbet hapisle yargılanan arkadaşları vardır. Sevgilisi Haydar da idamla yargılananlardandır. Emine, çıktıktan sonra kendini

normal hayata alıştırmakta çok zorluk yaşar. Bu sırada ablası Seçil, ikinci kez intihar eder ve bu defa hayatını kaybeder. Emine ise İstanbul'daki evinde hayata yeniden tutunma çabası içindedir (Füruzan, 2009)

4.1.17. Kemal Tahir: Damağası

Çorum Cezaevi Müdürü başka göreve atandığı için müdürün yerine hapishane kâatibi vekillik eder. Bu vekil müdür, hem mahkûmların suyuna gidecek hem de kendi cebini dolduracak bir ortam hazırlayarak cezaevinde büyük bir sorun yaşanmamasını sağlar. Bu sırada cezaevine Malatya'dan bir sürgün geleceği haberi duyulur. Bütün mahkûmlar bu sürgünün casus olduğu kanaatinde oldukları için idare başta olmak üzere herkesi bir telaş sarar. Çünkü hapishanenin geçmişinde Koço İt ve Yüzbaşı namlı iki casus bulunmuştur. Bu iki casustan edindikleri kötü tecrübeyle yeni gelecek sürgünden de daha gelmeden casus diye çekinmeye başlarlar. Yeni sürgün Malatya Cezaevi'nden Çorum Cezaevi'ne gelir. Gözlüklü ve ağır valizleri olduğu için bütün mahkûmlar kendi arasında bu sürgünün casus olduğu kanaatine kesin olarak varırlar. Sürgünün adı Cemal'dir. Siyasi suçludur. Valizleri de kitapla doludur. Bilgileri alınan sürgünü tecrite gönderirler. Yeni gelen için bu tecrit süresi on beş gündür. On beş gün sonra koğuşuna götürülür. Geleli birkaç gün olmadan Cemal'in namı mahkûmlar arasında yayılır. Siyasi olduğu, birçok kitabının olduğu, bilgili olduğu duyulur ve bu durum, mahkûmlar arasında bir sevinç yaratır. Çünkü artık istidalarını yazdırabilecekleri biri gelmiştir. Yeni geldiği için Cemal'den süpürge parası, ayakbastı parası, zincirli mahkûm parası gibi paralar koparmaya çalışmışlarsa da Cemal bunlara pabuç bırakmadığı gibi beş kuruş da koklatmaz. Bu şekilde Cemal hem mahkûmları tanımaya hem de yeni hapishanesine alışmaya çalışır (Kemal Tahir, 1994)

4.1.18. Çetin Altan: Bir Avuç Gökyüzü

Adam kırk bir yaşındadır ve siyasi suçlu olarak iki yıl tutuklu kaldıktan sonra şartlı tahliye edilir. Tahliye edildikten sonra tekrar evine dönen adam evlidir ve bir sitenin zemin katında oturmaktadır. Tahliye olalı sekiz ay olmuştur. Bir gün kapısının önündeki karpuzcuyu, helvacıyı, dondurmacıyı ve ayakkabı boyacısını fark eder. Bu kişiler onu izlerken o da bunları izlemeye başlar ve gerçekten takip edildiğini anlar. Bir gece aniden elinde tebligatla bekçi gelir ve karakola gider. Davasının biri sonuçlanmış, yedi buçuk yıla mahkûm olmuştur. Bir hafta içerisinde de teslim olması gerekmektedir. Şartlı tahliyelerde cezanın 2/3 ü yatıldığı için tam üç yıl daha hapishanede yatacaktır. Önünde özgürlüğünün tadını çıkaracağı sadece yedi günü vardır. Bu yedi gün içerisinde aniden eski sınıf arkadaşı ortaya çıkar. Adamın hapse gireceğini duymuştur. Ona yardım etmek istiyormuş gibi görünür. Savcılığa gidip izin istemesini, olmazsa rapor almasını, kendisinin de ona yardım edeceğini söyler ve adamın yedi günlük özgürlüğü bu işlerle uğraşmakla geçer. Eski sınıf arkadaşı en son çare olarak bir şilebe bindirip onu kaçtıracığını söyler. Adam arkadaşının bu ilgisinden huylanır; fakat arkadaşı işini o kadar planlı yapmaktadır ki şüphelerini bir türlü bir mantığa sığdıramaz. Savcılığa gider. Orada dilekçe yazdırırlar. Sonra bir dilekçe daha yazdırırlar. Orada gördüğü ilgiden dolayı adam izin alabileceğine dair umutlanır; fakat karşılaştığı bir avukat arkadaşı ağır ceza mahkûmlarına izin verilmediğini söyleyince umutları söner. Aslında onu umutlandıran olayların hepsinin arkasında eski sınıf arkadaşı vardır. Arkadaşı yetkili bir kişidir ve bütün savcılarını o yönlendirir. Amacı, adamı şileple kaçmaya ikna edip kaçarken suçüstü yakalatmak ve bir daha kurtulamamasını sağlamaktır. Arkadaşının ona iyi görünüp verdiği direktiflerle savcılık, doktor derken tüm yollara başvurur ve eli boş dönünce arkadaşının ona gerçekten bir tuzak kurduğundan huylanır. Buluştukları bir akşam arkadaşı, perşembe gecesi onu bekleyeceğini ve o gece kaçmasını sağlayacağını söyleyerek gider. Ama adam bir kere şüphelenmiştir. Arkadaşı onun kaçmaktan başka bir çare olmadığını düşünmesi için yeni sonuçlanan

bir davasından aldığı yedi buçuk yıllık cezanın tebligatını da kaçması için bekleyeceği gecenin akşamında göndertir. Adam tebligatı alır; fakat hiç şaşırmaz. Artık sekiz yıl hapis yatacaktır. Ama bu kaçma tuzağına düşmeyecektir. Son gecesini eşiyile birlikte gittiği bir arkadaş davetinde geçirir. Cuma sabahı eşyaları hazırdır. O gün saat 16.00'da teslim olacaktır. Eşiyile, annesiyle ve sevgilisiyle vedalaşarak adliyeye teslim olmaya gider (Altan, 1998)

4.2. Hapishane Romanlarının İnsanları

Hapishane, sadece cezanın uygulandığı bir mekân değildir. Belirli sürelerle orada kalan insanların hapishane öncesindeki düşüncelerinin, davranışlarının, fiziksel özelliklerinin hapishane sonrasında değişim ve dönüşüm geçirmemeleri pek mümkün değildir. Çünkü hapishaneye düşen kişi toplumsal alandan dışlanmıştır. Tutuklanan veya mahkûm olan kişilerin genellikle suç ve ceza bağlamında bir güvensizlikleri vardır. Hapishane yönetim birimlerinin ve mahkûmların oluşturdukları sosyal yapılar, içeriye gireni istenildiği gibi davranmaya zorlar. Hapishanede yaşanan tecrübelerin duygusal ve düşünsel değişimler meydana getirmesi doğaldır.

Hapishanenin psikolojik ortamında mahkûmların davranışlarındaki paradoksal durum dikkat çekicidir. Örneğin sessiz ve içine kapanık insanların, daha atak, saldırgan, kavgacı oldukları; sert, kavgacı insanların oldukça munisleştikleri veya sindikleri gözlemlenebilmektedir. Bu durum dışarıdaki güç değişkenleriyle içerideki güç değişkenlerinin farklılaşmasıyla açıklanabilir. Hapishanede güç unsuru olarak karşımıza öncelikle para çıkmaktadır. Para olduğunda en iyi yatakta yatmak, en iyi konfora sahip olmak, en iyi muameleyi görmek, mahkûmlara hükmetmek gibi imtiyazlar elde edilmektedir. Paranız yoksa bileğiniz kuvvetli olmalıdır. Bilek kuvvetliyse Orhan Kemal'in Öküz Mehmet'inde olduğu gibi işler anında lehinize dönebilir. Bu mekânın yazılı olmayan kendine ait kanun ve kuralları aslında yukarıda belirttiğimiz iki güç unsuruna bağlanabilir.

Siyasi suçluların bu yapı içinde farklı bir yeri vardır. Zira bunlar, karakterleri ve isnat edilen suçun niteliği açısından diğer mahkûmlar tarafından genellikle saygıya değer kabul edilmektedirler. Bu mahkûmlar, Kerim Korcan'ın Siyasi

Suçlu'su gibi ya da Kemal Tahir'in İstanbullu Murat Bey'i gibi başlangıçta sessiz fakat ilerleyen zaman içerisinde karakterlerini ortaya koyarak saygı duyulan, danışılan, sorun çözen, haksızlığa müdahale eden, hatta yönetimde dahi söz sahibi olan kişilere dönüşebilmektedirler. Elbette mahkûmların kişiliklerinde var olan bazı özellikler değişmeyebilmekte ve bazı kişiler bu özellikleriyle, yukarıda değindiğimiz değiştirici ve belirleyici iki güç olan para ve bilek kuvvetine bütünüyle teslim olmamaktadırlar. Vakur ve kendine güveni olan bazı akli başında mahkûmların, özellikle mahkûmların kendi aralarında kurdukları racon dünyasından uzak kaldıkları ve güç odakları ile asla çatışmaya girmedikleri daha çok mahkûmlara yardım edip bilgilendirdikleri de görülebilmektedir.

4.2.1. Orhan Kemal: Suçlu ve Sokakların Çocuğu

Suçlu ve Sokakların Çocuğu birbirinin devamı olan romanlardır. Suçlu romanındaki kişiler, olaylar Sokakların Çocuğu romanında devam eder. Bu yüzden roman kişilerini değerlendirirken iki romanı bir arada düşünmek daha tutarlı olur. Kişilerle ilgili bilgiler verilirken birinci romandan ikinci romana doğru bir sıra takip edilmektedir.

Cevdet: İhsan Bey'in ilk ve tek oğlu olan Cevdet, acımasızlıkla ve hayal kırıklıklarıyla çok fazla karşılaşan, hayalleriyle ayakta kalmaya, hayata tutunmaya çalışan, on üç yaşında bir çocuktur. En önemli özelliği çizgi romanlarla hayata bakması ve okuduğu roman kahramanlarının etkisinde kalmasıdır. Bu çocuk bakış açısı onun kaderini belirleyen bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Öz olarak saf bir çocuktur fakat kendi hayal dünyası içerisinde yaşamayı, dost ve düşman ayrımını da buna göre yapması onu olumsuz sonuçlara götürmüştür. Karakteri henüz oturmamıştır. Böyle bir durumdayken annesini kaybetmiş, babası da üvey anne getirmiştir. Bütün bu olumsuzlukların onun dünyasında kötü bir reaksiyona sebep olması normaldir. İnsanları izlemeyi sever; onlarla hemen yakın arkadaşlıklar kuramaz. Hapishaneye girdiğinde de böyle olmuştur. Atılan laflara bile cevap vermeyişi, sessizliği ve etrafı seyretmesi oradakiler tarafından garip ve tedirgin edici

bir durum olarak karşılanmıştır. Dolduruşa çabuk gelen bir yapıya sahiptir. Onun bu özelliğini keşfeden bazı mahpuslar, bu durumu lehlerine kullanmaya çalışmışlardır ki son vukuatı bunun neticesinde olmuştur. Cevdet'in önemseydiği meselelerin başında namus vardır. İftiradan hoşlanmaz. Kendisine namusuyla ilgili atılan bir iftira, onun roman boyunca davranışlarını etkilemektedir. Sokakların Çocuğu'nda da işlediği cinayet bu iftiranın neticesidir. Öküz Mehmet, Cevdet'i yatağına aldığı dedikodusunu yayınca Cevdet buna çok sinirlenir ve eline geçirdiği şişle Öküz Mehmet'i şişler. Aslında yumuşak huylu atın çiftesi pektir sözü Cevdet için geçerli bir sözdür.

Cevdet, suç ve çocuk olgusunu ortaya koymak için seçilmiş bir karakterdir. Çocukların aile ortamında nasıl bir psikolojiyle büyüdüğü ve bu psikolojinin onları nasıl bir sona sürüklediği belirtilmek istenmiştir. Çünkü annesinin ölümünden babasını, babasının durumundan üvey annesini sorumlu tutan ve bu nedenle onlardan ve onu üzen bütün insanlardan nefret eden Cevdet, insanlara karşı güvensiz, öfke dolu ve problemlili bir çocuktur. Sokakların Çocuğu'nda işlediği suç da bu duygunun etkisiyle her şeye sahip olacağını, güçlü olacağını, herkese kendini ispat edeceğini zannetmesiyle işlemiştir. Narlı, Cevdet'i şöyle anlatır:

“Sokakların Çocuğu'nda Cevdet, yine hiçbir iş disiplinine tahammül edemeyen, kendisi için fedakârlık yapan insanları hiçe sayan, bol soygunlu kavgalı Amerikan çocuk romanları okuyan, kovboy filmlerinin kahramanlarıyla özdeşleşen, Kırmızı Eşarp Çetesi'ndeki gibi bir sinema soymaya kalkan, hapisyanede ünlenen, oralarda 'racon kesme'yi öğrendiği, her itiraz ve kavga sonucu cezası arttığı için senelerce, yurdun birçok cezaevlerine nakledilip duran ve artık delikanlılık çağını geçen bir Cevdet vardır.” (Narlı, 2002:440).

Bunların hepsi ne yazık ki Cevdet'in çocukluk günlerinde sürekli yaşadığı sorunların, hissettiği ezikliklerin ve dışlanmışlık duygusunun acı bir sonucudur. Zaten bu yaşantısından sonra psikolojisi bozulan Cevdet'e uzanan yardım ellerinin de onun için bir önemi olmayacaktır.

İki romanda da ona yardımcı olmaya çalışan insanlar, özellikle de avukat, sanki “Cevdet'i suça iten neden insanlarsa, onu suçtan kurtarmaya çalışanlar da insanlardır” mesajını vermeye çalışır. Çünkü Cevdet gerçekten bozuk bir ailenin, çevrenin ve hayat şartlarının ürünüdür. Bu şartlar, onu iyi bir insan olmaktan men etmiş, okulundan ayrılmak zorunda kalıp işportacılık yapan, üvey anne acısı çeken,

İlgisiz bir babayla büyüyen, arkadaşları tarafından dışlanan bir insan olarak suçla itmiştir. Buna karşılık, arkadaşları ve avukat da onu kötü şartlardan uzaklaştırıp onun kurtarılabilmesi için uğraşmışlardır. Fakat artık çok geçtir.

Böcek: Asıl adı Mustafa olan Böcek, on dört yaşlarında, kupkuru bir çocuktur. Ufacık çarpık bir ağzı, yuvalarında ela ela parlayan, küçücük gözleriyle her an hiç beklenmeyen bir haylazlıkla koğuştaki çocukları rahatsız eden bir tavrı vardır. Bekçi babasının beylik tabancasıyla mahalle arkadaşlarından birisini öldürmeden önce mahallenin baş belasıdır. Kedi, köpek yavrularının başlarını ezer, küçük çocukların ellerindeki paraları alır kaçar, işportacıların mallarını çalar, öğüt vermeye çalışan büyüklerin gece evlerini taşlar, camilerden kurşun çalıp satar, kumar oynar, sigara içer, korkunç küfürlerle semti çın çın öttürür, daha çok okul kızlarını yoldan geçirtmeyen bir tiptir. Zamanla o da Cevdet'in sayesinde topluma faydalı olabilmek için tüm kötü alışkanlıklarından vazgeçip çalışmayı seçmiştir. Burada yazar, Cevdet'in aksine Böcek'in kazanılışını anlatır. Cevdet, yapılan yardımlara rağmen kendi yanlına devam etmiş fakat Böcek, her olumsuzluktan sıyrılarak kendine yeni bir hayat çizmiştir.

Hasan: Bir buçuk yaşındaki üvey kardeşini bostan kuyusuna attı diye iftiraya uğramıştır. Ortaokul birinci sınıfa gitmektedir. Bütün okul kitapları yanındadır ve okumaya heveslidir. Ortaokul ikinci sınıfın derslerine çalışmaktadır. Henüz ceza almış değildir, bu umutla başını ders kitaplarından kaldırmamaktadır. Bu sebeple de hapishane müdürü tarafından kollanmaktadır. Müdür koğuşa geldiğinde söyleyeceği şeyleri, fikrini önemseydiği Hasan'a söylemektedir. Bundan dolayı koğuşdaki diğer çocukların Hasan'a karşı tutumları farklıdır. Ona ilişmezler. Hasan da onların işlerine çomak sokmamaktadır, gammazlık yapmamaktadır.

İhsan Bey: İhsan Bey, elli yaşlarında, hep oval gözlükleri üzerinden bakan, ilk evliliğinde eşine acımasızca davranan ancak ikinci evliliğinde acınacak duruma gelen, genç karısına, oğlundan daha çok değer veren bir karakterdir. Kısa süreli hapse düşer, oğlu sayesinde kurtulur. İhsan Bey, çocuğu suçla iten en önemli etken olan aile etkeninin bir parçasıdır. İhsan Bey, karısı öldükten ve kendisi evlendikten sonra etrafını mantıklı bir şekilde gözlemleyip Cevdet'le doğru bir ilişki kurabilseydi

Cevdet suçta itilmeyecekti. Çünkü Cevdet, babasının düştüğü durumdan utandığı için onun suçunu üstlenmek zorunda kalmıştır. Dolayısıyla Cevdet'in suçlu damgası yemesinin ilk müsebbibi ne yazık ki babasıdır.

Şehnaz: İhsan Bey'in evinde hizmetçidir. Karısına karşı zorba ve sadakatsiz olan İhsan Bey, karısı öldükten sonra Şehnaz ile evlenir. Şehnaz da gidecek yeri olmadığı için İhsan Bey'le evlenmekten başka bir çaresi olmadığını görür ve bu evliliğe razı olur. Yirmili yaşlarda, sarışın, renkli gözlü, balıketli, beyaz tenli çok güzel bir kadındır. Evliliğine sadık kalmayan, eşi İhsan Bey'e en büyük kötülüğü yapan, onu aldatan ve onun hapse düşmesine neden olan karakterdir. Romanın sonunda sevgilisi Âdem'le birlikte yakalanıp hapse düşer. Ancak hapishanedeki hayatı ile ilgili bilgi yoktur.

Âdem: İhsan Beylerle aynı mahallede oturan, annesiyle birlikte yaşayan, geçimlerini şoförlük yaparak sağlayan bir karakterdir. Otuz yaşında, uzun boylu, geniş omuzlu, güçlü kuvvetli, yakışıklı, bekâr bir delikanlıdır. Şehnaz'ın sevgilisi olan Âdem, İhsan Bey'in para çantasını çalarak Şehnaz'la kaçır fakat romanın sonunda suçu ortaya çıkar ve hapse düşer. Şehnaz gibi bu kişinin de hapishane hayatına yer verilmemiştir.

Öküz Mehmet: Bu kişi sadece Suçlu'nun devamı olan Sokakların Çocuğu'nda yer almaktadır. Çocuk koğuşunun ağasıdır. Koğuş ağalığını Beton Ahmet'ten bileğinin gücüyle almıştır. Bu sebeple koğuşta kimse ona ses çıkarmaz. Koğuşta yardımcısı Beton Ahmet'le birlikte çocuklara kumar oynatıp, mano alan, zorla esrar, afyon satıp esrarlı sigara içirten, hemen hemen bütün çocuklara istediğı her şeyi yapan biridir. Kısa boylu, bir erkek kadar gelişmiş gövdeli, yumruğuna sıkı, kalın, püskül püskül kaşlı bir oğlandır. Küçük Pazar'da manav çıraklığı yaparken, yaşlı ustasına posta koyan Siirtli Rıfat'ı iki bıçakta götürmüş, sonra da yaşlı ustası ölünce, çocuklar koğuşunda unutulmuştur.

Beton Ahmet: Bu kişi sadece Suçlu'nun devamı olan Sokakların Çocuğu'nda yer almaktadır. Öküz Mehmet'ten önce koğuşun ağasıdır. Uyanık ve fırlıdak biridir. Öküz Mehmet ağa olduktan sonra onun yardımcısı olmuştur.

Laz Maksut: Bu kişi de sadece Suçlu'nun devamı olan Sokakların Çocuğu'nda yer almaktadır Cevdet'in özendiği ve taklit ettiği kişidir. Yaşça kendisinden oldukça büyüktür. Tek başına dolaşan, beline kuşak bağlayan, sürekli lacivert bir kostüm, yumurta topuk sivri burun bir ayakkabı giyen, çokça sigara içen biridir. İçeride birini öldürmüş, bunun da etkisiyle herkesin çekindiği biri olmayı başarmıştır.

4.2.2. Kemal Tahir: Esir Şehrin Mahpusu

Kamil Bey: İstanbullu Selim Paşa'nın oğlu olan Kamil Bey, otuz altı yaşında, evli ve bir çocuk babasıdır. Hayatının hiçbir döneminde yoksulluk görmemiş, hep güzel bir hayat geçirmiş olan Kamil Bey, uzun yıllar yurt dışında kaldığı için ileri düzeyde İngilizce ve Fransızca bilmektedir. Türkiye'ye dönüşünde tanıştığı Nedime Hanım'ın etkisinde kalarak milli harekete destek olmaya başlamış ve bu sebeple hapisaneye düşmüştür. Hapishanede oldukça efendi, kimsenin etlisine sütlüsüne karışmayan biri olarak tanınmış, sadece damarına basıldığı zaman neler yapabileceği Osman Ağa olayından sonra anlaşılmıştır. Bu olayla da hapishanede 'millici ağabey' olarak anılmaya başlanmıştır.

Resim yapmaya ve kitap okumaya çok düşkün olan Kamil Bey, hassas ve duygusal bir insandır. Hapse ilk düştüğünde suçundan utandığı için herkese suçunun "iftira" olduğunu söyler. Hapishane argosunda anlamı "hırsızlık" olan bu ifadeden dolayı Paytoncu Osman Ağa'nın "Müslümanlar Koğuşu" dediği koğuşa alınır. Kamil Bey, burada hapishane kurallarını öğrenirken ona Zekeriya Hoca yardımcı olur. Fakat Zekeriya Hoca'nın da niyeti sadece Kamil Bey'e yardımcı olmak gibi masum değildir. Amaç, Kamil Bey'in yavaş yavaş, hissettirmeden elindeki parasını almaktır. Bu durumun farkında olmayan Kamil Bey'in uyanmaya başlaması Fatma Hanım'ın getirdiği kurabiyelerin ondan izinsiz yatağından alınması ve Fatma Hanım hakkında kötü sözlerin söylenmesiyle başlar. Bu durum, bardağı taşıran son damla olmuştur. Romanda Kamil Bey'in yaşadığı bu olay, şu şekilde aktarılmaktadır:

“-Şuna paket nereden gelmiş bakalım? Geldiğini gören var mı?

- Bugün Fatma Hanım getirdi.

- Nasıl Fatma Hanım bu?

Kamil Bey, bu Fatma Hanım'ın, nasıl bir Fatma Hanım olduğunu bu herife anlatabilecek uygun bir kelime ararken, sol omzu başında Seringel'in yılışık sesini duydu:

- Ben o karıyı tanırım, orospunun biridir.

Kamil Bey yarım döndü, usta bir yumrukçu alışkanlığıyla Seringel'in tam ağzının üstüne vurdu. Yumruk balyoz gibi inmiş, sesi koğuşun duvarlarını inletmişti.” (Kemal Tahir, 2006a: 196).

Kamil Bey'in Osman Ağa'yı dövmesi ve bu olaydan sonra asıl suçunun öğrenilmesi siyasiler koğuşuna alınmasına neden olur. Burada boş kaldığı sürede kendisini hep okumaya, geliştirmeye adanmış Kamil Bey, kendi içerisinde bir iç hesaplaşma yaşamakta ve “Anadolu'yu ve burada yaşayan insanların hallerini bilmediği için kendinden utanmaktadır.” (Narlı, 2010:103).

Hapishanenin kendi içerisinde yazılı olmayan belirli kuralları vardır. İlişkiler, menfaat unsuruna göre şekillenmektedir. Kamil Bey'de de böyle olmuştur. Siyasi suçlu hüviyetinde olan Kamil Bey, başlangıç itibariyle sessizdir, zamanla gerçek suçunun anlaşılması neticesinde siyasi suçluların bulunduğu koğuşa alınarak saygı duyulan, tavır koyan, hatta “millici ağabey” sıfatıyla da meşhur olan biri haline gelir.

Faytoncu Osman Ağa: Müslümanlar koğuşunun ağası olan Osman Ağa, diri ve çevik görünümlü biridir. Etrafındaki korumalarıyla birlikte kimseye göz açtırmaz. Koğuştaki kimse ondan izinsiz bir şey yapamaz. Abdestli namazlıdır ve onun koğuşundaki herkes namaz kılmak zorundadır. Haraç kesmeyi sever. Kendisi bir şeye bulaşmaz ve her işi korumalarına gördürür. Herkesin üzerinde hâkimiyet kurmaya alışmış olan Osman Ağa, aynı şeyi Kamil Bey'e de uygulamaya çalışınca Kamil Bey'den yediği dayak yanına kâr kalır. Mehmet Narlı, Osman Ağa'yı şöyle anlatır:

“İlk bakışta saygılı, hak bilir bir damağası gibi görünse de bu sadece acemilerin görebileceği bir görüntüdür. Yoksa herkes onun ne rezil bir adam olduğunu bilir. Kumarcı, oğlan, dolandırıcı, ırz düşmanı, katil olan bu adam aynı zamanda Millicilerden de nefret eder. Mahkûmları kumara alıştırarak, tongaya düşürerek soyup soğana çevirir. Fakat Kamil Bey tarafından dövüldükten sonra “forsu” sona erer.” (Narlı, 2010:104).

Osman Ağa'nın Kuvayi Milliyecilere karşı da açık bir tepkisi vardır. Kuvayi Milliyecileri koğuşuna dahi almaz. Koğuşa alınan gazetelerden bile onun bu tepkisini görmek mümkündür:

- *"Gazete çooook. Meraklanma. Sen hangisini okursun?"*
- *Tasvir, İkdam.*
- *Sakın haa! Sakın olmaz!*
- *Neden?*
- *Osman Ağa kızar.*
- *Niçin kızıyor?*
- *Bunlar Kuvayi Milliye'den yana yazarlarmış. Ben bilmem, elime aldığım şey değil ama duyduğum bu... bizim kısımda hep Peyami Sabah'la Alemdar okunur.* (Kemal Tahir, 2006a:301-302).

Kemal Tahir, Kuva-yı Milliye'ye karşı duran Osman Ağa tiplemesini olumsuz özellikleriyle ve kendi içinde tezatlık yaşayan kişiliğiyle tanıtmaktadır. Zira namaz kılan, dindar gibi görünen Osman Ağa aynı zamanda oğlancıdır, haraç keser ve kumar oynatır. Romandaki bu karakter hapisanedeki bu tezadı göstermesi açısından önemlidir. Bir taraftan hapisane ortamındaki yaşam kavgasının diğer taraftan vicdanı rahatlatma unsuru olarak dinin, Osman Ağa karakterinde birleştirilmesi oldukça gerçekçi bir tavidir.

Zekeriya Hoca: Dış dünyada var olan hayat kavgası birçok özellikleri ile hapisanede de yaşanır. İlişkileri belirleyen ilkeler, mücadeleyi belirleyen şartlar çok da farklı değildir. Fakat hapisanede kişilikler ve olaylar biraz daha farklı sonuçlar oluşturabilmektedir. Örneğin dışarıda da falcılık yapanlar, saf ve muhtaç insanları kandırırlar, içerde de. Zekeriya Hoca bu tiplerden biridir. Dışarıdayken rüya yorumculuğu yapan Zekeriya Ağa, bir kadının iftira attığını ve o yüzden hapse düştüğünü söyler. Koğuştaki en önemli varlığı Rüya kitabıdır. Belli bir "hediye" karşılığında isteyene kitap açar ve onların rüyalarını yorumlar. Mahkûmlarla arasında geçen şu diyalog onun bu durumunu gözler önüne serer:

- *Aman Zekeriya Hoca! Hazır fal kitabını açmışsın bizim falımıza da bakıver sevabına...*
- *Kaç defa söyledik, oğlum, bu kitap fal kitabı değil, düş yorma kitabı... İkincisi, sevaba bakılmaz! En azından bir tek cigara vereceksin.*
- *Halt Ettin şimdilik. Ulan Hoca, Kur'an cigarayla değişilir mi? Kuranı satan cehenemlik...*

- *Bu Kuran değil! Biz, parasıyla da satmakta değiliz, 'Hakkın bize geçer de günaha batarsın' diyerek, bir cigaranı almaktayız.*" (Kemal Tahir, 2006a: 100)

Görüldüğü üzere abdestli namazlı olmasına rağmen çıkarı için dini kullanmak noktasında asla tereddüt etmez. Bunu başarmak için hapishanedeki her grupta iyi geçinmek zorunda olduğunu bilir. Kimsenin hiçbir şeyine karışmaz. Güya Kamil Bey'e hapishanenin yol ve yordamını öğretir. Kamil Bey'e yol yordam öğretme bahanesiyle ondan para koparmaya çalışır. Zekeriya Hoca da hapishanedeki olumsuz gidişatın halkalarından biridir. Kemal Tahir'in romanlarındaki üfürükçü, falcı, cinci gibi din perdesi altına saklanan yobaz tiplerin temsilcisidir.

Laz Ali: Osman Ağa'nın adamlarındandır. Fakat önceki ağasını yarı yolda bırakmış ve mahkûmlar tarafından öldürülmesine göz yummuştur. Kaldı ki Kamil Bey'in Osman Ağa'yı dövdüğü zaman da yine kenara çekilip herhangi bir müdahalede bulunmamıştır. Buna rağmen Osman Ağa'nın gözdesidir. Kıyıcı olduğu kadar da ödlektir. Bir insanı vuracağı zaman ya sırtından vurur ya da uykusundayken. Mahkûmlar tarafından da çok sevilmez. Hapishanedeki asalak tipleri temsil eder.

Arif Binbaşı: İstanbullu zengin bir aileden gelen Arif Binbaşı, kendisine göre haksız bir şekilde hapishaneye düşmüş ve burada rütbesi düşürülmüştür. Hapishanede sessizliğin gücünü temsil eder. Kimseyle açıktan kavga etmez fakat herkes ondan çekinir ve korkar. Onun bulunduğu yere kimse yanaşamadığı gibi sözünün üstüne kimse söz söyleyemez. Özü sözü birdir. Hapishanede memleketin içinde bulunduğu durumu, savaşı gazetelerden takip eder. Bu yönüyle çevresindeki insanlara da örnek olmaktadır. Roman kahramanlarından Kamil Bey'in de örnek aldığı şahsiyetlerden biridir. Mehmet Narlı, Arif Binbaşı'yı şöyle değerlendirir:

"O da arkadaşı gibi çok kitap okuyan ama ondan daha sabırlı ve akıllı hareket eden biridir. Fakat hapishane Arif Bey'in de yeniden düşünmesini sağlamıştır. İttihatçı dönemlerini sorgular ve adam öldürmekle memleketin kurtulmuş olmadığını düşünmeye başlar." (Narlı, 2010:103-104).

Romanda Arif Binbaşı, aslında ismiyle de müsemma birisidir. Yazar bu ismi karaktere özellikle vermiştir. Zira Arif Binbaşı, roman içerisinde akliselimi, sağduyuyu temsil eder.

4.2.3. Kemal Tahir: Kelleci Memet

Murat Bey (İstanbulu): Esir Şehrin Mahpusu'ndaki Kamil Bey; Kelleci Memet, Karılar Koşuşu ve Namuscular adlı romanlarda İstanbullu Murat Bey olarak karşımıza çıkar. Bu üç romanda da aynı özellikleriyle yer alır: Gazeteci, hapishanenin bilgili mahkûmu, bütün mahkûmların derdini dinleyen ve onlarla ilgilenen biridir. Kendine ait bir odası vardır. Odasına çekildiği zaman vaktini kitap okumakla ve resim yapmakla geçirir. Siyasi suçla hapse girer. Düşüncelerini söylemekten çekinmeyen bir tavrı vardır. Hapishanede de Milli Mücadele'yi gazetelerden takip eder. Diğer mahkûmlardan bilgisi ve ileri görüşlülüğüyle ayrılan Murat, onlara maddi ve manevi yardımcı olabilmek için elinden geleni yapmaya gayret eder. Bunun yanı sıra ona karşı idarenin de özel bir tavrı vardır. Müdürün yanında bir mahkûmdan ziyade arkadaş gibi bir pozisyona sahiptir ve hapishanenin kimi resmi işlemlerinde söz sahibi olabilmektedir. Romanda Kelleci'yi haksızlıklara karşı koruyan bir tavrı vardır. Kelleci'nin okuma-yazma öğrenmesi için ona yardımcı olur.

Hapishanede yaşanan bütün olaylar Murat Bey'in gözlemleriyle bize aktarılır. Dolayısıyla üç romanda asıl karakter olarak yer alan Murat Bey, bu romanların hepsinde hem gözlemci hem anlatıcı olarak romanın merkez kişisidir. Bir bakıma mahkûmların hapishaneye düşmeden önce yapamadığını Murat Bey yapmaya çalışır. Onlara okuma yazma öğretme, istidalarını verme, tecrübelerini aktarma gibi fahri görevleri vazife olarak algılamaktadır.

Kelleci Memet: Tarlalarda annesiyle birlikte döküntü kelle topladıkları için bu namı alan Viranköylü Kelleci Memet on altı yaşındadır. Ağasını öldürmüş, yaşı küçük olduğu için altı yıla mahkûm olmuştur. Hapishanede çocuklar koğuşunda kalan Memet, kimseye karşı saygısızlık yapmadığı gibi haklı olduğu yerde hakkını

arayamayacak kadar da sessizdir. Hiçbir durumda yalan konuşmaz. Bir ara Cinci Nezir'den beş lira karşılığında tenekeci dükkânını satın alıp orada çalışır. Cincinin sahtekârlığından sonra da bu işi bırakıp hapisanenin meydancılığını yapmaya başlar. Zeki ve çalışkan olan Memet, çok hevesli olduğu için kısa zamanda İstanbullu Murat Bey'den okuma-yazmayı öğrenir. İnsanların onu yaptığı doğru bir işten ya da gösterdiği başarıdan dolayı tebrik etmesi, kendini mutlu hissedecek sözler sarf etmesi içten içten onu gururlandırmakta, sevgiye ve ilgiye ne kadar aç olduğunu ortaya koymaktadır. Murat Bey dışında kimseyle yakın iletişim kurmaz. Sakin bir şekilde cezasını tamamlamayı bekleyen Kelleci, sevdiği kızı annesinin başkasına vereceğini öğrenince hapisaneden kaçar.

Kelleci'nin hapse girişi ve hapisten kaçışında, bir insanın duygularıyla oynanarak suça nasıl kolaylıkla itildiğini görürüz. Ağasının karısı Ümmühan, kızı Cemile'nin adını kullanarak Kelleci'yi kandırmış ve Kelleci'nin ağasını öldürmesine sebep olmuştur. Kendi halinde hayat süren Kelleci'yi suça iten ilk neden budur. Kelleci, hapisanede yine Ümmühan'ın Cemile'yi üvey oğluna vereceğini duymasıyla kendi halinde cezasını çekerken firar etmiştir. Bu da Kelleci'yi suça iten ikinci nedendir. Bakıldığında sıradan bir köy çocuğu olarak görünen Kelleci'de yazar, aslında bu basit görünüşün altında yatan değerleri, hırsları, öfkeleri vermeye çalışmıştır. Kemal Tahir'e göre de:

“Gayet kapalı bir çevrede, hapisanede çok basit bir köy delikanlısının çok karışık çok derin iç dramı verilmek istenmiştir. Bu bakımdan en az anlaşılabilir kitap da odur. Halkı yükseltmek derken onu insanlığın dışındaymışçasına basit saymak bizi büyük yanlışlara götürür. Bu basit görünen bir köy delikanlısının bile kendi öz yaşantısı içinde çok derin çok çapraşık “Şekspiryen” diyebileceğimiz korkunç insan dramıyla boğuştuğu gösterilmek istenmiştir (Berksoy, 2003: 284).

Bununla birlikte Kelleci Memet'in işlediği suçun cezasını çekerken kendisine yapılan ama o an hapisanede müdahale edemediği davranışlara da kendi adalet mekanizmasında değerlendirerek ceza kesmesi, toplumsal yapının suça ve suçluya bakışının bilinmesi için önemli bir ipucudur. Örneğin Ümmühan'ın yaptıklarının hukuken bir cezası yoktur. Hâlbuki Ümmühan'ın Kelleci Memet'in kızına olan düşkünlüğünü bildiği için onu kullanır ve onu üstü örtülü olarak suça teşvik eder. Memet Hapisaneden kaçarak, Ümmühan'ın örtülü ve dolaylı olarak işlediği suçların

cezasını verir. Hapishanede de Memet'in yaptığının suç olduğuna dair bir kanaat yoktur. Hatta Memet kaçmadan önce örtülü olarak en azından ima düşürülerek destek de almıştır. Bu yanıyla hapishane suça teşvik eden bir mekân olarak da görülebilir. Ama bu kurguda verilmek istenen asıl mesajın sosyal yapıdaki suç ve ceza anlayışını yansıtmak olduğunu düşünüyoruz.

Cinci Nezir: Hapishanede sahtekârlığı ve ortalığı velveleye vermesiyle bilinen ve tenekeci dükkânı işleten Cinci Nezir elli yaşındadır. Kumarda sürekli kaybeden ve birilerine borçlanan bir kumar meraklısıdır. Yine böyle bir borçlu zamanında dükkânını Kelleci Memet'e satıp alacağı parayla borcunu kapatmak ister. Bu isteğini başardığı gibi dükkânı da Memet'e yar etmez. Çıkmasına sayılı günler kalan Cinci Nezir, nereden kar sağlayacağını bilecek şekilde kurnazdır. Romanda yazarın bazı konulardaki düşüncelerini, cahilliğini kullandığı Cinci Nezir'in üzerinden verdiğini görürüz. Özellikle de Cinci Nezir'in Cumhurbaşkanı olmaya dair kurduğu hayal bu bakımdan önemlidir.

"- Aman ya... Cumhurbaşkanlığını aldım mı, harcanacağından çok para, istersen ayağına gelir. -Öksürüp boğazını temizledi. Söyleyeceğini söylemek için sanki yıllardır fırsat bekliyormuş gibi davrandı. Yumruklarını dizlerine dayıyarak iyice kasıldı: Cumhurbaşkanlığını aldık mı, şimdilik Hatip Hoca, İsmet Paşa'nın tahtına kurulup dünyanın dümenine yapıştık mı sıkıca iyi... En önce ferman ederim. Bütün memur takımını cumhuriyet alanlarında biriktirim." (Kemal Tahir, 2008: 98).

Görüldüğü üzere bu kadar çıkarıcı olan bu cahil adam aynı zamanda oldukça saftır. Romana bu tipleri yerleştiren yazarın amacının cehaletin ve kurnazlığın devlet algısını ortaya koymak olduğunu söyleyebiliriz.

Hatip Hoca: Murat'ın anlaştığı mahkûmlardan biri olan Hatip Hoca, Cinci Nezir ve Cinci Nezir'in adamı olan Şeker Emin'le sürekli tartışma ve birbirine sataşma halindedir. Fakat Hatip Hoca'nın diğer mahkûmlar tarafından sevildiğini ve onların üzerinde önemli bir etkisinin olduğunu görürüz. Çünkü hapishanede kimseye zararı yoktur ve yalan konuşup kimseye iftira atmaz, herkesin halini anlamaya çalışır. İstanbullu Murat'ın Hatip hoca ile iyi anlaşmasını yazarın tercih ettiği dindarlığın nasıl olduğuna dair bir işaret olarak da anlayabiliriz.

Şeker Emin: Cinci Nezir'in anlaştığı mahkûmlardandır. Esrar içen, bulamadığında afyon yutan ve dilencilik yapan annesinin dilenciliği üzerinden geçinen oldukça ahlaksız biridir. Revire çıkabilmek için her gün hastalık numarası yapar, bunu beceremezse mahkûm arkadaşlarını revire çıkarılma şartıyla ispiyonlamaya başlar. Bu durum, bir zaman sonra alışkanlığı haline gelir. Hapishanedeki şartların insanı, insani olana daha da yabancılaştırdığının bir örneği olarak görünür.

İpsiz Recep: Uzun boylu, kalın bacaklı olan Recep, hapishanenin meydancısıdır. Reviri temizlemekle görevlidir. Kendi kılık kıyafetinin temizliğine özellikle dikkat eder. Mahkûmlar tarafından çok fazla sevilmez. Sofra artıklarıyla geçinirken meydancılıktan kazandığını da giyimine harcaması garip bir durumdur.

Terzi Bekir: Hapishanede terzi dükkânı vardır. Kelleci Memet'i koruyan, yalanla işi olmayan mahkûmlardan biri olan Bekir, namus konusunda çok hassastır. Hapishanede çalışma ve iş imkânlarının insanlar üzerinde olumlu etkiler yapacağını kanıtlayan bir örnek olarak görünmektedir.

4.2.4. Kerim Korcan: Linç

Kadir Güler (Arap Kadir): Arap Kadir, orta halli bir ailenin şımarık büyütülmüş tek çocuğudur. Babası büyük vilayetlerin birinde aşçılık yapar. Gençlik yıllarında kız kaçırın bir arkadaşına yardım ederken adam vurur ve "katil kastından" cezaevine girer. Önceleri kimsenin dikkatini çekmeyecek kadar sessiz olan Arap Kadir'in, zamanla ailesinden gelen üç beş kuruşun da kesilip sadece bir kuru tayına talim etmek zorunda kalması, onun sakin kişiliğinde değişimler meydana getirir. Esmer olduğu için Arap Kadir olarak anılan kişi, artık yerine göre tilki gibi kurnaz, icabında da kurt gibi dalaşmandır. Kimseye minneti yoktur. Çıktığı bir yoldan geri dönmek huyu değildir. "Katil kastından" ne kadar ceza aldığı belirtilmeyen Arap Kadir, içerideyken müdürü yaralamaktan ötürü Ağır Ceza Hâkimi tarafından, ağır

tahrik sebebiyle kırk gün hapse mahkûm edilir fakat idare, kendi cezaevi nizamnamesini kullanıp Arap Kadir'e daha ağır bir ceza verir ve onu zindana kapatır. Girdiği yoldan dönmeyen, kimseye minnet etmeyen bir yapısı olduğu için ve hapishanedeki gücünü, itibarını kaybetmemek için dik başlıktan asla vazgeçmez. Konuyla ilgili olarak Ertan Erol, "*Arap Kadir'in bu hücreden kurtulması için ya birilerinin buradan onun kurtulması için devreye girmesi ya da kendisinin müdüre boyun eğmesi gereklidir. Hâlbuki Kadir'in karakteri ve hapishanedeki konumu buna elvermez*" (Erol, 2010: 25) şeklinde bir ifade kullanır. Birçok sıkıntıya, eziyete mahkûm edilen Arap, diğer mahkûmlar tarafından öldürüldüğünde henüz yirmisini bile doldurmamıştır. Aslında Arap'ın haksızlığa tahammülü yoktur, müdürü ve gardiyanı bıçaklaması sadece bu nedenledir. Elbette ki bu durum Arap'ı haklı çıkarmaz fakat kendini siyasi genç dışında kimseye anlatamadığı için de vukuattan başka bir çare bulamaz. Arap Kadir'in hak mücadelesi suç işlemesi, hapishanedeki raconun bir şekilde kendi muhalifini nasıl yarattığını ortaya koyar.

Bayraklılı Feti: Hapishane ağalarından olan ve idarede epey parası bulunan Bayraklılı Feti, upuzun boylu, kaytan bıyıklı, bıçkın bir delikanlıdır. Romanda "kitaplı ağa" olarak anılmaktadır. Daima okuyacak bir şeyleri vardır. Hapishanenin ağalarından olduğu için sözü üstüne söz yoktur. Herhangi bir sorun olduğunda da Feti sadece emri verir, adamları yapar. Onun iş bitirici adamlarından biri de Arap Kadir olmuştur. Feti'nin kısa bir süre sonra başka bir cezaevine sürülmesi sadece hapishane müdürünün tedbir alma isteğinden kaynaklanmıştır. Romanda hapishane zagonunu (kurallarını) en ince ayrıntısına kadar bilen fakat bu zagon içerisinde kimseyle karşı karşıya gelmemek için çaba harcayan bir tiptir. Arap Kadir'in kendisine duyduğu hayranlıktan yararlanarak onu suça iten ilk kişi olması bakımından da önemlidir. Hapishane yönetimi ve ağa arasındaki güç dengesini ortaya koyması bakımından seçilmiş bir tiptir.

Genç Siyasi: Siyasiler koğuşunda kalan Genç Siyasi, bol bol kitap okur ve atölyesinde çalışır. Kimseyle herhangi bir dalaşması yoktur. Haksızlığa tahammül edemediği için Arap Kadir'e destek olur ve yardım eder. Diğer mahkûmlar arasında da denge kurmaya çalışan, olayların mantıklı bir açıklamasını yapan ve konuşmasıyla

birçok mahkûm ve memur üzerinde etkili olan bir karakterdir. Erol, Genç Siyasi'nin niteliklerini ve özelliklerini şöyle belirler:

“Siyasi mahkûmun özellikleri, düşünce suçlusu olması, gündüzleri iş atölyesinde çalışıp akşamları kitap okuması, kanunları iyi bilmesi, etkileyici bir konuşmaya sahip olması, toplum sorunlarına kayıtsız kalmaması ve bunlara çözüm yolu bulmaya çalışması, yönetimden bireysel hak ve özgürlüklere saygı göstermesini beklemesi, cesur bir kişiliğe sahip olmasıdır (Erol, 2010: 36).

Arap Kadir meselesine de bu nedenle kayıtsız kalamaz, kendisinin de zarar görebileceğini bilerek ona yardımcı olmaya çalışır. Sonuç olarak o da Arap'a yardım etmesinden dolayı idarenin hışmından kurtulamaz ve cezalar alır. Yazar, Genç Siyasi üzerinden bir aydınının haksızlıklar karşısında sessiz kalmaması ve inandıkları uğrunda hiçbir şeyden korkmadan her şeyin üstüne gidebilen biri olması gerektiğini vurgulamak istemiştir. Üzerinde çalıştığımız diğer romanlarda olduğu gibi bu romanda da siyasi suçlular genellikle olumlu karakterler olarak kurulmaktadır.

Karaözlü Asım Ağa: Kütahya Cezaevi'nde adam öldürdüğü için buraya sürülen Asım ağa yaşlıcadır. İki adamıyla birlikte sürgün edilen Asım Ağa, başgardıyan Rüştü Efendi'nin planları doğrultusunda Arap'la aynı koğuşa yerleştirilir. Koğuşun hâkimi olabilmek ve mahkûmları korkutabilmek için her daim Arap'la mücadele içinde olmuştur. Adamlarıyla birlikte sürekli Arap'ı öldürmenin planlarını yapmış, bunu eyleme dökmüş; fakat başaramamıştır.

Gazhaneli Çoban Sait: İstanbul sürgünlerinden olan Çoban Sait kalıplı bir yapıya sahiptir ve idareye karşı direnişte olan mahkûmlardandır. Katildir.

Düzceli Nazır Yıldırım: Solgun kuru kemikli yüzlü, ciddi duruşlu, kara gözlü ve kindar bir kişiliğe sahiptir. Başlıca işi kumar olan Nazır Yıldırım, cezaevinde sorun çıkararak, kendince güçlü ve idareye karşı direnişte olan mahkûmlardan biridir. Kuralları tanımayan bir tavır vardır. Karantinadan sonra kendi kendine siyasilerin koğuşuna geçmiştir. İdarenin bütün çabalarına rağmen bu koğuştan çıkarılamamıştır. İçerideki siyasilerin çevrelerini aydınlattığını ima eden bir karakter olarak görünmektedir.

4.2.5. Kerim Korcan: Tatar Ramazan

Melkon Baba: Sultanahmet Cezaevi Hastanesi'nde yatan en yaşlı ve aynı zamanda en göz dolduran mahkûmdur. Prostattan ameliyatlıdır. Hapishanede hem yaşına hürmet edilen hem de şaka yollu uğraşılan bir mahkûmdur. En çok sorunu Hasan Kaçar'la yaşar. Hapishaneden çıkmasına çok az bir zaman kalmıştır.

Hasan Kaçar: Sultanahmet Cezaevi Hastanesi'nde yatan kalp hastası bir mahkûmdur. Her şeyi şakaya alan bir eğilimi vardır. Onunla ciddi bir mesele konuşmak mümkün değildir. En çok Melkon Baba ile zıtlaşır.

Ahmet Çoban: Perotonit tüberkiloz hastalığına yakalanmış fakir bir mahkûmdur. Doktorun reçetesine yazdığı üç parça pirzolayı yiyeceği ve hava değişimi verileceğini düşündüğü günü beklerken hastalığının ilerlemesiyle hapishanede hayatını kaybeder. Aslında Ahmet Çoban'ın durumu hem hapishane şartlarının hem de hapishanede mahkûma ne kadar kıymet verildiğinin bir göstergesidir. Çünkü Ahmet'in yiyeceği sadece üç parça ettir ve bunu temin etmek çok zor değildir. İşin ucunda bir insan sağlığı vardır fakat bu insanın sağlığının hiç de önemli olmadığı gözler önüne serilmektedir.

Elmas: Trakyalı Elmas'ın kimseye hiçbir zararı olmadığı gibi en yakın arkadaşı kemanıdır. Efkârlanınca kemanına sarılır. Hapse düşmeden önce çift beygirli bir arabası, beyaz badanalı iki göz evi, Hanife adında bir karısı ve on sekiz aylık Sevda isminde bir de kızı vardır. Vicdanı ağır basan bir mahkûmdur. Kendi acılarından konuşmayı sevmez. Konuşunca deşilen acılarının verdiği acıya dayanamaz. Çünkü Elmas özünde sevgi dolu bir insandır. Ve eşini de bir anlık gafletle öldürmüştür. Sürekli de karısını öldürmenin verdiği vicdanı azabını yaşamaktadır. Hapishanede bazı mahkûmların vicdanlarıyla yüzleştiklerini örnekleyen bir kişi olarak görünmektedir.

Arabacı Ali: Tatar Ramazan'ın koğuş arkadaşıdır. Fakat Müdür Bey'in talimatıyla İstanbul'da bir cezaevine sürülür. Orta boylu dolgunca bir yapıda olan Ali'nin ilk bakışta sakin bir görünüşü vardır. Sürüldüğü hapisanede yabancı olmanın ve orada kendi düzenlerini kurmaya çalışmalarının sebep olduğu bir tepkiyle arkadaşları ile birlikte yalnız bırakılarak yemek mücadelesine düşer. Güçsüzleri ezen gardiyanlara gözdağı vermekten çekinmez. Ortalığı karıştıran ve huzursuzluk çıkaran bir karakter sergiler. Tek amacı hapisanenin hâkimi olmak ve gurbette aç kalmamaktır.

Cıvıl Halil: Kavga kızıştırıcı, atılgan ve becerikli olan Halil, ince yapılı, açık renk gözlüdür. Arabacı Ali'nin takımındandır. Onunla birlikte aynı hapisaneye sürülmüştür. Diğer mahkûmlara ve müdüre karşı açlık mücadelesiyle ön plandadır.

Kürt Hamo: Arabacı Ali'nin kafilesindedir. Yine o da Ali ve Halil ile aynı hapisaneye sürülmüştür. Arabacı Ali'nin hiçbir zaman sözünden çıkmamıştır.

Abaza Raşit: Arabacı Ali'nin karşı koğuşunun ağasıdır. Cin fikirli değildir. Herhangi bir kişi hakkında kötü şeyler düşünmeyi alçaklık sayar. Ağalığıyla ve koğuşunda kumar oynatmasıyla ön plandadır. Diğer taraftan da idareyle iyi geçimiyle bilinir. Arabacı Ali ile aralarında sorun yaşanmasıyla ön plana çıkmıştır.

Simitçi Emin: Kumar borcu yüzünden Tokatlı Ali Ağa'ya kaptırdığı günlük tayımını geri alma mücadelesi içindedir. Aynı zamanda da açlık mücadelesidir bu. Her gün tayımına el konulduğu için gerekli şikâyetlerde bulunmasına rağmen sonuç alamayan Simitçi Emin, tayımı yolunda hayatını kaybetmiştir. Simitçi Emin'in mücadelesi gerçekten değerli bir mücadeledir. Yemeğini kumar uğruna kaybetmesi onaylanacak bir durum değildir fakat ekmeğini yeniden kazanmak için derdini sürekli idareye anlatması ve bundan bir sonuç alamaması önemli ve acı bir durumdur. İdarenin destek olmadığı bir durumda mahkûm başının çaresine kendi bakacaktır. Öyle de olmuştur. İdareden destek görmeyen Emin, ekmeği için Tokatlı Ali'yi şişleyerek öldürmüş, kendisi de bu yolda öldürülmüştür.

Adil Bey: Üç yabancı dili rahatça konuşabilen, bilgili, paralı bir adamdır. Hapishanede sözüne itimat edilen bir karakter sergiler. Hapishanenin müdüriyet kaleminde yardımcı olarak çalışmaktadır. Hapishanelerde böyle bir durum söz konusudur. Bazı mahkûmlar idarenin işlerinde çalıştırılmaktadır. Müdürün birçok konuda bilgisine ve yorumuna başvurduğu bir mahkûmdur.

Kerem Ağa: Kerem Ağa hapishanenin ağasıdır. Bütün hapishane ondan sorulur. O olduğu yerden emreder ya da ister, Ali Çavuş da onun için her işi yapar. Cahil olan Kerem Ağa, üzerinde üç dört bin lira taşıyan, mahkûmlara kanlı baskın kuran, eline geçen fırsatları iyi değerlendirebilen kibirli bir adamdır. Yeri geldiğinde de adamlarını korumayı bilir. Nitekim Simitçi Emin, Tokatlı Ali'yi şişlediğinde onun intikamını Kerem Ağa almış ve Simitçi Emin, Kerem Ağa'nın adamları tarafından öldürülmüştür. Hapishane de iki türlü ağa vardır; kimi konulan racona uyar kimi yeni racon oluşturur. Kerem Ağa, ikinci sınıftan bir ağadır.

Tokatlı Ali: Uzun boylu ve çirkin olduğu belirtilen Tokatlı Ali, Kerem Ağa'nın en yakın arkadaşıdır. Hapishanede Kerem Ağa adına haraçları ve kumar borçlarını o toplar. Acımasız ve dövüşkendir. Simitçi Emin'e de acımamıştır. Fakat sonunda ölümden kurtulamamıştır.

Satı Dayı: Hapishanenin yaşlı mahkûmlarındandır. Köylerinin ağasını tek kurşunla öldüren Satı Dayı, hapishane içerisinde sessiz ve uyumludur. Hapishanede "onurlu" bir suçtan dolayı hapse düşen bazı insanların kendi kabuklarında yaşamalarına müsaade edilir. Satı Dayı bunlardan biridir.

Akseli Ali Ağa: Her zorluğu Abdurrahman Çavuş'la birlikte aşan Ali Ağa, Abdurrahman Çavuş'un sağ kolu ve akıl hocasıdır. Her şeyi ikisi birlikte halleder; fakat eksik ve hatalı kısımları Akseli toplarlar. Abdurrahman Çavuş namına kumar harçlarını o toplar. Erol bu durumu şöyle yorumlar:

"Ali Ağa, eserde Abdurrahman Çavuş'un yardımcısı, onun yaptığı haksızlık, adaletsizlik ve zulümlerde yol arkadaşı konumundadır. Çavuş, Ramazan tarafından bıçaklanınca o da Ramazan'ın üstünlüğünü kabul etmek durumunda kalmıştır. Dolayısıyla

mahkûmdan haraç alma ve onlara zorla kumar oynatmadan Çavuş'la birlikte vazgeçmiştir.” (Erol, 2010: 221).

Abdurrahman Çavuş: Kimseden perva etmeden sekiz senedir mahkûmlar üzerinde hüküm süren Abdurrahman Çavuş, dediğinden kesinlikle geri kalmayan bir yapıya sahiptir ve bir şeyi aklına koyduğu zaman mutlaka yapar. Hapishanenin ağasıdır. Bütün mahkûmlar ondan çekinir. Mahkûm üzerinde her yönden baskındır.

“İnsanlara önce samimi davranır. Onun güvenini kazanır. Sonra en olmadık anda istediğini elde etmek için harekete geçer. Karşısındaki ona güven beslediği anda o saldırıya çoktan geçmiş olur. Böylece kazanan daima ağanın kendisi olur.” (Erol, 2010: 219).

Kendi çıkarı için yapamayacağı şey olmayan Abdurrahman Çavuş'un hiç kimseye karşı acıması yoktur:

“Abdurrahman Çavuş kendi maddi çıkarı, para kazanma hırsı için mahkûma eziyet eden, kumar oynatarak, onlardan haraç alarak onları sömüren kişiliği temsil etmektedir. Abdurrahman Çavuş, gardiyanlara ve hapishane idaresine rüşvet verdiği için onlar da Çavuşun yanında yer alırlar. Çavuş kumar oynatır, çay ocağından gelir elde eder, haraç alır, bunların hepsini kendi ağalığını devam ettirmek için kullanır. Çavuş bütün gücünü, fakir ve güçsüz mahkûmlar üzerinden elde etmektedir.” (Erol, 2010: 215).

Hapishanedeki konumu itibariyle Savcı Bey dahi cezaevine geldiğinde mahkûmlar hakkında sadece onunla görüşmeyi yeterli görür. Hapishanede hem idare hem de mahkûmlar tarafından büyük saygı görür. Fakat Tatar Ramazan gelince her şey alt üst olur.

Kirmastılı: Kirmastı adlı bir kasabadan olduğu için böyle anılır. Yaşına ve sohbetine olan hürmetten dolayı hapishanede hatırı sayılır bir mahkûm olan Kirmastılı, son derece temiz ve giyimine dikkat eder. Kimsenin etlisine sütlüsüne karışmaz, herhangi bir soruna dâhil olmaz ve mahkûmları hep konuşarak kendi etrafında toplar. Bütün mahkûmlar onu çok sever ve ona saygıda kusur etmezler. Bu açıdan hapishanedeki nüfuzlu mahkûmlardandır. Tatar Ramazan'ın da sevdiği ve güvendiği kişilerdendir. Abdurrahman Çavuş ile Tatar Ramazan arasında yaşanan olaylarda da haklı gördüğü Ramazan lehinde şahitlik yapmaktan geri durmamıştır.

Tatar Ramazan: Sarışın, uzun ve beyaz yüzlü olan Ramazan'ın, Çenesi sivri ve gözleri çekiktir. Tambur çalmayı çok sever. On sekiz yıla mahkûm olup altı yılını yatmış olan Ramazan bu altı yıl içerisinde üç hapishane değiştirmiştir. Sürekli sürgün edilmesindeki temel neden, idareciler tarafından mahkûma yapılan haksızlıklara karşı şikâyetlerinin dikkate alınmamasıdır. Bu sebeple de suçlu bulunduğu kişilere de cezayı kendi kesmiş, bu da sürülmesine sebep olmuştur. Çünkü Ramazan'ın bir haksızlığa bir de kumara tahammülü yoktur. Erol ifadesiyle Tatar Ramazan fakir, kimsesiz, parası olmayan mahkûmları hapishane ağasına ve idareye karşı koruyan ve kollayan kişiliğiyle bilinir (Erol, 2010: 215). Kibirli değil, aksine gayet alçak gönüllüdür. Mazlumun yanında zalimin karşısındadır. Bu özelliklerinden ötürü Eskişehir'e sürülmüştür. Yeni hapishanesinde kimseyle zıt düşmemek için çok uğraşmış; fakat Abdurrahman Çavuş'un tahriklerine, yaptığı haksızlıklara daha fazla dayanamayarak Çavuş'u bıçaklamıştır. Ertan Erol, Tatar Ramazan'ın romandaki rolünü şöyle ifade eder:

“Ramazan hapishanede herkesi haraca bağlayan, bütün mahkûma zorla kumar oynatan Abdurrahman Çavuş'un yaptığı uygulama ve haksızlıklara karşı çıkar. Abdurrahman Çavuş, Ramazan bu hapishaneye gelmeden önce ağalığını ilan etmiş biridir ve Ramazan onun mahkûmlara zulmetmesine göz yumamaz. Bu nedenle eserde haksızlıklara boyun eğmeyen, ölümü göze alarak zalimlerle mücadele eden bir kişiliği temsil etmek üzere kurgulanmıştır. Ramazan bu mücadelesinde esas derdi ağalık mücadelesi olmamasına rağmen Çavuş'u ağalıktan azletmiş, kendisi ağa konumuna yükselmiştir. Böylece mahkûma yapılan haksızlık ve zulümler sona ermiştir.” (Erol, 2010: 218).

4.2.6. Kerim Korcan: İdamlıklar

Gerzeli Şakir Ağa: Cezaevine girmeden önce sürekli içen, camiye adım atmayan biriyken hapse düşüp de idam cezası aldıktan sonra birden değişir ve abdeste, namaza başlayan bir kişiliğe bürünür. Sürekli Allah'a yalvarmaya başlar fakat idam kararı, temyiz neticesinde on beş senelik hapse dönüşünce abdest, namaz

Allah nidaları geride kalır ve yeniden kumara, esrara başlar. Bu nedenle mahkûmların alay konusu olur. Ağa denilmesinin sebebi yaşıdır. Gerçek anlamda bir ağalığı yoktur. Şakir Ağa'nın romanda bu özellikleriyle yer alması, yazarın din karşısında ikiyüzlü davranan insanlara getirdiği bir eleştiri olarak yorumlanabilir. Fakat Şakir Ağa'nın dine sarılması, idam cezasını adil bulmayıp tanrının adaletine sığınması olarak da değerlendirmek mümkündür. Buradan adalet kavramının mahkûmların zihinlerinde tam olarak yerleşmediğini anlayabiliriz. Zira aslında onların adaletten anladığı şey, kendi lehlerine olup olmadığıyla ilgili bir şeydir. Yani ceza az ise adildir; ağır ve çok ise adalet sağlanmamıştır. Bu paradoksu göstermek bakımından Şakir Ağa romanda önemli bir unsurdur.

Torpil Rıza: Hırsızlıktan hapisnede olan Rıza'ya göre Şakir Ağa'nın değişimi anlamsız ve samimiyetsizdir. Torpil Rıza hayat şartları ne kadar değişirse değişsin, kişinin karakterini kaybetmemesi gerektiği noktasında ısrarcıdır ve insanları bu fikre göre değerlendirir. Bu sebeple de Şakir Ağa'nın tavırlarından hoşlanmaz. Bu fikrimizi Erol şu cümlelerle desteklemektedir: “*Kişi bugüne kadar nasıl yaşamışsa karsısına çıkan yeni güçlüklerle aynı çizgide durarak mücadelesini sürdürmesi gerektiği görüşünü savunur*” (Erol, 2010: 67).

Boyabatlı Emin: Köylük yerde karısı ve annesiyle kendi halinde yaşayan, ceviz ağaçları olan ve geçimini bununla sağlayan biridir. Emin askerdeyken tecavüzdən hamile kalan karısını öldürüp hapse düştükten sonra kendi kabuğuna çekilir, kimseye bulaşmaz. Suçsuz yere zindana atıldığında dahi kendini savunmayacak kadar sessizdir. Çünkü umutsuz bir idam mahkûmudur ve zaten öleceği günü beklemektedir. Emin'in idam cezası almasındaki en önemli sebep ise işin içinde bir namus davası olduğunu anlatmamasıdır. Emin'e göre vatani görev esnasında çocuğuna devletin sahip çıkması gereklidir. Çünkü zaten o da devlete hizmet etmektedir. Başına gelen bu durum onun için adil değildir. Bu adaletsizlik onu kızdırdığı için olayın aslını anlatmamıştır. Görüldüğü üzere kahramanlar suç işlemeyen önce kendilerine göre bir adalet sehпасı kurarak muhataplarını yargılar ve ona göre ceza verirler. Burada da Emin'e göre suçlu sadece öldürdüğü kişi değil, devletin ta kendisidir.

Feti Bey: Koğuş Ağalarındandır. İdare de dâhil olmak üzere herkes onun sözüne itibar eder. Haklının yanında, haksızın karşısındadır. Kendi menfaati için kimseyi sırtından vurmaz.

Ayancıklı Ömer: Adam öldürmekten idama mahkûm edilen Ömer, cezaevinde kaldığı yedi sene boyunca kimseyle ters düşmemiş, kimsenin kalbini kırmamıştır. Herkesle arası iyi bir mahkûmdur. Yedi yıldır temyizdeki dosyası sonuçlanmamıştır fakat Emin'in idamından sonra sıranın kendisine geldiğini bilen Ömer, üstüne oynanan bir oyunla hücreye atıldıktan sonra saldırganlaşır ve öfkesine hâkim olamayacak duruma gelir. İdam vakti geldiğinde de herkese saldırır, zorlukla idam sehpasına götürülebilir. Bu ana kadar Ömer, kimseyle sorun yaşamayan, kendi halinde fakir bir mahkûmdur. Ömer'in idamı konusunda adalet sistemindeki eksiklikler vurgulanmaya çalışılmıştır. Faili bulunamayan bir cinayetin en yakın kurbanı odur ve sistem onu kurban eder.

Resneli Yaver Bey: Ordu, Samsun, Ankara, Kütahya, Afyon, Sinop, Bursa Mahpushanelerini dolaşmıştır. Ağzı laf yapan, eli kalem tutan, elli iki yaşında olan, ağır cezaya çarptırılmış bir mahkûmdur. Sürekli okuyup yazdığı için bulunduğu bütün mahpushanelerde el üstünde tutulur. Haksızlığa tahammülü yoktur. Zaten hapse düşmesi de haksızlığa tahammül edememesinin bir sonucu olarak adam öldürmesidir. “Emmi”, “baba” gibi lakapları vardır. Herkese yardımcı olmaya çalışan bir tavır içerisindedir. Yaver Bey'in insanların adalet karşısındaki çaresizliğini temsil ettiğini söyleyebiliriz. Çünkü hakkı olan fındıklığı alabilmek için her kanuni yola başvurmuş fakat sözde onun yanında olan kanunların yetersizliği ve gidebileceği başka kapının olmamasının verdiği çaresizlikle hem fındıklığın sahibi hem de belediye başkanı olan Asaf Bey'i öldürmek zorunda kalmıştır.

Ebazer: İri yapılı, geniş ve çocuksu yüzlü, yatkın olarak ifade edilen mahkûmlardandır. Ebazer ağır duruşlu, olur olmaz şeye parlamayan bir karaktere sahiptir. Fakat sinirlendiği zaman otuz kişinin içine aç kurt koyuna saldırır gibi dalıverecek kadar da gözü karadır.

Şeytan Hacı: Ufak, çelimsiz yapıda, keskin esmer yüzlü, kara zeytin gözleri fıldır fıldır bir adamdır. En önemli özelliği plancı olmasıdır. Büyük kapışmaların planını hazırlar. Her şeyleri o bilir ve her çeşit işe karışır. Kavgaya girenlerin cezasını, yapacakları işe göre önceden keser.

4.2.7. Çetin Altan: Büyük Gözaltı

İsimsiz Karakter: Kırk dört yaşında olan mahkûm için hapisanede kapalı kaldığı dört duvar, onun çocukluğunda kapalı kaldığı odaya benzer. Paşa dedesi de vaktiyle onu odaya kilitlemiştir. Çocukluğunda yaşadığı bu ve bunun gibi olaylar onun kendisini mütemadiyen mahpusluk içinde hissetmesine neden olur. Suçunu içeride kaldığı süre boyunca bir türlü öğrenememesi ruh halini tamamen bozar ve sürekli geçmişle hesaplaşmaya başlar. Sevgiye aç büyüyen karakter, bu açlığı cinsellik yoluyla kapamaya çalışır ki çocukluğundan itibaren çevresindeki kızların da etkisiyle cinselliğe aşırı bir düşkünlüğü vardır. Onun için kız demek cinsellik demektir. Roman boyunca sürekli hücrede tutulur. Serbest bırakılma ümidi beslerken müebbet hapis cezasına çarptırıldığını öğrenir.

Karakter, öldürmek eylemini romanın başından itibaren imgesel olarak kullanır. Annesini öldürmek, babasını öldürmek, Sadakat'i öldürmek, Paşa dedesini öldürmek gibi eylemleri aslında gerçekleştirmemiş olmasına rağmen kendi ruhunda ve vicdanında öldürdüğüyle ilgili göndermelerde bulunur. Aynı zamanda bu, bir zorlamadır. Çünkü karakter geçmişinde, bir türlü kendini suçlu kabul edecek bir sebep bulamaz. Bu yüzden de sürekli geçmişini sorgular. Neticede imgesel olarak kendi annesini, babasını, Sadakat'i, Paşa dedesini öldürdüğü için tutuklandığına kanaat getirir. Zaten romanın sonunda da bu durumu kabullenmiş olmalı ki sadece tutuklamak için uydurulmuş "*ben aslında ipek böceğini kozasının içindeyken öldürmüştüm*" (Altan,1999:280) İthamını kabullenmiş görünür. Bu yönüyle eser, ceza ironisi yapan bir eser olarak da kabul edilebilir. Bu romanın diğer romanlardan oldukça farklı olan bir tarafı da bu acı ironide gizlidir. Suç, birey, aile, sınıf, devlet niteliklerini ve otoritelerini hapisane imgesi içinde tartışan yazar, ipek böceği

göndermesi ile asıl suçun bireyin kendini gerçekleştirmesini engelleyen bütün yapılarda olduğunu ima eder.

4.2.8. Nihal Atsız: Ruh Adam

Selim: Selim, kendini, hayatını ve her şeyini askerliğe adayan bir kişidir. Fakat rejim karşıtı ve kralcı olarak suçlanması ve hapisane, onun her şeye olan inancını yok eder. Hapishaneden çıktıktan sonra Selim, daha fazla içine kapanır, kendini eve hapseder, kimseyi umursamamaya başlar. Hapishane Selim'i "yaşayan bir ölü" haline getirir. Onu hayata bağlayan Ayşe ve Tosun olmasa o da Şeref gibi intiharı çözüm olarak görmektedir. Zamanla karısı ve çocuğundan da uzaklaşacak bir hale bürünür. Bu soyutlanmanın içerisinde onu hayata sadece Güntülü bağlar. Çünkü karısının öğrencisi olan Güntülü'ye âşık olmuştur. Güntülü, aynı zamanda Selim ve Şeref ile birlikte tanrıdan kut alan kahramanların yaşadığı zamandan gelmektedir. Selim kendine böyle bir "birinci hayat" seçmiş, adeta çift kişilikli biri olmuştur.

Şeref: Selim gibi Şeref için de askerlik bir inançtır ve aldığı ceza onu da hayattan tamamen koparır. Onu hayata bağlayan kimse olmadığı için hapishaneden çıktıktan sonra yaşadıklarına dayanamayarak intihar yolunu seçer.

4.2.9. Adnan Veli: Mapusane Çeşmesi

Laz Rıfat: Rıfat dik kafalılığı ve geçimsizliğiyle tanınır. Mahkûmlardan haraç alır, emir dinlemez ve kendini kabadayı zanneden bir tavrı vardır.

Balcı Baba: Açık kalpli, cömert, gözü tok bir köy ağasıdır. Elli yaşlarındadır. Hapishaneye girdikten sonra dünya işlerinden elini ayağını çekmiş, kendini namaza

vermiştir. Bunda idam suçlusu olmasının da etkisi vardır. Diğer romanlarda da idam suçlularının susmaları ve ibadete yönelmeleri dikkat çekmektedir.

Motor Ali: Sık aralıklarla hapisaneye girer. Haksızlığa dayanamayan bir yapısı vardır. Koğuşta kavga olduğu zaman hemen araya girip haksıza karşı haklıyı savunmaya kalkışır.

Kurbağa Hami: Esmer, orta boylu, dişleri yamru yumru, yüzü hafif çopur, otuz beş yaşlarında bir adamdır. Hapishanede herkesin nabzına göre şerbet vermeyi bilen, uyanık biri olarak görünür.

Pilavoğlu: Mehdi olarak tanınan Pilavoğlu'na herkes "efendimiz" diye hitap eder. Orta yaşlı, nur yüzlü ve kurnazdır. Söylentilere göre hukuk okumuştur.

İsa Çelik: Mert bir insan olarak tanınan, otuz dört otuz beş yaşlarındaki İsa Çelik, kimsenin etlisine sütlüsüne karışmadığı için koğuşta herkes tarafından çok sevilir. Kendi köşesine çekilip tespahiyle oynar, namaz kılar ve hemen yatar.

4.2.10. Abdülkadir Billurcu: F-13-101 Cinnat Koğuşu

Bu roman hatıra kitabı olarak da değerlendirilebilir. Fakat kitaptaki tahkiye, edebi bir ürün olarak değerlendirmemizi gerektirir. Romanda geçen isimlerin tamamına yakını kültür, siyaset ve edebiyat çevresinde bilinen isimlerdir. Kitap roman olarak kabul edilirse "otobiyografik roman" olarak sınıflandırılabilir.

Abdülkadir Billurcu: Bizim Anadolu gazetesinin yazı işleri müdürü olan Billurcu, basın suçundan hapisaneye girmiş bir Türk milliyetçisidir. Önce Toptaşı Cezaevi'nde sonra Bayrampaşa Cezaevi'nde tutuklu kalır. Cezası süresince sürekli kitap okur ve çevresindeki mahkûmları milliyetçilik hususunda aydınlatmaya ve onlara yardımcı olmaya çalışır. Evli ve bir çocuk babasıdır. Siyasi suçlu olmasından dolayı önce mahkûmlar tarafından tedirginlikle karşılanmış, sonrasında çok

sevilmıştır. Kısa bir süre sonra da genel afa birlikte tahliye olmuştur. Eser, Yazarın yaşadıklarını ve görüşlerini kendi adıyla anlattığı otobiyografik bir romandır diyebiliriz.

Çetin Altan: Konuşmayı seven Çetin Altan, hapisanede masa başında on sekiz saat kadar oturup sadece yemek için ayağa kalkar. Saatlerce sandalyede oturup gazete ve kitap okur. Billurcu'yla farklı görüşlere sahip olmalarına rağmen yaptıkları sohbetler önemlidir. Milliyetçi ve solcu yazarlar olarak bir aralarında bulunmaları önemli polemiklerin yaşanmasına sebep olur.

Behzat Turgut: Uzun boylu kıvrıkcık saçlıdır. Kırk beş yaşlarında davudî sesli, şakacı ve güldürücü, espri dolu bir mahkûmdur.

Feridun Pancaroğlu: Efendi ve kibar bir adam olduğu için idare tarafından sevilir ve sayım memurluğuna getirilir. Gece koşullarda gardiyanlar tarafından yapılan sayımın kâtipliğini yapar.

4.2.11. Erdal Öz: Yaralısın

Siyasi (Nuri): Gördüğü işkencelerle ön planda olan, hapisane içerisinde etkin bir rolüne rastlamadığımız siyasi bir suçludur. Genellikle adı hep “Nuri” olan diğer mahkûmları gözlemler. Murat Belge, bu karakteri şöyle değerlendirir:

“Eskiden nasıl bir etkinliği olduğunu anlayamıyoruz. Ama roman boyunca da bir etkinliği görülüyor; hep kendisine bir şeyler yapılan bir kişi. Sorgu hikâyesine paralel giden hapisane hikâyesinde, kişinin “halklaşması”, ya da kitabın kendi terminolojisiyle “Nurileşmesi” sürecini görüyoruz. Burada da kişi kendi, fikren etkin değil. Sanki izlenimler, duyular birikiyor, hapisane görüntüleri sorgu anılarına ekleniyor ve protagonist sonunda “Adım Nuri benim” deyiveriyor. Kendiliğinden ortaya gelmişçesine.” (Belge, 1994:114).

Bize göre Nuri ve Nuri ismiyle anılan diğer karakterler, bir benzerlik ironisini de beraberinde taşırlar. Hepsi Nuri'dir, hepsi suçludur.

Kıdemli: Koğuşun ağasıdır. Parası olmamasına rağmen sadece yaptığı güç gösterisiyle koğuşta herkese sözünü dinletir. İdarenin adamlarındandır. Dolayısıyla koğuşta söz sahibi olmasını sağlayan unsur idarenin adamı olmasıdır.

Terzi Nuri: Asıl işi kamyon şoförlüğü olan Nuri, şoförlüğü bırakıp bir müddet sonra terziliğe başlar. Hapishanede de bu işe devam eder. Kıdemli'nin yardımcısıdır.

Yozgatlı Nuri: Yozgatlı olduğu için bu lakabı alan Nuri, açık sözlü, görünüşü yalınkat biridir. Yirmi yedi yaşındaki Nuri, yedi yıldır hapishanededir.

Efendi Nuri: Elli yaşındaki Nuri sekiz yıldır hapishanededir ve idam suçlusudur. Hapishanenin avlusunda her gün iki saat düzenli volta atmasıyla meşhurdur. Kimsenin etlisine sütlüsüne karışmadığı için bu lakabı takmışlardır. İftira sonucu hapishanededir.

Gılay Nuri: İstanbullu olan Nuri, boks yapmış ve dediğine göre Muhammet Ali Klay'dan esinlenerek çok iyi boks yaptığı için ona Gılay lakabını takmışlardır.

Mavzer Nuri: Sivaslı olan Nuri, hapishaneye girmeden önce zengindir. Güzel bir karısı vardır. Mahkûmiyeti sırasında ise ona tam sekiz hapishane gezdirmişlerdir. Ona bulaşmayan kimseye o da bulaşmaz. Bulaşanı da elinden zor alırlar.

4.2.12.Kemal Tahir: Karılar Koğuşu

İstanbulu Murat Bey: Kelleci Memet, Karılar Koğuşu ve Namuscular'ın ortak kişisidir. Dolayısıyla bu romanda da üstlendiği rol değişmemiştir. Yine hapishanenin siyasi mahkûmlarındandır, gazetecidir. On beş yıla mahkûm olmuştur ve dört yıldır hapishanededir. Senelerce gazetecilik ve muharrirlik yapmıştır.

Hapishanenin okumuş, eli kalem tutan ve birçok yerde tanıdığı olan tek mahkûmudur. Bu nedenle herkes bir istida yazılması gerektiği zaman onun yanına gelir ve ona yazdırır. Üç romanda da bulunan Murat Bey karakterinin bu romandaki farklı yanını Narlı şöyle açıklar:

“Kelleci Memet’ten farklı olarak bu romanda Malatya Cezaevi’ndeki kadınlara yardım eder. Genç sevgilisiyle kocasını öldüren ve idama mahkûm olan Hanım’ı, Sıdika’yı, Tözey’i kurtarmak için çalışır; Şefikayı kocasına döndürmeye uğraşır; küçük mahkûm Aduş’u terbiye eder. Parası olmayanlara para bulmaya çalışır. Kadınların hemen hepsi ona hayrandır.” (Narlı, 2010: 104).

Romanın adından da anlaşılacağı üzere kadın mahkûmlar ön planda olduğu için Murat’ın da erkek mahkûmlardan çok kadınlarla olan ilişkisi üzerinde durulmuştur. İdareden mahkûma kadar herkesin saygı ve sevgisini görür. Herkes için elinden gelen yardımı yapmaya çalışır.

Gevre: Aduş’un annesidir. Bir kavga sırasında komşu kadının kaba etini ısırp ölümüne sebep olmaktan iki yıla mahkûmdur. Kocasını Abuzer dışarıda üç çocuğuyla kalmış, Gevre de Aduş’u yanına almıştır. Fakir ve cahil bir mahkûmdur.

Nazmi Topçu Bey (Büyücü Hoca): Üfürükçülük yapar. Üfürükçülüğün cezası üç ay olduğu için yılın altı ayı içeride, altı ayı dışarıdadır. Yüzünü her gün tıraş eder ve küçük bir memur bıyığı bırakır. Kıyafetine bakıldığı zaman asla büyücülüğü hatırlatmaz. Gençlere mahsus geniş körüklü bir İngiliz külotu ve avcı biçimi bir ceket giyer, kravat bağlar, son moda İskoç çorapları ve kısa konçlu botları vardır. Muallimlik, nahiye müdürlüğü, ihtiyat zabıtlığı yapmıştır. Aynı zamanda da şairdir. Bir oturuşta dört beş gazel, beş on hicviye kaleme alır. Ama hapishanedeki başlıca geçim yolu yine üfürükçülüktür.

Ali: Ali, Hanım’ın dostudur. Hanım’ın kocasını birlikte zehirleyerek öldürmüşlerdir. Yaşı tutmadığı için Ali otuz yıla mahkûm edilmiştir. Çok yumuşak huylu ve sakin biridir. Çocuklar koğuşunda kalmaktadır.

Çullunun Hacı: Malatya'nın meşhur simalarındandır. Babasının servetini tüketene kadar harcamış, miras tükenince yazları üç ay çarşıda kebabçılık yapmaya başlamıştır. Bunun yanında da kırk beş senedir kızcılık yapar. Yani hovarda meclislerine orospu götürür, oynatır. Adam yaralamaktan on beş aya mahkûmdur.

Tözey: Malatya Genelevi'nin önemli ve etkili kadınlarındandır. Birçok savcıya “dost”luk yapmıştır ve birçok yerde sözü geçmektedir. Yüzünü kerhanede kırdıkları için yüzünde bir çarpıklık vardır. Aslen Akçadağlı olan Tözey, gelin olduğunda çok küçüktür ve ona göz koyan ağadan bir türlü kurtulamaz, netice olarak geneleve düşer. Asıl adı Edibe'dir. Erkek gibi bir kadındır. Özü sözü birdir. Murat'a duyduğu aşkla ön plandadır. Narlı, Tözey'le ilgili olarak şunları söyler:

“Hapishanede olduğu süre içinde bir taraftan kıskançlıktan dolayı Hanım'la kavga etmiş ama aynı zamanda ona yardım etmiş; yoksullara maddi destekte bulunmuş, küçük mahkûm Aduş'a elbiseler almış; ölen gardiyan için mevlit okutmuş; bazen diğer kadınları korumak için kendini öne atmıştır.” (Narlı, 2010: 108).

Yazar Tözey'le birlikte insanların ön yargılarını kırmayı amaçlamıştır. Çünkü Tözey bir genelev kadını olmasına rağmen ruhundaki iyilik ve insanlık roman boyunca gözlemlenmektedir. Bu çelişkiyi Narlı şöyle izah eder: “*Yazar, Tözey'in içinde kalan yufka yüreklilik, acıma ve dürüstlikle toplumsal yargılara, sahte dine ve geleneksel ahlaka karşı çıkar.*” (Narlı, 2010: 109).

Hubuş Bacı: 55–60 yaşlarında, şişman, kısa boylu bir kadındır. Ömründe dört defa evlenmiştir. Son olarak da Tefçi Zühre'nin dostu Mehmet'le evlenir. Reiscumhura ve hükümete hakareten on dört ay ceza almıştır. Dört aydır hapishanededir fakat suçunu kabullenmez, iftiraya uğradığını iddia eder.

Hanım: Dostuyla bir olup kocasını zehirlemekten idama mahkûm edilir. İki çocuk anası ve yirmi beş yaşındadır. Komşunun oğluna âşık olup onunla birlikte böyle bir cinayet işlerler. İkisi de aynı cezaevindedir. Âşık olduğu Ali'yi korumak için bütün suçu üstlenir ve idama mahkûm edilir. Yalnız bir taraftan da Murat Bey'e ilgi duyar ve onun için Tözey'le kavga eder. Hapishanenin tek idamlık kadın

mahkûmu olduğu için kimse ona sesini çıkarmaz, onu üzmez. Sadece Tözey ve Şefika ile kavga etmiştir. Murat Bey'in istidası da sonuç vermeyince idam edilir.

Sıdıka: Zayıf, esmer ve çok sinirli bir kadındır. Kocasını askere gittikten sonra gelin-kaynana kavgası arasında kalmış, kaynanasına vurduğu bir sopayla kaynanasının üç gün sonra ölümüne sebep olduğu için hapse girmiştir. Cezası üç yıldır.

Nafta: Orta boylu, ince; fakat çok mütenasip vücutludur. Çok güzel ve mağrurdur. Onun zinadan mahkûm olduğuna kimseyi inandırmayacak bir güzelliğe ve mağrurluğa sahiptir.

4.2.13. Kemal Tahir: Namuscular

İstanbulu Murat Bey: Çankırı cezaevinden Malatya cezaevine sürgün edilmiştir. Romanların ortak kişisidir. Yine on beş yıla hüküm giyen siyasi bir mahkûmdur. Biyografi ve roman ilişkisini tartıştığımız bölümde belirttiğimiz gibi romanlarda Kemal Tahir'i temsil eder. Murat Bey, hapisanedeki herkesin derdiyle ilgilenmeye çalışan, onlara yol gösteren, anlayışlı, bilgili, haksızlığa tahammülü olmayan önemli bir karakterdir. Yazar bu romandaki namus ve din üzerine görüşlerini Murat Bey'in ağzından verir. Narlı'ya göre onun bu yaklaşımı şunu ifade eder:

“Kezban adında kerhaneye düşen ve orospuluk yaptığı için öldürülen bir genç kızın hikâyesinden hareketle, namus, din, millet değerleri üzerine mahkûmları aydınlatmaya çalışır. Üfürükçüler, muskacılar üzerinden toplumsal tabakanın yapıcı öğelerinden olan din ögesini eleştirir” (Narlı, 2010: 105).

Mazmanoğlu Hacı Abdullah: Karılar Koğuşu ile Namuscular'ın ortak kişisidir. Hapishaneden çıkmasına on beş gün kadar kısa bir süre kalmıştır. Bundan dolayı uyku uyuyamamaktadır. Murat Bey'in en çok sohbet ettiği mahkûmlardan

biridir. Kadına düşkün bir yapısı vardır. Narlı, Mazmanoğlu'nu şu şekilde ifade eder: “Cahilliğin oluşturduğu karakterin kolay değişmeyeceğini gösteren bir tiptir.” (Narlı, 2010: 105).

Kavat Ali: Hapishanede Kavat Alo denilmektedir. 50-55 yaşlarında, saçları, sakalları bembeyaz fakat son derece güçlü bir adamdır. Zamanında köyünün hem ağası hem de zenginidir. Kırk yaşına yakın Malatya'da kahpe olarak ifade edilen bir kadına tutulur ve ardından adı “Kavat Alo”ya çıkar. Mahpushanede koğuş hizmetçiliği yapar, bey ve ağa taifesinin bulaşıklarını yıkar ve kumarbazdır.

Şeyh Yusuf: Üç numara makine ile sakallarını tıraş eden ve daima sarıklı dolaşan ihtiyar bir adamdır. Tombul yüzlüdür. İnce maden çerçeveli gözlükleri vardır. Son derece namuslu bir kumarbazdır; bir dilim kuru ekmeğe muhtaç olduğu halde kumarda bin lira kaybetse dahi mızıklanmaz.

Cuma Ali: Ufak tefek bir adamdır. Küçük yapılı olduğu için genç gösterir. Malatya Mensucat Fabrikasında açılan asri cezaevine gitmiş fakat üç ay barınabilmiştir. Kumar oynar, her hafta gelen paranın iki mislini borçlanır.

Ele aldığımız bütün romanlarda kumar vardır. Esasen kumar işi, koğuş ağaların izni ve raconları çerçevesinde olsa bile hapishane yönetiminin (bazen müdürün bazen bir gardiyanın) bu işten daima haberi ve hatta hissesi vardır.

Abdurrahim Bey: Karakaşlı, kara gözlü, parlak siyah bıyıklı ve Diyarbakırlı olan Abdurrahim Bey, postanede çalışır. Kırk yaşında evli ve iki çocuk babasıdır. Evli olmasına rağmen genç bir kıza tutulur ve bu uğurda işlediği yaralama sonucu hapse düşer. Hapse düştükten sonra da kızı düşünmeye devam eder ve kızı başkasıyla evlenmemesi için öldürmekle tehdit eder. Burada yazar, hangi sosyal statü veya kültür dairesi içerisinde olursa olsun söz konusu namus olduğunda her kesimden insanın cahilleşebileceğini, yabanileşebileceğini vermeye çalışmıştır. Ayrıca kız babası olan bir insanın kendinden çok küçük bir kıza vurularak akliselim davranamaması, bu uğurda karısını, çocuklarını hiç düşünmemesi daha farklı bir cahilliktir. Abdurrahim Bey de bu cahilliğin temsilidir.

Sefer: Sağ ayağının topuğu özürlü olduğundan “Topal Sefer” diye anılır. İstanbullunun hizmetini görür ve İstanbulluyu hapishanedeki her şeyden haberdar eder.

Şeyh Süleyman Efendi: Kerametleri olduğu söylenmekle birlikte on bin müridi olduğu da ifade edilir. Sakalsız, muntazam yüzlüdür. Düşük siyah bıyıkları vardır. Murat’la yaptığı sohbetlerden şiire ve ilme düşkün olduğu görülür. Nakşibendî tarikatındandır. Hapishaneye geldiği andan itibaren idare de dâhil olmak üzere herkeste bir değişime sebep olur. Mahkûmlar ondan medet ummaya başlar, dua isterler. Aslında Şeyh Süleyman Efendi’ye gösterilen saygı, ondan umulan medet insanların sahip olduğu dini duyguların doğal bir sonucudur. Fakat romanda gardiyan Ömer’in karısıyla birlikte olduğu ifade edilerek okuyucuda şeyhliği ile ilgili soru işaretlerinin ortaya çıkması istenmiştir. Aslında Kemal Tahir burada insanların dini kendi nefisleri uğruna nasıl kullandıklarını göstermeye çalışmıştır. Bu konuda Narlı şunları söylemektedir:

“Şeyh Süleyman Efendi, Anadolu da sayısız örneği görüldüğü kabul edilen sahte din adamlarının temsili olarak romanda yerini alır. Kemal Tahir, toplumsal yozlaşmanın temel sebeplerinden biri olarak, cahil ve yoksul halkı menfaatleri için kullanan din ticaretini görür.”
(Narlı, 2010: 111).

İmik Ağa: Hapishaneye eski bir şalvarla gelmiş, apar topar tutuklandığı için yanına hiçbir malzeme alamamıştır. Misafirlerini yedirmek içirmek noktasında çok iyi ağırlamaktadır. Bazen bu misafirperverliği mahkûmları rahatsız edici bir niteliğe varmaktadır.

Sazlı Mustafa: Uysal, terbiyeli, sakin bir çocuktur. Okumayı mahpusta öğrenmiştir. Cezası temyizden gelene kadar kendini namaza adanmış, temyizde cezası onanınca namazı bırakmıştır. Yedi senedir hapishanededir.

4.2.14. Rifat Ilgaz: Karartma Geceleri

Mustafa Ural: Ortaokul öğretmeni ve halkın içinde bulunduğu durumu yazan bir şairdir. Doğrularından vazgeçmeyen, doğru bildiklerini sonuna kadar savunan biridir. Evli ve bir çocuk babasıdır. Tutuklama kararı çıktığında hemen teslim olmak yerine bir süre kaçmayı tercih eder. Çünkü bir türlü kendisini neden tutuklamaya çalıştıklarını anlamamıştır. O sadece doğru bildiklerini dile getirmiştir ve bu ona göre bir tutuklama sebebi olmamalıdır. Sonunda yakalanmıştır.

4.2.15. Füzûzan: 47'liler

Emine Semra Kozlu: 1947 doğumlu olan Semra, öğretmen bir ailede yetişmiştir. Çocukluğu Erzurum'da geçmiş, liseye ve üniversiteye İstanbul'da devam etmiştir. Sessiz, doğrularından vazgeçmeyen ve haksızlığa tahammül edemeyen bir yapısı vardır. Üniversitedeyken katıldığı bir boykotta tutuklanır ve gördüğü tüm işkenceye rağmen kimse ağzından bir çift laf alamaz.

Hüseyin Cemşit Kerimoğlu: Tuncelili olan Cemşit, 1947 doğumludur. İstanbul Teknik Üniversitesi Makine Fakültesi öğrencisidir. İşçilere oyun sahneleyen seyirlik işçi tiyatrosunda yer almıştır. İşçilerle sürekli iletişim halindedir. Arkadaşları tarafından devrimin güldürücü başı ilan edilmiştir.

Hacer Melek Ötüken: İstanbullu ve 1948 doğumludur. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi öğrencisidir. Seçkin bir aileden gelir. Güzel ve yeteneklidir. Üniversite çevresinde genellikle Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden gelen öğrenci gruplarıyla arkadaş olmaya özellikle dikkat eder. Üniversite reformu isteyen her girişimde bulunur.

Fatma Şerife Aysu: İstanbullu ve 1948 doğumludur. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi öğrencisidir. Boykot sırasında ölen Zülkadir'in kız arkadaşısıdır.

İmam Haydar Uzun: Karslı ve 1947 doğumludur. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi öğrencisidir. Emine'nin erkek arkadaşısıdır.

4.2.16. Kemal Tahir: Dam Ağası

Cemal (Kitaplı Casus): Esir Şehrin Mahpusu'ndaki Kamil Bey, Kelleci Memet, Karılar Koğuşu Namuscular'daki Murat Bey, bu romanda yerini Cemal'e bırakmıştır. Bir bakıma yazar Kemal Tahir'i bu romanda kitaplı casus Cemal temsil etmektedir. Malatya'dan sürgün olarak Çorum Cezaevi'ne gelen Cemal, İstanbulludur. Galatasaray Lisesi'nden sonra Edebiyat Fakültesi'ni bitirmiştir. Gazeteci ve yazardır. Cezaevine gelmeden casus diye namı gelmiştir. Herkes önce tedirgin olmuş fakat sonradan Cemal'i çok sevmişlerdir. Cezaevinin okuryazar, bilgili tek mahkûmudur. Dinçer Ateş, Kitaplı Casus'u şu şekilde değerlendirir:

“Kitaplı Casus (ya da Gazete Muharriri) topluma ve insanların dertlerine kayıtsız değildir. Mahpusların iç yüzünü, alavere dalaverelerini, gizli hesaplarını, çıkarlıklarını çok iyi bilmesine rağmen onlarla kendi dillerinden sohbet eder, dertlerini paylaşır, bilgi ve birikimini onlar için kullanır.” (Ateş, 2012:261).

Bu ifadeyle vurgulanmak istenen düşünce, aydınla halk arasında bulunan kopukluğu yazarın ortadan kaldırmış olmasıdır. Bir aydının da sıradan insanlar gibi doğruları uğruna hapse girebileceği, onlarla bir arada yaşayabileceği ifade edilirken bir taraftan da aydının onların içinde onlar gibi olabileceği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Hapishaneye sandık dolusu kitapla geldiği için “kitaplı casus” olarak anılmıştır. Murat Bey gibi o da zamanını kitap okuyarak, tercüme yaparak, yazı yazarak ve çevresindeki mahkûmlara yardımcı olarak geçirir. Narlı, Cemal'i şöyle değerlendirir:

“Kısa bir süre içinde İstanbullu Murat’ın romanlardaki varlığı Cemal’in varlığı olarak ortaya çıkar. Cemal, batıl inançlara kapılanları, haksızlık yapanları, çeşit çeşit sapkınlıklar yüzünden hapse düşenleri türlü vesilelerle bilgilendirmeye, onlara bütün yaşananların asıl kaynaklarını öğretmeye, onların her sorduğuna cevap vermeye çalışır.” (Narlı, 2010: 112).

Rıza Bey: Kumarbaz ve ırz düşmanı olarak anılır. Kahraman ailesinin en ünlü adamı ‘ağabey’in karısıyla aynı yatakta basılır. Çok zengin bir aileden gelmesine rağmen parayı hep kumara yatırmıştır. Adam öldürmeye azmettirmekten hapidedir. İdare üzerinde önemli bir nüfuzu vardır. Ateş; Rıza Bey’in resmi imkânları kullanmakta mahir, uyanık ancak kaypak bir karakter olduğunu (Dinçer Ateş, 2012:262) ifade eder.

Yüzbaşı Bey(Casus Yüzbaşı): Ufak tefek bir adamdır. Omuzları daracık, bacakları biraz çarpık, elleri insanı şaşırtacak kadar kocaman, yamru yumrudur. Sesi çok kalın ve gürdür. Hapishanede sözü geçen bir mahkûmdur. Üşenmek, yorulmak bilmeyen biridir. Sürekli atölyede çalışır ve mobilyalar yapar. Çok hamarattır. Saat, gramofon, kilit tamir eder. Elektrik tesisatı yapar.

Bulgar Koço (İt Koço): Casusluk suçuyla hapse düşen fakir bir Bulgar köylüsüdür. Çobandır ve sürülerinin sınırı geçtiği iddiasıyla hapsedilmiştir. Ateş, Koço’yu şöyle değerlendirir: *“Dönemin adalet anlayışını ve faşist yaklaşımını yermek üzere kurgulanan ironik bir tiptir.”* (Ateş, 2012:262). Her türlü köpek sesini çıkarabilmesi ve olur olmadık zamanlarda sürekli ulumasıyla meşhurdur.

Salim Saka: Galata’nın hatırı sayılır külhanbeylerinden olan Salim, Cemal’in eski arkadaşlarından. Uyuşturucu işiyle uğraşır. Çorum Cezaevi’ndedir. Sözü dinlenir bir adamdır.

Bektaş Ağa: Ağır ceza koğuşu ağalarındandır. Romatizma hastalığı olan, romanda Aleviliğiyle nitelenen bir pehlivandır.

4.2.17. Çetin Altan: Bir Avuç Gökyüzü

İnsan Azmanı: Bir ayağı hafif aksaktır. Bir cezaevi isyanı sırasında jandarmalar ayağından vurmuştur. Öteki koşullarda kimseyle geçinemediği için karantina koşullarında tutulur.

İmam: Kimsesi yoktur. Yönetimle de ilişki kuracak düzeyde değildir. Cezaevinde ben imamım diye tutturup kendini camiye atar. Meydancı çocuklara tacizde bulunduğu için imamlığına son verilir.

4.3. Suçlar ve Cezalar

Bu bölümü “kanun ve yargılama bağlamında suç ve ceza”, “mahkûmlar arasındaki suç ve ceza ilişkileri” şeklinde iki başlık altında incelemeyi uygun gördük. Çünkü kişilerin suçlanması, yargılanması, tutuklanması ve cezalandırılması kanunlarla düzenlenmiştir. Ancak hapisanelerin içinde gayri kanuni olarak mahkûmların kendi aralarında bir suç ve ceza uygulamaları da olabilmektedir; mahkûmlar kendi adalet anlayışlarına ters düşen davranışları cezalandırma yoluna gidebilmektedirler. Kanunlar ölçüsündeki suç ve cezalar, delillere, sabitleşmiş fiillere bağlı olarak uygulanırlar. Oysa mahkûmlar kendi kültürlerine, anlayışlarına ve doğrularına ters gördükleri kişileri soyut verilerle “suçlu” ilan edip cezalandırabilmektedirler. Toplumsal hayatta olabildiği gibi hapisanelerde de kanunların ve mahkûmların “suç” ,“suçlu” ve “ceza” algıları birbiriyle çelişebilmektedir. Örneğin bir kişinin karısına göz koyan bir adamı öldürmesi kanunen “suç” iken mahkûmların nazarında “suç” değildir. Çünkü o kişi namusunu temizlemiştir ve bu yüzden de aslında kahramandır. “Eşkîyalık” kanun çerçevesinde suç iken, eşkıya denilen bazı insanların zenginden alıp fakire vermesi, haksıza karşı

çıkması, bu uğurda haksızları ve kötülerini öldürmesi mahkûmlar arasında büyük bir “kahramanlık” olarak algılanabilmektedir.

Hapishanede mahkûmların tereddüt etmeden adi suç saydıkları bir suç hırsızlıktır. Hırsızların hem hapishane yönetimi nezdinde hem de mahkûmlar arasında kıymetleri yoktur. Mapusane Çeşmesi kitabında hırsızlıkla ilgili yapılan şu yorum durumu örnekleyebilir:

“Çoğu hırsızlıktan yattığı halde, hiç kimse doğrusunu söylemezdi. Hırsızlığın utanılacak bir şey olduğunu bilirlerdi. Bu yüzden herkes kendini, hoş görülebilir bir suçun suçlusu göstermek isterdi. Mapusanede, göğsünü gere gere söylenebilecek üç onurlu suç vardı. Bunlar, adam yaralama, polise söğme, bir de kız kaçırma suçlarıydı. Onların anlayışına göre bu suçları işlemek; erkeklik, mertlik sayılırdı. Bunun dışında kalan suçlara ‘pis suç’ denirdi.” (Adnan Veli, ? : 152)

4.3.1. Kanun ve Yargılama Bağlamında Suç ve Ceza

Anayasal çerçevede hazırlanan Türk Ceza Kanunu’ndaki cezaları Cengiz Bardak, genel olarak şöyle sıralamaktadır:

TCK’nun 11 inci maddesinde cezalar:

Cürüme mahsus cezalar:

-İdam

-Ağır hapis

-Hapis

-Sürgün

-Ağır cezayı nakdi

-Hidemâtı âmmeden memnuiyet

Kabahatlere mahsus cezalar:

-Hafif hapis

-Hafif cezayı nakdi

-Muayyen bir meslek ve sanatın tatili icrası olarak düzenlenmiştir.

(Bardak, 1996: 150)

“647 sayılı Kanunda cezalar, TCK’dan farklı olarak 3 grupta düzenlenmiştir. Kanunun 1 inci maddesine göre:

-Ölüm
-Uzun ve kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezalar
-Para cezaları.” (Bardak, 1996: 151)

Atıf yaptığımız Türk Ceza Kanunu'nun romanların vaka tarihlerindeki (1950–1980) kanun olduğunu belirtmek gerekir. Ele aldığımız romanlarda da bu cezaların hemen hemen hepsi görülebilmektedir. Bu cezaların alınmasına neden olarak ifade edilen suçlar ise kasten adam öldürme, nefsi müdafaa şeklinde adam öldürme, adam yaralama, kaçakçılık, ırza tecavüz, esrar ve benzeri maddeler kullanma-temin etme ve hırsızlık olarak görülmektedir. İncelediğimiz romanlarda kanuni bağlamda görülen suç ve cezaları bölüm içinde sunacağız. Ancak yazarların romanlarda özellikle üzerinde durdukları kanuna bağlı idam cezası, gerek hapisane yönetiminin gerekse mahkûmların birbirine uyguladıkları işkence, dayak gibi cezalar ve firar olayları üzerinde kısaca durmak istiyoruz.

İdam cezasına çarptırılan mahkûmlara genellikle yönetim ve diğer mahkûmlar tarafından müsamahalı davranılır. Bu mahkûmların hayatının sona ereceği gün belli olduğu için herkes onlara karşı özellikle acıma duygusu ile yaklaşır. Yalnız bu durum kısa sürelidir. İdamlık mahkûmun bir süre sonra varlığına alışılmasıyla onlar da özelliğini yitirir ve sıradanlaşır. Buna benzer bir durum İdamlıklar romanında şöyle anlatılır:

“İdam hükmü giyenler kısa bir zaman için mahpushanelerin en göze çarpan insanları olurlar. Kasıla kasıla yürüyüşleri, içine kapamık duruşları ve hatta yerli yersiz gülüşleri hep üzerinde durulacak noktalardır.

Ama günler geçtikçe, onların bu acılı hallerine gösterilen ilgi azalır. Herkeste bir alışkanlık belirir onlara karşı. Ürküntülü duygular kaybolur. Herhangi bir mahkûm gibi sayılır olurlar onlar da. Gelecek günler artık ancak idamlıklar için korkuludur...” (Korcan, 2005b: 24)

Ayrıca diğer mahkûmlar için idam sonrası da çok önemlidir. Romanlarda genel itibariyle idam edilen kişinin bedeni saatlerce ipte asılı olarak durur. Bu uygulama bütün toplum için olduğu kadar hapisanedekiler için de bir ibrettir. Örneğin İdamlıklar romanında Kerim Korcan'ın bu duruma yorumu şöyledir:

“Yüzü balmumu sarısı, beyazlar giydirilmiş bir insan, saatlerce ipte asılı durur. Maksat insanlara ibrettir. Görecekler. Korkacaklar. Korktukları için de suç yapmayacaklar.” (Korcan, 2005b: 23)

İdam cezası, çeşitli aşamaları olan, farklı ritüelleri bulunan bir uygulamadır. Mapusane Çeşmesi adlı romanda bu aşamalar ve uygulamalar şöyle aktarılır:

“Mapusane yanındaki meydanda kurulmuş darağacına sürüklenerek götürüldü. Orada beyaz gömlek giydirildi. Gömleğinin üstüne de, iri harflerle hüküm özetinin yazıldığı kâğıt iğnelendi. Sehpa, çepçevre candarma kordonu altına alınmıştı. Darağacının yanı başında, savcı, candarma komutanı, ağır cezadan bir yargıç, mapusane müdürü, doktor ve öteki görevli memurlar yer almışlardı (...) Cesetler, sabahın erken saatlerine kadar ipte asılı kaldı.” (Adnan Veli, ? : 66–67)

İdamlıklara karşı mahkûmların ilgili ve merhametli tavrı yazarlarda daha eleştirel bir ilgi olarak görülür. Kerim Korcan’ın İdamlıklar romanında söylediklerini örneklemek mümkündür:

“Hâlbuki sehpayı boylayanlar içinde de, daha evvel asılmış kişileri görenler çoktu. Zaten insanlar asılan bir kimseyi sehpada sallanırken gördüler mi, suçu ne olursa olsun ona acıyorlar, küçükler ise böyle bir manzara karşısında sebebini bilmedikleri bir korku geçiriyorlardı... İşin aslına bakılırsa idam cezası, büyük bir sel felaketini önlemek için yapılmış, derme çatma, çürük setlere benziyordu. İnsanlar arasında derin aykırılıklar ve geçim sıkıntıları oldukça, yaparı ipe götürecekt büyük suçlar daima olacaktı... Ne ölen kendisine hazırlanan feci korkunç tuzağı kestirebilecek, ne de öldüren beyazlara bürünmüş soğuk iç ürperten akıbetini düşünebilecekti.” (Korcan,2005b,23)

Korcan, idam edilenlerin ibret-i âlem için bir süre ipte kalmasını doğru bulmadığı gibi yararlı da bulmuyor. Gerçekten de idam edilenlerin çoğu, esasında daha önce idam edilen birini görmüşlerdir ama bu onların aynı akıbeta uğramasını engelleyememiştir. Önemli olan kişiyi idamlık bir suça iten şartlar ve ruhsal durumlardır. İdamlıkların birçoğunun duyduğu pişmanlık ve vicdan azabı, idraklerinin, onların o suçu işlerken kilitlendiğini gösterir. Bu yüzden bir öfke veya cinnet anında işlenen suçun sonucunda uygulanan idam cezasını teşhir etmek pek de anlamlı değildir.

Kanunen verilmiş olan idam cezasının dışında hapisanelerin kendi yönetim anlayışları dâhilinde mahkûmlara uyguladığı dayak, işkence gibi cezalar vardır.

Sorgulama aşamasından başlayan bu cezalandırmalar hapisane hayatı boyunca devam edebilmektedir. 47'liler romanında Emine Semra Kozlu üzerinden bu durum şöyle anlatılır:

“Sorduklarımıza açık ve doğru cevaplar ver, dedi. Yoksa biz seni zaten konuştururuz. Unutma burada ne anayasa, ne bir başka yasa işlemez.”
(Füruzan, 2009: 278)

“Adamakıllı soyun. Bacaklarını ıslatın, elektrik daha sarssın kaltağı.”
(Füruzan, 2009: s.279)

“Bedenin çıplaklığını bozan morarmalar, şişler pıtrak pıtrak genişliyordu (...) Kızıldan sarıya doğru genişleyen vurma yerleri omuz başlarında çok belirgindi. Saçlardan koparılmış bir tutamın ucunda kafa derisinin kansız, sıyrılmış parçası vardı.” (Füruzan, 2009: s.334)

“Elektrotlar; memelerinin ucundan sonra diline bağlanıp akan elektrik. Çoğaltılan akım öylesine bir yangın salıyor ki dikelip diriliyor Emine (...) Adamlar Emine'nin bacaklarını ayırıp üreme organına bir şey takıyorlar.” (Füruzan, 2009: s.372)

*“-İmzalayacak mısın kâğıdı orospu?
-Evet.
-Getirin imzalayacak.
-Hayır imzalamayacağım.
-Daha çoğaltın”* (Füruzan, 2009: s.373)

Ne yazık ki içeride tutukluyu konuşturmak için bu kadar ağır ve türlü işkenceler yapan görevli, dışarıda tutuklu yakınlarına sorguların yasalar çerçevesinde yapıldığını söyler. *“İşittiklerinize bizim bile inanmamız güç hanımefendi, tutukladıklarımızın sorguları yasalar gereğince yapılır”* (Füruzan, 2009: 393) diyen görevli, bir taraftan kanun adına hareket edenlerin -bir anlamda devletin- kanun dışına çıktıklarını gösterir diğer taraftan, insan onuruna dair bir endişesi olmayan toplum ve devlet algısını işaret eder.

Hapishanede meydana gelen firarların bir kısmı, gayri kanuni ve hatta insanlık dışı uygulanan bu cezalardan dolayıdır. Firar edenler, bu uygulamalardan kurtulduklarını düşünürler; geride kalanlar için ise her firar yeni bir konuşma konusu, yeni bir heyecandır. Kerim Korcan'ın Linç romanında bir firar ve firar sonrası şöyle anlatılır:

“Mahpushanede günler, ikiz fukara çokçuklar gibi hep birbirine benzer. Aylar bazen de yıllar geçer; fakat göze çarpan bir değişiklik göremezsiniz. Yarın düne tıpatıp uygundur. Bu insanı canından bezdiren monotonluk sürüp giderken bir firar oldu mu haber durgun suya atılan bir taş gibi gümbür gümbür çalkardı havayı. Haberler çoğunca sabaha karşı duyulur. Kaçmayı kuran akşam yoklamasında var, planı uygun yürümüşse, pek de korkulacak bir şey sayılmaz. En bozuk mahkûm bile şayet kaçan arkadaşını haber verecekse mutlaka sabahı bekler. Bu kadim bir gelenektir yatanlar arasında.” (Korcan, 2005a: 65)

Yalnız hapishanede böyle heyecanla karşılanan firar olayının sonrasında alınacak sıkı tedbirlerden canı yanan yine heyecan arayan ve geride kalan mahkûmlar olmaktadır:

“O sıralarda bir idamlık kaçığından, onun gibi kaçamadıklarından olmalı, bütün mahpuslar cezalı idiler. Bahçeye tam üç ay çıkarılmamışlar, on günden beri, üç gün ara ile yarımşar saat salıverilmişlerdi.” (Kemal Tahir, 1994: 102)

4.3.1.1. Orhan Kemal: Suçlu ve Sokakların Çocuğu

Cevdet: İki roman boyunca iki defa suçlanır ve hapse girer. Birincisinde, babasının taşıdığı para çantasını çaldığı iddiasını, yapmadığı halde kabullendiği için hapse girmiştir. Roman sonunda suçsuzluğu anlaşılmış ve serbest bırakılmıştır. İkincisinde ise bir oyuncak tabancayla büyük bir sinemayı soymaya kalkışmış, gişedeki bayanın onu etkisiz hale getirmesiyle yakalanarak hapse atılmıştır. Roman boyunca aldığı ceza belirtilmemiştir. Yalnız hapse ikinci girişinde koğuşun ağası Öküz Mehmet’i bıçaklayarak öldürmesi neticesinde bir başka hapishaneye nakli uygun görülmüş; lakin yolda jandarmaları atlatarak kaçmayı başarmıştır.

Böcek: Mahalledeki küçük kızlardan birinin donunu çıkarınca kız çocuğunun ağabeyinden dayak yer. Ertesi gün bekçi babasının beylik tabancasıyla çocuğun ağabeyini öldürür. Romanda cezası belirtilmez. Diğer arkadaşlarının ifadelerinden Böcek’in uzun süre hapishanede kalacağı anlaşılmaktadır. Yalnız Böcek işlediği

suçun gururunu da yaşayan bir mahkûmdur. Çünkü biliyoruz ki suçların da kendi içerisinde bir değeri vardır. Özellikle adam öldürmek mahkûmlar arasında değer verilen bir suçken hırsızlık suçların en adisidir. Suçlu'da bu durum şöyle ifade edilir:

"Hapishanede "hırsızlığın" en büyük şerefsizlik sayıldığını bilse bu suçu üzerine almazdı belki de. Almazdı. Çünkü Böcek bile: '...sen bana dikilebilir misin, pis hırsız? Senin gibi babamın parasını çalıp içeri düşmedim. Adam öldürdüm, adam!' diye bağırmıştı." (Orhan Kemal, 2003:196)

Hasan: Bir buçuk yaşındaki üvey kardeşini bostan kuyusuna attı diye iftiraya uğramıştır. Ortaokul birinci sınıfa gitmektedir. Bütün okul kitapları yanındadır okuma heveslidir. Ortaokul ikinci sınıfın derslerine çalışmaktadır. Henüz ceza almış değildir, bu umutla başını ders kitaplarından kaldırmamaktadır. Roman sonunda suçsuzluğu anlaşılmış, hapishaneden çıkmıştır.

Öküz Mehmet: Yaşlı ustasına posta koyan Siirtli Rifat'ı bıçakla öldürmekten hapishanededir. Cezası ile ilgili bir bilgi yoktur. Zaten çocuk koğuşunun ağası olduğundan rahatı yerindedir ve Böcek gibi katil suçlusunu olduğu için de ifadelerinden kendisiyle gurur duyduğu anlaşılmaktadır.

Beton Ahmet: Bir Ermeni bakkalı soymaya kalkışmaktan hapishanededir. Cezası ile ilgili bir bilgi yoktur.

Bu romanda sözü edilen mahkûmlar çocuk yaştaki mahkûmlardır ve çocuk koğuşunda kalmaktadırlar. Hepsinin suçu belirtilmiş ama hiç birinin hangi suçtan ne kadar ceza aldıkları belirtilmemiştir. Birçoğu yargılama aşamasında tutuklu oldukları için cezanın süresini belirtmemek doğaldır ama yargılaması bitenlerin hangi suçtan ne kadar ceza aldıkları bilinmelidir.

4.3.1.2. Kemal Tahir: Esir Şehrin Mahpusu

Kamil Bey: İçinde düşmanın saldırı planlarının olduğu sandığı Türk askerlerine ulaştırmak için taşırken yakalanan Kamil Bey, Harp Divanı'nda yargılanır, yedi yıl hapse mahkûm edilir. Harp Divanı'nda yargılanmasının sebebi savaş suçu işlemiş olma iddiasıdır. Hâlbuki amacı düşmana casusluk etmek değil, düşmanın planlarını Türk askerine ulaştırmaktır. Bu durumu ispatlayamayan Kamil Bey, tutuklanır ve üç ay yirmi gün Bekirağa Bölüğü'nde tutulur. Ardından İstanbul Tevkifhanesi'ne nakledilir. Kamil Bey, siyasi suçlu olarak hapis haneye girer fakat kendisi bunu bir türlü kabullenmez ve suçunu soranlara sürekli "iftira" cevabını verir. Çünkü iftiraya uğradığını düşünmektedir. Bu durumu iftira olarak değerlendirmesinin sebebi de vatani için uğraşırken yakalanıp suçlu durumuna düşmüş olmasıdır. Kanunlar sadece fiili değerlendirip Kamil Bey'i suçlu ilan ederken Kamil Bey, kutsal bir görevi yerine getirmek için uğraştığını düşünüp bu suçu kabullenmez. Kamil Bey kendisine isnat edilen suçu işlememiştir dolayısıyla verilen cezayı da doğru bulmaz. Fakat kendi gerçeğinin de kanun önünde bir delil değeri yoktur.

Zekeriya Ağa: Muska yazdığı genç bir kadın, sevgilisini kocasından saklamak için Zekeriya hoca'ya iftira atar ve Zekeriya Hoca'nın köylüler tarafından basılmasını sağlar. Bunun üzerine muska yazma bahanesiyle kadınlarla zorla ilişkiye girmeye kalkıştığı suçlamasıyla hapse girer. On aydır hapis hanededir. Romanda Zekeriya Ağa'nın ceza süresinin ne kadar olduğu hakkında bilgi yoktur. Ama konuşmalarından onun da suçunu kabullenmediği, iftiraya uğradığını savunduğu anlaşılmaktadır. Tutuklu ve mahkûmlar hep iddia makamının söylediği gibi suçlu olmadıklarını düşünürler; yargılama sonunda cezaya çarptırıldıklarında da bu cezanın adil olmadığını söylerler.

Faytoncu Osman Ağa: Adam öldürmekten hapse girmiş, on beş yıl kürek cezasına çarptırılmıştır. Cezasını kabullenmeme gibi bir durumu söz konusu değildir.

Hem suçu hem de cezası bilinen bir mahkûmdur. Suç ve ceza ilişkisi sabit ve net olduğu için Osman Ağa aldığı ceza hakkında konuşmaz; suçu da cezayı da kabullenmiştir.

Laz Ali: Adam öldürmekten hapse girmiştir. Aslında adamı, dostu Zehra'nın tahrikiyle öldürmüştür. Zehra, Ali ile birlikteyken bir taraftan da zengin Kadayıfçı Halil ile birliktedir. Zehra, Halil'in kendisini bırakacağını anlayınca adamı Ali'ye öldürtmüştür. Laz Ali'nin cezasıyla ve de cezasına itirazının olup olmamasıyla ilgili bir bilgi yoktur.

Amcabey: Tapu kütüklerinde sahtecilik yapmaktan hapishaneye girmiştir. Fakat ceza süresi belirtilmemiştir.

Arif Binbaşı: Askerin yiyintisini geçe bırakıp ordunun gücünü azaltmak ve dövüp sövmek suçundan üç yıla mahkûm olmuştur. Suçunu kabullenmemektedir. Çünkü o, askeriyedeki alışveriş işine bakmakla görevlendirilmiştir. Hesapları kontrol ettiğinde bir sürü hırsızlık tespit etmiş ve bunu ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Bunu ortaya çıkarıp askerin yiyeceğini aşırın başka birini dövdüğü için iftiraya uğramıştır. Arif Binbaşı'nın durumunu sistemin bir getirisi olarak değerlendirebiliriz. Her sistem kendi insanını yaratır ve Arif Binbaşı da o sistemin insanı değildir. Sistemin gidişatını bozmaya kalkışması onu hiç ummadığı bir sona sürüklemiştir. Kamil Bey gibi bir aydın ve vatanperver olan Arif Binbaşı'nın da suçunu kabul etmemesi ve Kamil Bey gibi iftiraya uğradığını söylemesi, her ikisinin de esasen vatan uğruna görev yaparken vatan aleyhine çalışıyormuş gibi suçlanması oldukça dikkat çekicidir.

Nuh Bey: Dolandırıcılıktan hapse girmiştir.

Vezenedar Sıtkı Bey: Devlet kasasını soymaktan dört yıla mahkûmdur.

Mehdi Bey: Birlikte olduğu kadını kasten öldürmekten mahkûmdur.

Toyucu Mahmut: Kadın şişlemekten cezaevindedir.

4.3.1.3. Kemal Tahir: Kelleci Memet

Kelleci Memet: Adam öldürmekten, önce on sekiz yıla, yaşı küçük olduğu için cezası indirilerek altı yıla mahkûm edilir. Romanda aslında Kelleci Memet'in ağasını öldürmediği, tüfeğin kendiliğinden patladığı vurgulanmaya çalışılır. Bu durumda Kelleci Memet, suçsuzdur fakat suçsuzluğunu ispatlayamadığı için hapse düşmüştür. Fakat kanun delile ve ikrara bakar ve Memet de karakolda suçu kabul etmiştir. Hâlbuki aslında o, sırf dayaktan kurtulabilmek için böyle bir itirafta bulunmuştur. Çocuk koğuşunda kalan Kelleci Memet'in suçu nasıl kabullenmek zorunda kaldığını şu cümlelerinden anlarız:

"-Ankara'nın yargıtayı göz önüne almaz mı, tüfeğin kendi başına patladığını?"

-Karakolda sıkı dursaydın, 'Baltayla üstüme geldi de, korkudan çektim vurdum,' demeseydin, belki alırdı.

-Karakolda dedik, ama sopa yediğimizden dedik!" (Kemal Tahir, 2008: 10)

Memet'in ağasını öldürüp öldürmediği roman içinde tam olarak anlaşılmamaktadır. Fakat olayın kuruluşunda yakalanabilecek imalarla Memet'in Ümmühan'ın şartlandırmasıyla bu cinayeti işlediği sezilebilmektedir. Romanın sonuna doğru Ümmühan'ın kızı Cemile'yi başka birine vermesi ve bunu duyan Memet'in firar etmesi de Ümmühan'ın Memet'i Cemile ile ilgili olarak yönlendirmiş olabileceğini düşündürmektedir.

Cinci Nezir: Bu adam muska yapmak için kendisine getirilen deli kız çocuklarına sarkıntılık ettiği için defalarca hapishaneye düşmüş biridir. Son olarak tecavüz ettiği kız çocuğu yüzünden üç yıl ceza almıştır. Her mahkûmda karşılaştığımız gibi Cinci Nezir de iftiraya uğradığını iddia etmektedir. Fakat olay örgüsü öyle düzenlenir; anlatıcı öyle bir düzlem de konuşur ki okur bunun bir iftira olduğunu asla düşünmez.

Şeker Emin: Karısını dostuyla yakalayıp vurmaktan on beş yıla mahkûmdur. Dört ay on dokuz günü kalmıştır. Afla birlikte hapisshaneden çıkacağını umarken hayal kırıklığına uğrar. Bunun üzerine af kapsamını şöyle eleştirir:

“Mahpus damlarının af haberleri karışıktır biraz. Verildiği, verilmediği, çıkıyordu, çıktı. Yarısını götürüyor, yok dörtte üçünü siliyor, derken af geldi, ama eşkıyaları tutmadı. Hükümet parasını yiyenleri tutmadı. Geriye kalanlardan on yıl cezası olanların üç yılı, on yıldan yukarısının beş yılı çelindi” (Kemal Tahir, 2008: 52).

İpsiz Recep: Gece birlikte olduğu kadının boynundaki diziden iki altın yolmuş, kadın şikâyetçi olunca sekiz ay ceza almıştır. Ardından kadın, Recep’in hapse gireceğini anlayıp pişman olduysa da fayda etmemiş, Recep cezalandırılmıştır.

Terzi Bekir: Göçmen kızına sarkıntılık yapan pazarcının boğazını makaslayıp adamı sakat bıraktığı için cezaevindedir. Cezasının süresine dair herhangi bir bilgi yoktur. Namus konusunda çok hassas olan Bekir, işlediği suçtan pişman değildir.

İdamlık Bahattin: Sevdiği kadınla bunları yakalayan on yaşındaki oğlanın “sizi enişteme söyleyeceğim” demesi üzerine çocuğu öldürüp bozkırda kör bir kuyuya attığı için idama mahkûmdur. Aslında bu işi sevdiği kadınla birlikte yapmışlar fakat kadın yaşı küçük olduğu için idam cezasından kurtulmuştur.

İdamlık Numan: Numan, karısının ayartmasıyla kaçakçılık yaptığı ortağını öldürür ve idama mahkûm edilir. Esasen Numan’ın karısının kaynında gözü vardır; ona ulaşmak için bir düzen kurmuş Numan’ın idamlık bir suç işlemesini sağlamıştır.

Hatip Hoca: Adam öldürmekten idama mahkûm edilir. Beş yıl sekiz ay on dört gün idamı bekler. Temyiz e gider ama Yargıtay’dan da aynı karar çıkar. Fakat Meclis’ten gelen yazıyla cezası on beş yıl hapis cezasına dönüştürülür. Hatip Hoca da adamı kendisinin öldürmediğini iddia etmiş fakat ispatlayamamıştır. İdamdan kurtulmasını da Allah’ın onun suçsuzluğunu bildiğine bağlamaktadır. İdamdan kurtuluş haberinin gelişi romanda şu cümlelerle verilir:

“Günlerden bir gün, bir telgraf geldi. Sana göstermiştir. Ankara milletvekili Aka Gündüz Bey’den(...) Şükrü Kaya Bey yazdırmış. ‘Büyük Millet Meclisi cezasını on beş yıla indirdi. Müjdeler olsun! Devlete, millete dua et.’ Diyor.” (Kemal Tahir, 2008: 44)

Hatip Hoca, cezasını öğrenene kadar her idam mahkûmu gibi sıkıntılı günler geçirmiştir. Yakında bir gün öldürüleceğini bilerek gün geçirmeye çalışan idam mahkûmlarının sahip olduğu ruh halini Hatip Hoca şöyle anlatır:

“İdamlık oldun mu, önce uykuyu kaybedersin(...) Aman uyumadığımızı görmesinler diyerek gözlerini hep yumacaksın. Kalkıp oturamazsın, ileride uykusu dağılanlar var(...) İdamlık kısmı, kendi derdini kendi başına çeker. İki kişi şurada fısıldaşsa aman bizim kâğıtlar mı geldi diye pirenirsin.” (Kemal Tahir, 2008:225)

4.3.1.4. Kerim Korcan: Linç

Kadir Güler (Arap Kadir): Gençlik yıllarında kız kaçırın bir arkadaşına yardım ederken adam vurur ve cezaevine girer. Ne kadar ceza aldığı belirtilmeyen Arap, önceleri hapisanede çok fazla dikkat çekmeyen biridir. Fakat hapisane geçirdiği yıllar, parasızlık, hapisanedeki güç dengeleri içinde yer alma arzusu gibi sebeplerden dolayı değişmeye, daha saldırganlaşmaya, kavga çıkarmaya başlar. Bir gün kendisine yapılan haksızlığa dayanamayıp hapisane müdürünü yaralar. Ağır Ağır Ceza hâkimi, olayda müdürün ağır tahrikte bulunduğu hükmeder ve Arap Kadir’i sadece kırk günlük cezaya çarptırır. Fakat bu yaralama olayının en az sekiz yıl ile cezalandırılmasını bekleyen hapisane müdürü, hapisane iç tüzüğüne dayanarak Arap’ı zindana kapatır. Bu eziyet ve işkencelere dayamayan Arap Kadir, gardiyan’ı da yaralar. Fakat hapisane içindeki kirli düzenle başa çıkamaz ve gardiyanın kurduğu bir düzenle mahkûmlar tarafından öldürülür.

Bayraklılı Feti: Cezaevine hangi sebeple girdiği belirtilmemiştir. Sadece sürgünle buraya geldiği, buradan da başka bir cezaevine sürüldüğü belirtilmektedir.

Genç Siyasi: Siyasi suçlu olmasının dışında cezası hakkında bilgi yoktur. Siyasiler koğuşunda kalmaktadır. Fakat içerideyken Arap'a yardım edip Ankara'ya şikâyet dilekçesi gönderdiği için tek başına bir koğuşa gönderilip, atölyesi kapatılmıştır.

Karaözlü Asım Ağa: Kütahya cezaevinden adam öldürme sebebiyle sürülmüş bir mahkûmdur.

Terzi Ahmet: Kütahya cezaevinden adam öldürme sebebiyle sürülmüş bir mahkûmdur.

Şükrü: Kütahya cezaevinden adam öldürme sebebiyle sürülmüş bir mahkûmdur.

Çoban Sait: İstanbul sürgünlerindedir. Adam öldürmekten cezaevine girmiştir. Cezası hakkında bilgi verilmemiştir.

Boyabatlı Topal Recep: Karısının namusunu kurtarmak için kendi kardeşini öldürmek suçuyla cezaevine girmiştir fakat cezasına dair bir bilgi yoktur.

4.3.1.5. Kerim Korcan: Tatar Ramazan

Melkon Baba: Kızını uygunsuz bir komşu kadınla konuşurken görünce kızına “haydi kız emsalin midir o senin, ne konuşuyorsun o orospuyla” dediği için hakaret suçundan üç ay on gün hapis ve yedi yüz elli lira para cezasına çarptırılmıştır.

Hasan Kaçar: Esrar kaçakçılığından mahkûm edilmiştir. Ceza süresiyle ilgili herhangi bir bilgi yoktur.

Ahmet Çoban: Esrar kullanmaktan dolayı hapse girmiştir. Ceza süresiyle ilgili bilgi olmadığı gibi cezası dolmadan da hastalığından ötürü hapishanede vefat etmiştir.

Elmas: Karısı onu aldattığı için karısının boynunu vücudundan ayıran Elmas idam cezasına çarptırılmıştır. Karısını çok seven Elmas, bir anda öfkesinin kurbanı olduğu için bu kadar canice bir cinayet işlemiştir. Roman boyunca da Elmas'ın pişmanlığını hissetmek mümkündür. Bu cinayeti içler acısı kılan sebeplerden birisi de karısını uykudayken öldürülmüş olmasıdır. Elmas, Hanife'yi en savunmasız anında öldürmüştür. Zaten vicdanı da Elmas'ı sürekli rahatsız etmektedir.

Arabacı Ali: Sebebi söylenmemekle birlikte on dört seneye mahkûmdur. Arkadaşlarıyla birlikte İstanbul'da bir hapishaneye sürgün edilir ve gittiği hapishanede birçok sorun çıkarır. Hoşuna gitmeyen durumları idareden önce Ali kendi yöntemleriyle, mahkûmlara racon keserek halletmeye çalışır. Amacı sürgün gittiği yerde rahat edebilmektir. Ali, hapishanelerde bir sürgün raconu olduğunu, sürgünlerin de maddi olarak düşünülmesi gerektiğini şöyle ifade eder:

“Bizim de belimizde kantarımız var Reşit Efendi, dedi. Sen mert bir delikanlının bunun da farkındayız ama mahpushanelerin bir usulü, kaidesi vardır... Koğuşun ortasına bıçakla yürüyüp postayı dağıtırken bunun senin gururunu kıracağını da biliyorduk. Ancak kumar olan her yerde evvela gurbet uşağını düşünmek lazım.” (Korcan, 2010: 111)

Cıbil Halil: Sandıklı'da çobanlık yaparken birini vurmuş hapse düşmüştür. Ceza süresine dair herhangi bir bilgi yoktur. Arabacı Ali ile birlikte İstanbul'a sürgün edilen mahkûmlar arasındadır.

Adil Bey: Telefon şirketinin önemli bir amiri olan Adil Bey, suiistimalden mahkûmdur. Cezasıyla ilgili bilgi yoktur. Hapishanenin müdüriyet kaleminde yardımcı olarak çalışmaktadır.

Kerem Ağa: Koğuş ağası olan Kerem Ağa, adam öldürmüştür; mahkûmlar üzerinde büyük bir hâkimiyeti vardır. Cezasıyla ilgili bir bilgi yoktur.

Şihmuz: Suçu cinayettir. Niğde cezaevinden sürgündür. Cezasıyla ilgili bilgi yoktur.

Satı Dayı: Ağasını öldürmekten hapse girmiştir. Karısını ağasının yanından getiremediği için işin içinde başka bir iş olduğunu düşünerek ağayı öldürmüştür. Cezasını bitirmek üzere olan bir mahkûmdur. Hapishanede ne kadar yattığıyla ilgili bir bilgi yoktur.

Abdurrahman Çavuş: Bir adamın karısını elinden almak için yanaşmasını öldürmüştür. Hapishanede müdüriyet tarafından özel bir muameleye tabiidir. Cezasıyla ilgili bir bilgi yoktur. Özel bir muamele gördüğü için de halinden gayet memnundur.

Kirmastılı: Tarla sınırı meselesinden dolayı hakkında hazırlanan sahte evrakları ve adam kayırcılığı görünce tabancasına davranan Kirmastılı “katil kastı ve görev başındaki memura hakareten” ceza alır fakat cezayla ilgili bir bilgi verilmez.

Tatar Ramazan: Haksızlık yapan belediye reisini öldürmekten on sekiz yıla mahkûmdur. Altı yılını yatmış olan Ramazan, bu altı yılda üç sürgüne uğramıştır. Aslında Ramazan’ın adam öldürmesi tamamen çaresizliğinden ve kimsesizliğindedir. Çünkü Ramazan, haksızlık yapan belediye reisini şikâyet etmesi gereken her yere şikâyet etmiş fakat bir türlü sonuç alamamıştır. Elbette ki bu, onun adam öldürmesini haklı göstermez fakat hiçbir yerden destek görmeyen Ramazan tek çareyi adamı öldürmekte bulur.

4.3.1.6. Kerim Korcan: İdamlıklar

Şakir Ağa: Adam öldürmekten idama mahkûm edilir. Fakat temyiz edilen dosyada mahkemenin kararı bozularak idam cezası on beş senelik hapis cezasına dönüştürülür. Şakir Ağa’nın adam öldürmesinin sebebi köy meydanında dövülmesi ve bu olaydan sonra da Şakir Ağa’yı zebun ettiklerine dair konuşmalar yaparak onu

tahrik etmeleridir. Ayrıca mahkemesinde yalancı şahitlerin olması ve bunların iddiasını çürütememesi de idam kararının çıkmasında etkili olmuştur. İdama mahkûm edilince kendini namaza verir. Mahkûm kalmaya razıdır fakat idamı bir türlü kabul edememektedir.

Torpil Rıza: Hırsızlıktan mahkûmdur. Cezasıyla ilgili herhangi bir bilgi yoktur.

Boyabatlı Emin: Tecavüze uğrayan ve hamile kalan karısını öldüren Emin, bu durumu gururuna yedirip mahkemeye açıklayamadığı için kasten karısını öldürmekten idama mahkûm edilir. Zaten kendisi gelip jandarmaya teslim olmuştur. İdam edilinceye kadar, hamile, savunmasız ve suçsuz bir kadını öldürmekten duyduğu pişmanlık ve vicdan azabıyla zaten yaşayan bir ölü halindedir.

Ayancıklı Ömer: Adam öldürmekten idama mahkûmdur. İftiraya uğradığını söyleyen Ömer'in dosyası temyiz mahkemesinde yedi senedir bir sonuca bağlanamamıştır. Aslında köyün ağasını o öldürmemiştir fakat bunu bir türlü ispatlayamamış, deliller de sözde aleyhine olduğu için temyiz sonucuna göre idama mahkûm edilmiştir. İdam günü geldiğinde ipe çıkarılırken bile suçsuzluğunu ifade etmiştir. Romanın anlatıcısı veya yazar da Ayancıklı Ömer gibi düşünür:

“Adalet çok kısa zamanda savcısını, jandarmasını cinayet yerine ulaştırdı ama ne yazık ki ve belki de gerçek katilin yakasından tutamadı. Böylece, bir cinayetin hesabı görülmeden Ömer'i korkunç anaförlere itiyor, yeni bir cinayetin temelini atıyordu. Öyle bir düzendi ki bu, fakirin, hele katil zanlısı bir fakirin katiyen sahibi yoktu. Bir adli müzaheret masalı vardı ama, o da hiçbir zaman kurması ıslanmayan süslü bir çeşmeydi” (Korcan, 2005b:145).

Gerçekten roman boyunca Ömer'in suçsuzluğu, sistemin ise failini bulamadığı bir olayda kendine fail bularak nice kimsesizlerin hayatını yok ettiği vurgulanmaya çalışılır.

Resneli Yaver Bey: Tahrikle adam öldürme suçundan yirmi dört yıl ağır hapis cezası almıştır. Yaver Bey mübadil olarak Türkiye'ye gelmiş, Karadeniz Bölgesi'nde kendisine bir fındıklık verilmiştir. Fakat belediye reisi, fındıklığın kendisine ait

olduğunu söyleyerek, resmi işlemleri dikkate almamış ve findıklığı Yaver Bey'e vermemiştir. Yaver Bey başvurabileceği her merciye başvurmuş ama hiçbir sonuç alamamış ve çareyi adamı öldürmekte bulmuştur. Belediye reisi, Yaver Bey'i hareketleriyle, sözleriyle tahrik etmiş; hiçbir resmi kurumun yardımcı olmaması da işin cabası olmuştur.

Hüseyin: Marksist-Leninist düzen kurma çabasında olmak suçundan idama mahkûmdur. 1973'te bu sebeple idama mahkûm edilen on yedi kişiden sadece biridir.

4.3.1.7. Çetin Altan: Büyük Gözaltı

Karakter: Tutuklanıp hücreye konulduğunda suçunun ne olduğundan haberi yoktur. Uzun süre içerde kalan, ailesiyle dahi görüştürülmeyen, sürekli tahliye kâğıdı imzalatırıldığı halde tahliye edilmeyen bu adam hiçbir zaman suçunun ne olduğunu öğrenememiştir. Bu büyük bir gözaltıdır ama gözaltının nedeni ortada yoktur. Anlatıcı ve başkarakterin, suç, ceza, insan, yasa bağlamındaki yorumları, problemleri ironik bir şekilde işleyişleri romana sembolik bir nitelik kazandırır. Sanki içinde bulunduğumuz dünya da bir hapisanedir ve bu dünyanın hapisane olması için aileler, toplumsal yapı ve devlet hep birlikte çalışmaktadır. Anlatıcı sonunda kendine oldukça ilginç ve ironik bir suç bulur: İpek böceğini kozasındayken öldürmek.

4.3.1.8. Nihal Atsız: Ruh Adam

Selim: Bir gün Harp Tarihi dersinde kralcı olduğunu söylemesi ve bu fikrinde ısrarcı olması üzerine vatan hainliği suçlamasıyla hapse atılır. Sorgusuz sualsiz tutuklu kaldığı günlerde ilk önce maaşı kesilir. Divan-ı Harp'te yargılanan Selim on beş yıl hapis cezasına çarptırılır. Fakat Askeri Yargıtay'ın bu kararı bozması üzerine

vatana ihanetten beraat edip aşırı disiplinsizliğe uyan maddelerden iki yıl hapisshanede kaldıktan sonra tahliye edilir.

Şeref: Selim'e destek olup onunla aynı fikirleri savunduğu için vatan hainliği suçlamasıyla hapse atılır. Onun da on beş yıllık cezası iki yıla düşer. İki yıl hapiste kaldıktan sonra tahliye edilir.

4.3.1.9. Adnan Veli: Mapusane Çeşmesi

Salih Reis: Cinayetten 24 seneye mahkûmdur.

Namık Karakaplan: Karısını sopayla dövmekten altı aya mahkûmdur. Bu cezayı almasında, davacı olan karısının ifadesi, duygu tanıklarının birbirini doğrulayan beyanları, sanığın (Namık Karakaplan) kaçamaklı ikrarı, doktor raporu ve diğer evrakların da etkisi olmuştur. Buna rağmen Namık Karakaplan'ın ifadelerinden kendisini suçlu olarak görmediğini anlarız.

Necati: On beş yıla mahkûmdur. Polislikten kovulmadır fakat suçuyla ilgili herhangi bir bilgi yoktur.

Laz Rıfat: Adam öldürme suçundan mahkûmdur fakat cezası hakkında bilgi yoktur. Hapishane içinde kendisini tıraş ettiren müdürden intikam almak için müdürü jiletle tokatlamış ve kırk beş gün hücreye gönderilmiştir. Laz Rıfat'ın hücrede neler yaşadığını anlatıcı şöyle ifade eder:

“O gece Rıfat Ceza münferidinde sabaha kadar vücudu, kemikleri kırıluncaya kadar dövüldü. Tam 45 gün çimento üzerinde ışık yüzü görmeden kuru ekmeğe yiyerek yaşadı. 45 gün sonunda da ayaklarına pranga vurulup beşinci koğuşa, öteki hükümlülerin yanına gönderildi.” (Adnan Veli, ?: 53)

Çoban Mustafa: Suç ortaklığından yedi buçuk seneye mahkûmdur. Bu suç ortaklığının neyle ilgili olduğu belirtilmemiştir. Hapishane girdikten sonra bir cinayet

işler ve idama mahkûm edilir. İdam kararını bozdurmak için Yargıtay'a yazdığı dilekçelerin hiçbir faydası olmadığını görünce suçu, müdürün üstüne atmaya çalışır, kendisini müdürün tahrik ettiğini söyler fakat bu da çözüm getirmez. Cezasına dair itirazları romanda şöyle ifade edilir:

“Hükümden sonra Yargıtaya üst üste verdikleri dilekçelerde suçları olmadığını söylüyorlar, müdürün kendilerini kışkırttığını, ‘Rıfat’ı haklarsanız size hem ceza verdirmem, hem de mapusanede sultanlar gibi rahat ettiririm’ dediğini öne sürüyorlardı. Bütün bunların hiçbirinden fayda çıkmadı.” (Adnan Veli, ?: 60)

Balumlu Ahmet: Suç ortaklığından (diğer suç ortakları Çoban Mustafa ve Balcı Baba) otuz seneye mahkûmdur. Bu suç ortaklığının neyle ilgili olduğu belirtilmemiştir. Hapishanede Çoban Mustafa ile birlikte adam öldürmekten idama mahkûm edilir.

Balcı Baba: Suç ortaklığından idama mahkûmdur. Bu suç ortaklığının neyle ilgili olduğu belirtilmemiştir. Yargıtay, idam cezasını otuz yıl hapis cezasına çevirmiştir.

Selahattin: Hırsızlıktan üç aya mahkûmdur. Kendisine göre hırsızlığı o yapmamıştır fakat kimseyi inandıramamıştır.

Kastamonu Canavarı: Adam öldürmekten (yanında çalıştığı ağanın kızına tecavüz etmek isterken kız direndiği için bıçaklayarak öldürür.) yirmi dört yıla, eski cezasıyla birlikte otuz yıla mahkûmdur. Af kanunundan cezası yirmi yıla düşmüştür. Yirmi dört yıl cezayı aldıktan sonra hapishaneden firar etmiş, firarı sırasında dışarıdayken de bir adamı bıçakladıktan sonra yakalanmış, cezası otuz yıla çıkmıştır.

Yassıviranlı Recep: Adam öldürmekten idama mahkûm edilmiştir. Dosyası temyizdedir. Recep işlediği suçu kabul eder fakat adalet sisteminde bir haksızlık olduğunu da düşünür:

“Biz mi bu dünyanın en namussuz, en şerefsiz insanlarıyız? Bir adam öldürdük diye mi bunlar? Evet, Kabahatimiz kabahat. Ama öte yanda,

yüz adam öldürenler, bin adam öldürenler, göğüslerine nişan takıp geziyorlar. Ya buna ne demeli?" (Adnan Veli, ?: 201)

Çilingir Abdullah: Adam öldürmekten on iki seneye mahkûmdur.

Bilal: Adam öldürmekten on sekiz seneye mahkûmdur. Arkadaşının ölen kardeşini gömmek için mezarlar kazılırken topraktan sürekli su çıkmasından dolayı açtırdıkları her mezara para isteyen mezarcının, ölen kızla ilgili kötü konuşmasına da dayanamayıp adamı öldürmüştür. Pişmanlık duymamaktadır.

Bekir Dayı: İki kişiyi öldürmekten idama mahkûmdur.

Haysiyetli Beşir: On sekiz yıla mahkûmdur fakat suçuyla ilgili bilgi yoktur. Firar teşebbüsünde bulunmuş fakat başaramamıştır.

Karagöz Teyfik: Yedi buçuk yıla mahkûmdur. Suçu belirtilmemiştir. Firar teşebbüsünde bulunup başaramayanlardandır.

Yunan Hasan: Müebbet hapse mahkûmdur. Firar etmek için yerin altında kazı yaparken ölmüştür.

İsa Çelik: Cinayetten, otuz seneye çarptırılmış, sonra cezası yirmi dört seneye indirilmiştir. On iki yıldır hapisanededir. Yargıtay'dan gelen sonuçla cezası on iki yıla inmiş, çıkmasına yirmi yedi gün kalmıştır.

Çengel Rıza: Kışı geçirecek kadar bir suç işleyip parasızlık ve evsizlikten ötürü hapse girmektedir. Çengel Rıza hapisane jargonunda adı "kışçılar" olanları temsil eder. Yakacak ve yiyecek bulamadıkları için basit suçlar işleyerek kışı içerde geçirmektedirler:

*"-Sizin suçunuz da şey mi? Yani öteberi filan almak. Kimse görmeden. Öyle mi?
-Benim suçum yoktur hanım ablacığım. Ben kışçıyım.
-Kışçı mısınız? Kışçı ne demek?
-Yani kışı geçirmek için mapusa girerim." (Adnan Veli, ?: 153)*

4.3.1.10. Abdülkadir Billurcu: F-13-101 Cınnet Koğuşu

Abdülkadir Billurcu: Bizim Anadolu gazetesinin yazı işleri müdürüyken yazdığı milliyetçilik içerikli bir yazıdan ötürü Demirel'e hakaret ettiği iddiasıyla tutuklanmıştır. Suçlu olduğunu kabul etmemekle birlikte Demirel hükümetini haksız muamele yaptığı düşüncesiyle suçlu görüp sağcı yazarları tutuklattığını iddia etmektedir. On altı ay on altı gün hapisshenede kalmış, genel afla çıkmıştır.

Bekçi Mehmet Eroğlu: Boşandığı kadını öldürmekten on yedi seneye, bu suçtu devlete ait silahla yapığı içi de dört seneye, toplam yirmi bir seneye mahkûmdur.

Mübin: Silahla adam yaralamaktan on iki seneye mahkûmdur. Küçük yaşta olan Mübin gençliğin verdiği hevesle arkadaşlarını da yanına alıp silah denemek istemişlerdir. Silahı elinde oynarken birden patlayınca arkadaşı vurulmuştur. Af çıkmasını beklemektedir. Aslında yaralanan kişi de olayın kaza olduğunu belirtmiştir ama mahkeme bu delilleri kabul etmediği için yaralama suçuna en yüksek cezayı vermiştir.

Servet Kaptan: Tabanca yakalatmaktan bir seneye mahkûmdur. İyi hal gösterdiği için cezasının üçte ikisi olan sekiz ayı yattıktan sonra kanun gereği tahliye edilmesi gerekmektedir. Bu sekiz ayın dolmasına on iki gün vardır fakat dosyası da henüz temyizden gelmemiştir. Dosya temyizden gelmediği takdirde cezanın tamamını yatmak zorundadır.

Can Yücel: Bir roman çevirisinde komünizm propagandası yaptığı için yedi buçuk yıla mahkûm edilmiş, cezası temyizde de onaylanmıştır. Fakat çıkarılan özel bir afla serbest kalmıştır.

Yusuş Derviş Bayşu: Adam öldürmekten on iki seneye mahkûmdur. Dört yıldır hapishanededir. Lokantada çalışırken kendisine sataşan bir kömürcüyü öldürmüştür. Fakat adamı kendisinin öldürmediğini, düşmanlarının ona tuzak kurarak etrafa kırmızı boyalar sürdüklerini, hâkimin de bu düşmanlarına inandığını iddia eder.

Osman: İdeolojik maksatlarla banka soymaktan müebbet hapse mahkûmdur.

Gece Kuşu Hüseyin: Adam yaralamaya teşebbüs suçundan üç seneye mahkûmdur. Cezasının daha da artacağını söylemeleri üzerine korkup temyize başvurmamıştır.

Metin: Hapishaneye esrar sokmaktan on altı sene sekiz aya mahkûmdur. Metin aslında hapishanenin gardiyanıdır. Mahkûmlar hapishaneye esrarı gardiyanlar aracılığıyla soktukları için Metin de bir gün üzerinde yirmi sekiz parça esrar ve iki yüz elli tane” sarı bomba” ile yakalanır.

Haydar Acar: Karısını öldürmekten idama mahkûm edilir. Temyizde karar bozular, nihai kararı beklemektedir.

Hayik Minokyan: Döviz kaçakçılığında iki buçuk yıla mahkûmdur.

Yalçın Düzgaren: İki kadını öldürmekten idam cezasıyla yargılanmaktadır. Yalçın, Kapalı Çarşı’da antika tezgâhtarlığı yaparken iki kadın tarafından dolandırılmış, patronun paralarını kadınlardan almak isterken öfkelenip kadınları öldürmüş sonra da çuvala koyarak Boğaz’dan atmıştır.

Hekimo: Hasımlarını öldürmekten yüz bir sene mahkûmiyeti istendiği için hapishaneden firar eden Hekimo, İstanbul’da çalışırken bir ihbar sonucu yeniden yakalanmıştır.

Feridun Pancaroğlu: Cinayetten yirmi seneye mahkûmdur. Hapishanede idarenin sayım memurluğunu yapmaktadır.

Nihal Atsız: Doğu Anadolu'yu vatandan ayırmak isteyenlere ağır şekilde çatan yazısı ayırıcı sayıldığı için tutuklanmış fakat iki buçuk ay gibi kısa bir süre sonra özel bir aflu çıkmıştır.

4.3.1.11. Erdal Öz: Yaralısın

Adam (Nuri): Siyasi suçludur. Bir gün evi basılmış, evde bulunan bazı kitapları toplanarak tutuklanmıştır fakat cezası hakkında bilgi yoktur. Nuri'nin sorguya götürülürken gözlerinin bağlanmasına özellikle dikkat edilmesi gerekir. Ayrıca Nuri'den bunun bir kural olduğunu ve göz bağlama işinde özel bir bez kullanıldığını öğreniriz.

Mahkûmlar ya da tutuklular sorguya çekilirken birçok eziyetten geçirilebilir. Amaç suçlunun gözünü korkutmak ve bir an önce konuşurmak hatta işlemediği suçu kabul ettirmektir. Aşağıdaki alıntı, yapılan işkencelerin ne kadar insanlık dışı ve ne kadar acımasızca olabileceğini göstermesi bakımından önemlidir. Nuri'ye yapılan işkencelerden birkaç kesit:

"-Anlat bakalım!

-Neyi?

Yüzüne, sol yanağına inen beklemediğin bir şamarın şaklayışıyla başın savruluyor.

-Dalga mı geçiyorsun lan benimle?

-Hayır.

-Anlat öyleyse!

-Neyi anlatayım?

Yüzünün tam ortasına, burnunla ağzının üstüne inen yumrukla altındaki iskemleyle birlikte yuvarlanıyorsun... Yerde, belinin ortasına gömülen bir tekmeyle kaskatı kesiliyorsun. Böğrüne, kaçına, bacaklarına tekmeler aralıksız iniyor (Öz, 2009: 91-92).

"-Buranın neresi olduğunu biliyor musun?

-Hayır.

-Dinle öyleyse. Burada öyle yasalar falan işlemez. Ne anayasa ne babayasa yok burada, tamam mı? Her türlü yasanın her türlü denetimin dışında bir yerdesin şu anda. Allah düşürmesin bir kere;

ama düşürdü mü, Allah da karışamaz; biz karışırız (...) Çıkarırız en üst kata, açarız camı, bırakıveririz, hoop güm (Öz, 2009: 94).

“Başıyla, kapının yanında bekleyen iki dar gelirliye buyruk veriyor. İkisi birden üzerine atılıp yağmadan mal kaçıtır gibi üstündekileri sıyrıp alıyorlar. En çok da donunun çıkarılmasına direniyorsun. Sille tokat onu da çıkarıyorlar. Çırılçıplak kalıyorsun (...) Tahtadan yapılma bir aletin üzerine çekiyorlar. Arka üstüsün. İki parmak kalınlığında kayışlar var haça benzer tahtanın uçlarında. Önce iki yana açtıkları kollarını kayışlarla bileklerinden sıkı sıkı bağlıyorlar tahtaya... Ayak bileklerine de kayışların geçirildiğini görüyorsun...

-Anlatacak mısın?

-Neyi?

-Başlayın.

İki kişiden biri sopaların, zincirlerin bulunduğu köşeye gidip elinde, eskice kara deri kaplı, büyücek, yassı bir kutuyla dönüyor. Kutudan sarkan kablolar yerde sürünüyor... Kutudan çıkan kablolardan birinin ucunu, dar gelirlilerden biri eğilip bir yerlere takıyor (...)Akımı kesiyorlar. Yığılıyorsun... Masanın arkasında duran iki kişi, öbürlerinin çözdükleri ayaklarını bu kez kalınca bir sopaya bağlayıp iki ucundan havaya kaldırıyorlar. Biri elinde bir sopayla yaklaşıyor.

-Konuşacak mısın?

Tabanlarının ortasına inen kalın sopanın vuruşu beynini sallıyor. Adam olanca hızıyla sopayı kaldırıp kaldırıp indiriyor tabanlarına... (Öz, 2009: 105-106-107-109)

Terzi Nuri: Hırsızlık suçundan cezaevindedir. Cezası belirtilmemiştir.

Gılay Nuri: Adam öldürmekten cezaevine girer. Altı yıl yatmış, cezası henüz kesinleşmemiştir. Kendi hesabına göre on ayı kalmıştır.

Ufaklık Nuri: Arkadaşının üzerinde esrar yakalattığı için cezaevine girmiştir. Cezası belirtilmemiştir. Afla çıkacağına inanmaktadır.

Efendi Nuri: İdam suçlusudur. Sekiz yıldır hapishanededir. Suçunun ne olduğu belirtilmediği gibi diğer mahkûmların da Efendi Nuri'nin suçunu bilmedikleri ifade edilir. Aslında bir idam suçlusunun romanda suçunun belirtilmemesi bir olay örgüsü zaafi olarak değerlendirilebilir. Çünkü en büyük ve en acı ceza idamdır, böyle bir cezaya çarptırılmış kişinin suçunun belirtilmemesi de vaka açısından önemli bir durumdur.

Mavzer Nuri: Bir buçuk aylık evli olduğu karısına göz koyan köyün ağasını köy meydanında rezil ettikten sonra yine ağanın yolunu keserek cebindeki paralarını aldığına dair attığı bir iftira yüzünden aksini ispatlayamadığı için gasp cezası alır. Cezası hakkında bilgi yoktur. Dokuz yıldır içeridedir. Sekiz hapisane gezmiştir.

Yozgatlı Nuri: Askerlik izninden dönerken bir otelde yanında kalan birinin parasını çalmakla suçlanıp hapse atılır. O iftiracıları bulmak için hapisaneden kaçır. Bu arada askeri kaçak sayılır ve bir de kaçaklık suçuyla tekrar hapisaneye girer. Cezasıyla ilgili bir bilgi yoktur. Yedi yıldır hapisanededir.

4.3.1.12. Kemal Tahir: Karılar Koşuşu

Murat Bey: Siyasi suçtan on beş seneye mahkûmdur. Kelleci Memet ve Namuscular romanlarının da ortak kişisidir. Suçu siyasi olarak belirtilmekte fakat detayı verilmemektedir.

Gevre: Ölüme sebebiyet vermektan iki seneye mahkûmdur. Bir kavga esnasında komşu kadının kaba etini ısırılmış ve kadının ölümüne sebep olmuştur.

Hacı Abdullah: Adam öldürmekten on iki seneye mahkûmdur ve cezasının bitmesine günler kalmıştır.

Nazmi Topçu Bey (Büyücü Hoca): Üfürükçülükten her yıl üçer ay hapse girer. Son defa uygunsuz kadınlardan birisine muska yazarken cürmü meşhut halinde yakalanıp iki buçuk aya mahkûm edilmiştir. Bu defa ise İsmet Paşa'ya hakarettan fişlenmiştir. Fakat cezası hakkında bilgi verilmemiştir.

Hubuş: Reiscumhura ve hükümete hakarettan on dört aya mahkûmdur. Dört aydır hapisanededir. Fakat hakaret etmediğini, aleyhine şahitlik yaptıklarını o yüzden hapisaneye girdiğini iddia eder. Suçunun affi için girişimlerde bulunur. Paşa'nın tanıdıklarına Murat Bey'e mektup yazdırır.

Hanım: Dostuyla bir olup kocasını zehirlemekten hapse girmiş, idama mahkûm edilmiştir. Murat Bey, Hanım'ı bu cezadan kurtarmak için dilekçe yazmaya ikna edememiş, Hanım cezayı kabullenmiştir fakat sonrasında idam edilme düşüncesinin verdiği huzursuzlukla dilekçe yazmayı kabul etmiştir. Bu defa da dilekçeler hiçbir sonuç vermemiş ve Hanım idam edilmiştir.

Ali: Dostu Hanım'la birlikte Hanım'ın kocasını zehirleyip öldürmekten yaşı on sekizi tutmadığı için hem de Hanım bütün suçu üstlendiği için idamdan kurtulmuş otuz yıla mahkûm edilmiştir. Çocuk koğuşunda yatmaktadır.

Sıdıka: Gelin kaynana kavgası esnasında kaynanasına sopa sallayıp başına gelen darbeyle kaynanasının üç gün sonra ölmesinden dolayı hapse girmiştir. Önce cezası kesinleşmediği için asılmaktan korkmaktadır; fakat sonradan cezası kesinleşir ve üç yıla mahkûm olur.

Nafia: Zinadan üç aya mahkûm edilmiştir.

Tözey Hanım: Hakareten bir aya mahkûmdur.

Çullunun Hacı: Adam yaralamaktan on beş aya mahkûmdur. Öncesinde de üç defa adam öldürmüş fakat bu üç katil fiilinin kiminden aftan, kiminden tecilden ötürü toplamda sadece yedi ay hapis yatmıştır.

4.3.1.13.Kemal Tahir: Namuscular

Mazmanoğlu Hacı Aptullah (Bozo): Adam öldürmekten on iki yıla mahkûm olmuştur. Son üç ayı kalmıştır. Aşağıdaki alıntıda Tahliyesine az bir zaman kalan mahkûmun nasıl bir hale büründüğü örneklenebilir:

“Mazmanoğlu Hacı Aptullah bir haftadan beri, yani on iki yıl ağır hapis cezasının üç ay kaldığını anladığı günden beri yerinde duramıyordu. (..) Terden ıpıslak kesilmekteydi... Voltaya düşmüştü... Aslında yemekten içmekten de kesilmişti.” (Kemal Tahir, 2006b: 9–10)

Hüseyin: Karısını baştan çıkararak dostunu baltayla öldürmekten cezaevindedir. On sekiz sene dört aya mahkûmdur.

Ahmet: Hem kızının kocası hem de karısının dostu olan ağa oğlunu öldürmekten cezaevindedir. Üç seneye mahkûmdur. Fakat temyiz on beş seneye çıkarmıştır. Temyizin mahkeme kararını onaylamanın dışında kararı bozup genel itibariyle cezayı düşürmesi söz konusudur. Ceza artışına ilk defa Ahmet’te karşılaşırız.

Abuzer: Karısının koynunda yakaladığı babasını öldürmekten cezaevindedir. Bir yıla mahkûmdur. Cezasının bu kadar az olmasının sebebi, babası ile karısını suçüstü yakalamasıdır.

Kavat Ali: Birlikte yaşadığı kadını baltayla parçalamaktan on sekiz seneye mahkûmdur. Kadını öldürüp kimseye bırakmadığı için suçundan dolayı pişmanlık duymamaktadır.

Tahsildar Bedri Efendi: Zimmetine para geçirmekten beş yıl on ay ağır hapse mahkûmdur. Bu cezanın altında birini yatınca çalışma cezaevlerinden birine gidecek, orada bir günü iki gün sayılarak üç yılın sonunda çıkacaktır.

Mahkûmların cezalarını kısa sürede tamamlamaları için onlara asri cezaevi imkânı sunulmaktadır. Bu durumda mahkûm uslu durduğu takdirde bu asri cezaevine sevk edilebilmektedir. Asri cezaevinin ne olduğunu ve sistemini yazar şöyle anlatır:

“Asri cezaevinde mahpuslar çalışır. Orada çalışarak geçirdiği altı ay cezalarının bir senesine karşı hesaplanır. Fakat bu hakkı elde edebilmek için mahpushanede inzibati ceza –yani kumardan, kavgadan zindana atılmak cezası- görmemek lazımdır. Mahpuslar asri cezaevine gidip cezalarının yarısını mahsup ettirmek gayretiyle uslu dururlar.” (Kemal Tahir, 2006b: 180)

Şeyh Yusuf: Düşmanını öldürmekten on beş seneye, eşkıyalıktan sabıkalı olduğu için bir seneye, toplam on altı seneye mahkûmdur. Sabıkalı olduğu için asri cezaevine gitme hakkı yoktur.

Memet: Kızını kasten öldürmekten on beş yıla mahkûmdur. Kızı geneleve düştüğü için buna dayanamamış ve kızını yolun ortasında bıçaklayarak öldürmüştür.

Abdurrahim Bey: Kasten genç bir kızı vurmaktan sekiz sene dört aya mahkûmdur. Aslında Abdurrahim Bey'in amacı sevdiği bu kızı vurmak değildir. Onların birleşmesine engel olmaya çalışan eniştesini vurmak istemiş, adam kaçıp bir dükkâna gizlenince oraya gelen kızı yanlışlıkla vurmuştur.

Topal Sefer: Karısının dostunu vurmaktan altı seneye mahkûmdur.

Urfalı Cuma: Kız kardeşini kaçıran bir ağa oğlunu öldürmekten on sekiz seneye mahkûmdur. Herkes mahkemede onun aleyhine şahitlik ettiği için bu kadar çok ceza almıştır. Cezası temyizde de onaylanmıştır. Malatya'ya sürgün gelmiştir.

Şeyh Süleyman: Gizli ayin yapmak suçundan üç ay ceza almış, üç ay da önceden cezası olduğu için altı aya mahkûmdur.

Sazlı Mustafa: Karısını rahatsız eden bacanağını öldürmekten yirmi dört yıla mahkûmdur. Sazlı Mustafa, bacanağını kasten tüfekle öldürmüş ve kafasını dörde ayırmıştır. Aslında idam cezasına çarptırılacaktır fakat yaşı tutmadığı için yirmi dört yıl ceza almıştır. Yedi senedir hapisanededir.

4.3.1.14. Rifat Ilgaz: Karartma Geceleri

Mustafa Ural: Türkiye'deki sınıf farklılığını anlattığı şiir kitabından dolayı tutuklanır. Cezası hakkında herhangi bir bilgi verilmez fakat hiçbir zaman suçlu

olduđunu kabul etmez. O kötü bir Őey yapmamıŐ, sadece gerçekliđine inandıđı dűŐüncelerini Őiire dűkműŐtür.

Halil: Ambar soymaktan beŐ yıla mahkűmdur. İki yıldır cezaevindedir. Dosyası temyizdedir.

4.3.1.15. Fűrűzan: 47'liler

Emine Semra Kozlu: Yıkıcı eylemlere katılmak, boykot komitesinde görev almaktan tutuklanmış, bir süre tutuklu kalıp mahkemeden sonra beraat etmiştir.

Hűseyin CemŐit Kerimođlu: Siyasi eylemlere katılmak ve boykotta görev almak örgűt liderliđi yapmaktan tutuklanmıŐtır. İdamla yargılanmaktadır.

Hacer Melek Ötűken: 12 Mart boykotunda yer almaktan tutuklanmıŐtır.

Fatma Şerife Aysu: 12 Mart boykotunda yer almaktan tutuklanmıştır.

İmam Haydar Uzun: 12 Mart boykotunda yer almaktan idam suçuyla yargılanmaktadır.

4.3.1.16. Kemal Tahir: Dam Ağası

Rıza Bey: Adam öldűrmeye teŐvikten hapishanededir. Rıza Bey, akrabası Ađabey'in karısına göz koymuŐ ve onunla birlikte olurken Ađabey tarafından basılmıŐtır. Ađabey, onları uygunsuz yakaladıđı halde canlarını almadıđı için tedirgin olan Rıza Bey, dűrt tane adamına Ađabey'i öldűrtműŐtür.

Terzi Çerkes Hoca: Otuz seneye mahkûmdur fakat suçu belirtilmemiştir.

Yüzbaşı Bey: Casusluktan on beş seneye mahkûmdur. Suçu, 1937 Dersim harekâtına bölüğüyle beraber katılmış, aslen Kürt olduğundan ve aslını inkâr edene Çingene denileceğinden yapılanlara dayanamayarak “diğer tarafa” kaçmıştır.

Ankaralı Deli Bekir: Kaynanası yerine yanlışlıkla karısını vurmaktan on dokuz seneye mahkûmdur.

Cemal (Kitaplı Casus): Siyasi suçtan on beş seneye mahkûmdur. Komünistlikle suçlanır. Altı senedir cezaevindedir. Malatya’dan Çorum Cezaevi’ne sürgün gelmiştir.

Kolsuz Ahmet: Kız kaçırmaktan sekiz sene dört aya mahkûmdur. Cezası temyizde de onaylanmıştır.

İbrahim: Şekavetten yedi seneye mahkûmdur.

Salim Saka: Adam bıçaklayıp öldürmekten on iki seneye mahkûmdur. Dükkânında sorun çıkaran adamı sadece korkutmak isterken yanlışlıkla kasığından bıçaklamış, şahdamarına denk geldiği için adam ölmüştür.

Topal Ali Gıcır Ağa: Adam öldürmekten on iki seneye mahkûmdur. Sekiz senedir hapisanededir.

Bektaş Ağa: Adam öldürmekten on sekiz seneye mahkûmdur.

Ömer Çağıl: İki kişiyi öldürmekten hafifletici sebeplerle idam cezasından kurtulup otuz sene hapis cezasına mahkûm olmuştur.

Bulgaryalı Koço (Koço İt): Casusluktan beş seneye mahkûmdur.

4.3.1.17. Çetin Altan: Bir Avuç Gökyüzü

Adam: Siyasi suçtan iki yıl tutuklu kaldıktan sonra şartlı tahliye edilir. Tahliyeden sekiz ay sonra iki davası sonuçlanır ve toplamda sekiz yıla mahkûm edilir. Suçu açık açık belirtilemeyen adam tekrar tutuklanır.

İnsan Azmanı: On beş yıla mahkûmdur. Sekiz yıldır da hapisanede yatmaktadır. Koşullarda kimseyle anlaşamadığı için hep karantina koğuşunda tutulmaktadır. Birçok hapisaneyi de sürgün sebebiyle dolaşmıştır. Fakat İnsan Azmanı'nın suçu romanda belirtilmemiştir.

İmam: Cinayetten mahkûmdur. Hem de ikinci kez cinayet işlemiştir fakat cezası belirtilmemiştir. Hapishanenin imamlığını yapmaktadır.

Kanunların işlenen suçlara uygun gördüğü cezalar, genellikle tutuklular ve mahkûmlar tarafından adil ve doğru bulunmaz. Bu yüzden mahkûmlar, yargılama süresince daima suçsuzluklarını kabul edecek merciler, bunu kabul ettirecek imkânlar (dilekçeler, temyiz başvuruları, araya adam koymalar vs) ararlar. Suçluluğu açık olan bazı tutuklu veya mahkûmlar bile suçsuzluklarından o kadar söz ederler ki kendi kendilerine bile inanır hale gelirler. Suç kesinse bu kez de aslında suçu başkası işlemiştir de kendileri iftiraya uğramışlardır. Mahkûmların, suç ve ceza bağlamındaki algı ve tepkilerini şu alıntıdan izlemek mümkündür:

“Eğer suçluyu hapsedmekten beklenen, hakikaten onun ıslahı ise, insanca yaşamının hiç olmazsa onda biri bir hak olarak ona tanınmalıdır. Suçlu suçunu çok kısa bir zamanda unuttur, cürmüne karşı yabancılaşır, mağdur bir adam olarak çıkıverir meydana. Artık ölen değil öldüren, çaldıran değil çalan, ırzına geçilen değil ırza geçen vardır. Buna bir de toprak kavgalarını eklerseniz, bu acı problemin sosyal yönü çırılçıplak çıkar ortaya. Mahkûm içeriye düşüş sebebini hep kendi dışında aramak eğilimindedir. Çıkara göre ayarlanmış bir çözüm bu. Ölmediğine göre böyle davranmaya da mecburdur. Ölene, öldürenin, kendi anasından fazla ağlaması

beklenemez. Cemiyet insana dayattığı olumsuz şartlarla onu ister istemez suça iter. Ama bu işin bir yüzüdür. Cürmü yapan da, bilerek veya bilmeyerek olayın içindedir. Ve ona da bir sorumluluk payı düştüğü katı bir gerçektir. Ancak bunu, ceraimi adiyeden bir tek mahkûma kabul ettiremezsiniz. Bin katili, işledikleri kanlı suçlara karşılık bir gün hapis yatırıp sonra bırakınız, içlerinden biri olsun insafa gelip böyle adalet olur mu? Maktulün de bir hakkı vardır, bunu da göz önünde tutalım demez. Çünkü işlediği suça yabancısıdır. Artık onun dışarıya çıkmasına engel işlediği suç değil, kuvvetleriyle mahkûmiyeti kendisine dayatanlardır. Şu halde bugün yatacak, yarın çıkacaksın diyerek mahkûmu koyun gibi bir tutam otlar her zaman çekip götürmek mümkün değildir. Ne için boyun eğsin? Elde taşınan bir tespih kaç gün oyalasın, avutur insanı? Bir yıla varmaz, bin kere tekrarlanır hatıra dediğin. Belli bir zaman içinde belli bir işle uğraşmaması çıldırtır insanı. Kurşun yağmurunun bile ayıramadığı kanlı kavgalar olur mahkûmlar arasında. Zaman olur en yakın arkadaşlarından bile bıkkınlık gelir insana.” (Korcan, 2005a: 26)

Romanlarda işlenen suçları, bu suçlara verilen cezaları toplu halde görebilmek ve bir istatistiğe ulaşmak için, suç-suçlu- ceza- hapishane ilişkisini bir tabloda göstermek uygun olabilir. Bu tabloda esasen olay örgülerinde zaman zaman bir eksiklik olarak da algılayabileceğimiz bir durum da gözükebilecektir: Bazı romanlarda işlenen suç, bazılarında verilen ceza, bazılarında hapishane adı ve bazılarında da bu unsurlardan birkaçı belirtilmemektedir:

Tablo 1. Suç – Suçlu – Ceza – Hapishane İlişkisi.

ROMA N ADI	SUÇ	CEZA	İLGİLİ KİŞİ	HAPİSHANE ADI
Sokakların Çocuğu	Adam öldürme	-	Böcek	-
Esir Şehrin Mahpusu	Casusluk	7 yıl	Kamil Bey	İstanbul Tevikfhanesi
	Kadınlara Zorla İlişkiye Girme	-	Zekeriya Hoca	İstanbul Tevikfhanesi
	Adam Öldürme	15 yıl kürek cezası	Faytoncu Osman Ağa	İstanbul Tevikfhanesi
	Ordunun yiyintisini azaltmak	3 yıl	Arif Binbaşı	İstanbul Tevikfhanesi
	Devlet kasasını soyma	4 yıl	Veznedar Sıtkı Bey	İstanbul Tevikfhanesi
Kelleci Memet	Adam öldürme	18 yıl/yaş küçüklüğünden 6	Kelleci Memet	Çankırı Cezaevi

		yıl		
	Deli kızların ırzına geçmek	3 yıl	Cinci Nezir	Çankırı Cezaevi
	Karısının dostunu vurmak	15 yıl	Şeker Emin	Çankırı Cezaevi
	Hırsızlık	8 ay	İpsiz Recep	Çankırı Cezaevi
	Kasten çocuk öldürüp kuyuya atmak	İdam	İdamlık Bahattin	Çankırı Cezaevi
	Adam öldürmek	İdam	İdamlık Numan	Çankırı Cezaevi
Linç	Adam vurma	-	Arap Kadir	Ordu Cezaevi
	Siyasi suç	-	Genç Siyasi	Ordu Cezaevi
	Adam öldürme	-	Çoban Sait	Ordu Cezaevi
Tatar Ramazan	Hakaret	3 ay 10 gün hapis 750 lira para cezası	Melkon Baba	Sultanahmet Cezaevi
	Esrar kaçakçılığı	-	Hasan Kaçar	Sultanahmet Cezaevi
	Esrar kullanma	-	Ahmet Çoban	Sultanahmet Cezaevi
	Karısını öldürmek	İdam	Elmas	Sultanahmet Cezaevi
	-	14 yıl	Arabacı Ali	Sultanahmet Cezaevi
	Adam vurma	-	Cıbil Halil	Sultanahmet Cezaevi
	Suistimal	-	Adil Bey	İstanbul
	Adam öldürme	-	Kerem Ağa	İstanbul
	Adam öldürme	-	Şihmuz	İstanbul
	Adam öldürme	-	Satı Dayı	Eskişehir Cezaevi
	Adam öldürme	-	Abdurrahman Çavuş	Eskişehir Cezaevi
	Adam öldürme- memura hakaret	-	Kirmastılı	Eskişehir Cezaevi
	Adam öldürme	16 yıl	Tatar Ramazan	Eskişehir Cezaevi
İdamlıklar	-	İdam cezası temyizle 15 seneye düşer.	Şakir Ağa	Sinop Cezaevi
	Hırsızlık	-	Torpil Rıza	Sinop Cezaevi
	Karısını öldürme	İdam	Boyabatlı Emin	Sinop Cezaevi
	Adam öldürme	İdam	Ayancıklı Ömer	Sinop Cezaevi
	Tahrikle adam öldürme	24 yıl	Resneli Yaver Bey	Sinop Cezaevi
	Marksist-Leninist Düzen kurma çabası	İdam	Hüseyin	Sinop Cezaevi
Büyük Gözaltı	İpekböceğini kozasındayken öldürmek	Müebbet hapis	Karakter	-
Ruh Adam	Vatan hainliği	15 yıl/temyizle 2 yıl	Selim	Askeri Hapishane
	Vatan hainliği	15 yıl/temyizle 2 yıl	Şeref	Askeri Hapishane
Mapusane Çeşmesi		24 yıl	Salih Reis	-
	Karısını sopayla	6 ay	Namık	-

	dövme		Karakaplan	
	Suç ortaklığı- Hapishanede adam öldürme	7 buçuk yıl-İdam	Çoban Mustafa	-
	Suç ortaklığı- Hapishanede adam öldürme	30 yıl-İdam	Balumlu Ahmet	-
	Suç ortaklığı	İdamtemyizle 30 yıl	Balcı Baba	-
	Hırsızlık	3 ay	Selahattin	-
	Adam öldürme	24 yıl eski cezasıyla 30 yıl afla 20 yıl	Kastamonu Canavarı	-
	Adam öldürme	12 yıl	Çilingir Abdullah	-
	Adam öldürme	18 yıl	Bilal	-
	İki kişiyi öldürme	İdam	Bekir Dayı	-
	Cinayet	30 yıl 24 yıla indirilir	İsa Çelik	-
F-13-101 Cinnet Koğuşu	Adam öldürme, devlet malı silah kullanma	17 yıl+4 yıl	Bekçi Mehmet Eroğlu	Toptaşı Cezaevi
	Silahla adam yaralama	12 yıl	Mübin	Toptaşı Cezaevi
	Tabanca yakalatma	1 yıl	Servet Kaptan	Toptaşı Cezaevi
	Kominizm propagandası yapma	7 buçuk yıl	Can Yücel	Toptaşı Cezaevi
	İdeolojik maksatla banka soyma	Müebbet hapis	Osman	Toptaşı Cezaevi
	Adam öldürme	12 yıl	Yusuf Derviş Bayşu	Toptaşı Cezaevi
	Yaralamaya teşebbüs	3 yıl	Gece Kuşu Hüseyin	Toptaşı Cezaevi
	Cezaevine esrar sokma	16 yıl 8 ay	Gardiyan Metin	Toptaşı Cezaevi
	Karısını öldürme	İdam	Haydar Acar	Bayrampaşa Cezaevi
	Döviz kaçakçılığı	2 buçuk yıl	Hayık Minokyan	Bayrampaşa Cezaevi
	Hasımlarını öldürme	101 yıl	Hekimo	Bayrampaşa Cezaevi
	Cinayet	20 yıl	Feridun Pancaroglu	Bayrampaşa Cezaevi
Yaralısın	Siyaset	-	Nuri	-
	Hırsızlık	-	Terzi Nuri	-
	Adam öldürme	6 yıl 10 ay	Gılay Nuri	-
	Üzerinde esrar bulundurma	-	Ufaklık Nuri	-
	-	İdam	Efendi Nuri	-
	Gasp	9 yıldır cezaevindedir	Mavzer Nuri	-
	Hırsızlık- Askerden kaçma	7 yıldır cezaevindedir	Yozgath Nuri	-
Karılar Koğuşu	Siyaset	15 yıl	Murat Bey	Malatya Cezaevi
	Komşunun kaba etini ısırp	2 yıl	Gevre	Malatya Cezaevi

	ölümüne sebep olma			
	Adam öldürme	12 yıl	Hacı Abdullah	Malatya Cezaevi
	Üfürükçülük-İsmet Paşa'ya hakaret	3 ay	Nazmi Topçu Bey(Büyüctü Hoca)	Malatya Cezaevi
	Reisicumhura ve hükümete hakaret	14 ay	Hubuş	Malatya Cezaevi
	Dostuyla kocasını zehirlenme	İdam	Hanım	Malatya Cezaevi
	Dostunun kocasını zehirlenme	Yaşı tutmadığı için 30 yıl	Ali	Malatya Cezaevi
	Kaynanasının ölümüne sebep olma	3 yıl	Sıdika	Malatya Cezaevi
	Zina	3 ay	Nafia	Malatya Cezaevi
	Hakaret	1 ay	Tözey Hanım	Malatya Cezaevi
	Adam yaralama	15 ay	Çullunun Hacı	Malatya Cezaevi
Namuscular	Adam öldürme	12 yıl	Mazmanoğlu Hacı Abdullah(Bozo)	Malatya Cezaevi
	Karısının dostunu baltayla öldürme	18 yıl	Hüseyin	Malatya Cezaevi
	Kızının kocası karısının dostu olan adamı öldürme	3 yıldan temyiz 15 yıla çıkarır	Ahmet	Malatya Cezaevi
	Karısının koynundaki babasını öldürme	1 yıl	Abuzer	Malatya Cezaevi
	Karısını vurma	18 yıl	Kavat Ali	Malatya Cezaevi
	Zimmetine para geçirme	5 yıl 10 ay	Tahsildar Bedri Efendi	Malatya Cezaevi
	Düşmanını öldürme-eşkiyalık	15 yıl+1 yıl	Şeyh Yusuf	Malatya Cezaevi
	Kızını kasten öldürme	15 yıl	Memet	Malatya Cezaevi
	Kasten genç kız vurma	8 yıl 4 ay	Abdurrahim Bey	Malatya Cezaevi
	Karısının dostunu vurma	6 yıl	Topal Sefer	Malatya Cezaevi
	Kız kardeşini kaçırarak ağa oğlunu öldürme	18 yıl	Urfalı Cuma	Malatya Cezaevi
	Gizli ayin yapma	3 ay	Şeyh Süleyman	Malatya Cezaevi
	Sapan hırsızlığı	1 yıl	İmik Ağa	Malatya Cezaevi
	Bacanağını öldürme	24 yıl	Sazlı Mustafa	Malatya Cezaevi
Karartma Geceleri	Siyasi	-	Mustafa Ural	-
	Ambar soyma	5 yıl	Halil	-
47'liler	Siyaset	İdamla yargılanır	Hüseyin Cemşit Kerimoğlu	-
	Siyaset	-	Hacer Melek Ötügen	-
	Siyaset	-	Fatma Şerife Aysu	-
	Siyaset	İdamla yargılanır	İmam Haydar Uzun	-

Dam Ağası	Adam öldürmeye teşvik	-	Rıza Bey	Çorum Cezaevi
	Casusluk	15 yıl	Yüzbaşı Bey	Çorum Cezaevi
	Karısını vurma	19 yıl	Ankaralı Deli Bekir	Çorum Cezaevi
	Siyaset	15 yıl	Cemal(Kıtaplı Casus)	Çorum Cezaevi
	Kız kaçırma	8 yıl 4 ay	Kolsuz Ahmet	Çorum Cezaevi
	Şekavet	7 yıl	İbrahim	Çorum Cezaevi
	Adam öldürme	12 yıl	Salim Saka	Çorum Cezaevi
	Adam öldürme	12 yıl	Topal Ali Gıcır Ağa	Çorum Cezaevi
	Adam öldürme	18 yıl	Bektaş Ağa	Çorum Cezaevi
	İki kişiyi öldürme	İdamdan hafifletici sebeple 30 yıl	Ömer Çağıl	Çorum Cezaevi
	Casusluk	5 yıl	Bulgaryalı Koço(Koço İt)	Çorum Cezaevi
Bir Avuç Gökyüzü	Siyaset	8 yıl	Adam	-
	-	15 yıl	İnsan Azmanı	-
	Cinayet	-	İmam	-

4.3.2. Mahkûmlar Arasında Suç ve Ceza İlişkisi

Hapishanelerdeki suç ve ceza uygulamaları sadece kanunlar çerçevesinde yürütülen uygulamalar değildir. Hapishanede aynı zamanda gayri kanuni olarak mahkûmların da kendilerine göre bir suç, suçlu algıları ve ceza uygulamaları vardır. Mahkûmların kendi aralarında ortaya çıkan sorunları çözmek noktasında bazen idareyi devre dışı bırakarak birbirlerine müdahil oldukları görülmektedir. Esasen hapishane idaresinin de romanlarda mahkûmların birbirlerini yargılamalarına cezalandırmalarına bazen göz yumduğu açıktır. Özellikle gardiyanların, mahkûmlar arasında bir kavga veya daha ileri boyutta bir sorun çıktığı zaman ortadan kaybolduklarını görmekteyiz.

Mahkûmların sorunları kendi anlayışları dâhilinde çözmesinde belirleyici raconu koğuş ağası ortaya koyar. Koğuşun ağasının, koğuştaki raconu bozan; kendi otoritesine muhalif olan bir mahkûmu cezalandırması son derece normal karşılanmaktadır. O uygulanacak müeyyideyi söyler ve adamları onu gerçekleştirirler. Koğuş ağasının otoritesi olmayan mahkûmlar arasında çıkan

sorunlarda da güçlü olanın ya da ağanın koruduğu kişinin haklı çıktığını, kazandığını görürüz. Koğuş kurallarını belirleyen ağanın haksız davranışlarına, uygulamalarına karşı gelen mahkûmlar da olabilmektedir. Özellikle ekmeğine el konulan, aç bırakılan veya kumarda her şeyi elinden alınan bir mahkûm böyle tepkiler ortaya koyabilmektedir. Böyle mahkûmlardan bazıları ağayı veya onun adamlarını öldürme, yaralama gibi teşebbüslerde bulanmaktadırlar. Mahkûmların birbirlerine karşı verdikleri cezanın çoğu zaman kanunun ön gördüğü cezalardan daha acımasız olduğunu; bir insanı öldürmeye kadar vardırılabileceğini görürüz. Bu kadar etkili olan bir yapının ele alınan romanlarda değerlendirilmemesi düşünülemez.

Hapishanede mahkûmlar arasındaki çatışmaların, kavgaların, öldürme ve yaralamaların dışarıdaki hayattan farkı, bütün bu gayri meşru olayların ortak, belirli ve dar bir alanda gerçekleşiyor olmasıdır diyebiliriz. Ancak hapishanede bu olayların yaşanmasındaki sebepler belirli olarak görülmektedir. İnsanlar içeride kumar, afyon satışları ve “kayıntı”dan dolayı kavga etmekte, birbirlerini şişleyebilmektedirler. Kumar, afyon ve kayıntı işinde haksızlık yapmak adaletsizlik olarak kabul edilmektedir. Orhan Kemal’in, Sokakların Çocuğu romanında anlatıcı bu durumu şöyle ifade eder.

“Bazen gece yarısı derinden derine feryatlar, sonra gardiyanların düdükleri işitilir, derinlerde koşuşmalar olurdu. Bu, bir kavga alameti idi. Kim bilir hangi koğuşta kumar yahut esrar yüzünden kavga çıkmış, sustalılar zulalarından çıkarılıp fora edilmiştir...”
(Orhan Kemal, 2001: 192)

Suçlu romanında Hasan’ın söyledikleri hapishanede yaşanan kavgaların mertçe olmadığını ortaya koyar:

Burada erkekçe dövüşülmez, dedi.
-Ya?
- Çoğu sefer kalleşçe, Paran varsa, yolsuz bir serseriye birkaç kuruş sıkıştırırsın, istediğini şişler.” (Orhan Kemal, 2003: 193)

Hapishanelerde bir mahkûm için “cezamı çekip kimseye bulaşmadan çıkarım” demek o kadar kolay değildir. O ortama mutlaka ayak uydurmak zorunda bırakılır. Bu durumu Suçlu’daki Cevdet şöyle izah eder.

“ Üstelik ‘pis hırsız’dır. Hasan çıktıktan sonra nasıl burunlanacak, nasıl itilip kakılacak, nasıl küfürler işitecekti. Böcek belki de koğuşu ona karşı ayaklandıracaktı. Ne yapacaktı? Onlar çoktu. Kendisi bir kişi. Haraç almak isteyecekler, kumara oturmaya zorlayacaklar, esrarlı sigara içirmeye kalkışacaklardı. Zaten kumar oynamayan, esrarlı sigara içmeyenler pek de adamadan sayılmıyorlardı. ‘çocuk’ deniliyordu böylelerine. ‘hanım Evladı’ deniliyordu yahut ‘Muhallebi Çocuğu!’ “ (Orhan Kemal, 2003: 198)

Mahkûmlar arasında bir ceza ölümle sonuçlanmamışsa genellikle hapisane idaresine yansıtılmaz. Buna rağmen herhangi bir cezalandırma idareye yansırsa idare dayakla, hücreye kapatma cezası uygulanır. Fakat ölümle sonuçlanan bir olay gerçekleşirse durum mahkemeye sıçrar ve mahkûma cezasını hâkim verir. Mapusane Çeşmesi’nde idam cezasıyla sonuçlanan bir olayda yiyinti sahibi olabilmek için bir mahkûmun canına nasıl kıyıldığı şöyle anlatır:

“Rifat aralarında yaşadıkça, kendilerine geçim yolu kalmayacağını anlayan Çoban Mustafa, Bağlumlu Ahmet’le kafa kafaya vererek, gece sabahlara kadar plan tasarlıyordu (...) Çoban, Rifat’ın arkasına biraz daha sokuldu. Çevresindekilere bir göz işareti verdi. Sonra pantolonunun paçasına sakladığı kalın bir sopayı aniden beline çekerek havaya kaldırdı. Öyle müthiş bir hınçla Rifat’ın kafasına indirdi ki, hükümlü daha başını yana çevirmeğe vakit bulamadan, ayak bileklerine perçinli pırangaların üstüne yığılıverdi (...) Sopalar Rifat’ın kafatasına inmekte devam etti (...) Rifat biraz daha çirpindi. Sonra hareketsiz kaldı.” (Adnan Veli, ?: 53–54–55)

Yine Mapusane Çeşmesi’nde hırsızlık yapmaya kalkışan bir mahkûmun diğer mahkûmlar tarafından nasıl cezalandırıldığını görürüz:

*“Hilmi, Muğlalı Hasan’ın bavulunu bir şeye benzetecekti (...) Muğlalının bavulunu karyolanın altına çekti. Elinde tuttuğu kıvrık teli kilide sokup da tam kurcalamaya başladığı vakit karşıki ranzadan Arnavut Sadık bağırdı:
-Hey milleeeeet! Hırsız var, Muğlalıyı soyuyorlar. Koşun, yetişin.
“Bir dakika geçmeden koğuşa yirmi otuz kişi birden daldı (...) Üç kişi birden Hilmi’nin üstüne atıldı. Tokatlar, yumruklar inip kalkmaya başladı.” (Adnan Veli, ?: 267–268)*

Orhan Kemal'in Suçlu romanındaki Cevdet, Böcek'in onun hakkında çıkardığı dedikoduyu öğrenince Böcek'i dayakla cezalandırır ve koğuştan hiç kimse bu cezalandırmayı engellemez.

Sokakların Çocuğu'nda yine Cevdet bu defa öküz Mehmet'in çıkardığı dedikodu (Cevdet'in homoseksüel olduğu konusunda) sonucunda öküz Mehmet'i şöyle cezalandırır:

"Çevrelerine alıveren çocukların dehşetle büyümüş gözleri önünde Öküz'e bir yumruk. Ancak bunun üzerine gelen Öküz fırladı. Sille, yumruk, tekme... Koğuşun içinde müthiş bir kavga başlamıştı (...) Aklına birden tuvalet geldi. Beton'un gösterdiği sustalı zulası. Öküzü bırakıp koştu. Boşanmış bir zemberek gibi, gitti, aldı, koğuşa rüzgâr gibi daldı. Ertesi gün gazete dağıtıcıları 'cezaevindeki cinayet'i bütün İstanbul'a yaydılar." (Orhan Kemal, 2001: 223–224).

Hapishanelerde mahkûmların siyasi düşüncelerine dayalı tartışmalar, kavgalar ve ciddi sonuçlar doğurabilecek olaylar yaşanabilmektedir. Rıfat Ilgaz'ın Karartma Geceleri'nde mahkûmlar arası bu tür ceza uygulamalarında tutuklu olan bir subay karşımıza çıkar. Bu adam, başka mahkûm, "sen öl ki o yaşasın" şeklindeki bir dizeyi söylediği için söylediğinin ideolojisini yansıttığını düşünerek mahkûma dayak atar. Bu durum romanda şöyle ifade edilmiştir:

"Mektup yazacaktım, altlık istedim Muzaffer'den. Bu kitabı verdi bana(...) İçine baktım bir şiir. 'Sen öl ki o yaşasın' diyordu şiirde. Kızdım, hep bizden ölüm isterler. Hiç yaşamaktan söz eden yoktur (...) Başladım elimdeki kalemle karalamaya. Çizdim, çizdim, verdim Muzaffer'e, işim bitince. O da götürmüş sahibine vermiş. Bir de bakmışlar ki Ziya Paşa mıdır, Ziya Bey midir, öyle birisininmiş şiir (...) Çağırdılar beni. Git, ceketini giy de gel, dedi o tutuklu subay (...) İki tokat attı ki, sorma kardeşim." (Ilgaz, 2010: 19)

Esir Şehrin Mahpusu'nda gazeteci ve vatanperver bir aydın olan ama yanlışlıkla adi suçlular koğuşuna düşen Kamil Bey, sessiz, sakin, hapishanenin belli başlı kurallarına uymaya çalışan biridir. Fakat hırsız olarak bilinmesi, arkadaşının hanımına laf söylenmesi kendine gelen yiyeceklere el konulması gibi saldırılar ve aşağılamalar yüzünden öfkesine hâkim olamaz; koğuş ağası Osman Ağa'yı döver:

Kamil Bey yarım döndü, usta bir yumrukçu alışkanlığıyla Seringel'in tam ağzının üstüne vurdu (...) Herif uçu, orta yere kolları bacakları açık olarak, arka üstü serildi(...) Aşağıdan yukarıya vurduğu bir yumrukla bıçağını ancak yarı yarıya çekebilen Osman Ağa'yı duvara çarptı. Ağa sersemlemiş, bu sersemlikle ancak bıçağını fırlatmayı akıl edebilmişti(...) Kamil Bey, ne bıçağı görmüş ne de fırlatıldığını fark etmişti. Sol eliyle Osman Ağa'nın yakasına yapıştı(...) Herifin çoktan bayıldığını, ancak yumruğu sızlamaya başlayınca anlayabilmişti” (Kemal Tahir, 2006a: 196–197)

Linç'te adam öldürmekten hapishaneye gelen Asım Ağa ve adamları, Arap'ın koğuşunda kumar oynatmaya kalkışır. Arap buna izin vermeyince de onu öldürmeye karar verirler fakat başaramazlar. Arap'ın, mahkûmlar tarafından çok sevilen bir gardiyanı bıçaklaması, kendi sonunu hazırlar. Mahkûmlar, Arap'a büyük bir ceza verirler:

“Müthiş bir gürültüyle destekliyorlardı idareyi. Hep bir ağızdan haykırıyorlardı: 'Babamız vuruldu. Babamız vuruldu.'(...) Boş testi, sopa vardı ellerinde. Yaklaştıkça Araba vuruyorlardı. Kendini çok çevik dönüşlerle koruyabilmesine rağmen, yara almaktan kurtulamadı(...) Elinde falçatasıyla doğrulmuştu Tahir Usta(...) ilk falçatayı göğsüne o saplamıştı(...) Arabın bıçaksız olduğu anlaşılınca saldırı şiddetini artırmıştı. Birkaç bıçak darbesiyle yıktılar Arabı yere(...) Cansız kaldığı anlaşılınca bıraktılar.” (Korcan, 2005a: 148–157–158)

Mahkûmların racon koyan bu adamı öldürmelerinde iki noktaya dikkat çekmek gerekir. Birincisi hapishanede mahkûmlar arası otorite, daima aynı kişide kalmamakta, daha cesur veya daha güçlü birinin ortaya çıkmasıyla yer değiştirmektedir. İkincisi, mahkûmlar bazen, intikamını aldıkları gardiyan gibi idarenin adamlarından birine sahip çıkmaktadırlar. Gerçi Arap tarafından öldürülen gardiyan idariyi temsil ettiği için mahkûmlar tarafından seviliyor değildir; kişisel olarak hak hukuk gözetmeye çalışan, mahkûmlara iyi davranan biridir.

Hapishanede parasal imkânı veya yaslandığı ağası olmayan mahkûmların çoğu uğradıkları haksızlıkları, gördükleri zulümleri idareye şikâyet ederler ama sonuç alamazlar. Tatar Ramazan'da da Simitçi Emin, tayınına el koyan Tokatlı Ali'yi idareye sürekli şikâyet etmiş fakat çözüm bulamayınca açlığa daha fazla dayanamadığı için Kerem Ağa'nın adamı Ali'yi bıçaklamış ve onun ölümüne sebep

olmuştur. Bu davranışıyla nam salacak artık ezilmeyecektir. Fakat Kerem Ağa otoritesinin yok olmasına izin vermeyecek ve Simitçiye adamlarına öldürtecektir:

“Simitçi bu sefer elini tayına değil de beline attı. Nam olacaktı gelmişe geçmişe şayet kelle yere düşerse. Bileğindeki kuvvet hala yeterdi buna. Lakin elindeki sivri, uzunca bir şişti nihayeti(...) Simitçi şişini çekti(...) ‘Vuruldu!’ diyebildi Tokatlı, soluya soluya yorgun düştü yere. Şiş boynuna saplanmış, delik hortum gibi kan fişkiriyordu(...) Yerden biter gibi ortaya çıkan Kerem Ağa, taktiğini bir solukta ayarlamış ve kumandayı eline almıştı(...) Zar zor yürüterek getirdiler Tokatlıyı. Eline bir bıçak verip Simitçi’nin sırtında diz çöktürdüler(...) Görünüşte Ali, gerçekte Kerem Ağa’nın adamları soktular ilk bıçağı Simitçi’nin sırtına(...) Birkaç bıçak daha vurduktan sonra bu sefer Simitçi’yi sırtüstü yatırdılar.” (Kemal Tahir, 2010: 178–179–180)

Tatar Ramazan’da, mahkûmlara eziyet eden, onları sindiren Abdullah Çavuş’un otoritesi Ramazan gelince sona erer. Çünkü Tatar Ramazan, haksızlığa asla tahammül etmeyen, idare ve ağa ayrımı yapmadan herkesin haddini bildiren bu yüzden de durmadan sürgün yiyen bir kahramandır:

“Ramazan’ın tanıdığı yiğitlik müddeti dolmuştu(...) Ağılı bıçağı şimşek gibi yandı söndü. Kavganın tadı çıkmamıştı hasım davranmayınca. Çekildi Ramazan(...) Ramazan ‘Seni öldürmüyorum deyyus! Bana bıçak çekmeyi öldürmem ben. Git git leşini köpekler yesin’ demişti.” (Kemal Tahir, 2010: 293)

Bazen mahkûmlar idarecilerin gurur kırıcı davranışları karşısında hapisane idaresine bile ceza keserler. Mapusane Çeşmesi’nde Laz Rifat’ın yaptığı buna bir örnek olarak verilebilir:

“Müdür bir gün büyük avluda, adam öldürme suçundan hükümlü Laz Rifat adında biriyle karşılaştı(...) Yanındaki başgardiyana çıkışarak, hemen saçının kestirilmesini buyurdu (...) Tıraş edilmiş, cascavlak bir kafayla koğuşa dönünce, dosta düşmana karşı küçük düşmenin utancını, yüreğinde bir kere daha duydu (...) Daha sözünü bitirmemişti ki ansızın havaya kalkan sağ kolu, yıldırım gibi ‘Hükumat’ın suratına indi. Bu öyle müthiş, hınçlı bir tokattı ki, adam ayakta duramadı (...) Hükumatın yüzüne kapadığı parmaklarının arasından boynundan oluk gibi kan akıyordu (...) Rifat da, gözleri kan çanağına dönmüş; bununla beraber yaptığı işin sonucundan keyiflenmiş bir halde kıvılcıktan bekliyordu.” (Adnan Veli, ? : 49–50–51–52)

Linç'te de Arap, kendini haksız yere hücreye kapattığını düşündüğü müdürü cezalandırmış ve bıçaklamıştır:

“ Daha önce duvar dibine sakladığı bıçağı kaptı ve aniden müdürün karşısına dikildi(...) İlk bıçağı kabaya indirmişti Arap, ikinciye bileğine tutturdu. Kana bulandı yerler.” (Korcan, 2005a: 84–85)

Mahkûmlar arasında işlenen bazı kabahatlerin affedildiği de olur. Asla affedilmeyen bir davranış varsa o da “ispiyonculuk” veya “kalleşlik”tir. Mapusane Çeşmesi'nde anlatıcı bunu şöyle ifade eder:

“Bu mapusanede gumar oynanır. Bu mapusanede esrar içilir. Bu mapusanede ırza geçilir (...) İlla velakin bu mapusanede ispiyonluk olmaaaz! Biz namertliğin çeşidine gatlarız. Eme ispiyon gismına ekmek yedirmeyiz (...) Şaban yüzükoyun kapaklanmış, yerde kıvir kıvir kıvranyordu. Karın boşluğuna yan taraftan saplanmış bir bıçağın yalnız sapı meydanda kalmıştı (...) Ertesi gün Şaban'ın hastaneden ölüm haberi geldi.” (Adnan Veli, ?: 79–84–85)

Abdülkadir Billurcu'nun romanında da bu durum özellikle vurgulanır:

“Bir mahkûm kalleşlik mi yaptı façası derhal bozulur, ispiyonluk mu yaptı, aynı cezaya eski mahkûmlar tarafından mahkûm edilirdi. Zindanın değişmez kurallarıydı bunlar.” (Billurcu, ?: 263)

Yaşanılan her mekânın kendi içinde kuralları olduğu gibi hapishanelerin de resmi kuralların dışında belki bir arada yaşamayı kolaylaştırmak için belki de güçlünün hâkimiyetini sabitlemek için mahkûmlar arasında oluşan belli kuralları vardır. Bu kurallar, gayri resmi kurallar olduğu için çoğu zaman idarenin kontrolü dışında mahkûmlar tarafından uygulanmaktadır. Bu kurallara uymayanlar ise kendilerine göre hak ettiği şekilde cezalandırılmaktadır. Elbette cezalar, çiğnenen kurallara göredir. Zira affedilmesinin söz konusu olduğu kabahatler de vardır; affedilmesi mümkün olmayan suçlar da vardır.

Mahkûmlar arasında kurulan bu suç ve ceza ilişkisinin nereden kaynaklandığına dair romanlarda söylenen veya ima edilen asıl kaynak hapishane idaresinin kanunlara uymaması, adamına göre muamele yapması ve hapishanedeki kirli ilişkilerden pay almasıdır. Bunda sisteme yaslanarak güç elde edenler, racon koyanlar çok zalim olmaktadır. Bir de kendi kişisel özelliklerinden dolayı

mahkûmların sevgisini kazanan kişiler vardır; bunlar da ceza keserler ama bunların kestiği cezalar mahkûmların çoğu tarafından onaylanır. Yazarların, mahkûmlar arası ceza uygulamalarında işaret ettikleri kaynaklardan biri de kültürel durumdur: Cahil ve gururlu insanlar suç olarak gördükleri her davranışın cezasını kendileri vermeye kalkmaktadırlar. Mahkûmlar arasında kimi zaman aşırıya kaçan bu adalet duygusu da beraberinde başka adaletsizlikleri getirebilmektedir.

4.4. Hapishanelerde Sosyal Yapılanma

4.4.1. Hapishane Yönetimi

Hapishanelerde yönetim birimi, savcı, müdür, ikinci müdür, doktor, öğretmen, psikolog, kâtip, başgardiyen ve gardiyen gibi memurlardan oluşur. Bir hapishanenin en büyük amiri savcıdır. Savcı, bütün işleri denetlemeye ve takip etmeye hem yetkili hem de görevlidir. Ele alınan romanlarda kurum memurlarından sadece savcı, müdür, başgardiyen, gardiyen, doktor ve kimi zaman da kâtipten bahsedilir. Jandarma da hapishanenin önemli öğelerindedir. Fakat bugün hapishanelerde bulunan öğretmen, psikolog gibi görevliler, romanlarda bulunmamaktadır.

İnfaz müesseselerinde müdür, kurumun amiridir. Yasa, tüzük, yönetmelik hükümlerine ve yetkili mercilerden verilen emirlere göre görev yapar. Görevlerinden dolayı sıralı amirlerine karşı sorumludur. Kurum müdürünün görevleri, gözetim ve denetim, hesap işlerinin kontrolü, ıslah ve sağlığı koruma, aylık raporların gönderilmesidir. Hükümlü ve tutukluların dışarı ile münasebetlerinin kontrolünü de sağlar; kurumun güvenliği için tehlikeli olan kısımları çıkartır ve imha ettirir. Hükümlüleri hükümlü defterine, tutukluları tutuklu defterine kaydettirir. Fotoğraflarını çekerek bu deftere yapıştırır. Mahkûmiyet ve tutuklama kararlarını infaz eder. Kurum savcısının veya görevlendirilmiş savcının vereceği işleri yapmak, emir ve talimatlarına uymak zorundadır. Kurum personelinin sicillerini doldurur.

Disiplin kuruluna ve gerektiğinde iş yurdu yönetim kuruluna başkanlık eder. Ölüm cezalarının infazında bulunur ve infaz yerinde yapılacak hazırlıkları yaptırır ve alınacak tedbirleri gözden geçirerek gereğini yapar. İnfazdan sonra tutanağı imzalayarak cesedi mirasçılara teslim eder. (Bardak, 1996: 336–341).

Ele alınan romanlarda da müdürün ve diğer görevlilerin buna benzer görevlerinden bahsedilir. Fakat etkili biçimde asıl bahsedilen bu görevlilerin pek de kanunlar çerçevesinde davranmadıklarıdır. Elbette kurgusal metinlerden yola çıkarak hapisane gerçeği budur demek durumunda değiliz. Ama sosyal endişeleri fazla olan romancıların gözlemlerine dayanmadıklarını da söyleyemeyiz.

4.4.1.1. Genel Olarak Hapishane İdaresi:

Hapishanelerde idari kadro müdür savcı, kâtip, başgardiyân ve gardiyanlardan oluşur. Bu kadroya benzer bir sıralama Linç romanında da verilmektedir; fakat bu sıralama verilirken romanda kullanılan “kanı kurumuş gibi Osmanlıdan kalma köhne yapılar” ifadesi dikkat çekicidir. Burada hapishanelerin ne kadar eskiye dayandığını, bu eskiliğine, bu uzun geçmişine rağmen kendisini yenileyemeyip hala köhne kalmış olduğunu söylerken “kanı kurumuş gibi” terkihiyle kurumun ürkütücü olduğunu da vermeye çalıştığını söyleyebiliriz. İncelediğimiz bütün romanlarda karşımıza çıkan bu tarz ifadeler, aynı zamanda yazarların hapishaneye karşı bakış açısını ortaya koyması bakımından da önemlidir. İşte Linç romanında belirtilen hapishane ve kadrosu şu şekildedir:

“Kanı kurumuş gibi Osmanlıdan kalma köhne yapılarıdır mahpushaneler. Müdürü, başkâtibi, başgardiyânı, gardiyânı, yani bir de idaresi vardır.” (Korcan, 2005a: 19)

Her hapishanenin amacının, mahkûmu ıslah edip topluma yeniden kazandırmak olduğunu hapishanelerin kuruluşundan itibaren biliyoruz. Tatar Ramazan’da savcı da aynı şeyi söyler:

“Gayemiz sizi imha etmek değil, kalplerinizde kin uyandırmak değil. Kanun adamı olarak sizlere doğru yolu göstermek ve sizi cemiyete yepyeni duygularla kazandırmaktır” (Korcan, 2010: 131)

Hapishanelerin idare bölümündeki hiyerarşiye göre hapishanede bir durum söz konusu olduğunda gardiyan başgardiyana bilgi verir, başgardiyana müdüre, müdürün yetkisi olmayan bir durum söz konusu ise müdür de savcıya bilgi vermek zorundadır. Bu, hapishanedeki sıralı memur ilişkisiyle doğru orantılıdır. En büyük amir savcı olmak üzere diğer bütün memurlar birbirlerine bağlı olarak çalışırlar. Linç romanında anlatıcı bu hiyerarşiyi olumsuz bulur ve şöyle değerlendirir:

“Zelzele korkunçtur insanlar için... Bir de mahpushane için düşünelim bu durumu, korkunç bir durum çıkar ortaya. Gardiyan duruma muttali olacak; gidip başgardiyana haber verecek; başgardiyana müdürü uyandıracak. Mahkûmu heyecan ve korkudan kurtaracak olan nedir? Kapıların açılıp mahkûmun bahçeye bırakılması. Ama müdürün böyle bir yetkisi yoktur. Savcıya haber vermek gerek. Ancak o kapıları açtırabilir ve mahkûmu heyecandan, can kaygusundan kurtarabilir... Açıkçası bir zelzele olduğunda mahkûmun yaşayıp yaşamaması, hem adli hem de ilahi müsaadeye tâbiidir” (Korcan, 2005a: 39).

Hapishanede asayiş ve düzen ‘Cezaevi Nizamnamesi’ne göre sağlanır. Bu nizamname, hapishanenin kendi ceza sistemi dâhilinde olduğu için buna dışarıdan hiçbir resmi gücün müdahale hakkı yoktur. Hapishane içerisinde bir sorun yaşandığında mahkûma bu nizamnameye göre ceza verilir fakat her müdür bu nizamnameye farklı bir yorum getirebilir. Çünkü her müdürün anlayışı, mahkûma yaklaşımı ve mahkûm üzerindeki amacı farklı olabilmektedir. Bu durum uygulamalar için bir imkân olarak görülebileceği gibi bir zaaf olarak da anlaşılabilir. Tatar Ramazan romanından alınan şu bölüm bu tartışma için örneklenebilir:

“Mahpushane nizamnamesi bir, fakat her müdürün ona verdiği mana ve çıkardığı neticeler muhtelifdir. Bu küçük zavallı kitapçığın bin türlü tefsir edildiği de görülmüştür(...) Müdürlerin bazıları nizamnameyi mahkûmun günlük yaşayışıyla katiyen bağdaştırmaz, zuhurata ve şahsi tecrübelerine dayanarak keyfe göre idareye girer. Kimisi şaşmaz bir usul olarak sopayı kullanır. Kimisi de mahkûmu, astığı astık kestiği kestik kısım ağaları, mahpushane efeleri, dam çavuşları veya baş meydancılara teslim ederlerdi.” (Korcan, 2010: 154)

Her yeni gelen mahkûm ya da tutuklu önce kayıt defterine müdür tarafından kaydedilir. Hiçbir mahkûm, direkt koğuşuna gidemez. Müdüriyette önce kayıt yapılır, ardından üstü baştan ayağa aranır, bu arama sırasında mahkûmun üstündeki her şey çıkarılır. Varsa cezaevine girmesi yasak olan eşyalar alınıp üzerine bir miktar para verilerek karantina koğuşuna yani hücreye götürülür. Hapishaneye yeni gelen her mahkûmun götürüldüğü ilk yer hücredir ki bu uygulama yeni mahkûmun hapishaneye hastalık getirmemesi için sağlık kontrolünün yapılmasında önemli bir uygulamadır fakat her aşama usulüne uygun yapıldığı sürece. Çünkü bu uygulamaların çok da kurallara uygun olmadığını Çetin Altan Bir avuç Gökyüzü'nde şöyle anlatır:

“Her akşam yeni tutuklularla yeni mahkûmları getirirdi jandarmalar. Hoca Baba kapı altındaki defterlere onları da teker teker kaydeder, onların da teker teker üstleri başları iyice aranır; saçları kesilir ve özellikle sabıkalı hırsızlarla esrarkeşler dayaktan geçirilirdi. Eli sopalı gardiyanlar, bunları kapı altındaki taş salonda yan yana dizer ve kıyasıya girişirlerdi. Yaralamadan, cinayetten, kaçakçılıktan gelenlere pek dokunan olmazdı. Sonra bunların hepsi karantina koğuşuna çıkarılırdı. Bir gürültüyle, bir patırtıyla girerlerdi içer “ (Altan, 1998: 109).

Hapishanelerde temizlik önemli bir unsurdur ve idareciler de birçok hastalığı önlemek için titiz davranmak zorundadır. Hapishaneye yeni gelenlerin tıraş edilmesi, hücreye götürülmesi sağlık kontrolünden geçirilmesi hep bu nedendir. Özellikle de hapishanede bit vakasının yaşanmasını önlemek için saç tıraşına çok büyük önem verilir. Adnan Veli bu titizlenmeyi şöyle anlatır:

“Koğuşların temiz kalması, içeride yatanların bitlenmemesi için mapusane idaresi biraz titiz davranır. Hükümlü olsun, sanık olsun, mapusaneye her düşenin ilkin saçını tıraş etmek adet haline girmiş. “ (Adnan Veli, ?: 250)

Hapishanelerde idarenin titizlikle dikkat ettiği konulardan biri de tahliyedir. Tahliyesi gelen bir mahkûmun tahliye edilmesi önemli bir durumdur. Tahliyenin bir saat dahi geciktirilmemesi gerekir. Çünkü aksi takdirde hapishane idaresi suç işlemiş olur hem de bir insanı özgürlüğünden haksız yere mahrum etmekten dolayı büyük bir suç işlemiş olur. Karılar Koğuşu'nda da aynı dikkat söz konusudur:

“Mahpushane idarelerinin en korktukları şey tahliyeyi geciktirmektir. İcabında, tevkif müzekkeresi olmadığı halde, aylarca polis zindanlarında İşkence altında süründürülen vatandaşı, cezalandıktan, yahut tevkif edildikten sonra tahliyesine karar verdilerse, veya cezası biterse kendisini bir saat fazla tutmak, hür insanın hürriyetini tahdit maksadıyla altı ay hapis cezasını müstelzim dehşetli bir suçtu.” (Kemal Tahir, 2005: 275)

Hapishanelerde idarecilerin görevlerini nasıl yerine getirdikleri ya da getirmediğiyle ilgili birçok sorun vardır. Ele alınan romanlarda idareciler genellikle görevlerini yerine getirmezler. Bu durumdan sadece mahkûmlar şikâyet etmez, görevini yerine getirmek isteyen bazı memurlar da şikâyet eder. Kemal Tahir’in Karılar Koğuşu’nda buna benzer bir durumu başgardıyan üzerinden okuruz:

“Biz nereye düştük? İt ahırına düştük. Muavin işe bakmaz, müdür işe bakmaz. Onbaşı dersin bütün serseri. Ben yarın müddeiumumî Bey’e gider söylerim. Ayşe karı bir hastalık tutturmuş. Nöbetçileri sabaha kadar kontrol ediyorum. Umumu uyuyor. Kulübelere uzanıp uyuyorlar. Tüfeklerini alsalar haberleri olmayacak. Hele ikisi, üçü tam serseri. Silahı b irakmışlar da mahalleye zamparalığa gitmişler.” (Kemal Tahir, 2005: 140)

İdarenin mahkûma karşı tavrında tutarlı ve dikkatli olması önemli bir unsurdur. Mahkûmlar arasında herhangi bir ayırım yapıldığını ya da uygulamada bir gevşekliğin olabileceğini mahkûmun hissetmemesi gerekir. Çünkü mahkûm yakalayacağı en ufak fırsatı veya açığı kullanmaktan geri kalmaz. İdare mahkûma açık verirse mahkûm karşısındaki gücünü ve otoritesini zedelemiş olur. Tatar Ramazan’da bu tarz bir olay karşımıza çıkmakta ve müdürün icraatları noktasında çok dikkatli olması gerektiği anlaşılmaktadır:

“Refik Dilgiç mahpushaneye gelmeden önce idarede az çok düzen vardı. Mahkûmlar yüzünü nadiren gördükleri Kani Bey’den ürküyor, başgardıyanı da sayıyorlardı. Müdürün çok ileri icraatlara girişip sonra birden geri çekilmesi, idarenin mahkûm önündeki durumunu sarsmış, hepsini biraz zor kurtulacakları çıkmazların içine sürüklemişti. Artık yüzüne bakmaya tenezzül etmedikleri herhangi mahkûma söz geçirmek zor olacaktı.” (Korcan, 2010: 171)

Cezaevi yöneticilerinin mahkûmlar üzerinde sahip oldukları otorite, tutarsız ve gevşek davranışları, rüşvet almaları gibi durumlardan dolayı kaybolur. Kaybolan

otoritenin yerini, mahkûmların bir yol bularak işlerini halletme çabaları alır. Bu durumda özellikle para, kapıları açan önemli bir anahtardır. Dam ağası romanındaki şu paragraf bu açıdan okunabilir:

“Kumar serbestti. Kazanan her yerde olduğu gibi, yüzde on miktarından mano veriyordu. Asri Cezaevi’ne gitmek artık mühim bir mesele olmaktan çıkmış, bir kilo leblebi almak kadar kolaylaşmıştı. Nizamname mucibince cezanın altıda bir yatılması mecburi değildi. Sabıkalı falan olmak, inzibati ceza gördüğünden iki sene beklemek gibi mecburiyetler hamdolsun bertaraf edilmişti. Her şey uydurulup kaydırılıyordu.” (Kemal Tahir, 1994: 27)

İdare yönetimi mahkûmlar arasında kendilerine haber getiren kişiler belirler. Aslında bu durum disiplinin sağlanması ya da iç düzenin bozulmasını engellemek, ortaya çıkabilecek bir sorunun önünü alabilmek için yapılan bir uygulamadır:

“Bununla beraber mapusane idaresi, ayrıca mapusları içeriden kontrol etmek için de bir örgüt kurmuştu. Her koğuşta, her münferitte hükümlüler arasından seçilmiş bir ‘ekipbaşı’ idarenin yardımcısı olarak iş görür, öteki hükümlüler de onun emirlerini dinlemeye zorunlu tutulurdu.” (Adnan Veli, ?: 367)

Genellikle idareye ispiyonculuk yapanlar mahkûmlar tarafından bilinirler ve bu kişiler pek sevilmezler. Erdal Öz’ün romanında da bu görevi Kıdemlilerden Terzi Nuri üstlenmiştir; mahkûmların bu muhbirlere bakış açısı hiç de hoş değildir:

“Bunlar var ya, ikisi de idarenin adamıdır. Gelirler, yüzüne gülerler, ağzından söz alır götürürler; hem de bire bin katarak. O koğuş kıdemlisi olacak Nuri, aklınca buranın ağası; ağalık taslar herkese ama beceremez, eline yüzüne buluşturur. Öbür terzi bozuntusu sarı çıyan da adamıdır onun, köpeğidir, onun kuyruğunun altından hiç çıkmaz, bacaklarına sürünür durur. Yüreksizin tekidir.” (Öz, 2009: 32)

Bir mahkûmun hapisshanede günlerini rahat geçirmesinin yollarından biri idareyle bir sorun yaşamamasıdır. İdarenin isteğine sesini çıkarmayan, kimseye karışmayan, bulaşmayan mahkûm rahat etme imkânına sahiptir. Bu, mahkûmların haksızlığa uğrasalar bile susmaları gerektiğini ima eden bir durumdur. Zaten uğradığı haksızlığa itiraz edebilen mahkûmlar genellikle okumuş, bilgili mahkûmlardır ve bunlar da genellikle sürgün edilirler. Bu durumu romanlarımızda kabullenen ve

doğru bulanlar da vardır; kabullenmeyen ve yanlış bulanlar da vardır. Birinci alıntı doğru bulanlara ikinci alıntı yanlış bulanlara örnek olarak okunabilir:

“Biz mapusta değiliz arkadaş, mektaptayız ve bunun gıymetini bilmemiz lazım. Yat dendi miydi yatacaksın, galk dendi miydi galkacaaksın. Etliye sütlüye karışmayacaaksın. Bir hökümat adamı temsil bir şey dedi, bir şey buyurdu, haklı haksız demiyeceksin hemence yapacaaksın ve ırahat olmak istersen idaranın kendisine bile öte git demiyeceksin. Hepsine garşı bir hörmetin olacak. “ (Korcan, 2010: 88)

“Ağzı laf yapar, eli kalem tutar. Böyle bir mahkûmu hangi mahpushane idaresi kabul eder? Tabii, hiçbir mahpushane idaresi kabul etmez. Onlar köpeksiz köy ararlar çomaksız dolaşmak için. Zamanlı zamansız başlarının ağrıtılmasını istemezler. Mahkûm azgın taylar gibi yarışmamalı. Usulca oturmalı oturduğu yerde. Etliye sütlüye karışmamalı. Baş ağrıtın hareketlere girişmemeli. İşte mahkûmun katiyen zorlamaması icabeden demirden çerçeve budur.” (Korcan, 2005b: 196)

Hapishane idaresi genellikle “adamına göre muamele” denilecek bir tutum içindedir. Kimsesiz bir mahkûma yapılan muameleyle bilgili, kültürlü, okumuş ya da çok zengin veya siyaseten güçlü bir mahkûma uygulanan muamele asla aynı değildir. Örneğin Kemal Tahir’in romanlarında ortak bir karakter İstanbullu Murat, idare üzerinde oldukça etkili olan, hatta idareye bazı konularda yardımcı olan bir kişidir. Fakat bu kişinin idare ile olan yakınlığı mahkûmların zararına değil yararınadır:

“Murat’ın kravatlı ziyaretçilerini bellerindeki tabancalarla yukarı bırakan gardiyanlar, hamalları tepeden tırnağa aradılar, omuzlarındaki ipleri, dışarı çıkarlarken iade etmek üzere hacir altına koydular.” (Kemal Tahir, 2005: 344)“ Müdür işlerini hatırladı: (İstanbulluya)-Ben ekmek parası almak için Maliye’ye gideceğim. Dün gelen herif(kızını öldüren Memet) ana tarafından bize akraba olmuş. şuna bir temyiz layihası yazıver, sevaptır.” (Kemal Tahir, 2006b: 126)

“İstanbullu bu odada yalnız yatıyordu. Burası kendi odası. Kapı aralığı da sayılırsa genişliği sekiz, uzunluğu yedi adımdı. Sol köşede portatif karyolası duruyor. Ortada hem yemek hem çalışmak için büyük bir masa. Sağ köşede bir dolap... Kapının karşısındaki köşede şair Nazım Hikmet’in yağlıboya büyük portresi. Bunun altında Kızıl Ordu’nun kadın birliklerine mensup bir süvari resmi. Duvarda boydan boya Cumhuriyet gazetelerinden kesilmiş renkli haritalar...” (Kemal Tahir, 2006b: 105–106)

Mahkûmlarda fakir zengin ayrımı yapıldığı duygusu çok yoğundur. Parası olan mahkûma açılmayacak kapı yoktur. Hatta mahkûmlarda kanunların bile parası olan için değişebileceği şeklinde bir düşünce hâkimdir. Aslında bu düşüncelerinde çok da haksız sayılmazlar. Çünkü buldukları ortamda her an parası olan mahkûmların sahip olduğu ayrıcalığı tecrübe etmektedirler. Tatar Ramazan romanında da benzer bir düşünce hâkimdir:

“Kanunun da iki yüzü vardı. Yani bu ne demek? Kanun zengine, dışlıye ayrı; fakire mazluma ayrı.” (Korcan, 2010: 274–275)

Bazı romanlarda idare ile bazı mahkûmlar arasındaki kirli ilişkiler devlete veya hükümete uzanan eleştiriler halini alır. Tatar Ramazan’daki şu pasaj bu açıdan okunabilir:

“Köpeğin başına çoban. Çobanın başına da ağa. Peki, çobanın başına ağayı diktik. Ağanın başını kim bağlayacak?... Ne demiş dedelerimiz baş başa bağlı baş da padişaha bağlı... Sürü, köpek, çoban, ağa ve cümlesinin başında hükümat. Bunların hepsi nereden geçinecek peki? Sürüden.” (Korcan, 2010: 288)

Bir Avuç Gökyüzü romanında idare ile bazı mahkûmlar atasındaki imtiyazlı ilişki şu şekilde eleştirilir:

“Bu tür gazino, otel, pavyon, gece kulübü sahipleri yahut onların yakınları cezaevine düştükleri zaman başgardıyanlar, müdürler, jandarma çavuşları büyük bir ilgiyle yakınlık gösterirlerdi onlara. Bir kısmı ün yapmış kabadayılardı bunların. Polislerle, savcılarla hatta gazetelerde manşete çıkan siyasetçilerle içli dışlıydılar. Ve kazara tutuklanıp düştüler mi cezaevlerine ‘Geçmiş Olsun’ telgrafları yağardı kendilerine. Sabahtan akşama ziyaretçi kabul eder, on on beş gün içinde de tutuklulukları kaldırılır, tekrar çıkarlardı dışarı.” (Altan, 1998: 24–25)

Hapishanelerde lakap koyma da oldukça yaygındır. Mahkûmlar birbirlerine uygun lakaplar buldukları gibi idareciler için de ilginç lakaplar bulurlar. Örneğin Linç romanında idarecilere “inek” denir. Fakat idarecilerle jandarma daima ayrı tutulur:

“Mağpushanede rahat etmek istiyorsan Arap, ineklere katiyen başkaldırtmayacaksın, inekler daima otlayacak. İnek; Müdür, başgardiyen, gardiyanlar falan. Ama candarmayı daima bu ineklerden ayrı tutacaksın. İkisini katiyen birleştirmeyeceksin... Sen candarmayı istedin diye Arap, mağpushanenin iç idaresini onlara vermezler, çünkü onların bağlı olduğu vekâlet ayrıdır. Ama candarma hoşlanır senin bu çıkışından. Sen de iki kuvvet arasında kalıp ezilmekten kurtulursun. İşte bunlar, henüz senin bilmediğin çapraz yollar.” (Korcan, 2005a: 14–15)

Genellikle hapisane idaresinin mahkûm hakkındaki düşünceleri bellidir. Mahkûm, idareci için sorun, sıkıntı, beladır. Ama mahkûmlar için de idareciler öyledir:

“Dağda ne kadar ayı tutmuşlarsa getirip buraya gardiyan etmişler beyim. Ayıları tekmiil gardiyan yazmışlar.” (Kemal Tahir, 2006b: 408)

Mahkûmların idarecilerle nasıl başa çıkacağı konusunda da mahkûmlar tarafından çeşitli teoriler geliştirilir. Özellikle tecrübeli, vakur ve usta mahkûmlar liderlik özellikleri gördükleri mahkûmlara bu konuda adeta ders verirler. İdarecilerle başa çıkmakta özellikle iki şeye dikkat çekilir cesaret ve gerekince para:

“İdare iki şekilde yürür Arap. Dedi. Bunlardan birincisi çomak, ikincisi ottur. Biraz evvel beylik inek dedik ya, hani müdür, başgardiyen, gardiyan falan, sen dokuz sefer çomağı, dokuzaya karşılık bir de otu kullanacaksın. Çünkü sadece otla idare edeyim dersen, ot yetmez bu kadar beylik ineğe... Çomak nedir biliyorsun Arap. Yatak dövdüğümüz sopalar, nalın ve ranza ayakları. Bunlardan birini Ya Allah deyip kaldırdın mı kafaya koyacaksın ineğin. İnek bocalayacak, şaşkın ördeğe ödenecek, kaçacak delik bulamayacak. Ama kantarlı olacak tabii tarif ettiğim işler. Kantar dedik! Bu alacağın cezanın ölçüsünü ayarlar. Bir çıkışın cezası katiyen altı ayı geçmeyecek. Yoksa ne beylik inek tükenir bu dünyada ne de ceza... Bir de çok dara düşmeyince bıçağa sarılmayacaksın. İş oralara vardı mı sonunda ölüm olabilir. Sen ölsem iyi kurtulursun. Ama aksi olursa dumandır halin. Bütün beylik inekler seni yemeye döner... Ot nedir, paradır Arap. Baya bildiğimiz para. Otu az verip çok umduracaksın. Aldıkça mangırı tulum gibi şişer enayiler. Artık ister istemez göz yumarlar yolsuz dalgalarına. Öksürük hapı diye afyon, zezem diye rakı, Kuran cüzü diye kaymak tabağı sok içeriye. Hamam git bir oğlan iste sırtını keseletmek için vallah başgardiyen eliyle getirir. Yeter ki otu bol olsun.” (Korcan, 2005a: 15–16)

Hapishane idaresinin en çok dikkat etmesi gereken konulardan birisi de cinselliktir. Mahkûmlar kadın, erkek, çocuk diye ayırmaksızın cinsel istismara maruz kalabilmektedirler. Uzun zaman boyunca cinsel ihtiyaçlarını hiçbir şekilde karşılayamayan mahkûm, bir zaman sonra sapkınlık göstermeye başlayabilir. Bu da diğer mahkûmları mağdur duruma düşürür. Bu nedenle idarenin bu konuda daha temkinli ve dikkatli olması gerekir. Buna benzer bir durumu Adnan Veli şöyle anlatır:

“İster kadın, ister erkek olsun; mapusun yarısından çoğu, cinsel açlığın sapık birer kurbanı olmuş. On üç yaşından altmış yaşına kadar hepsi bir türlü. Bu halin önüne geçmeği şimdilik kimse düşünmüyor. Her şey oluruna bırakılmış (...) Mapusanenin bir ‘Çocuklar koğuşu’ var. Sırf bu yüzden yaşı küçük olanlar öteki hükümlülerden ayrılmış.”
(Adnan Veli, ?: 395–396)

Bir de askeri hapishaneler vardır. Sivil hapishanelerden farklı olarak burada askeri bir üst-ast ilişkisi söz konusudur ve buna uyulma kuralı vardır. Ruh Adam’da Yüzbaşı olan Selim de, askeri hapishanede yatmaktadır. Görevliler de askerdir. Selim, artık bir suçlu konumunda olduğu için hapishanede onun astı olan görevliler bile kendilerini üst olarak algırlar. Bu aşağılayıcı tavır Selim’in gücüne gider. O da orgenerale saygı da kusur ederek davranır:

*“Orgeneral, bu apaçık sözlerden sonra çileden çıktı. Korkunç bir sesle bağırdı:
- Terbiyeni takın yüzbaşı! Kanına mı susadın? Hala asker olduğunı unutma!
- Askerlik öldü general! Sinsi siyasetçilere sırf üniformalı oldukları için asker diyemem! Asker olduklarını kapıda bekleyen inzibat teğmenleriyle erlerinize öğretiniz. Üniformalı politikacılardan aldıkları telkinle bana, Önyüzbaşı Selim Pusat’a selam vermiyorlar. Önyüzbaşı Selim Pusat da onlardan aldığı dersi daha yukarılara ulaştırmaktan başka bir şey yapmıyor”* (Atsız, 1977: 47)

4.4.1.2. Müdür:

Cezaevleri için bir nizamname bulunmasına rağmen cezaevine gelen her müdür, biraz da kendi kurallarını ortaya koyar ve mahkûmları bu kurallar çerçevesinde yönetmeye başlar. Her kural, bir disiplin ögesidir ve o müdürün mahkûma bakış açısını belirler. Yalnız şu da bir gerçektir ki müdür mahkûma nasıl davranırsa davransın hiçbir durumda mahkûmlar tarafından sevilmemekte, müdüre ya da uygulamalarına karşı mutlaka bir kusur bulunmaktadır. Dam Ağası'nda yeni müdür iyi uygulamalarda bulunsa bile çoğu mahkûm tarafından olumlu karşılanmaz:

“Çorum Cezaevi tarihinde çok mühim bir yer işgal eden ‘Sarı Müdür’ yeni binaya birtakım yeni nizamlarla beraber girdi. Bir kere duvarlara çıkıp çivi çivilemek, yani bir şey asmak yasaktı. Koşullarda mangal, tencere, sandık, sepet bulunmayacaktı. Müdür bey gelip giderken pencereden bakmak, seslenmek, türkü söylemek, büyük suçlardan sayılıyordu.” (Kemal Tahir, 1994: 18)

Hapishanelerde güç müdürün elindedir. Hapishanenin (savcıdan sonra) en yetkili kişisi olduğu için mahkûma da yapılacak her muameleye müdür karar verir. Bazı istisnai durumlarda elbette müdür de üstü olan savcıya danışıp onun fikrini almadan hareket edemez fakat hapishane içerisinde mahkûmu dövürebilir, hücreye atırabilir, sürgün ettirebilir. Korcan, Tatar Ramazan'da Adil Bey'in ağzından müdürün neler yapabileceğini şu şekilde verir:

“Siz Müdür Bey diyordu, mahkûma en küçük bir kusuru için en kötü işkenceyi yapabilirsiniz. Bunun daha evvel birçok şekline şahit olduk. Mahkûm gece yarısı jandarmaya aldırılır, feci şekilde döğdürülüp tecrit edilir. Rapor ister, cezaevi doktoru vermez. Mahkûmdur başka doktora da gidemez. Siz mahkûmu sürgün de edebilirsiniz. Vekâlete yazacağınız bir iki yazı bunu temine kâfidir.” (Korcan, 2010: 166)

Bir hapishanenin müdürü olup o kadar mahkûmu sorunsuzca idare etmek çok zordur. Bu sebeple hapishane müdürünün bu işi bilen, tecrübeli kişiler olması

beklenir fakat çoğu zaman tecrübesi olmayan, bir sorun çıktığında jandarmaya ve hükümete güvenen kişilerin müdür olabildiğini ve karşılaştıkları bir sorunda çözüm olarak hemen dayağa başvurabildiğini Linç romanında Bayraklılı Feti anlatır:

“Mahpushane müdürlüğü Osmanlı mahalle mektebinin mubassırlığına benzemez. Öyleyken bu işin talibi daima bulunmuştur. Adam şöyle kurar kafasında meseleyi: Çeşitli suçların mahkûmu olan bu insanlar, yaptıklarına pişman olup sırtlarına sarılan yılları bitirmeyi sabırla beklemektedirler. İçlerinde üç beş şerir bulunabilse de hükümetin eli uzun, jandarması var, eh yerine göre sopa atılır, gül gibi idare edilir mahkûm dediğin...” (Korcan, 2005a: 20)

Müdür otoritenin simgesidir. Her hangi bir mahkûmun –mahkûm kendince ne kadar güçlü olursa olsun- müdürün otoritesini ve kişiliğini yok sayacak bir tavra girmesinin söz konusu olamayacağını düşünürüz fakat bu durumun belirleyicisi yine müdürün karakteristik özellikleri ve mesleki tecrübesi olmaktadır. Dam Ağası’ndaki Rıza Kahraman ile müdür arasındaki şu konuşmalar, bazı müdürlerin aciziyetini gösterir:

*“-Zarar yok. Sen bey adamsın. İnsanlık sende kalsın. Ne dersen ben oradayım, emret!
-Esağfurullah Müdür Bey. Bak sonra kahtelik olmasın. Ben davamdan vazgeçmem.
-Beni işten atarlar. Biliyorsun. Buğdayın okkası 16 lira. Açlıktan ölürüz. Evde iki kölen var saçı bitmemiş yetimler. Bana acımazsan onlara acı (...)
-Bir şartla yakanı bırakırım Müdür, dedi. İstifa eder, buradan defolursun!
-Olurum. İstida vermez misiniz?
-Vermem.
-Pekâlâ. Teşekkür ederim”* (Kemal Tahir, 1994: 70)

Bazı müdürler, görevlerine bağlıdırlar ve bu bağlılığın verdiği sorumluluk bilinciyle, müdürü oldukları hapishaneyi yaşanılabilir hale getirmek için çaba sarf ederler. Fakat ele alınan romanlarda bu tarz müdürlerin varlığı nadirattandır. Kelleci Memet romanında Gardiyan Musa nadir bulunan böyle bir müdürden bahseder:

“Yukarıdaki revir, sübyan koğuşu, bu dükkânlar, hep ondan kalmadır. Kuyruk müdür gelene kadar, hastamız, çocuğumuz koğuşlarda yatardı.” (Kemal Tahir, 2008: 74)

Fakat bu “iyi” müdürlerin de mahkûmlar tarafından sevileceğinin garantisi yoktur. Çünkü cahil ve çıkarıcı mahkûmlar kendi istedikleri olmadığı için böyle müdürleri de karalamaya başlarlar. Kelleci Memet romanında, Hatip Hoca, mahkûmların, sözü edilen müdürü neden sevmediklerini şöyle anlatır:

“Bunca iyiliğini gördüğümüz herifi iki aya kalmadan karalamaya başladık. Neden mi? İpimizde oynamadığından. Kimi hasta değilken revire çıkmak istedi, kimi çocuk değilken sübyan koğuşuna. Yalvaran hangisi, para vermeye kalkan hangisi. Şundan bundan kâğıt getirdiler, araya kasabanın hatırlı adamlarını soktular. Fukara herif, direk gibi doğru. ‘Olmaz’ diyor o kadar.” (Kemal Tahir, 2008: 75)

Bazı müdürler, mahkûmlarla fazla içli dışlı olurlar. Hâlbuki mahkûmlar arasında çok fazla bulunmak, müdürün otoritesini zayıflatır. Dolayısıyla mahkûmların müdürü, ancak çok büyük bir sorun olduğu zaman görmeleri gerekir. Aksi takdirde otorite müdürden başgardiyana geçer. Müdür sadece imza yetkisini kullanan bir kişi halini alır. Abdülkadir Billurcu’nun F-13-101 Cınnet Koğuşu adlı romanında bu durum şöyle ifade edilir:

“Biz müdürümüzü pek görmeyiz. Ağaçta karga görür gibi sayın müdürü bazen balkonda, bazen de duvarlardaki talimatlarda görürüz.” (Billurcu, ?: 89) *“Anlatmıştım hapishane müdürü malum sebeplerden aramızda görünmediği gibi mahkûmun meseleleri ile de uğraşmıyordu. Hapishane içinde her hareketi başgardiyana Nevzat yönetiyordu.”* (Billurcu, ?: 96)

Bazı müdürler ise çareyi mahkûma sert davranmakta bulur. Mahkûma güler yüz göstermenin bir taviz olduğunu düşünür ve katı kurullarla mahkûm üzerinde bir otorite kurabileceğini zanneder. Bazen bu tavır beklenenin tersi bir tepki yaratır; Otorite kurmak isteyen müdürü çocuk koğuşunda bile dikkate almazlar:

“Mahpus milletine güler yüz göstermemeyi işinin baş şartı sayıyor, bunu hiç kimseye selam vermemek, hiç kimsenin selamını almamak derecelerine vardırılmış bulunuyordu. Gene de umduğu saygıyı görememekte, aslında çocuk koğuşundakileri bile ürkütememekteydi.” (Kemal Tahir, 2008: 219-220)

Esir Şehrin Mahpusu romanındaki müdür elinde kamçıyı bırakmamak gerektiğini düşünenlerdendir:

“Bizim işimiz, terbiyemi bozarak söylüyorum, tıpatıp yırtıcı hayvan bakıcılığı. Sopyayı elimden bir dakika bırakırsam, Allah esirgesin, beni bile paralayacaklar.” (Kemal Tahir, 2006a: 255)

Müdürlerin özellikle kadın mahkûmlarla olan ilişkilerinde çok dikkatli ve seviyeli olması gerekir. Fakat bazı müdürlerin kadın mahkûmlara sarkıntılık ettiği görülmektedir. Mapusane Çeşmesi romanındaki şu alıntı böyle bir olayı örnekler:

*“Sabahat, karların içinde yalınayak. Dikenli telin dibine büzülmüş.
-Yapmayın, Allah aşkına yapmayın diye yalvarıyor.
Müdür, ona doğru ilerliyor:
-Sana kötü bir şey yapmayacağım diyor gel, kaçma.
Daha toparlanmağa fırsat bulamadan, ağzından salyalar akan sarhoş, kızın üstüne çullandırıyor* (Adnan Veli, ?: 280–281)

İdarecilerin rüşvet alması konusu romanlarda oldukça fazla geçer. Mahkûm için idarecilerin belirli işler karşılığında belirli paralar alması alışılmış bir durumdur. Mahkûmdan para alan idareci, mahkûma anlayış gösterirse, bazı kabahatlerine göz yumarsa veya bazı taleplerini yerine getirirse verilen paraya acınılmaz. Ama hem parayı alıp hem mahkûmun işini yapmıyorsa mahkûmun dilinden kurtulamaz: Dam Ağası’nda böyle bir müdür varlığından söz edilir:

“Sarı Müdür’ün hırsızlığına mukabil, Lütfü efendi de, evet, yiyordu. Zaten yemeyen kim ki. İnsan ağzı olur da hiç yemez mi? Yalnız Allah için söylemeli, Lütfü efendi yiyordu amma, iş de görüyordu. Güleryüzlü, babacan bir adamdı. Sarı Müdür gibi lanet, yüzü gülmez bir herif değildi.” (Kemal Tahir, 1994: 29)

4.4.1.3.Savcı:

Savcılar, hapishanelerde müdürün üstü olarak yer alır. Zaman zaman gelip hapishanede bir sorun olup olmadığını denetleyebilir, mahkûmlarla görüşebilirler. Fakat bazı savcılar adeta mahkûmlarla karşılaşmak bile istemezler. Dam Ağası’ndaki savcı böyledir.

“Çünkü müddeiumumî bey iki üç ayda bir kere Cezaevi’ni teftiş mecburiyetinde kalınca, Müdür odasına iner, orada birkaç kahve içip vakit geçirdikten sonra, asıl Cezaevi’ne girip kısımlardan geçer, koridorlarda, insan kanına ve insan cesetlerine basmak istemiyormuş gibi kunduralarının burnu üzerinde ihtiyatla yürür, koğuş kapılarında dururdu. Buraya gelince, sol elinde tuttuğu mendili bir gaz maskesi gibi ağzına burmuna bastırır, gözlerinin nefretli bir bakışıyla en yakın mahpusa ‘Ne var, ne yok?’ diye sorardı.” (Kemal Tahir, 1994: 62)

Her mahkûm, hapse girdikten sonra kendini suçsuzluğuna inandırır. İdare tarafından her zaman haksız muameleye uğradığını iddia eder. Bu noktada savcı onlar için özgürlüğün anahtarı durumundadır. Savcı hem onları hapse atandır hem de çıkış kapısıdır:

“Mahkûmlar uğradıkları haksız muamelelerden hep savcıyı sorumlu tutarlar. Bu da bir genel varsayımdır. Gasp edildiğini farz ettikleri hürriyetlerinin anahtarı sanki onların cebindedir.” (Korcan, 2005b: 9)

Savcılara karşı aynı suçlayıcı bakış açısı İdamlıklar romanında da söz konusudur:

“Mahkûm çoğu zaman hissi davranır ve buna mecburdur da bir bakıma. Hissi davranmazsa ümid edemez. Ümid edemezse yarınlara çıkamaz. En kötü şartlarda bile böyledir bu... Ümitlere gölge düşüren hep müddeiumumîlerdir!” (Korcan, 2005b: 9–10)

İdarecilerin mahkûmlardan rüşvet aldığı konusundaki iddia savcıları da kapsamaktadır. Bunun doğruluğu ya da yanlışlığı üzerinde tartışmak çok da mantıklı değildir. Çünkü sonuçta okuduğumuz romanlarda yazarların idarecilere karşı belli bir tavır içinde olduklarını ve genel itibarıyla onları hep olumsuz vasıflarla bütünleştirdiklerini görürüz. İşte savcıların da mahkûmlarla olan ilişkilerinin kimi zaman maddi çıkarılara dayandığını Dam Ağası romanından şöyle öğreniriz:

“Rıza Kahraman Bey yeni uyanmış, yatakta kahvesini içiyordu. Müddeiumumîye geçen hafta bin lira ulaştırılmış, önümüzdeki celsede gayrimevkuf bırakılacağı müjdesine kavuşmuştu.” (Kemal Tahir, 1994: 59)

3.4.1.4. Gardiyan:

Gardiyanların mahkûmlardan önce müdürle iyi anlaşabilmesi gerekmektedir. Bu durum, gardiyandan çok müdür için önemlidir. Çünkü müdür ne kadar yetkili de olsa tek kişidir fakat gardiyanlar birden fazladır. Dolayısıyla gardiyanların birlik olup müdüre karşı da kanunsuz bir tavır içine girmeleri, müdüre oyun oynamaları mümkündür. Buna benzer bir olay Dam Ağası romanında şöyle anlatılır:

“Kâtip’le sergardiyan bir gece rakıya oturup, mükemmel bir plan kurdular. Hemen ertesi gün Müdür Bey gelir gelmez tatbiki karar verdiler.” (Kemal Tahir, 1994: 57)

Hapishanelerde her şey, her zaman kurala, kanuna göre olmaz. Kimi zamanlarda gardiyanların veya jandarmaların hapishane disiplinini sağlamak için dayağa başvurdukları bilinir. Anladığımız kadarıyla da dayak, başvuru ilk yoldur ve disipline giden yol dayaktan geçmektedir. Linç romanında bu durum şöyle ifade edilir.

“Gardiyanlar ağızlarında bir sürü sözü daima sakız gibi çiğnerler. İdarenin temeli disiplin. Peki, disiplinin temeli nedir? Onu açıkça söylemezler. Ama en basit insan bunu hiç düşünmeden buluverir. Disiplinin temeli sopadır.” (Korcan, 2005a: 48)

Dayağın şekli ve miktarı mahkûma göre değişebilmektedir. Örneğin bela olan mahkûmlar vardır ki bunlara gardiyanlar bile sessiz kalabilmektedir. Çünkü gardiyanlar kime dayak atacağını, kime ne laf söyleyeceğini çok iyi bilirler. Bela bir mahkûma ters davranmak gardiyan için başına bela almaktır. Böyle mahkûmların korkusu olmaz ve kişi ayırmaksızın şahıslarına yapılan saldırıya acımasızca karşılık verebilirler. Bu nedenle gardiyan dış geçiremeyeceğini bildiği mahkûmla iyi geçinmeye çalışır. Bu durum Tatar Ramazan’da şöyle anlatılır:

“Gardiyan dediğin sövecek sayacak, iki tokat da atacak icabında. Arabacı Ali gelene kadar işler tıklarında gitmiş, gardiyanlar astıklarını asmış, kestiklerini kesmişlerdi. Biraz dişli olan hoş görülmüş, paralıdan rüşvet alınmıştı ama böyle uluorta kimse idareye karşı çıkmamıştı.” (Korcan, 2010: 116)

Bütün romanlarda mahkûmların canını yakmasına alıştığımız gardiyanların aksine Dam Ağası romanındaki Hasan Kırat Efendi mahkûmun canını yakmayan nadir bir gardiyandır ve romanda anlatıldığı şekliyle mahkûmu incitmemek için uğraştığını görürüz. Romanlardaki gardiyan ön yargısını kıran istisnai gardiyan Hasan Kırat şöyle anlatılır:

“Çorum Cezaevi birinci sınıf gardiyanlarından Hasan Kırat Efendi, iyi kalpli bir insandı. Tahtakurusu şurada dursun, mahpusları bile herhangi bir maksatla ezmek istemezdi.” (Kemal Tahir, 1994: 5)

Savcı ve müdürle ilgili olarak da bahsi geçen rüşvet konusu en çok gardiyanlarla birlikte anılır. Çünkü mahkûmlarla en çok iç içe olanlar gardiyanlardır. Abdülkadir Billurcu'nun kullandığı “aç ejderha gibi” ifadesi bu maddi beklentilerin ne kadar ileri boyutta olduğunu anlatmak ister.

“Gardiyanların çoğu mahkûmun üzerine aç ejderhalar gibi gidiyorlardı. Rahat geçinmek için bana akıl vermişlerdi. Bunlara açılan ağızlara gelen erzaktan sigaradan hatta para vermek gerekli idi.” (Billurcu, ? : 46)

Kelleci Memet romanındaki durum oldukça vahimdir. Çünkü gardiyan müdürün adını kullanarak bu işi yapmaktadır ve karşı çıkan mahkûmu da zindana atmak için tuzaklar kurmaktadır. Burada bir insan hayatının ne kadar basit algılandığını görürüz. Bir gardiyan kendi menfaati için mahkûma her şeyi yapabilmektedir:

“Bir yandan da, o zamanın Başgardiyani revirdeki hastalarla dükkânlardaki sanatkârları, ‘Müdüre veriliyor’ diyerek meğer gizliden haklarmış.

-Müdürün rüşvet almadığını bilmiyorlar mı? Neden kendisine duyurmuyorlar?

-Duyurmak kolay mı? Ustalardan biri vermeyecek olmuş, koğuştaki yatağına eğeden yapılmış bıçak soktular. Herifi zincirleyip zindana attılar.” (Kemal Tahir, 2008: 76)

Genel itibariyle bu maddi talepler el altından olurken ya da mahkûmu zorunda bırakarak gerçekleşirken kimi zaman da “baç” şeklinde görülebilir. Bu baç usulünün nasıl olduğunu Kemal Tahir, Dam Ağası romanında şöyle anlatır:

“Hasan Kırat Efendi’yi ondokuz lira ücretle cezaevi gardiyanlığına verdi (...)Gene o sıralarda bu para ile geçinmek kabildi. Çünkü damağalığından kalma bir adetle, mahpusaneye girenlerden de, çıkandan da baç alınıyor; bu baç, bir elde toplanıp, hafta sonu, gardiyanlar hissesi iktidar derecesine göre pay olunuyordu (...) Bundan başka üç öğün yemeği, diğer gardiyanlar gibi, mahpusların üzerinde idi” (Kemal Tahir, 1994: 8–9)

Maddi beklentisi olmayan gardiyanlar, mahkûmlar için çok değerlidirler. Çünkü hapisanede para derdi olmayan, menfaat peşinde gezmeyen gardiyan o kadar nadir bulunur ki mahkûmlar böyle bir gardiyan buldukları zaman da o gardiyan onların güvenilir tek dayanağı olur. Kelleci Memet romanındaki Tahir Efendi, çoğu romanda karşılaşmadığımız, mahkûmların güvenini kazanmasını sağlayan bir dürüstlüğe sahiptir:

“Gardiyan Tahir Efendi’nin hesapta hile yapmadığı bilindiği için mahpuslar önemli alışverişlerini onun çarşıcı olduğu günlere bırakıyorlardı.” (Kemal Tahir, 2008: 24)

Hapishanelerde her akşam mahkûmların yoklamasını yapma görevi gardiyanlarındır. Yani mahkûmlar tek tek sayılır ve eksik olup olmadığı defterlere kaydedilir. Tatar Ramazan romanında benzer bir yoklama şöyle anlatılır:

“Yoklama başlayalı daha yarım saat bile olmamıştı. Mahkûm koyun gibi teker teker sayılacaktı. Koğuşlardaki mahkûm sayısı defterlerdeki mahkûm sayısını tutuyorsa işler tamamdır. Başlarında başgardiyanlar, kara kaplı kocaman defterler koltuklarında, gardiyanlar şakalaşarak döneceklerdir.” (Korcan, 2010: 146)

Mahkûmların sayımı yapılırken sayım defterleri vardır ve hepsinin adı oraya yazılır fakat kanun gereği idamlıklar hariçtir. İdamlıklar sayım defterine kaydedilmez. Sadece mevkuf defterlerinde kaydı olur. Çünkü idamlık bir mahkûmun

sayım sırasında kendini kötü hissetmesi istenmez. Namusçular romanında bu durum şöyle anlatılır:

“İdamlıkların hazin bir talihi var: İdamlık mahpus asla mahkûm defterine kaydolunamaz. Evraki bozulmazsa bir gece saat üçte götürülüp asılır. Ertesi gün mevkuf defterindeki kaydına kırmızı mürekkeple hükmün infazı yazılır.” (Kemal Tahir, 2006b: 160)

Bir hapisanede en büyük olay firar olayıdır. Bir mahkûm firar ettiği zaman bundan etkilenecek ilk kişiler gardiyanlardır. Çünkü gardiyanlar her akşam mahkûmları saymaktadır ve firar büyük ihtimal sayımdan sonra gerçekleşmektedir. Ama bir de gece nöbetçi gardiyanlar vardır. Bunlar gözünü dört açmak zorundadır. Firar olayı hangi gardiyanların görev başında olduğu sırada gerçekleşirse o gardiyanların başına gelebilecekleri Karılar Koğuşu romanından şöyle öğreniriz:

“Tecdeli Ali kaçtığı zaman biliyorsunuz az kalsın beni dayaktan öldüreceklerdi. Tevkif edeceklerdi. Muavinimi tevkif ettiler. Sonunda işten çıkardılar. Bir gardiyan arkadaşımız hala mevkuf.” (Kemal Tahir, 2005: 148)

4.4.1.5. Jandarma:

Jandarmalar hapisanenin asayişini sağlamada ve bozulan asayiş etki altına almada önemli bir yere sahiptir. Ayrıca jandarmaların da kimi zaman mahkûma karşı kötü muamele yapabildiği bilinmektedir. Özellikle jandarmaların da dayak attığı ve mahkûma türlü işkenceler yaptığı Dam Ağası romanında şöyle anlatılır:

“Bize çok sopa çektiler beyim, bize ettiklerini kitaplar yazmamıştır. Sopayı atarlardı da, ayaklarımıza kan oturmasın diye sırtımıza binerlerdi. Candarma tavlasını biz, sırtımızda dayakçı Hasan candarmayla çok dolaştık. Bizim karakol onbaşısı gibi imansız yoktur. Doğrusunu söyle diyerek biziensemizden tutup bükerdi de, karakolun tahtalarını dilimizle süpürttü.” (Kemal Tahir, 2008: 126)

Jandarmaların mahkûma karşı adamına göre muamelede bulunduğu Karartma Geceleri'nde şöyle anlatılır:

“Yalnız, şunu anlıyordu ki, bu tutuklu, kendisinden çok daha hoşgörüyü karşılanıyordu nöbetçilerce. Günün her saatinde, vakitli vakitsiz helaya çıkabiliyordu. Oysa kendisi uzun işlemlerden geçiyor, önce nöbetçi çavuştan izin isteniyor, o da kim bilir kimlere başvurmak zorunda bırakılıyordu.” (İlgaz, 2010: 2–3)

3.4.1.6. Mahkûm Hakları:

Mahkûmların hapisanede gördükleri eziyetler için üst makamlara dilekçe yazma hakları vardır.

“Genç siyasi işi uzaklara taa Anakara'ya kadar uzatmaya karar verdi. Vekâlete çekeceği bir telgrafla meseleyi yüksek makamlara aksettirmiş olacaktı.(...)‘Cezaevi müdürü, bir mahkum vatandaşı, Anlamların insan yaktıkları fırınlara benzer bir yere kapatarak intihara zorlamaktadır, faciayı önleyiniz..!’ telini ilkin gardiyan Korucuklu Kazım'a verdi. O da hemen başgardiyana ulaştırdı. Başgardiyan müdüre koşturdu acele tarafından... Müdür teli katlayıp cebine koydu acele tarafından ve savcılığın yolunu tuttu... Savcı biz bu teli göndermezlik edemeyiz dedi. Kanunidir ve her vatandaşın yüksek mercilere müracaat hakkı vardır” (Korcan, 2005a: 98–99–100)

Fakat mahkûmların hak arayışları idare tarafında her zaman bir hak arayışı olarak görülmez; bir isyan, bir başıboşluk gibi algılanır. Bu yüzden bazı şikâyet dilekçelerinden sonra mahkûmlarla hapisane yönetimi arasında önemli sorunlar çıkar. Linç romanında böyle bir durum söz konusudur ve romandan anladığımız kadarıyla hakkını aramak isteyen mahkûm bunun bedelini de ödemek zorundadır:

“Yüksek makamlara başvururlar. Yazılır, çizilir. Sonunda bakılır ki küçücük bir hiç çıkar koskoca şikâyetin altından. Şikâyeti yapan dışsöz bir kişiyse yer sopayı, yapar tükürük banyosunu oturur aşığıya... Şayet dişli bir adamsa dilekçeyi yazan, yani okumuş takımındansa takarlar onun da eline kelepçeyi, verirler sırtına torbasını. Diyar diyar dolaştırırlar. (Korcan, 2005b: 236)

Mahkûmların aslında haberdar olmadıkları birçok hakları vardır. Özellikle de idarenin engel olamayacağı haklar. Fakat mahkûmlar genellikle bunlardan sadece ikisini bilir: Mahkemeye ve doktora çıkma hakkı. Bu doktora ve mahkemeye çıkma hakkının şikâyet hakkında olduğu gibi idareye yansıyan olumsuz bir tarafı yoktur ve bu haklar da yerine getirilmek zorundadır. Yine Linç romanında bu durum şöyle belirtilir:

“Mahkûmun iki hakkı vardı ki, idare buna katiyen engel olamamıştır ve olamaz: Mahkemeye, doktora çıkmak. Evet, bir mahkûm mahkemeye çağrılmışsa veya doktor çıkmak için viziteye yazılmışsa hakikaten akan sular durur, istek yerine getirilir.” (Korcan, 2005a: 143)

4.4.2. Mekânsal Yapılanma

4.4.2.1. Hapishane:

Hiçbir hapishane yoktur ki hiçbir mahkûm ve yazar tarafından cennet gibi anlatılsın. Çünkü hapishaneler genel itibariyle donuk, soğuk, eski, köhne binalardır. Her yer sadece demir ve duvardan ibarettir. Bu durum, zaten suçlu ve dışlanmış olarak oraya gelmiş olan kişi için daha da kötüleştirici bir yerdir. Sanki bu binalar da suçluların kendilerini daha kötü hissetmeleri için yapılmışlardır. Bu yüzden ki romanlarda genellikle içeri düşenler hem işledikleri suçun cezasını çekerler hem dışlanırlar hem de girdiklerinden daha kötü bir ruh haliyle dışarı çıkarlar. Örneğin Yaralısin romanından alınan şu mekân tasvirinde iç aydınlatan hiçbir taraf yoktur:

“Uzunca, donuk, taş bir yapı, köşeyi döner dönmez karşınıza çıktırıyor. İki ucunda filmlerde gördüklerine benzer yüksek gözetleme kuleleri. Önündeki bahçe kat kat dikenli tel örgülerle kapatılmış. Tel örgülerin arasındaki iki ayrı kapıdan geçirilip bahçeye sokuluyorsunuz. Yine kaba çakıllar atılmış bir topraktasın.” (Öz, 2009: 46) *“Bir zamanlar griye boyanmış ama zamanla eskimiş, kirlenmiş çubuk demirlerden örülme bir duvar, koğuşun bir başından*

öbür başına uzanıyor. Yerden başlayıp tavana kadar yükselen bu demir parmaklıklı duvarın ötesinde, bir buçuk adım genişliğinde uzun bir koridor.” (Öz, 2009: 51)

Hapishane olarak kullanılan bazı binalar o kadar kötü durumdadırlar ki mahkûmlar cezalarına değil bu şartlara tahammül edemezler. Fakat en ufak bir isyan hareketi ağır tehditlerle bastırılır:

“Şu kadarını söyleyelim ki eski mahpusane, taşhan ve depo diye iki ayrı binadan ibaretti. Depo eski cephanelikti. Taşhan da bir han harabesiydi. Küçük odalara kapatılan mahkûmlar, geceleri kapı diplerine konulan tenekelere pislerler, ayaklanma olduğunda jandarmalar, yakın minarelerin şerefelerine çıkıp avluya kurşun yağdırırlardı.” (Kemal Tahir, 1994: 18)

Hapishaneler, her zaman yıkık, virane, köhne olarak anlatılırken Esir Şehrin Mahpusu’nda ilk defa karşımıza yeni yapılmış bir hapishane çıkar. Ne kadar demir parmaklıklar bu yeniliğe gölge düşürse de mahkûm için yeni bir binada bulunmak ayrı bir önem taşımaktadır. Esir Şehrin Mahpusu’nda bu hapishanenin yeniliğini şu cümlelerden anlarız:

“Kamil Bey, dış kapıdan sonra, beş tane demir parmaklık saymıştı. Parmaklıkların demirleri bilek kalınlığındaydı. Hepsi de katran boyasına boyanmıştı. Bina yepyenydi. Şurada burada yeniliğin çözü çözü, molozları görülüyordu.” (Kemal Tahir, 2006a: 20)

Pislik ve köhnelik içinde yaşamaya alışmış mahkûmların yeni bir binaya geçince neler hissettiklerini Esir Şehrin Mahpusu’ndan alınan aşağıdaki alıntı ortaya koyar:

“Dünyanın en eski, en pis binasından kurtulup, yepyeni, gıcır gıcır, bir binaya taşınan mahpuslar, evvela sevindiler. Bina, içinde oturmaya kıyamayacak kadar yeniydi. O kadar ki ilk günler apdestaneye korka korka gidildi” (Kemal Tahir, 1994: 18–19)

Hapishanelerin işlevleri arasında ıslah etme de vardır. Fakat gerçek hiç de öyle değildir. İçeriye düşen kişi genellikle ıslah edilmedikleri gibi daha da işe yaramaz hale gelirler. Örneğin ıslah etmenin önemli uygulamalarından biri mahkûmların bir işte çalışmalarıdır. Fakat genel olarak hiçbir işte çalıştırılmazlar.

Tecrit edilmiş bir mekânda kendileriyle baş başa kalan mahkûmlar, kötü düşüncelerden kendilerini alamazlar. Hâlbuki çalışsalar, atölyeleri olsa zamanlarını bir şey düşünmeden ve üreterek geçirseler daha yararlı olacaktır. Linç romanında bir yığın zalimlikler yapan Arap Kadir bile çalışmanın önemini şöyle anlatır:

“Suç yapanı çalıştırmalı der Arap. Hem de buralarda öküz gibi çalıştırmalı. Ne kazanıyorlar ki bunca insanı yatırıp da? Yedir bedava tayını, çürüt bir sürü insanı! Mahpushane neymiş ki? Deyyus mektebi, kumar mektebi, ibnelik mektebi. Kuzu gibi gelenler altı ay sonra dalaşkan köpeklere dönüyor. Neden? Bir umudu yok çünkü. Sonu gelmeyen günler, çarık gibi eskitiyor adamın gönlünü.” (Korcan, 2005a: 69–70)

Abdülkadir Billurcu da romanında çalışma ile mahkûm arasındaki sağlıklı ilişkiye şöyle değinir:

“Bizim hapishaneler Avrupa’daki emsalleri gibi çalışma imkânlarından yoksun olduğu için zindana 15 seneliğine giren bir mahkûm okuma alışkanlığı ve imkânları da bulunamadığından kendini esrara ve bulduğu diğer uyuşturucu haplara vererek zehirlemekte ve bir müddet sonra da ıslah olmaz bir hasta olarak günlerini krizler arasında geçirmektedir.” (Billurcu, ?: 192)

Hapishanelerde en büyük sorunlardan biri yoksul mahkûmların karınlarını doyurma derdidir. Bu nedenle mahkûm, hapishanenin tanıdığı imkânlar ölçüsünde çalışmak, para kazanmak ister. Bu imkân tanınmazsa, zenginler fakirleri ezerse o zaman daha farklı sorunlar yaklaşıyor demektir. Çünkü bir insanın en saldırgan olacağı an aç kaldığı andır. Hele de hapishanede açlık tokluk, mahkûmlar arasında bütünleşme ve paylaşma yerine belirgin bir ayrıma dönüşürse işte o zaman aç mahkûmun neler yapabileceğini tahmin etmek hiç de zor değildir. Kerim Korcan Linç romanında bu durumu şöyle değerlendirir:

“Gelgelelim bu, mahpushanede katiyen olmaz. Orada çıra gibi her an parlamaya hazırdır kinler. İnsan çalışarak, yararlı bir iş yaparak yorulmaz. Derdi, kasaveti dürülemez. Her gün bıçak gibi bilenir kısır didişmeler için. Bir de o günlük nafakaya sahip olabilmenin güçlüğünü koyun orta yere, mahkûmu çıldırtan kötü tabloyu tamamlamış olursunuz. Asma altı şairi belki de mahkûmun hürriyeti, daima hürriyeti düşündüğünü sanır. Bu bir dereceye kadar doğrudur. Aslında ise mahkûm evvela ekmek ve bir tas sıcak çorba düşünür...İdare

ölçülerine göre en iyi ve nizami mahkûm, günlerce, aylarca, hatta yıllarca bir kuru tayınla gık demeden geçinebilen adamdır. Ve çoğu da böyledir mahkûmların. Ama dişleri biraz kesen ve yüreği söyleyenler vardır ki gıda maddeleri ve giyecek üzerine kişinin şahsen sahip olma hakkını katiyen tanımazlar. Kuvvetleri, saldırgan ruh yapıları, onları, insan münasebetlerini başka esaslarda yeniden kurma fikrine doğru iter. Varlıklı yoksula lokmasından vermezse yoksul da varlıklıya huzur ve aman vermez... ” (Korcan, 2005a: 117)

4.4.2.2.Koğuşlar:

Özellikle ele alınan romanların vaka zamanlarındaki hapishaneler yapı bakımından farklı da olsalar hapishane düzeni açısından birbirlerine benzerler. Genellikle kapılar demirdendir; koğuşlar sıra halindedir. Her demir kapının üstünde de koridoru görebilmeleri, gardiyana seslenebilmeleri için küçük pencereler vardır:

“ Koridorda sıra sıra kocaman blok demir kapılar. Kapıların üstünde avuç büyüklüğünde dört köşe delikler. Deliklere yapışmış dışarıya bakan gözler.” (Altan, 1998: 6)

İçeri giren her kişi için koğuş bir şoktur. O dar ve kapalı mekân insanı boğacakmış gibi görünür; koğuş müthiş bir yalnızlık ve yabancılık duygusu verir. Örneğin Sokakların Çocuğu romanında İhsan Bey’in yalnızlığını ve çaresizliğini aşağıdaki alıntıdan izleyebiliriz:

“ Gözlerini koğuş kapısına dikmişti. Elleri arkasında tespikli, çatık kaşlı mahkûmlar beton dehlizde sinirli sinirli dolaşıyorlardı. Kendi kendileriyle sohbe dalmış gibiydiler. Sonbaharın taa karşı duvarlardaki solgun güneşi kayboluncaya kadar daldı gitti. Sonra birden bire karanlıklar indi. Koğuşta küçük ampuller yandı, mahkûmlar koğuşlarına kapatıldı, kapıların demir kolları çekilip kilitlendi.” (Orhan Kemal, 2001: 168)

Bazı hapishanelerin fiziksel elverişsizliğinden dolayı koğuşlarda tuvalet olmadığı bilinir. Elbette bu durum şu an ki hapishaneler için geçerli değildir fakat önceki dönemlerde bu elverişsizlik birçok hapishanede söz konusuydu. Bu nedenle

koğuşların bir köşesine teneke konular ve mahkûmlar oraya tuvaletlerini yapardı. Vakası 1940'lı yıllarda geçen Orhan Kemal romanında bu kötü şartlar görülür:

*“Kalktı. Ayakta dikildi kaldı. Koğuş kapısının arkasına paslı bir çiviye takılmış sidik tenekesinin altından başka tek karışık yer yoktu. Gündüz çanak tutup lirasını alan sarı benizli delikanlı:
Kandil gibi dikilmesine moruk! Diye bağırdı.
Ne yapayım ya!
Sidik tenekesinin altına kıvrılıver.”* (Orhan Kemal, 2001: 169)

Hapishanelerin koğuşları genellikle bakımsızlıkları ve pis oluşlarıyla bilinir. Bu elbette maddi imkânsızlıklardan ötürü olabileceği gibi oradaki mahkûmlarla da alakalı bir durum olabilir. Mahkûmların koğuşları temiz kullanmasından koğuşun ağası sorumludur. Bir koğuşun ağası bulunduğu koğuşu tertemiz yaptırabileceği gibi bakımsız bir hale gelmesine de sebep olabilir. Esir Şehrin Mahpusu romanında Osman Ağa'nın koğuşu tertemizdir:

“Sağ köşeye, her şeyi pırıl pırıl bir kahve ocağı kurulmuş, dürürlü silteler duvar diplerine yan yana sıralanmıştı. Solda, ipek halıyla örtülü geniş sedir galiba Osman ağa'nındı.” (Kemal Tahir, 2006a: 44)

Abdülkerim Billurcu romanında Toptaşı Cezaevi'ni anlatır. Hapishane olarak kullanılan yer, hayvanların bile kalamayacağı bir yerdir:

“Birinci koğuşun kalın duvarlarına bakıyorum. Burası Selim devrinden kalma bir yapı. İlk önceleri tımarhane olarak yapılmış, sonradan da ahır olarak kullanılmış. Bir akıllı baytar, buranın nemli zemininde hayvanların barınamayacağına dair rapor vermiş. Hayvanları çıkarmışlar ve mademki burası hayvanların yaşamasına elverişli değildir. Öyleyse hapishane yapalım denmiş. İşte o gün bu gündür Toptaşı Mahpushane olarak kullanılmaya başlanmış.” (Billurcu, ?: 113)

Koğuşlarda hiç kimsenin malının sonsuz bir güvenliği söz konusu değildir. Çünkü hırsızlık olabileceği gibi bir kişinin eşyasına, malına, parasına ağa da istediği gibi el koyabilir ve buna kimse sesini çıkaramaz, bu durum gayet normal karşılanır:

*“-Benim kurabiye paketimi almışlar.
-Bavuldan mı?
-Hayır.*

-Kime teslim etti?di?

-Hiç kimseye.

-Öyleyse almışlardır. İyi de etmişler. Malına sahip olmadın mı burada adamın kışından donunu çeker alırlar.” (Kemal Tahir, 2006a: 195)

1940’ları anlatan romanların bazılarında kadın ve erkek mahkûmlar için ayrı hapishaneler olmadığı görülür. Erkeklerden ayrılan bir bölüm, erkek mahkûmlarla kadın mahkûmların iletişim kuramayacağı şekilde korunaklı hale getirilerek kadın hapishanesine çevrilmiş fakat aynı bahçe içinde düzenlenmiştir. Örneğin F-13-101 Cinnet Koğuşu ile Namusçular romanlarındaki hapishaneler böyledir:

“Kadınlar hapishanesi için müdüriyet binasına bitişik bir bölümü ayırmışlar, içerisini ranzalarla doldurup koğuş haline getirmişler, bahçeyi de az çok yüksek duvarlarla çevirmişlerdi.” (Adnan Veli, ?: 341)

“Müdüriyet kısmında cümle kapısının iki yanında bulunan karılar koğuşuyla çocuklar koğuşunun maskarası olmuştu.” (Kemal Tahir, 2006b: 11)

Kemal Tahir Karılar Koğuşu romanında ise kadınlar koğuşunun erkeklerle aynı bina içinde ve erkek koğuşlarının alt katında olduğunu söyler. Hâlbuki ceza infaz kurumları içerisinde böyle bir durumun söz konusu olması mümkün değildir. Kadınlar koğuşunun alt katta olmasıyla birlikte romanda erkek mahkûmlarla kadın mahkûmların bir arada olduklarını ve kadınlar koğuşuna rahatlıkla girilip çıktığını da görürüz ki bunun gerçek olabileceğini düşünmek bile zordur:

“Aşağıda sıraları ve iskemleleri karılar koğuşunun kapısı önüne taşımışlardı. Başgardiyân Mahmut, Gardiyân Vahap, Ali Seydi, Ayşe Ana, Küçük Aduş, bir de Hacı Abdullah hep oradaydılar. İstanbullu gelince başgardiyân yer verdi.” (Kemal Tahir, 2005: 79)

“Hâlbuki karılar koğuşu, bir söküük, bir düğme diktirmek, mendil ve çamaşır yıkatmak, yumurta pişirtmek, su istemek... için hiç çekinmeden uğradığı bir yerdı.” (Kemal Tahir, 2005: 128)

Hapishanelerde mahkûmlara belli bir düzen uygulanır. Kimse koğuş içerisinde kafasına göre hareket edemez. Sabah kalk saati bellidir, avluya çıkış saati bellidir. Bu, mahkûmların belli bir düzen içerisinde yaşamayı öğrenmeleri için

yapılır. Böyle kurallar olmazsa birlikteliğin sağlanması da zorlaşır ve bu defa herkes kafasına göre hareket etmeye başlar:

“Koğuşta hayat sabahleyin sıfır altıda başlar. Kayış misali somunlar hemen yenilir sonra da hemen avluya çıkılır. Koğuşta yatmak yasaktır.” (Billurcu, ?: 40)

1950’lerden sonraki yılları anlatan romanlarda hapisanelerin biraz daha yapısal olarak geliştikleri buna bağlı olarak koğuş düzenlerinin kurulduğu görülmektedir. Koğuşlar genel olarak suçlara göre ayrılır. Her suçlu ve cezası farklı her mahkûm aynı koğuşta barındırılmaz. Mahkûmlar koğuşlara bu sistem içerisinde yerleştirilir. Bunun da temel amacı asayişin sağlanmasıdır. Bu durumu Abdülkadir Billurcu, Çetin Altan ve Kemal Tahir şöyle aktarır:

“Sağmalcılar zindanında koğuşlar suça göre ayrılmıştır. Hırsızlar bir koğuşta, cinayetten yatanlar başka bir koğuşta. Kaçakçılar bizim yatığımız koğuşta kalırlar. Bir de misafir koğuşu vardır. Mahkemeleri veya tedavileri için başka cezaevlerinden gelenler.” (Billurcu, ?: 261)

“Mahpushanede, büyük cezalılarla, az cezalılarının arkadaşlığı doğru değildir. Ceza miktarı mahpuslar arasında bir çeşit akrabalık vücuda getirir. Ağır cezalılar ümitleri, neşeleri, kederleri, öfkeleri ötekilere benzemez. Kelimeler bile, iki mahpus nevi için başka başka manalar taşır. Bu sebeple anlaşmaları hemen hemen imkânsızdır.” (Kemal Tahir, 2005: 227) *“Cezaevi, dört ayrı koğuştan ibaretti. Dört koğuş şöyle tertiplenmişti. Ağırceza-Mevkuf-Dört senelik-İki senelik.”* (Kemal Tahir, 1994: 19)

“Kaçakçılar koğuşu gerçekten en iyi olan koğuştu. Buraya genellikle kaçakçı şebekelerinin asıl elebaşları değil, onların ikinci, hatta üçüncü elden adamları girerdi. Baz morfin, esrar, silah, mermi, araba, teyp, saat, sigara, içki kaçakçılarıydı bunlar... Bol yalan söyler, haksızlığa uğradıklarını iddia eder, birbirlerini çok iyi tanıdıkları halde, cezaevinde yeni tanışmış gibi yaparlardı.” (Altan, 1998: 140)

Ağır ceza mahkûmlarının koğuşu hakkında bilgi vermesi bakımından Dam ağası romanında Kemal Tahir’in şu ifadeleri önemlidir:

“Çorum Cezaevi’nin Ağırceza Koğuşu bir koridor üzerinde iki büyük odadan ibaretti. Koridorun dış kapısı daima kapalı durur, odaların kapısı ise, daima, gece gündüz açık dururdu. Mahpuslar, bahçeye

çıkamadıkları zamanlarda koridorda volta vururlar, odadan odaya gezerlerdi.” (Kemal Tahir, 1994: 53)

Mahkûmların ceza türlerine ve sürelerine göre neden koğuşlara ayrıldığını Kemal Tahir, *Karılar Koğuşu* romanında şu cümlelerle gayet güzel açıklar:

“Ağır cezalıların koğuşunda az cezalı bulunsa da, sık sık tahliye edilseler, koğuş tahliyeden evvel ve tahliyeden sonra somurtan ve sinirli olur, ümitsizliğe kapılır.” (Kemal Tahir, 2005: 227)

Hapishanelerdeki bu suç ayırımına siyasi mahkûmlar da dâhildir. Siyasi mahkûmlar hapishanelerde her zaman ayrı olarak tutulur. Diğer mahkûmların onlarla çok fazla iletişim içerisinde olması istenmez ve hapishanelerde “siyasiler koğuşu” diye de onlara ayrılmış bir koğuş bulunur. Siyasilerin hapishanelerdeki durumlarını özellikle Adnan Veli şöyle anlatır:

“Mapusanenin bir de siyasi hükümlüler dünyası var. Siyasileri, öteki hükümlülerden ayrı tutuyorlar. Mapusanenin bahçesinde, tam orta yere, tahtadan bir baraka kurulmuş. Siyasi hükümlülerin ömrü bu barakanın içinde ve çevresinde geçiyor. Siyasilerin öteki kişilerle ilişki kurmaları, kesin olarak yasak edilmiş, adi suçlular, siyasilere şöyle uzaktan bir selam verecek olsalar bile kızılca kıyamet kopuyor, soruşturma açılıyor (...) Siyasi hükümlülerin içinde, her çeşit adam var. Doktor, gazeteci, profesör, şoför, hamamcı, eczacı, talebe, tüccar,, çoban, mimar, hafız, kemancı, rençber. Bunların suçları da türlü türlü. Koministlik, casusluk, sabotaj, gizli cemiyet kurma, hilafet kurmaya kalkışma, anayasayı değiştirme, Meclis’i düşürme, Nakşibendi ayini yapmak, Meclis’te ezan okumak, kanunlara sövmek, Nazi selamı vermek, duvarlara orak-çekiç resmi yapmak, mimli şairlerin şiirlerini yüksek sesle okumak.” (Adnan Veli, ? : 433)

Hapishanelerin fiziksel yeterlilikleri birbirinden farklıdır. Bir hapishanede olan imkânın diğerinde olması beklenemez. Bu, binanın eskiliğiyle alakalı olabilir, mimarisiyle alakalı olabilir. Bunun gibi birçok farklılık söz konusu olabilir. Dolayısıyla F-13-101 Cınnet Koğuşu romanında Sağmalcılar’daki koğuşla Toptaşı’ndaki koğuşlar da farklıdır:

“Koğuşum iki katlı. Birinci katında oturup çay içilecek yerler bulunduğu gibi bir de çay pişirecek bir ocak vardı. Toptaşı’nda bütün mahkûmlara bir tek çayhane olmasına rağmen, burada bulunan bütün koğuşların kendilerine ait birer ocakları vardı. Bir beşli çay iki lira

idi. Sonradan iki yüz elli kuruş oldu. Beşlikten yap bir ikilik dedin mi iki çay gelir iki buçuk lira öderdin (...) Yukarda 48 tane ranza vardı. Bunlar altlı üstlü bir şekilde kurulmuştu. Sorduğumda 70 mahkûm olduğunu söylediler. Yani 48 ranza yetmiş mahkûm vardı. Diğerlerinin nasıl yatıklarını sordum. Yerde diyerek cevap verdiler.” (Billurcu, ? : 157–158)

Hapishanelerde mahkûmların en çok maruz kaldıkları bir problem de kış şartlarıdır. Koşullar bir türlü ısıtılamaz. Çünkü koşullar çok büyüktür ve bir mahkûm için sıcak bir odada mahpus olmak büyük bir önem taşıyabilir:

“Sıcak bir odada mahpusluk daha az öfkelenirici oluyor, insan, hissetmekten doyamadığı bir emniyet duyuyordu.” (Kemal Tahir, 2005: 339)

Özel ilgiye tabii olmayan mahkûmların kaldıkları koşullar büyük bir sefalet ve yokluk içindedir. En az 70–80 kişinin bir arada kaldığı bir koşutta sefaletten başka göze ne çarpabilir ki? Fakirliğin en yoğun yaşandığı bu dönemde mahkûmların koşuşunu Kemal Tahir, Namuscular romanında şöyle anlatır:

“Koşulları görmedikçe sefalet kelimesinin lisana hangi sebepten girdiği ve nerede kullanılacağı anlaşılmaz. Herkes betonun üzeresinde yatıyordu. Ranzaların beheri seksen dört liraya çıkıyormuş. Karyola getirmek, tahtadan kerevet yaptırmak nedense yasaktı. Dünya üzerinde kaç çeşit çul, kilim parçası, halı eskisi, çuval, bez, hasır varsa yerlere serilmişti... Pencere içlerine kâseler, tabaklar, tuz tabakları, sabun kutuları, küçük çıkınlarda biber, bulaşık bezleri... koyulmuş, duvarlara erzak torbaları, elbiseler, kasketler, çay ibrikleri, yarım gaz tenekeleri, bağlamalar asılmıştı.” (Kemal Tahir, 2006b: 155)

Belirli zamanlarda koşullarda mahkûmların kesici alet taşıyıp taşımadıklarını, esrar bulundurup bulundurmadıklarını kontrol etmek için aramalar yapılır. Bu aramalar için genellikle sabaha karşı herkesin uykuda olduğu saatler tercih edilir. Müdür ve gardiyanlar koşuğa gelir, mahkûmlar kaldırılır, bütün yataklar, dolaplar enine boyuna aranır. Bu aramada üstünde, yatağında, dolabında yasak olan herhangi bir şey çıkan mahkûm cezalandırılır. Bir Avuç Gökyüzü romanında bu cezalardan birinin falaka olduğu anlatılır:

“Sabahın çok erken saatlerinde henüz koğuş uykudayken bir düzine gardiyanla, bir müdür basacaklardı koğuşu. Koğuş temsilcisi bağıracaktı:

-Arkadaşlar kalkın, arama var..

Gardiyanlar dolapları alt üst edecekler, yatakların içini dışına çıkaracaklardı.

Ve bazen bulunan bir uzun çivi, bir zar, bir ustura...

Çivi, zar yahut ustura kimin yatağından çıkmışsa, oranın sahibi sille tokat, cezaevinin ön alt bölümündeki hücrelere falakaya yıkılmaya götürülecekti.” (Altan, 1998: 139)

Hapishane ortamında koğuşlardaki yatak da bir sosyal statü göstergesidir. İlk gelen kişi yatağıyla gelemez. Kaldı ki yatak devlet tarafından verilen bir şey de değildir. İçeri girildikten sonra ya para verilip alınır ya da dışarıdaki akraba, eş, dost yatağı getirir. Şayet içeriden para ile satın alınırsa o vakit bu kişinin parasının varlığına hükmedilerek ona göre davranılır. Suçlu’daki İhsan Bey için de öyle olmuştur. Gelişi güzel oturduğu yataktan kalkması istenir. İşte o zaman İhsan Bey hapishanenin o köhne ve acımasız yüzünü anlamıştır. Sidik tenekesinin yanına kıvrılması istenmiştir.

Hapishanelerde en büyük sorunlardan birisi açlık ve susuzluktur. Genellikle mahkûmlar yoksul oldukları için bu sıkıntıları çekerler. Ama bazen de hapishanenin imkânsızlıkları yüzünden mahkûmların özellikle su sıkıntısı çektikleri olur. Cengiz Bardak’ın verdiği bilgiye göre bugünkü hapishanelerin aşçıları vardır ve hapishanelerde üç öğün yemek yapılır. Ama isteyen mahkûm kurum içindeki imkânlar ölçüsünde yiyecek içecek edinebilir. Dışarıdan hapishaneye yiyecek içecek sokmak yasaktır. Oysa değindiğimiz romanların çoğunda Mahkûmlara dışarıdan yiyecekler gelebilmektedir. Zaten hapishanenin imkânları da mahkûmları doyuracak boyutta değildir. Mapusane Çeşmesi’nde bu durum şöyle anlatılır:

“Açlık zor şey. Mapusanenin en büyük sorunlarından biri de bu (...) Bütün insan topluluklarının tek ana davası bu ama, özgür insan için karın doyurma olanaklarıyla mapusun yemek yeme olanağı, eşit değil. Devlet, hükümlülere yirmi dört saatte bir ekmek tayin etmiş. Ayrıca yoksul hükümlülere de, yirmi dört saatte bir tabak yemek veriyor.”
(Adnan Veli, ?: 22)

Açlık gibi susuzluk da çok büyük bir problemdir. Mahkûmlar sık sık temizliklerini sağlayacakları ve içecekleri sudan yoksundurlar. Mapusane Çeşmesi’nde hapishanedeki susuzluk problemi şöyle yansıtılır:

“O yılın yazında gene, mapusaneye su getiren borular kuruyuvermiş, içerisi kerbelaya dönmüştü. Yalnız akşamüstü, ezan vakitlerinde altıncı koğuşun en baştaki musluğundan hafif yollu bir sızıltı başlar, o vakit hükümlüler musluğun çevresine yığılıverirlerdi. Ama ip gibi akan su, seksen, yüz kişinin ihtiyacına yetmeyeceği için musluk başında bir curcunadır kopardı. Testiler, şişeler, ağzı yarım açılmış konserve kutuları, bakır taslar, tencereler, hep sıraya girerdi. Ekipbaşı hükümlülerin önüne geçer, kabını dolduracakların adlarını teker teker kâğıda yazardı.” (Adnan Veli, ?: 27)

4.4.2.3.Çocuk Koğuşu:

Çocuklar koğuşu da kendi içerisinde bir hiyerarşiye sahiptir. Aslında büyük mahkûmların koğuşunda nasıl bir düzen dönüyorsa aynı durum çocuk koğuşu için de söz konusudur. Orhan Kemal koğuştaki sosyal ortamı şöyle anlatır.

“Çocuk koğuşunda işler kıran kıranaydı. Büyük balıklar küçük balıkları yutuyorlardı. Geldiği gün anlamıştı bunu.” (Orhan Kemal, 2001: 189)

Cevdet’in girdiği “sübyan koğuşunda” büyükler koğuşundaki düzenin dışında bir düzen yoktur. Orada da arkadaşını öldüren Böcek lakaplı birinin hâkimiyeti söz konusudur. Büyüklerin hapisanesindeki hiyerarşisi burada da vardır. Güçlü olanın dünyasıdır burası. Güçsüz olduğunuz sezilirse ezilmeye mahkûm olmanız kaçınılmazdır.

Her mahkûmun hapisaneye ilk girdiğindeki şaşkınlığını bir çocuk mahkûm da yaşar. Çocukların bu duyguyu yaşamaları daha duygusal ve hayal dünyası içerikli olabilir. Nitekim suçlu romanındaki Cevdet de hapisaneye girdiğinde çizgi romanlarda gördüğü hapisane tasvirinin tamamen dışında bir hapisane görür:

“Cevdet, gelenlerden beri ‘ sübyan koğuşu’nun kederli loşluğunda karmakarışık hisler içindeydi. Hapse girmekle kendisini birdenbire büyümüş sanıyordu. Yalnız İki Çocuğun Devriâleminde, Janyo’yla Yanık’in hapsedildikleri, hapisane hüccresine hiç benzemiyordu burası. Orada ince, uzun bir pencere vardır. Burada

yoktu. Kamaya çalışmak boştu. Boştu ama ne çıkardı.” (Orhan Kemal, 2003: 187)

Hapishanede de olsa çocuk, her yerde çocuktur. Yaşlarına göre kendilerini mutlu edecek ne varsa bunu yapabildikleri ölçüde hapishanelerde de yapmaktadırlar. Orhan Kemal ve Kemal Tahir'den yapılan alıntılar, çocuk koğuşlarındaki çocukların gözlemlenmesi bakımından dikkat çekicidir.

“Dışarda yağmurla karışık fırtına, koğuş pencerelerini kamçılıyordu. Kumar oynamayan, esrarlı sigara içmeyen çocuklar yataklarına girmiş, yataktan yatağa konuşuyorlardı. Arada sulaşanlar da vardır. Karşıdan karşıya yastık atanlar, kahkahayla gülenler. Bir ara gürültü öylesine arttı ki, koğuş kapısının ufak penceresinden nöbetçi gardiyanın kalın karakaşlı, öfkeli yüzü belirdi...” (Orhan Kemal, 2003: 195)

“Çocuk koğuşu, İstanbullu'nun oturduğu odanın tam altında ve karılar koğuşunun tam karşısındaydı. Yukarı kata çıkan merdivenin sahanlığında bahçesine bakan bir pencere var ki çocuklar bu pencereye tırmanıp demirlere kollarını geçirerek otururlar, sabahtan akşama kadar türkü söyleye söyleye caddeyi seyrederlerdi... Çocuklar ziyaretçileriyle de bu pencerenin önünde konuşurlardı.” (Kemal Tahir, 2005: 35)

Bazı hapishanelerdeki yetersizlikten dolayı çocuk koğuşlarında da birçok çocuk kötü şartlarda barınabilir. Yalnız önemli olan bu çocukların korunmasıdır. Çünkü hapishanelerde erkek çocuklarının da büyük mahkûmlar tarafından cinsel istismara uğrayabildikleri bir gerçektir. Peki, bu ortam nasıl hazırlanır? Adnan Veli içler acısı bu ortamın hazırlanışını şöyle anlatır:

“Atmış-yetmiş tanesi aynı yerde yatıyor. Çoğu on bir-on altı yaşları arasında. Müdüriyet geceleri kapıları kapandıktan sonra, aralarında kavga çıkmasın, kumar oynanmasın diye büyük mapuslardan birini ekipbaşı yapıp başlarına dikmiş. Herkes onun sözünü dinlemek, onu saymak sorunda (...) Çocuk koğuşunun kapısı her daim kapalı. Ne içerden dışarıya bir çocuk çıkarmak, ne de büyük mapuslardan birini içeri almak oluyor. Kapının anahtarı gardiyanda duruyor. Ancak ekipbaşı çocuklardan birinin, ya da beşinin dışarı çıkmasına izin verirse, gardiyan kapıyı açıyor (...) Bu yüzden çocukları dışarı çıkarmak, kendi koğuşlarına götürmek isteyenler, ilkin ekipbaşığı elde ediyorlar. Sonra da çocuklar koğuşunun kapı aralığına gözlerini dayayıp, bahçede oyun oynayanlardan bir tanesini seçiyorlar. ” (Adnan Veli, ?: 396–397)

Özellikle 1940'ları anlatan romanlardaki büyük koğuşlarındaki bakımsızlık, imkânsızlık çocuk koğuşları için de geçerlidir. Karılar Koğuşu romanından yapılan alıntı o yılların çocuk koğuşlarının nasıl olduğunu anlatır:

“İstanbullu ve Hacı Abdullah, Ali ile beraber çocuk koğuşuna girdiler. Burası zemin katta, dört köşe bir odaydı. Şimdilik mevcudu 11 çocuktan ibaretti. Zaman olur, yirmi yirmi beşe çıkar; yataklar dar ve karanlık aralığa, aptesaneinin önüne serilirdi.” (Kemal Tahir, 2005: 40)

4.4.2.4.Hücre:

Bardak hücre hapsini “*hücre hapsi, hükümlünün geceli gündüzlü her türlü ihtilattan önlenecek şekilde yalnız olarak bir hücreye konulmasıdır. Bu ceza her defasında 15 günü geçemez(...)* Hücre, teknik standartlarına uygun olarak aydınlatılır” (Bardak, 1996: 197) şeklinde anlatsa da romanlardaki hapisanelerin hücre gerçeği farklıdır. Örneğin ne 15 gün süresine uyulur ne de hücreler ışıklandırılır.

Hücreler, öncelikle hapisaneyeye yeni gelen mahkûmların sağlık kontrollerinin yapılması için karantina altında tutulduğu yerdir. Mahkûmlar, koğuşlara dağıtılmadan önce hücrelerde belli bir süre tutulur. Daha sonrasında koğuşlara gönderilir. Cengiz Bardak'ın geçici koğuş olarak nitelediği, en çok 3 gün kaldığını ve doktor kontrolüne tabii tutulduğunu belirttiği (Bardak, 1996: 38) yer Mapusane Çeşmesi'nde tecrit olarak ifade edilir:

“Mapusaneye ilk düşenler, doğrudan doğruya öteki hükümlülerin yattığı genel koğuşlara giremezler. ‘Tecrit’ denilen karantina odasında en azından üç gün kalmak zorundalar. Bu da dışarıdan gelenlerin içeriye hastalık bulaştırmaması, bit getirmemesi için. Ama tecrit, öyle pis, öyle berbat bir yer ki dışarıdan temiz gelen birçok kimselerin orada bitlenip bu biti koğuşlara taşıdıkları oluyor. Tecrit odasında bazen otuz kişinin üst üste yattığı vardır.” (Adnan Veli, ?: 86)

Çetin Altan da Bir Avuç Gökyüzü'nde aynı durumu ifade ederek suç ayrımı olmaksızın yeni gelen tüm mahkûmların burada tutulduğunu belirtir:

“Burası tutuklularla hükümlülerin gelir gelmez sokuldukları karantina koğuşuydu. Hırsız, esrarkeşi, katili, kaçakçısı önce burada toplanır, birkaç gün sonra suçlarına göre öteki koğuşlara dağılırdı.” (Altan, 1998: 93)

Öncelikle karantina olarak kullanılan hücrelerin fiziksel şartlarının ne kadar elverişsiz olduğunu Adnan Veli şöyle anlatır:

“Karantina odası, beş metre eninde, beş metre boyunda bir yer. Döşemesi tahtadan. Buraya bazen yirmi beş, bazen de otuz kişi yerleştirilir. Yer darlığından herkes yemeğini yastığın altında saklamak zorunda kalır. Odanın altı boş. Yer, toprak. İçeride fareler barınmış, çoğalmış (...) Yerler, avuç avuç çörekotu serpilmiş gibi, fare tersiyle dolu. Duvarlar tahtakurusu ezikleriyle, benekli bir hal almış karantina odasının durumu bu.” (Adnan Veli, ? : 250–251)

Karantina odasının bu kötü şartlarını F–13–101 Cinnet Koğuşu romanından şu acı sözlerle öğreniriz:

“Ağabey, Allah düşmanımızı dahi bu öldürücü hücrelerde yatırtmasın. İki metre karelik yerde, uzun up uzun çıldırtan dakikalar. Günlerce kaldığın halde içerde gece mi gündüz mü olduğu anlayamıyorsun. Otuz volt anpulun üzerinde uçuşan bir karaltıya saatlerce bakıp bir canlı bulduğun, gördüğün için kendine bir yaşama gücü buluyorsun. Hele o karaltı bir de duvara konarsa, onunla konuşup dertleşmeye bile başlıyorsun.” (Billurcu, ? : 66)

Karartma Geceleri'nde Mustafa Ural'ın tutulduğu hücrenin de aynı şartları taşımasıyla birlikte Mustafa'nın hücrenin dört duvarının tasvirini yapması onun kendini ne kadar kapana kısılmış hissettiğinin bir göstergesidir:

“Dört duvarın dördünün de ayrı bir özelliği vardı. Kapıya yüzünü çevirdiğinde sağında kalan duvarın geniş bir köşesi sırlıydı. Odayı helâdan ayıran, ayıran değil de helâyı odaya getiren bu ıslak duvardı. Solundaki duvarsa kendisi gibi hücreye kapatılmış başka bir tutukluyla aralarına çekilmişti (...) Sağlı sollu bu iki duvarı birbirine bağlayan karşılıklı duvarların ikisi de çok daha önemliydi Mustafa

için. Birinin ötesinde yaşama vardı, özgür bir yaşama(...) Tavana yakın, iki camlı küçük bir pencere de vardı bu duvarda (...) Duvarların en cana yakını kapılı oluydu, üzerinde, kendisinin gözlenmesi için bir delik, bir üçgen asılsa bile.” (İlgaz, 2010: 2–3–4)

Füruzan’ın hücreye dair ifadesi daha matematikseldir:

“Hücrede öylesine ince bir aydınlık matematiği yapmışlardı ki gölgesini bile salamıyordu kişi bulunduğu yere.” (Füruzan, 2009: 11)

Kemal Tahir, Dam Ağası’nda konum olarak da belirttiği hücrelerin hapishaneye yeni gelen bir insanda yarattığı duyguyu ironik bir şekilde ele alır:

“Genişliği ve yüksekliği 60 santim olan bu dört köşe deliklerden daracık birer koridora geçilir. Bu koridorlarda sıra sıra hücre kapıları vardır. Hücrelerin pencereleri toprak seviyesinden aşağıda olduğundan betondan bir oluğa açılır. Bir insanın kollarını açıp gerinemeyeceği kadar daracık olan bu hücreler, merdiven altında duran ve nereye gideceğini kestiremeyen yeni gelmiş bir zavallı için adeta cennet köşkü gibi iç ferahlatıcı görünür.” (Kemal Tahir, 1994: 23)

Nihal Atsız’ın Ruh Adam’ındaki hücre de yine içler acısıdır:

“Onu daha küçük bir odaya, hücre denilebilecek kadar dar bir deliğe tiktılar. Burası havasız, güneşsiz, pis bir yerdi (Atsız, 1977: 47)

Her hapishanenin hücre yeri küçüktür, sadece bir yatak vardır ya da yoktur. Daha iyi imkânı sunan hapishanelerde masa ve sandalyenin olduğu da görülmektedir. Hücrenin o küçücük penceresi, mahkûm için hayata bağlanan tek yerdir. Aynı zamanda hayattan en uzak kalınan tek yer de orasıdır. Çünkü buranın penceresinden bakınca tüm güzel şeyler hem çok uzak hem de çok küçüktür.

Üzerinde durulan hiçbir romanda hücrelerin fiziksel özellikleri ve imkânları konusunda olumlu bir görüş yoktur. Hücrelerin bu berbat durumu sadece maddi imkânsızlıklarla sınırlı değildir. İnsana verilen değer konusunda önemli bir problem olduğu ortadadır.

Cengiz Bardak’ın verdiği bilgiye göre hapishaneye yeni gelen mahkûmlar dışında bir mahkûmun inzibatî suçtan ötürü hücreye kapatılması için hapishane

doktorunun hücre şartlarının uygunluğuna dair rapor vermesi gerekir. Ele alınan romanlardaki gerçek ise oldukça farklıdır:

“Hücre hapisane içinde hapisanedir. İnzibati suç işleyen, idarenin hoşuna gitmeyen bazı sivri uçları hücreye atarlar. Mahkûmun hücreye konulması için doktor raporu şarttır. Bizde böyle mi yapılır? Hiç zannetmiyorum. Kaç tane hücrelik mahkûmdan konuştumsa hiç birinin muayenesi yapılmamış günlerce hücrelerde çürütülmüştür.” (Billurcu, ?: 71–72)

Bodrum katında olan hücreler insanların ruh halini bozmak için kullanılabilir en uygun mekânlardır. Arap Kadir’i de bu bodrum kata kapatırlar ve burada yalnızlığını daha yoğun bir şekilde hisseder. Hücrenin, insanın hayatla olan bağını ve hayata olan inancını yok ettiğini öğreniriz kahramanlardan. Zaten Arap’ı da hayata bağlayan tek şey, hücrenin küçük penceresidir. Burada pencere kavramı çok önemlidir. Çünkü pencere hayatın devam ettiğini ve mahkûmun da aslında bu hayatın içinde olduğunu gösteren bir unsurdur. Mahkûm pencereyle birlikte umuda kapılır, pencereye sırtını dönünce içinde bulunduğu gerçek yüzüne tokat gibi çarpar. Bu romandaki hücrenin Abdülhamit’e kadar dayandığını görürüz. Ve Arap, kanlı geçmişinden bahseder hücrenin. Bu hücrede zamanında da birçok işkenceler yapıldığını, kanlar döküldüğünü öğreniriz. Hücrenin mahkûmla yöneticiler arasında farklı adlandırılması önemlidir. İdare dilinde ‘üçüncü daire’, mahkûm dilinde ‘Karadağ’dır. Buradan bu hücrenin idare tarafından sadece bir ıslah yeri, hapishanenin bir bölümü olarak görüldüğünü; fakat mahkûm için çok daha derin, içinde acı, zulüm barındıran bir anlam taşıdığını çıkarabiliriz.

“Üçüncü dairenin bodrum katına getirip kapadılar Arabı. Kalın ağaç kapı gıcırdayarak üzerine kapandı. Bir penceresi vardı bu yerin, bahçeye bakan, Arabı hayata bağlayan tek pencere. Gündüzleri buradan şeytan alacası, namussuz bir ışık girecekti ve Arap bu sayede hayatla bağını koparmamış olacaktı. Ama sırtını pencereye dönünce manzara karanlık ve korkunçtu. Taa Abdülhamit’e uzanan kanlı bir geçmişi vardı bu bodrum katın, KARADAĞ diyorlardı buraya. Zamanın padişahı ayağına zincirler vurup Karadağlıları kapatmış. İki ismi vardır bu kısmın: İdare dilinde ‘üçüncü daire’, mahkûm dilinde de ‘Karadağ’. Zemini pis kokulu ve asır görmüş kanlı bir topraktı. Kim bilir kaç insan zincir sürüdü bu zindanda ve kaç insan kanla kokuşmuş bu toprağa kapanarak ağıladı.” (Korcan, 2005a: 49)

Çetin Altan'ın Büyük Gözaltı'sındaki anlatıcı, hücre mahkûmlarının düşükleri acı ve sefil durumu şöyle anlatır:

“Helâya gitmek ayrı bir törene tabiydi. Nöbetçiler, nöbeti değıştirdikten sonra akıllarına gelirse helâya gitmek istediğimi amirlerine söylüyorlardı. Süngülü özel bir ekip geliyor, o götürüyordu helâya. Bir süngülü önde, iki süngülü arkada, süngüleri sırtıma dayanmış, öyle gidiyordum helâya. Süngülülerden biri helânın kapısında, biri içeride, biri de tam yanımda duruyordu. Büyük abdest ederken de apteshanenin kapısı açık kalıyordu. Süngülü karşımda duruyordu ve beni seyrediyordu... İşimi bitirip ellerimi yıkadıktan sonra, yine bir süngülü önde, iki süngülü arkada odaya dönüyorduk.” (Altan, 1999: 100–101)

Hücrelerin bir de idamlık mahkûmlar için kullanıldığını görürüz. İdamlık mahkûm, idam zamanı geldiğinde uydurma bir suçtan ötürü koğuşundan alınıp hücreye kapatılır. Bu, mahkûmun daha kolay kontrol edilebilmesi ve sorun yaşanmaması içindir. İdamlıklar'da bu durum şöyle anlatılır:

“Burada sekiz münferit oda vardı... Eğer mahpushane içinde işlediği bir suçtan düşmüşse burada yatan, inzibat meclisinin verdiği cezayı yatar ve koğuşuna gider. Yok, eğer idamlık ise, bu dünyadaki son konağıdır.” (Korcan, 2005b: 100)

Aynı durum, Mapusane Çeşmesi romanında da söz konusudur:

“Asılacak hükümlüleri, gece yarısı genel koğuştaki hükümlülerin arasından alıp götürmek olağan değildi. Çünkü zaten böyle bir sonucu bekleyen hükümlü, hiçbir umut kalmadığını görünce, her çılgınlığa başvurabilirdi. Onun için hükmün yerine getirilmesinden birkaç gün önce, asılacak hükümlünün yatağına ya bir bıçak saklanır, ya da biraz esrar bırakılarak arkasından çarçabuk bir arama yapılırdı. Mapusanede bulundurulması suç olan bu şeyler ele geçince, hükümlü ister istemez ‘inzibati ceza’ ya çarptırılır ve tek kişilik bir hücreye kapatılırdı.” (Adnan Veli, ?: 60)

4.4.2.5.Revir:

Revir odası, mahkûmların herhangi bir hastalık ya da yaralanma durumunda tedavi edildikleri bölümdür. Bu bölümü Kemal Tahir Kelleci Memet'te şöyle tasvir eder:

“Revir odası, İstanbul'un eski zaman konaklarındaki sofalar kadar büyüktü. Cezaevinin avlusuna bakan dört penceresi, üç karyolası vardı. Duvarlara Atatürk'ün, İsmet İnönü'nün, Mareşal Fevzi Çakmak'ın taşbasmaları resimleri yapıştırılmıştı.” (Kemal Tahir, 2008: 217)

Revir, mahkûm için bir nefes alma mekânıdır. Çünkü koğuşa göre fiziksel şartları çok daha iyidir. Bu nedenle bir mahkûm revire çıkabilmek, orada birkaç gün kalabilmek için birçok şey yapabilir. Kelleci Memet'te Şeker Emin'in tavrı bunu şöyle örnekler:

“Revirde yatırılmasına karşılık mahpus arkadaşlarını idareye casuslarmış bu Şeker Emin, daha kötüsü aferin alacak haberler bulamazsa iftira atarmış.” (Kemal Tahir, 2008: 33)

Mahkûmlara idare tarafından yapılan muamelenin olumsuzluğunun yanı sıra revirdeki doktorların da tavırlarının olumsuz olabilme ihtimali vardır. Erdal Öz Yaralısın'da doktorun mahkûma bakış açısını ve onu irdeleyişini şöyle anlatır:

“Bir keresinde, öbür koğuşlardan birinde siyasilerden biri yaralanmış... Mahpushane doktoruna haber salmışlar... Ne var, demiş. Çocuklar yerde kanlar içinde yatan arkadaşlarını göstermişler. Gebersin, iyi olmuş. Dünyadan bir mikrop daha eksilir. Demez mi doktor olacak o cellât.” (Öz, 2009: 168–169)

4.4.2.6.Avlu:

Ele aldığımız romanların vaka zamanları farklı olduğu için hapisanelerin avlu veya meydanları da farklı olmaktadır. 1930'ları anlatan bir romandaki avlu/meydan ile 1970'leri anlatan bir romandaki avlu/meydan oldukça farklıdır. Birincisinde avlu, dışarıya da açılabilen, hapisane dışındaki insanlarla da uzaktan da olsa ilişki kurulabilen bir yerdir. Daha sonraki romanlarda ise modern hapisaneler görünmeye başlar ve avluların bu niteliği ortadan kalkar. Kemal Tahir'in anlattığı Çankırı Cezaevi'nin avlusu 1940'ların başlarında bir Anadolu kasabasındaki hapisanenin avlusudur:

“Handan bozma Çankırı Cezaevi'nin orta avlusu, eni boyu yirmişer metreyi geçmeyen, arnavutkaldırımı döşeli, berbat bir çukurdu.”
(Kemal Tahir, 2008: 222)

Abdülkadir Billurcu'nun kitabında 1970'lerin başlarındaki Topbaşı hapisanesi anlatılır. Bir tımarhaneden cezaevine dönüştürülen bir yerdir Topbaşı, avlusu berbat bir yerdir:

“Beraberce bahçeye çıktık. Aman Allahım hayatımda bu kadar bakımsız, kirli bir çöplük görmemiştim. İstanbul sokakları Toptaşı hapisanesinin bahçesinden bin kat daha temiz ve bakımlıydı. Sarı, kahverengi ve siyah karışmasından duvarlara da kahredici öldürücü bir renk. Yer yer de sıvaları dökülmüş. Ortasına bir voleybol sahası kurulmuş. Sicimlerle bezlerle örülmüş bir de ağ var. Top sahası bütün bahçeyi kaplamış.” (Billurcu, ?: 35)

Kemal Tahir, Namusçular romanındaki avlunun kötünün iyisi denebilecek şekilde en azından bir ferahlık verdiğini söyler:

“Cezaevi avlusu, küçük taşlarla dolu, çırcıplak bir toprak bahçesiydi... Duvarlar, üzerlerinde jandarmanın gezinmesi için alçak yapıldığından bahçe ferah görünüyordu. Kenara, betondan bir havuz yapılmıştı. Bir karış derinliği olan bu havuzun üzerinde ince borudan

on iki musluk akıyordu. Muslukların çoğu bozulmuş, kopmuş, su lüzumsuz yere akmasın diye, buralara bezden ve ağaçtan tıkaçlar konulmuştu.” (Kemal Tahir, 2006b: 159)

Hapishanenin her köşesindeki viraneliğin avlularda da kendini gösterdiğini Erdal Öz ile Çetin Altan’dan da öğreniriz:

“Üstü açık bırakılmış bir koğuştan başka bir şey değil avlu. Tavan yerine de küçücük bir gökyüzünü getirip çivilemişler tepeye.” (Öz, 2009: 103)

“Altı kişilik odası, on dört kişilik miniskül koğuşu ile kapısı içerden vurulan sahanlığın beş metre karelik beton bir avluya açılan bir kapısı daha vardı. Nefes almak için bu avluya çıkardı tutuklular. Avlunun üstüne demir bir kafes kapatılmıştı. Kimse duvarlara tırmanıp kaçmasın diye. Kendi bölümlerine benzeyen bir bölüm daha vardı karşıda. Onların sahanlığı da aynı avluya açılırdı. Ama avluya ayrı ayrı zamanlarda çıkabiliyorlardı.” (Altan, 1998: 51)

Genel itibariyle olumsuz özelliklerle anılan avluların sadece Kerim Korcan’ın İdamlıklar romanında olumlu, iç açıcı özelliklerle anlatıldığını görürüz. İfadeler, okuyucuya anlatılan yerin bir avludan ziyade kır bahçesi olduğu izlenimini verir:

“Geniş ve yeşil bahçemizde gezdirdik onları. Papatyalar topladık beraberce. Kedi yavrularımızı sevdiler. Sonra bahçemizin biricik süsü çitlenbik ağacının altına geldik.” (Korcan, 2005b: 10)

Bu tasvirlerden hareketle avluların yıkık, viran olduğunu ve genel olarak betonla kaplı olduğunu görürüz. Sadece İdamlıklar romanında güzel bir avlu tasviri söz konusudur. Mahkûmun gökyüzüyle bağlantı kurduğu ve sadece belli zamanlarda ve sınırlı süreler dâhilinde kullandığı avluların daha nefes alınabilir yerler olarak düzenlenmesi mahkûmun sürekli yaşadığı dışlanmışlık ve değersizlik hissini bir nebze de olsa azalmasını sağlayabilecektir.

4.4.2.7.Dükkânlar:

Hapishanelerin kuruluş amacı mahkûmun ıslahını sağlamak olduğu için hapishanelerde dükkânların, atölyelerin bulunması ıslahı sağlamanın en önemli yoludur. Mahkûm çalışarak bir şeyler öğrenmekle birlikte hem zamanını değerli bir şekilde geçirmeyi başarır hem de hapishane sonrasında maddi olarak ayakta durabilmesini sağlayacak bir iş hatta meslek edinmiş olur. Bu bakımdan dükkânlar ve atölyeler önemlidir. Fakat ne yazık ki bu imkân sınırlıdır. Atölye ve dükkânlardan en çok Kelleci Memet romanında bahsedildiğini görürüz. Kelleci'nin bir dükkânı vardır: *Kelleci Memet, dükkânın anahtarlarını bir elinden öbürüne atarak telaşsız yürüdü* (Kemal Tahir, 2008: 174). Bekir Usta'nın da terzi dükkânı vardır: *Terzi Bekir Usta, kara sakallı bir herifin ölçüsünü alıyor.*” (Kemal Tahir, 2008: 182)

Cezaevi adına işletilen atölyeler de vardır. Mahkûmlar buralarda çalışırlar ve satılan mallardan belli bir pay alırlar. Bir Avuç Gökyüzü romanında benzer bir atölyeden söz edilir:

“Asıl büyük avanta cezaevi atelyelerinde yaptırılan mobilyalardan, dokunan halılardan, diktirilen elbiselerden gelirdi. Cezaevinde altı bin liraya yaptırılan bir mobilya dışarıda otuz bin liraydı. Bin liralık elbise yüz elli kâğıda dikilirdi cezaevinde (Altan, 1998: 142)

4.4.2.8.Banyo-Tuvalet:

Hapishanelerin mahkûmlar açısından zor taraflarından biri de tuvalet ve banyo ihtiyacının karşılanmasıdır. Hapishanelerde her mahkûm her istediği an yıkanamaz. Bu da belli bir sistemle yürütülür. Abdülkadir Billurcu kaldığı hapishanenin banyo düzenini şöyle anlatır:

“Bu gün sekiz Eylül Cumartesi. Banyo günümüz (...) Burada su bidonları, bulaşık yemek kapları ve banyo yapmak için büyükçe havuza benzeyen mermerden bir kurna var. Akşamları yarım saate kadar akan sudan mahkûmlar banyo yapar. Biz koğuş mümessiliyle birlikte cumartesi günleri haftada bir defa yıkanırđık.” (Billurcu, ?: 235)

Bir Avuç Gökyüzü’nde yazarın bahsettiğı kadarıyla şartlar daha ağırdır. Çünkü mahkûmlar, yemekhanede ve onarlı gruplar halinde bir arada yıkanmaktadır:

“Koğuşlarda alt kattaki yemekhanenin bulaşık yıkama bölümünde, her akşam on kişi yıkanırđı mahkûmlardan. Sayımdan sonra koğuş temsilcisi o akşam yıkanma sırası gelen on kişilik postayı sayardı. Ve on kişilik posta bir arada soyunur, bir arada girerdi bulaşık bölümüne. Geniş yalağı doldururlar, taslarla hızlı hızlı su dökerlerdi başlarına.” (Altan, 1998: 172)

Aynı şekilde tuvalet de mahkûm için bir sorundur ve nedense hapishanelerde her zaman en ilkel yöntemler hâkimdir. Özellikle de romanlarda gaz tenekesinden çok bahsedilir. Tuvaleti olmayan koğuşlarda mahkûmların gaz tenekesi kullandığını görürüz. Adnan Veli tuvaletleri şöyle anlatır:

“Mapusanelerin bazılarında apteshane yok. Daha doğrusu böyle bir alışkanlık yok. Koğuşun köşesine bir gaz tenekesi yerleştirilmiş (...) Gelen giden gazeteyi kaldırıp işini görüyor. Sonra tekrar örtüyor.” (Adnan Veli, ?: 16) *“Helaların kapısı yoktu. Bölmelerin önüne birer çuval gerilmişti. Helada adam olmadığı vakitler, kapı vazifesini gören çuval üstteki direğe takılırdı.”* (Adnan Veli, ?: 159)

Yaptığımız alıntılar ve değerlendirmeler hapishanelerin mekânsal olarak da çok yetersiz olduğunu göstermektedir. Koğuşundan, avlusuna, yemekhanesinden, banyosuna kadar hapishanelerin uzun yıllar değil bir gün dahi zor barınılacak bir yer olduğu görülür. İslah işlevi de olan bir kurumun bu kadar imkânsızlıklarla hizmet vermesi, sorunları çözmekten ziyada sorun oluşturmaktadır.

4.4.3. Mahkûmların Görüşme Düzeni

4.4.3.1. Ziyaret-Görüşme:

Mahkûmların aileleriyle görüşmesi, ailelerinin onları ziyarete gelebilmeleri belli kurallara bağlı olarak gerçekleşir. Ziyaretler belirli günlerde ve saatlerde yapılır. Görüşme şekli ise yönetimin kararlarına ve hapishanelerin fiziksel şartlarına göre değişir. Kimisinde tel örgü arkasından görüşülürken kimisinde kabinlerde, kimisinde de gardiyan nezaretinde yüz yüze görüşme imkânı vardır. Mapusane Çeşmesi'ndeki görüşme tel örgü arkasındandır:

“Hükümlülerle tutuklular, haftanın iki gününde, dışarıdan gelen yakınlarıyla görüşebilirler. İçeridekilerle ziyaretçiler arasında telden bir örgü vardır. Gardiyanlar konuşmalara, her daim göz kulak olurlar. Dışarıdan öteberi getirenler, bunları gardiyanların kontrolüne vermek zorundadırlar. İçeriye yönetmeliğe aykırı bir şey sokulmamasına son derece dikkat edilir.” (Adnan Veli, ?: 262)

F-13-101 Cinnet Koğuşu'nda yer alan iki hapishanedeki görüşme sistemi farklıdır. Toptaşı Cezaevi'nde tel örgü arkasından görüşme yapılırken Sağmalcılar Cezaevi'nde küçük kabinlerde görüşüldüğünü öğreniriz: *“Görüşme yeri daracık bir boşluktu. Aramızda çifte tel örgü vardı.”* (Billurcu, ?: 47)

“Sağmalcılar zindanında haftada iki gün ziyaret yapılır. Dayısı olanlar, savcılıktan izin alabilenler Allah'ın her günü kapı altından serbest karşı karşıya görüşme yapabilirler. Ziyaretler sabah dokuzda başlar. Telefon kulübesine benzeyen iki bölmeli 54 kabin vardır. Arada bir cam ve birkaç iğnenin bile geçemeyeceği ses delikleri. Mahkûmlar işte bu kabinlerde onar dakika kadar soyadı tutan ziyaretçileri ile görüşebilir.” (Billurcu, ?: 178)

Bir Avuç Gökyüzü'nde de görüşme için kabin sistemi kullanılmaktadır:

“Daracak bir nöbetçi kulübesine benziyordu konuşma kabini. Adam da biraz sonra bir gardiyanın yanında, aynı kabinin hükümlülere ait bölümüne girmişti (Altan, 1998: 62–63)

Bu iki uygulamanın dışında hapishanelerde uygulanan bir “açık görüşme” şekli de vardır. Billurcu kitabında bu görüşme şekli de söz eder:

“Ve aylar sonra ailemle bir masa başında oturup, görüşme imkânı bulabiliyordum. Artık görüşmelerimiz tel örgüler arkasında kafeste bulunan bir aslan gibi değil de doğrudan doğruya yan yana oturup gardiyan nezaretinde, fakat konuşmalarımızı dinlemeden ailemle sohbet edebiliyordum.” (Billurcu, ? : 163)

Hapishanelerde savcılık izniyle gerçekleşen (bazen de hapishane müdürünün inisiyatifıyla olan) görüşme biçimleri vardır. Genellikle siyasal, ekonomik gücü olanlar, bir şekilde idare ile yakınlığı bulunanlar bu tür görüşme imkânını kullanırlar. Bir Avuç Gökyüzü’nde bu tür görüşmelerin çoğunu aslında hangi imkânın sağladığı açık bir şekilde anlatılır:

“Bazı mahkûmlar görüşme kabinlerinde değil, avukatlar mahallinde yahut müdürlerin odasında kabul ederlerdi ziyaretçilerini. Buna ‘Açık ziyaret’ denirdi. Açık ziyaret alabilmek en büyük mutluluktan cezaevlerinde. Ve müdürler bunu öyle herkese vermezlerdi. On dakikalık bir açık ziyaretin armağanı en azından bir şişe viski yahut bir kilo çikolataydı.” (Altan, 1998: 214)

4.4.3.2. Mektup:

Mektup almak ve göndermek mahkûmun dışarıyla olan en önemli bağıdır. Kendini hapishanede yalnız hissetmemesini sağlayan ve ona bir umut olan önemli bir kaynaktır. Mahkûm istediği herkese mektup gönderebilir ve herkesten mektup alabilir fakat bu mektupların hepsi idarenin kontrolünden geçmek zorundadır. Bu bütün hapishanelerde geçerli bir kuraldır. Çünkü mahkûmun dışarıyla kurduğu ilişkinin ne tür bir ilişki olduğunun idare tarafından bilinmesi gerekir. Mektup kontrolünün nasıl yapıldığı Mapusane Çeşmesi’nde şöyle ifade edilir:

“Mapusaneye gelen ve oradan dışarıya gönderilen mektuplar, her daim idarenin kornolundan geçer. Evrak kalemindeki memurlardan biri bu işle görevlendirilmiş. Ama bazen onun çok işi olursa, mektupları öteki memurlar da kontrol ederler. Amaç, hükümlünün dışarıyla, gizli bir ilişki kurmasını önlemek.” (Adnan Veli, ?: 363)

Mapusane Çeşmesi’nde, mektupları memurlar kontrol ederken F-13-101 Cinnat Koğuşu’nda bu işin görevlendirilmiş mahkûmlar tarafından yapıldığını görürüz.

“Zindanda bir mektup servisi vardır. Burada değişik mahkûmlar çalışır. Kadrosu kaç kişidir, belli olmaz. Vazifeleri gelen ve giden mektupları kontrol etmektir. Yerleri hapishanenin girişindedir. Daima dışarı ile temastadırlar. Ziyaretleri, yeme içmeleri dışarıdan karşılanır. Sodalı çay içmezler, evlerinden getirdikleri kaçak çayları sabah akşam misafirleri ile yudumlarlar.” (Billurcu, ?: 170)

Yukarıda incelediğimiz gibi hapishanelerde mahkûmlar dışarıyla iletişimi sadece ziyaret ve mektup yoluyla kurabilir. Bunu yaparken de mutlaka kontrol altında tutulmak zorundadırlar. Görüşme söz konusu olduğunda görevliler tarafından konuştukları dinlenir, mektup söz konusu olduğunda ise gelen ve giden mektuplar tek tek okunur. Bunu yapmadaki amaç, mahkûmun dışarıdaki insanlarla gizli ve yasak ilişkiler kurmasını önlemektir. Bu nedenle de mahkûmların dışarıyla iletişimi daima sınırlı kalmaktadır.

4.4.4. Mahkûmlar Arası Sosyal Yapılanma

4.4.4.1. Ağalık:

Ağalar, hapishanelerin sosyal yapısı içerisinde önemli bir dengedir. Bir koğuşta her şey onun elinde olduğu gibi idareden önce koğuşlarda asayiş sağlayan kişidir. Bıçağı ve parası en önemli güçleridir. Fakat kolay kolay bıçak yoluna gitmezler. Koğuşun içerisinde alışılmış bir düzeni bozmak isteyen, bu düzene uymak

istemeyen bir mahkûm çıkarsa işte o zaman tatlı dil işe yaramadığı durumlarda bıçak devreye girer. Ağalık sistemi Linç romanında çok açık bir şekilde anlatılır:

“Bir adamın tek bir battaniyesini alır, yorganlarının üstüne çekebilirler. Adamı çırılçıplak soyup elbisesini giyebilirler. Parmaktan zorla yüzük alırlar, hiç utanmadan kendi parmaklarına takabilirler. Peki, bütün bunları nasıl yapar bu AĞALAR mahpushanede? Ağa orada mahkûmların hışımla üzerine yürüyüp Üle kırk katır mı kırk satır mı diyebilen adamdır. Kullandığı akla durgunluk veren usulleriyle hükümeti temsil eden idareyi ekseriya sıfıra düşürür. Bıçak onun birinci, kumar da ikinci silahıdır. Daima ikinci silahını kullanmayı, yani kumarı tercih eder. Bu, varlıkların güzellikle bir kaptan öbür kaba aktarılışıdır. Böyle davrandıkça idare de ekseriya ona yardımcıdır. Sızıltısızca yürütür işlerini. Mahkûmun koruyucusu hatta babasıdır. Zor kullanmaktır ağanın şaşmaz kılavuzu. Her dönen dolap onun şaşmaz çıkarını gösterir. Bir de varlıklı varlığını vermemekte direndi mi kendisine evvela nasihat edilir, usulince yola davet yapılır... Yıldırma istenen kişi direnmez ve boyun eğerse ne âlâl direnmeye kalkarsa bu sefer bıçak çıkar meydana, par par yanarak yeni yolunu gösterir varlıklı mahkûma. Adam eşek inadına kapılıp da ben bu geçitten geçmem diye dayatırsa bu sefer bıçak kemiğe dayanır. Eti çoktan delip geçmiştir. Kan çıkar etraflara saçılır.” (Korcan, 2005a: 117–118)

Ağa haraç toplayabilir, yatak, yemek, çay konusunda koğuşların hiyerarşik düzenini sağlayabilir. Bunlar mahkûmların neredeyse tamamı tarafından da kabul edilen yetkililerdir. Bir de her zaman hem kabul edilen hem de tartışmaları olan yetkileri vardır. Kumar oynatmak, isterse bir mahkûmun her şeyine sahip olmak gibi. Tatar Ramazan romanında bir ağanın ve adamlarının kurduğu bu kirli düzen şöyle anlatılır:

“Bizim dairede bir adam var adı Tokatlı Ali. Kerem Ağa'nın adamı. Tayınımı zorla çekip alıyor. Kumar kumar dediler. Oynamayanlara yan bakıyorlardı. Ben de girdim postaya oynadım, neyim varsa verdim. Şimdi de tayınım el attılar. Beni yoktan yere borçlandırıp tayınımı aylık olarak kapattılar.” (Korcan, 2010: 173).

Hapishanelerdeki ağalık sisteminde bir ağanın ağalığı ömürlük değildir. Kendi içerisinde bir devir teslimi vardır. Bu devir teslim kimi zaman kendiliğinden kimi zaman da bir başkasının ağayı devirmesiyle gerçekleşir. Dolayısıyla ağaların biri gider, biri gelir ve koğuşlar hiçbir zaman ağasız kalmaz. Ağalık, gücün, paranın göstergesidir. Ağa olmak için ya paran ya da bileğin olacaktır. Hapishanelerdeki

genel ağa profilinde hâkim unsur zalimliklidir. Ağalar gaddar olur, acıması yoktur. Güçsüzü ezer fakat kimi zaman bunu açıktan yaparken kimi zaman gizliden, hissettirmeden yapar. Koğuşlarda her şey ağadan sorulur. Ondan habersiz ufacık bir şey dahi yapılamaz. Ağa izin vermezse bir şeye üzülemezsin, sevinemezsin bile. Her şeyin sahibi ağadır, mahkûmun bile. Ağaların bu durumu Linç'te şöyle ifade edilir:

“Mahpushanelerde efelerin, ağaların hükmü ve saltanatı devir devirdir. Tıpkı dışarıdaki gibi. Mehmet ağa gider; Ahmet Ağa gelir. Veya Hasan Ağa devrilir, yerine Hüseyin Ağa çıkar. Yani mahpushane hiç ağasız kalmaz. Taa Osmanlılar devrinden beri bu böyledir... Ağanın keyfi, parası kendine, neşesi, cümbüşü kendine. Zengin sürüsünün tok çoban köpeği gibi rahat yatar daima. Bol bol güler isteyince. Çoğunca gaddardır çevresine karşı. Vermez, hiç vermez. Daima alır. Ama verir gibi görünür. Gözyaşını kendin sileceksin, eğer mendilin varsa!.. Ama tarif ağadandır. Yerine göre fakiri korur gibi görünür, gözleri boyar böylece; aslında bir kuru lokmalarına bile ortaktır.” (Korcan, 2005a: 11–12)

Her koğuş ağasının yanında mutlaka koruyucuları vardır ve ağa hiçbir zaman hiçbir işi kendisi halletmez. Ağa, elini bir şeye bulaştırmaz. O sadece söyler ve koruyucular halleder. Esir Şehrin Mahpusu'nda da Osman Ağa'nın koruyucuları vardır.

“Koruyucuları... Bunların ceplerinde sustalı çakılar hep açık durur. Biri Ağa'ya diklenecek olsa, hemen tepesine çökerler. Bunlar burada kaç babayiğidin başını yemişlerdir.” (Kemal Tahir, 2006a: 88)

Ağalık, her hapishanede önemli bir statüdür. Fakat aynı zamanda mahkûmların haksızlık duygusunu pekiştirmesine neden olur. Mahkûmlarda zaten zengin fakir ayrımı gibi bir düşünce vardır. Bu düşüncenin pekişmesinde ağaların da önemli bir rolü vardır. Çünkü fakir kimse kolay kolay ağa olamaz. Dolayısıyla ağaya idare tarafından gösterilen müsamaha, anlayış da mahkûmu rahatsız eder. Hatta kanunun bile ağaya müdahale etmediğini düşündür. Bu durum Linç ve F-13-101 Cınnet Koğuşu romanlarında şöyle ifade edilir:

“Mahpushane nizamnamesi hiçbir zaman ağayı garibe ezdirmez. Kurdu da kuzuya yedirmez.” (Korcan, 2005b: 231)

“Ağanın canı kebab mı istemiştir, kolonya mı lazımdır, ailesi ile görüşmek mi icap etmiştir, içerdeki mahkûma yasak olan her şey onlara serbesttir. Arzuları derhal yerine getirilir.” (Billurcu, ?: 170)

Hapishanelerde ağanın mahkûmlar arasındaki üstünlüğünü ortaya koyan özel kurallar vardır. Örneğin ağanın oturduğu yere başkası oturamaz, ağanın yolu kesilemez, ağa yemeğe başlamadan yemeğe başlanmaz, yeni gelenlerden ayakbasta parası alınması gibi bu kurallardan bir de volta yeri için olanı vardır. Kemal Tahir, Esir Şehrin Mahpusu’nda bu durumu şöyle ifade eder:

“Oraya Ağa’nın koruyucularından başkası gidemez. Orası Ağa’nın volta yeri. Osman Ağa da çıkmasa, koruyucularından hiçbirisi de çıkmasa, orada kimse dolaşamaz... Orta yer, ağır cezalıların. Bizim gibi iftiradan, şundan bundan gelenler, orada volta vuramazlar. Voltayı bırak önlerinden geçip uğurlarını kesemezler... Voltada birine çarpmak, yan yana gezenlerin aralarından geçmek yoktur.” (Kemal Tahir, 2006a: 121)

Ayrıca mahkûm üzerinde idareden önce yetkili olan bir kişi olarak ağanın karşılaştığı en zor durumda dahi sakinliğini bozmaması önemli bir kuraldır:

“Ağa kısmı kıyamet kopsa telaş etmeyecek. Ağalığın değişmez kaidesi bu. Yoksa ne farkı kalır onun sıradan adamlardan” (Korcan, 2010: 194)

Ağa ifadesinin dışında hapishanede bir de “hapishaneci” olmak gibi bir deyim kullanılır. Bu oranın gedikli olmak gibi bir şeydir. Saygı duyulan biri ve hapishane hiyerarşisinde kalburüstü bir yere sahiptir. Zira geleni gideni bilir, racon kesebilir. Sokakların Çocuğu’nda direkt ağa olarak ifade edilmeyen Maksut bunlardan biridir:

“Maksut gibi olmak. Çünkü Maksut da hapishaneciymiş. Beton öyle anlatmıştı. Cevdet kadarken adam vurup içeriye düşmüş, önce çocuk koğuşu, sonra da yaşı büyüyünce büyükler koğuşu. Büyüklerin koğuşuna daha adımını atarken, koğuşun efesine iki bıçak” (Orhan Kemal, 2001: 220)

4.4.4.2. Meydancı:

Her hapishanede ortalığın temizliğini yapan, önemli havadisleri getiren bir ve birkaç meydancı bulunur. Bu meydancılar, mahkûmlardır. Mahkûmlar, kendi içlerinden birini meydancı olarak seçerler. Kimi hapishanelerde meydancılara yaptığı iş karşılığında bir miktar para verilirken kimilerinde yeme içme ihtiyacının karşılandığını görürüz. Meydancıların yaptığı iş, Kelleci Memet'te şöyle ifade edilir: "*Kelleci Memet, reviri süpürdükten sonra, sofayı yıkamaya girişmişti.*" (Kemal Tahir, 2008: 216)

F-13-101 Cınnet Koğuşu'nda ise meydancılardan şöyle bahsedilir:

"Yani, koğuşumuzda meydancı bizlerden haftada onar marka alıp hizmetkârlık ediyor. Hapishanelerde meydancılar yemekleri yapar ortalığı süpürür kantinden öteberimizi alırlar." (Billurcu, ?: 45)

Kemal Tahir'in Dam Ağası'nda ve Kelleci Memet'inde meydancıların revir meydancısı, içeri meydancısı, kapı meydancısı gibi görev yaptıkları yere göre adlandırıldıklarını görürüz: "*Bu sırada kapı meydancısı Kolsuz Arslan'ın bağırtısı duyuldu* (Kemal Tahir, 1994: 210). "*Ekmek arabasının başına çuvalla yanaştı mı, içerinin meydancıları, 'revir meydancısı geldi' diyerek serçe sürüsü gibi dağılacak*" (Kemal Tahir, 2008: 56)

4.4.4.3. Koğuş Temsilcisi:

Koğuşlarda koğuş temsilcisi denilen kişiler vardır. Ele aldığımız romanlarda "koğuş temsilcisi"nden sadece Çetin Altan'ın Bir Avuç Gökyüzü romanında bahsedilir. İfade edilene göre, bu kişiler, o koğuşun her şeyinden sorumludur.

Sorumlu olduğu işlerden ötürü topladığı paralardan pay alır. Aldığı bu paradan gardiyanlara da bir pay vermek zorundadır. Bu işleyişe ses çıkarmaksa mümkün değildir:

“O ay ocağın kime verileceğini koğuş temsilcisi tayin ederdi. Ocağı işleten de temsilciye çaktırmadan belirli bir pay verirdi. Bunu herkes bilir ama kimse açıktan açığa söylemeye cesaret edemezdi. Sonra temsilci bir bahane bulur koğuştan attırır, hatta hücreye gönderebilirdi onu. Temsilci gardiyanlarla da dosttu, yöneticilerle de.. Temsilcinin başka bir avantajı da, koğuş yatahanesinde yatak boşaldıkça, aşağıda yemekhanede yatan yeni gelmiş tutuklu yahut hükümlülerden para verenleri, öncelikle yukarı çıkarmaktı.” (Altan, 1998: 141)

4.4.4.4. Ayakbastı Parası:

Ele alınan bütün romanlarda hapishanedeki iç iktidarın ağaların, parası olanların, güçlülerin elinde olduğu açıkça görülmektedir. Kendine göre adetleri ve düzeni olan bu mekânın kuralları oraya ilk gelen insanın yüzüne bir şamar gibi inmektedir. Bu kurallardan biri de genellikle koğuş ağalarının belirlediği miktardaki “ayakbastı” parasıdır. Koğuşa ilk giren kişi az ya da çok koğuş hesabına bir para bırakır. Örneğin Suçlu’daki İhsan Bey, hapishaneye adımını atar atmaz bir çinko tabakla önüne çıkan kirli yüzlü sivri çeneli bir gence şaşkınlık içerisinde bir teklik toslamak zorunda kalmıştır. Çünkü bu kuraldır:

Tekliği tosla da paran meydan görsün!

Etrafına bakındı. Neden toslayacaktı tekliği? Âdet miydi? Yoksa kanun mu? “

(Orhan Kemal, 2003: 168)

4.4.4.5. Süpürge Parası:

Hapishanelerdeki diğer bir kural da temizlik malzemesi için süpürge parası toplanmasıdır. Yalnız bu para özellikle koğuşa yeni gelen mahkûmlardan alınır. Dam Ağası'nda bu durum şöyle anlatılır:

“Bu arı kovanı gibi uğuldayan binanın birçok ihtiyaçları vardır ki, en mühimi süpürge dir. Mahpus milleti pislik içinde oturacak değil ya. Buralar hep süpürölmek ister. Binaenaleyh yeni misafir hüccresine henüz yerleşmeden karşısına elinde tabakla iki babayiğit dikilir. Yarı rica, yarı tehdit süpürge parası alır.” (Kemal Tahir, 1994: 25)

Süpürge parası, ayakbastı parası gibi gelenekselleşmiş uygulamalarda ağa tarafından görevlendirilen mahkûmlar toplanan paralardan kendilerine de pay ayırırlar.

4.4.4.6. Marko Paşa

Ele aldığımız romanların sadece birinde görölen ve mahkûmlar arası ilginç bir iletişimi ortaya koyan bir uygulama var. Esasen çok nadir bir uygulama olduğu için hapishanelerdeki sosyal yapılanmaları temsil edecek güçte değildir. Ama oldukça ilginç olduğu bir başlıkla değerlendirmeyi uygun bulduk.

Mapusane Çeşmesi'nde “Markopaşa” diye ifade edilen ve dert dinleyerek para kazanan mahkûmlardan söz edilir:

“Mapusanede dert dinleyerek geçinenler var. Bu işi kendilerine meslek edinmişler. Dert dinleme piyasası, bir sefer için yirmi ile otuz kuruş arasında oynuyor. Böylelerine koğuşlarda Markopaşa diyorlar.” (Adnan Veli, ? : 234)

4.4.4.7. Kesici Aletler:

Taşınması yasak olmasına rağmen bıçak, hapisanelerde mahkûmların vazgeçilmez silahıdır. Bıçaksız mahkûm yok denecek kadar azdır. Çünkü kendini koruma yolu ve güvencesidir bıçak. Bir öfke anında kullanıldığında bile o bıçağın mahkûmdan alınmasının belli kuralları vardır:

“Arab’ın bıçağı elindeydi. Kapı altına varılmadan bıçak alınmazdı. Alınırsa, başka bir mahkûmun Araba yapacağı ani bir saldırı önlenemezdi. Gardiyanlar, emniyet bakımından ister istemez bu usule uyarlardı. Yani mahkûm kapı altına gelinceye kadar fora ettiği bıçağını elinde taşıyabilirdi.” (Korcan, 2005a: 135)

“Mapusanede bıçak, şiş gibi kesici araçlar sırf şuna buna çatmak, sırf maraza çıkarmak için değil, aynı zamanda korunmak için de gerekirdi. Kendi halinde kimsenin etlisine sütlüsüne karışmaz hükümlülerin bile bir korunma aracı ele geçirmek istemesindeki neden buydu.” (Adnan Veli, ?: 194)

Her mahkûmun üzerinde mutlaka bir kesici alet bulunur. Çünkü hapishanede ne zaman, kimden ne zarar geleceği belli olmaz. Genellikle bıçak ya da şiş kullanılır. Bu aletler öyle rastgele kullanılmazlar; her birinin kendine mahsus kullanılma biçimleri vardır:

“Vuruşmak zorunda kalırsanız, ceketi kalkan gibi kullanırsınız! Faytoncu’nun haziran sıcağında gocukla gezmesi boşuna mı? Aklınızda bulunsun, bunların ilk numarası, ceketi başınıza atmaktır. Ceketle yüzünüzü örterler de, siz kurtulmaya uğraşırken, bıçağı karnınıza daldırırlar.” (Kemal Tahir, 2006a: 359)

4.4.4.8. Kumar:

Hapishanede yasak olmasına rağmen mahkûmların hiç bırakmadığı bir şey de kumardır. Çalışma imkânının olmadığı bir yerde kumar, mahkûmların vakit öldürmesinde önemli bir araçtır. Ayrıca hem para kazandırmakta hem de kaybettirmektedir. Barbut, rulet gibi birçok kumar çeşidi vardır. Adnan Veli Mapusane Çeşmesi'nde en çok barbut ve rulet oynandığından bahseder:

“Mapusanede en gözde kumar, barbuttur. Bu kumar zarla oynandığı için tehlikesi de az olur (...) Kumar, özellikle geceleri, koğuş kapıları kilitlendikten sonra oynanır. Her isteyen zar başına oturamaz. Her koğuşta kabadayı geçinen birinden izin almak ve oyun boyunca ona bir pay ayırmak zorunluluğu vardır.” (Adnan Veli, ?: 298)

“Birinci grup rulet sevdasına düşmüştü. Tahtadan bir yuvarlak kesmişler, bunu sıfırdan otuza kadar çepeçevre numaralamışlardı. Yuvarlağın ortasına çakılı çiviye oturtulan telden bir ok, macuncu fırıldak gibi döndürülüyor, hangi numaranın üstünde durursa o kazanıyordu.” (Adnan Veli, ?: 299–300)

Mapusane Çeşmesi'nde hiçbir romanda karşılaşmadığımız bir kumar çeşidinden de bahsedilir: Bit yarışı. Mahkûmlar yarışçı bit yetiştirmek için büyük emek verirler. Bu bit merakı ve yarışın nasıl yapıldığı romanda şöyle ifade edilir:

“Kimi hükümlüler de, küçük şişeler içinde bit beslerler. Kumar oynamaya yaradığı için, bu zenaatin epice meraklısı vardır. Hepsi de yarışçı bit yetiştiriyor. Kumar oynamak için masanın orta yerine tabak büyüklüğünde bir yuvarlak çiziyorlar. Bunun ortasına gümüş lira büyüklüğünde bir yuvarlak çiziyorlar. Herkes yarış ettireceği biti hazırlıyor. Yani parmaklarının arasına alıyor. Hakem, işaret verir vermez, bitler ortadaki küçük yuvarlağın içine salıveriyorlar. Hangi bit ilk önce yuvarlak çizgilerin ikisini de aşar ve büyük yuvarlağın dışına çıkarsa, o kazanıyor” (Adnan Veli, ?: 253)

4.4.4.9. Volta:

Mahkûmların avluya çıktıklarında enerjilerini boşaltma yolu voltadır. Kızgını da, üzgünü de, mutlusu da bütün mahkûmlar avluda vakitlerini volta atarak geçirirler fakat volta rastgele atılmaz, uyulması gereken kuralları vardır. Voltanın ne olduğu ve nasıl atılması gerektiği F-13-101 Cınnet Koğuşu'nda şöyle anlatılır:

“Cezaevlerinde, mahkûmların avluda biraz enerji boşaltıp sıkıntılarını rahatlatmak için aşağı yukarı hızlı adımlarla yürümelerine de volta denir. Mahkûmlar arasında birbirine omuz atmak, birbirine meydan okuma anlamına geldiğinden, mahkûmlar kalabalık avlularda birbirlerine çarpmamak için zikzaklar çizerek dolaşırlar. Bu nedenle bu tür yürüyüşe mahkûm argosunda da ‘volta atmak’ denir. Kabadayı mahkûmlar bir yukarı zikzak çizmeden gider gelirler. Bunların yürüyüşünü kesecek şekilde bir başka mahkûmun gezmeye kalkması da yine mahkûma meydan okuma anlamına girer. Yürüyüşü kesilen mahkûm kendisini hakarete uğramış, kabadayılığına gerekli saygı gösterilmemiş sayar. Ve hemen döğüşe girer. Voltası kesildiği halde döğüşe girmeyen kabadayı voltasını kesen mahkûm tarafından piç edilmiş olur (...) Ayrıca kabadayılar da güçlerini göstermek ve kimsenin voltalarını kesemeyeceğini öteki mahkûmlara kanıtlamak için gösteri voltası atarlar. Bu gösteri voltaları nüfuzlarını pekleştirmek, aleyhlerinde konuşanların gerçekte kendi voltalarını kesemeyeceklerini ortaya koymak içindir. Böylece kabadayının aleyhinde konuşan kişi kabadayının voltasını kesmeye cesaret gösteremiyorsa o da piç olmuş yahud kıç altı olmuş sayılır.” (Billurcu, ?: 59-60)

Voltanın kesilmemesi gerektiği Yaralısın'da da şöyle belirtilir: *“Bak, aklında bulunsun, burada kimsenin voltası kesilmez; mahpushane raconudur”* (Öz, 2009: 114).

4.5. İçeri ve Dışarı Algısı

Hapishaneye giren insanın artık dışarıyla bağlantısı kesilmiş demektir. Bundan sonrasında hayat, hapishanede olabildiği kadarıyla vardır. Hapse düşen,

düşmeden önceki her şeyini kaybetmiş demektir. Bu nedenle mahkûm esasen hapse girdiği andan itibaren daima dışarıda bıraktıklarını taşır kafasında; adeta vücudu içerde, zihni dışarıdadır. Yavaş yavaş içeri gerçeği bütün ağırlığıyla kendini duyurur ve genellikle mahkûm dışarıdayken ne kadar şeyi fark etmediğini, doğanın ve sosyal hayatın yığınla güzelliklerini es geçtiğini içerde kavramaya başlar. Her gün altında yürüdüğü gökyüzü burada anlam kazanır. Aslında bu insan doğasında olan bir gerçektir. Her şeyin kıymetini kaybettiğimiz zaman anladığımıza göre mahkûmun da özgürlüğünün kıymetini kaybedince anlaması çok normaldir. Kemal Tahir'in Esir Şehrin Mahpusu'nda Kamil Bey, *"İnsan dışarıdayken kırların değerini bilmiyor! Bir dakika kaybetmemeliymiş, kırlara can atmalıymış."* (Kemal Tahir, 2006a: 324) derken bu gerçeği dile getirir. Mahkûmun zihnen dışarıyla olan bağlantısı, kulağının bile nasıl dışarıda olduğu Sokakların Çocuğu'nda şöyle ifade edilir:

" Yakınlardan, çok yakınlardan fışkıllarla geçen trenin sesine dikkat etti birden. Sonra dalgalar.. Yakın bir yerlerde gittikçe güçlenen dalgalar... Gece ilerledikçe dalgaların sesi daha da güçleniyor gibiydi." (Orhan Kemal, 2001: 169)

Linç romanında da Arap Kadir dışarıya duyduğu özlemi şöyle ifade eder:

"Ne de büyük ve genişti dünyadaki akar çaylar, yeşil yamaçlar güzeldi. Neden doldururlar öyleyse insanları mahpuslara ve herkes birbirini yer bir hiç yüzünden. Suç yapamı çalıştırmalı der Arap." (Korcan, 2005a: 69-70)

F-13-101 Cınnet Koğuşu'nda ise yazar, bir nevi içerideki insanla dışarıdaki insanın hürriyete bakış açısını karşılaştırır ve yine anlarız ki insan, özgürlüğünün kıymetini özgürken değil, başında süngüler varken anlar:

"Tel örgüler arasında denizi, Boğazi seyrettim. O anda hürriyet içinde gezinen insanların ne kadar hürriyet içinde fakat hürriyetten bihaber, dalgınlıklarına baktım. Hiç olmazsa onların başında süngülü jandarmalar olmadığı gibi, manzarayı, elek gibi sık tel örgüler arkasında seyretmiyorlardı." (Billurcu, ?: 84)

Bir Avuç Gökyüzü'nde de içerideki insanın dışarıdaki insanla bir kıyaslama içerisinde olduğunu görürüz. Biri özgürlüğün verdiği rahatlıkla istediği her yere gidebilecek, diğeri sadece hücreye gidebilecektir:

“Süngülerin ortasından geçtikleri yollara, gelip geçen arabalara, yayalara bakıyordu. Bazen bir otobüs yanlarından geçerken bir iki yolcuyla göz göze geldiği oluyordu. Onlar özgürlüklerinin rüzgârında kim bilir nerelere gidiyorlardı. O ise götürüldüğü yerde önce bir metrekairelik penceresiz bir hücreye konacak, saatlerce orada bekletilecek, sonra dizi dizi tomsonlular ortasında mahkemeye çıkarılacaktı.” (Altan, 1998: 84)

Aynı durum Yaralı'nın'da da söz konusudur. Mahkûm, özgürlüğünü kaybedene kadar fark etmediği detayları bile hapse düşüp kaybedince fark etmeye başlar ve hayata dair her şeye özlem duyar; geçmişini içerde adeta yeniden kurar:

İşte Uzun Otel. Girişindeki ışıklı yazı masmavi yanmış. Kaç kere önünden geçtin. Bir kez olsun durup da bakmadığını şimdi anlıyorsun.” (Öz, 2009: 43) “Orada üç taş basamağı çıkmışken dönüp gerilere bakıyorsun: Alabildiğine esmer bir bozkır akşamı önündeki ovaya yayılmış. İncecik bir akşam yeli kekik kokularıyla yüklü. Güneşin ardında yok olduğu yaşlı dağlar mor görünüyor. Bir tepeden, bunca yılını geçirdiğin koca kenti ilk kez bu kadar yaygın görüyorsun. O kadar bıktığın, kaçıp kurtulmak istediğin koca kent, o anda, sana dünyanın en erişilmez, en yaşanılabilir yeri gibi geliyor, ışıklarıyla kıpır kıpır uzanıp gidiyor tepeler arasında.” (Öz, 2009: 47)

Linç romanındaki anlatıcı içeriyle dışarının farklarını konuşurken, tartışmayı bireyin özgürlüğünden, imkânlarından, toplumsal ve siyasal yapıların özgürlüğüne ve sınırlılığına kadar uzatır:

“İçerdeki insanla dışarıdaki insanı aynı ölçüde düşünmek aynı şartlarda saymak hata idi. Dışarıda kanunların vatandaşa dayattığı disiplinin gözden uzak tutulmayacak belli bir dayanağı vardır. Dışarıdaki insanın iyi kötü bir işi, karısı, kardeşi, arkadaşı vardır. Ve hepsinden önemlisi ve hepsinden daha yalını, bir yarını, bir ümidi vardır iyi kötü. Elindekini korumak, kestirdiğine ulaşmak içgüdüleri tek bağlandığı ana noktadır onun. Yarın ve yarınlar hiç sönmeyecek bir şafak da olsa dışarıdaki insan geleceğin ufkundan gözlerini ebediyen ayıramaz. Yarın hesabı, bir tutam ot gibi çeker götürür onu. Otu ebediyen yiyemese bile, gözüyle gördüğü için, ağzı sulanır, damağında hisseder lezzetini... Koyun gibi gider gider. O, zincirsiz olduğu için kendisini hür zanneden insanın karşısına geçer, dayayıverirsin önüne kanun korkusunu: Aklını başına al! Seni içeri atarım! Dersin ve adam şöyle bir durular, düşünür, düşünür... İçerdeki insan için ise durum böyle değildir. Kanun korkusu dışarıda oldukça korkutucu bir tesir yaparken mahpusta aynı silah sadece bir kuru gürültüdür. Oyuncak

tabancalar gibi eğlendiricidir. Atlar ses yapar; ama katiyen öldürmez. Kıçını döner en tabansız mahkûm bile böyle bir sıkıya. Demek dışarıdaki kantar içerde iş görmez... İçerdeki insan diri diri mezara konulduğuna inanır. Onu bu saplantıdan kimse kurtaramaz. Umut orda bir anlık saman alevidir. Fecri kazıp gibi, mevsimden mevsime bir görünür ve aniden silinip gider. Efkâr basınca, haftaları ay, ayları yıl diye hesap eder mahkûm. Esrara saldırır gam dağıtmak için. Topak topak afyon yutar... Nerede o yarım asırdır meclis kürsülerinden mahkumu islah ediyoruz diye bangır bangır bağırarak adliye vekilleri?.. İnsanı sana işlediğin cürmün cezasını çektiriyorum diye bir çatının altına kapatmak acaba bizlere şimdiye kadar ne kazandırdı? Bir kocaman HIÇ!” (Korcan, 2005a: 24–25)

Karartma Geceleri’ndeki anlatıcı dışarıdan gelen bir kadın sesinin bile özgürlüğü içeri taşıdığını söyle ifade eder:

“Bu pencerenin bir yararı varsa, ışıktan çok, içeriye sesleri geçirmesiydi. Her ne geçirirse geçirsin, Mustafa’ya bu pencere yetiyordu. Şu ses, şu genç kadın sesi, sanki kendisi için, geniş bir özgürlük havasını da getiriyordu içeriye.” (İlgaz, 2010: 3)

47’liler’de Emine Semra Kozlu, işkence esnasında dahi zihnen dışarıyla iç içedir ve o an bulunmak istediği tek yer, okuduğu ilkokulun bahçesidir. Yani karakter, yaşadığı o acımasızlığın içerisinde en saf, en temiz, en masum dönemlerine gidebilme arzusundadır:

“İşkence odasında işe girişmelerini beklediği saatleri kolaylaştıran o sesleri hep duymak istemişti (...) Bir okulun avlusunda olmak istiyordu. Ama ilkokulun ve üçüncü sınıf öğrencisi olduğu yılların bir okul avlusuydu içinde olmak istediği.” (Füruzan, 2009: 182)

Bir Avuç Gökyüzü’ndeki, bir mahkûm, koğuşun demir parmaklıklı pencerelerinden, parmaklıklarla parsellenmiş bir avuç gökyüzü görür; dümdüz, bomboş bir avuç gökyüzüdür (Altan, 1998: 108). Kitaba da isim olan “bir avuç gökyüzü”, gerçekte mahkûmun hayatla ve evrenle birlikte olduğunun tek kanıtıdır.

Mahkûmlar arasında dışarıya duyulan özlem, en çok da bayramlarda artmaktadır. Dışarıda bütün ailenin bir arada olduğu ve eğlendiği bayram günleri, sevdiklerinden ayrı kalmanın verdiği acıyla mahkûmları daha bir hüzne sürükler. Bu hüznü biraz olsun hafifletebilmek için onlar da kendi aralarında bu bayram günlerini

mutlu kılmaya çalışırlar. Kemal Tahir, Esir Şehrin Mahpusu'nda mahkûmların bayramı nasıl kutladıklarını şöyle ifade eder.

“Bayram masrafı görülecek. Buraya şeker, kahve, cigara alınır da, bayramlaşmaya gelenler ağırlanır. Ayrıca müdürün, gardiyanların evlerine şeker gider. Ayrıca gardiyanların bayram bahşişleri vardır.”
(Kemal Tahir, 2006a: 75)

Mahkûmlar bu tarz bir özlem yaşayarak dışarı hayatını cennet gibi algılamaya, özlemeye başlarken bazı mahkûmlar da duruma gayet gerçekçi yaklaşabilir. Nitekim Esir Şehrin Mahpusu'ndaki Kamil Bey'in tutumu bu yöndedir:

*“Cinsel sapıklıklar. Burada da öyle şeyler hiç mi yok?
-Eh, var biraz. Dışarıdaki kadar. Burada da kötüler kötü, iyiler iyi. Aslını ararsanız, burası dışarıya bakarak biraz daha derli toplu. Özel yasaları daha sıkı.”* (Kemal Tahir, 2006a: 290)

Hatta Kamil Bey, içerideki insanların birbirlerine karşı davranışlarının dışarıdakilerden daha iyi olduğunu söyleyerek dışarıyı hiçbir şekilde yüceleştirmez: *“Burada herkes birbirine dışarıdakinden çok daha iyi davranıyor efendim!”* (Kemal Tahir, 2006a: 292)

Romanlarda dışarıdaki insanların içerideki insanları nasıl algıladıkları onları nasıl değerlendirdikleri de yansımaktadır. İçerdekilerin çıktıktan sonra toplum tarafından nasıl algılandıkları, serbest kalan mahkûmların kendilerini dışarıda nasıl değerlendirdikleri, diğerleriyle kendilerini nasıl kıyasladıkları da görülmektedir. Dışarı çıkan mahkûmun belki en çok rahatsız olduğu şey içerideki “mahkûmluk” damgasının dışarıda devam ediyor olmasıdır. Sanki ceza bitmemiş, alınan mahkûmiyet” ömürlük mahkûmiyete” dönüşmüştür.

Mahkûmun, işlediği suçun cezasını çekip hapisten çıkması yeterli değildir. Çünkü bu suç bir leke gibi onun hayatına yapışır kalır ve insanlar kişiyi sürekli suçuyla hatırlar. Bu nedenle hapisnede bile zor şartlarda yaşamaya çalışan mahkûm hapisten çıktıktan sonra hayatına kaldığı yerden devam etmekte güçlük çeker. Linç'ten yapılan alıntıyı bu çerçevede okuyabiliriz:

“Zaten her cürüm ve suç işleyeni, belli bir cemiyet nizamını bozduğu için, daha hakkında bir karara varılmadan kendiliğinden cemiyet dışına atmıştır. Manevi ceza, maddi olandan evvel yapışır insanın

yakasına. Kendisine tanınan bu sınırı, çeşitli iç ve dış sebeplerle aşan günahkârlar başkaldırdıkları cemiyetin yol gösterici, kayırcı ellerine muhtaçtırlar. Bu candan ilgi onlara gösterilmedikçe, mahkûm ettiğimiz her insanı manevi bir uçuruma attığımızı, insaf gösterip kabul etmeliyiz. Biraz hoşgörüyü bağlanarak, namusluca düşünerek çözebiliriz bu düğümü. Ve öyle, gösterildiği gibi çözülmez kör bir düğüm değildir bu. Ne ister mahkûm? Evvela bir sıcak çorba, sonra onu yarımından koparmayan sıcak bir ilgi. Tehdit, nutuk, namından koparmayan sıcak bir ilgi. Tehdit, nutuk, nasihat kokmayan insanca bir ilgi. Ve hepsinin başında iş olmazsa ahlakça çürür insan. Esrarı kim getiriyor, afonyu kim getiriyor diye derin derin düşünmeye ne hacet? Sokarsın içeriye aletleri, çeşitli sanat kollarında çalıştırırsın insanları, o zaman esrar da, afonyo da kendiliğinden kaçır. Yüzde doksan dokuz buçuk, maznun, mahkûm kendiliğinden girer mahpushane denilen ıslah tüneline. Zabıtaya bir güçlük çıkarmaz. Ama bir de tünelin çıkış kısmının kapalı olduğunu hissetti mi, ondan sonra hâşâ... Allah bile çıkamaz önüne! Korkunç bir sırtlan oluverir. Göğsünü açarak çıkar jandarma silahına karşı: At ulan der. Boşa atma ete at.” (Korcan, 2005a: 25)

Hapishaneye girenler için dışarıdan belli bir önyargı oluşur. Örneğin Suçlu’da Cevdet annesiz kalmış bir sokak işportacıdır hapse girdiğinde, aslında suçlu değildir sadece babasını kurtarmak pahasına suçü üstlenmiştir. Fakat bu gerçeği kimseye hissettirmez. Onun hapse girdiğini öğrenen yakınları onun hakkında genelde olumsuz şeyler söyler. Çünkü onlara göre hapishanelerde daima kötü kişiler vardır ve oraya giren de daha da bozulmuş olarak dışarı çıkar:

“Babası yazık! Demişti. ‘hapiste itin köpeğinin arasında bozulacak!..’

Ayla sormuştu:

“Nasıl bozulacak babacığım?”

“Yankesicilerden yankesicilik, hırsızlardan hırsızlık öğrenecek zavallı...” (Orhan Kemal, 2003: 186)

İşin ilginç yanı hapishanedekiler de tutuklananlar için dışarıdakiler gibi ön yargılıdır; tutuklananların mutlaka suçlu olduğuna inanırlar. Örneğin Suçlu’daki Cevdet, babasının suçünü üstlenmiştir, gerçekte suçlu değildir. Ama koğuştakiler böyle bir ihtimali dahi hesaba katmazlar. Cevdet’in babası da içeri düştüğünde ona “madem masumdun burada işin ne” demişlerdir. Görüldüğü gibi mahkûmlar dışarıdakilerin kendilerine uyguladığı dışlanmışlığı birbirine uygulamaktadırlar.

Mahkûm olmuş olan kişi içerde de dışarıda da dışlanmışlığa ve önyargılara maruz kaldığı için güvensizlik, sevgisizlik ve yalnızlık ağı içinde mutsuz olmaktadır.

Bu yalnızlık hissiyle birçok mahkûm içene kapanabilmekte, birilerine boyun eğebilmekte veya insan dışındaki varlıklarla bir “ünsiyet” kurabilmektedir. Karılar Koğuşu’nda hayvanlara duyulan ilgi bu bağlamda değerlendirilir:

“Mahpushanelerde hayvan beslemek merakı, sevmek ihtiyacından ibaretti. Sevmek ihtiyacını kedi, güvercin, keklik, kanarya beslemek sefil bir surette tabii yüzde mini mini bir mikyasla tatmin ediyor olmalıydı.” (Kemal Tahir, 2005: 87)

Ayrıca Adnan Veli, hapse düşen insanların zamanla dışarıdaki hayattan da koptuklarını, ona yabancılaştıklarını söyler. Hapishaneden çıkan bir insanın belli bir süre hayata alışamamasını göz önünde bulundurursak bu doğru bir tespittir:

“Mapusane bambaşka bir dünya. Oraya düşenler yavaş yavaş o yaşayışa alışıyorlar. Bir süre sonra dışarıdaki hayatı yadırgamaya başlıyorlar. İçeri düşenlerin yarısından çoğu türlü nedenlerden ötürü topluma bağlılıklarını yitiriyorlar, sorumluluklarını unutuyorlar. Bambaşka insan oluyorlar.” (Adnan Veli, ?: 17)

Ruh Adam romanında mahkûmiyetten sonra dışarı ile kurulamayan bağ ağır sonuçlar doğurur. Kendini askerliğe adanmış olan Selim ve Şeref, aldıkları cezayı iki sene çekip çıktıktan sonra hayatlarına olduğu gibi devam edemezler; Şeref intihar eder, Selim de kendini eve hapseder. Aslında Selim’i hayattan bütünüyle koparan şey sadece iki yıl hapis yatması değildir. Apoletlerinin sökülmesi, inanç olarak benimsediği askerliğinin elinden alınması Selim’in bütün değerlerini yok etmiştir. Bu değersizliğin doğurduğu sonuç ise sevgisizlik, güvensizlik, nefret ve tiksintidir. Benzer bir hali 47’liler romanındaki Emine Semra Kozlu da yaşar; kendini bütünüyle eğreti bir varlık olarak yaşar ve eve kapanır.

Hapishaneden çıkanların kısa bir süre sonra hapishaneye ve oradaki insanlara yabancılaşması da söz konudur. Dışarı çıkan bir mahkûm, daha birkaç gün öncesine kadar yıllarca bir arada bulunduğu mahpus arkadaşına yabancılaşabilmekte; yıllarını, en zor günlerini bir arada geçirdiği arkadaşlarını görmeye bile gitmeyebilmektedir. Bu tutum, dışarı çıkanın içerdeki arkadaşlarına karşı takındığı bir tavır olarak görülmeyebilir de. Çünkü birçok mahkûm aslında hayatından çalınan zamanı yok saymak için böyle davranmaya çalışmaktadır. Kemal Tahir’in Karılar Koğuşu’ndaki Murat Bey bu yabancılaşmayı şöyle ifade eder:

“Mahpuslar bir çeşit akraba oluyorlar. Burası sanki Ay’dır. Biz başka cins mahlûklarız. Belki de bunun için arkadaşlar dışarı çıkınca derhal yabancılaşıyorlar.” (Kemal Tahir, 2005: 86) *“Mahpushanede can ciğer olan iki arkadaşı, birisi çıktıktan sonra, ilk ziyaret günü on dakika içinde birbirine tamamiyle yabancı hale getirebilir. Dışarıdan gelen içerde kalanı, içerde kalan dışarıdan geleni yadırgar, birbirlerine karşı büyük birer kabahat işlemişler gibi mahcup mahcup bakışırlar. Söz hemen tükenir, can sıkıntısı başlar.”* (Kemal Tahir, 2005: 228)

Dışarıya çıkınca içeriye karşı birden oluşan bu haklı yabancılaşmanın sebebini yine Kemal Tahir aynı romanda şöyle ifade eder:

“Bizde mahpushane ızdırıp çekilen yerdir. İnsanlar ızdırıp çektikleri yere devam etmekten hoşlanmazlar.” (Kemal Tahir, 2005: 228)

Ele aldığımız bazı romanlarda dışarıdakilerin içerdekilere özendiklerine dair ifadeler de vardır. Gerçekte bu imrenmenin anlaşılabilir bir tarafının olmaması gerekir. Neden özendiklerini Namusçular romanından anlıyoruz. Bu romanda içerdekileri seyreden bazı insanlar, içerdekilerin çok rahat olduklarını düşünürler. Çünkü içerdekilerin dışarıdaki gibi hayat gaileleri yoktur, işsizlik, açlık gibi dertleri yoktur; devlet nasılsa onlara ekmek ve yatak vermektedir. Namuscular’dan şu alıntıları yapmak dışarıdakilerin bakış açılarını kendi ağızlarından vermek açısından yararlı olabilir:

“Beni şurdan görüp bildiğine göre gözü görmekte, sesleyip doğru yolundan çevirdiğine göre soluğun fırtına gibi esmekte. Bunlar hep mahpusluğun debdebesi. Ya benim gözüm bulanmış, sesim sultanmış, dizlerim tutmazlanmış, neden? Dışarı mahpusluğunun debdebesinden (...) Mahpusluk gibi keyfi ele geçirmişsin! Biz dışarıda yaşamaktayız ki vay görürsün nasıl yaşamaktayız!” (Kemal Tahir, 2006b: 13–14–15)

“Dışarıda akşam olmaktadır. İstasyon caddesinden ameleler geçiyor, boz mintanlı erkekler, boz entarili kadınlar, işten çıkanlar da, işe gidenler de aynı süratle yürüyorlardı. Amele aileleri... Önde baba, iki adım arkada ana, sonra sekiz yaşından on üç yaşına kadar kızlar ve oğlanlar... Berikiler on iki saat ayakta durmaktan, ötekileri gündüz ölü gibi uyumaktan yorgun. Bu da bir çeşit mahpusluk. Affi, beraati, şahsi veya nakdi kefaletle tahliyesi kabil olmayan bir mahpusluk.” (Kemal Tahir, 2006b: 102–103)

İçeri düşen kişi elbette dışarıda kalan hayatın insanlarını eşyalarını, göklerini, ormanlarını özlemektedir. Ama içeri, onlara bütün bunların kıymetlerini dışarıda bilmediklerini de öğretmektedir. Bir kere içeri düşen kişi çıkınca elbette özgür hayatına kavuşmaktadır, yaşadığı mahkûmluğu da asla unutamamaktadır. Çünkü kanuni mahkûmiyetin bittiği yerde bazen toplumsal mahkûmiyet başlamaktadır. İçeride veya dışarıda olmanın birçok boyutları daha özetlenebilir fakat içerdeki için de dışarıdaki için de hapishanenin değişmez bir anlamı vardır. Bu anlamı, Kemal Tahir'in Esir Şehrin Mahpusu'nda Kamil Bey'de bulabiliriz:

“Mahpusluk, insanoğlunun bulduğu dört başı denk namussuzlukların en rezili. Mahpusluk ilk dakikasında insanın ruhunu alçaltan bir şey. O kadar ki, ayrıca ete kemiğe, akla mideye yapılan işkenceler, bunun alçaltıcılığını artıramıyor, araya bir boğuşma soktuğundan bir bakıma azaltıyor bile.” (Kemal Tahir, 2006a: 303)

4.6. Hapishane argosu

Bugün toplumun neredeyse her kesiminde farklı farklı gruplar içerisinde kullanılan argoyu, Hulki Aktunç hazırladığı sözlükte şöyle tanımlar:

“Kendi sosyal çevreleriyle sınırlı yaşayan ve genel olarak toplumun, özel olarak da içinde buldukları topluluğun geri kalan kesiminden ayrılmak ve/ veya korunmak isteyen, yaşama ortam ve biçimleri birbirlerine yakın kişilerce yaratılıp benimsenmiş sözcükler, deyimler bütünü; bu sözcükler bütününe dayalı konuşma biçimi” (Aktunç, 2002: 387)

Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü'nün argo tanımını ise şu şekildedir:

“Argo, (Alm. argot, gaunersprache; Fr. argot; İng. Argot, Slang) Bir toplumdaki genel geçer dilden ayrı ama ondan türeme olan, belli çevrelerce kullanılan ve herkesçe anlaşılmayan eğretilmelerin büyük yer tuttuğu, kendine özgü sözcük ve deyimlerden oluşan dil. Genel olarak teklifsiz kaba vb çeşitli konuşma biçimlerini de belirten argo terimi, dilbilimde daha sınırlı bir anlam taşır; ya kapalı bir yaşamı

olan ya da kendini gizlemek isteyen dar bir topluluğun özel anlaşma aracını belirtir” (Vardar, 1998:26).

Her topluluk tarafından farklı bir şekilde kullanılan argonun nasıl ortaya çıktığı, argoyu oluşturan sözcüklerin nasıl türediği ve dilimizde var olan sözcüklere nasıl farklı anlamlar yüklenerek onlara argo özelliği kazandırıldığı önemlidir. Mehmet Aslan'ın, Argo Kitabı'nda argo sözcüklerin nasıl oluştuğuna ve türediğine dair bazı maddeler şunlardır:

“1. Günlük konuşma dâhilinde yer alan sözcüklerin bir bölümü, zaman zaman bir başka anlam alarak argo sözcükler arasına girer. 2. Argonun bağlı olduğu ana dilin dışından, bir bölüm yabancı sözcük, argo sözcükler arasına girer. 3. Özel dillerde yer alan bir bölüm sözcük, zaman zaman argo sözcükler arasına girer. 4. Bir bölüm özel adlar, çeşitli nedenlerle argo bir anlam alıp, argoda bu anlamı ile kullanılır. 5. Benzetmelerden yararlanılarak bazı sözcüklere ikinci bir anlam verilmesi yolu ile argo kelimeler türeyebilir. 6. Esprili bir deyim üretmek amacı, günlük dildeki sözcüklerin argoya geçmesine neden olan bir başka yoldur. 7. Argo kelimeler sıfatlardan cins isim türetme yoluyla da yapılır. 8. Somutla soyutun yer değiştirmesi yoluyla türetilir. 9. İstiare yoluyla türetilir. 10. Düzdeğişmece yoluyla türetilir. 11. Karşıtlama yoluyla türetilir. 12. Örtmece yoluyla türetilir. 13. Eşanlamlı örneksime yoluyla türetilir” (Aslan, 2004: 35–36).

Hangi toplumsal sınıfın veya grubun dili kendine göre biçimlendirdiği veya anlamlandırdığına göre argo bir iyelik durumu kazanmaktadır: Hapishane argosu, öğrenci argosu, asker argosu, esnaf argosu gibi.

Bu şekilde dilde görülmeye başlayan argo edebiyatta da yerini alır. Her ne kadar edebiyatta argonun Tanzimat döneminde Fransız edebiyatı etkisiyle görülmeye başladığı söylene de “*Türkçede ilk argo veya argo kokusu sezilen kelimelere Kaşgarlı Mahmud'un 1072'de tamamladığı 'Divanü Lügati't Türk' adlı eserinde*” (Aslan,2004: 45) rastlanır. Dolayısıyla argo bu tarihten itibaren edebiyatımızda yer almaya başlar.

Ele aldığımız romanların hepsinin olay örgüleri hapishanede geçer. Bu hapishane argosunun bazı kelimelerini, günlük dildeki anlamlarını vererek sıralamayı da gerekli gördük. Hangi kelimenin hangi romanda kullanıldığını belirtmeyi çok anlamlı bulmadık. Çünkü birçok kelime birçok romanda aynı şekliyle ve manasıyla kullanılıyor. Dolayısıyla ortak küçük bir sözlük gibi sunmak yeterli olabilir:

- Adembaba:** Hayatta hiçbir şeyi olmayan, kimsesiz serseri. (Hapishanede) parasız, aç, en kötü durumdaki mahkûm. Yoksul, kılıksız turist. Hippi.
- Akşam Postası:** Her akşam yeni getirilen tutuklularla mahkûmlar için söylenir.
- Alesta:** Hazır, tetikte, emre amade.
- Banganut:** Kağıt para.
- Bombası patlamak:** (Gizli bir iş, haber) ortaya çıkmak, duyulmak. (Polisçe aranan birisi) yakalanmak, ele geçmek. Ayrıca romanda bir hükümlünün hiç beklemediği bir anda mahkemeci olarak okunduğu zaman söylenir.
- Cıbillar:** Parasız, pulsuz kişi.
- Cicozlamak:** Bitmek. Gitmek, savuşmak. Kaçmak.
- Çakoz:** Anlama, bilme, sezme (durumu).
- Çöplenmek:** Kendine açıktan ufak tefek çıkarlar sağlamak.
- Deyyus:** Karısının veya kendisine çok yakın bir kadının iffetsizliğine göz yuman.
- Dümteklemek:** Bir kadınla cinsel ilişkiye girmek anlamındadır.
- Fahişe:** Hayat kadını.
- Farımak:** Güçsüz düşmek, yorulmak. Eskimek, yıpranmak. Vazgeçmek, usanmak.
- Fasarya:** Boş, önem taşımayan söz ya da şey.
- Fayrap:** Bir işe girişme, bir edime hızla başlama. "Haydi yallah" anlamında kullanılır. "Aç, ardına kadar aç" anlamında kullanılır. Çıkarma, çıkarıverme, soyunma.
- Fertiklemek:** Kaçmak.
- Fora:** Bıçağın çekilmesi.
- Gebeş:** Aptal, salak, bön.
- Goygoycu:** Geveze, laf ebesi. Ufak tefek şeyler çalan hırsız.
- Grado:** Kredi. İtibar.
- Ihtırmak:** (Birisini) üzerine çullanıp çökertmek, yatırmak.
- İnek:** Çok ders çalışan öğrenci; anlamadan ezberleyen öğrenci. Karısı tarafından aldatılmasına göz yuman erkek. Edilgin eşcinsel erkek. Otomobil. Romanda idareciler için kullanılmıştır.
- İplemek:** Önem vermek, değer vermek, itibar göstermek; hesaba katmak.

İstasyon: (Fahişe için) çalışılan yer, fuhuş yapıp para kazanılan mekân.

Genelev, kerhane. Romanda da Kumar oynayanlara denir.

Kalaylamak: Küfretmek.

Kaltak: İffetsiz, namussuz kadın.

Kancık: Dönek, güvenilmez.

Kantarlı: Çok ağır sövgü.

Kaşkariko: Hile. Nifak, fesat. Yalan.

Katakulli: Hile yapma, dalavereye başvurma, tuzak. Hilecilik, yalancılık, oyunbazlık.

Kavat: pezevenk.

Kayarto: Edilgin eşcinsel erkek; herhangi biri, özellikle dolandırıcılık vb. konularda cahil, saf kimse.

Kayıntı: Yemek, yiyecek.

Keranacı: Kerhane işleten kimse. :

Kodes: Cezaevi, tutukevi, hapisane.

Kodoş: Muhabbet tellalı, pezevenk.

Kokoz: Muhtaç durumda; parasız, züğürt (kimse). Para bulunmayan (şey, kasa, cüzdan, vezne vb.)

Kopil: Çocuk. Yeniyetme, yeni ergen.

Köprücü: Köprünün iki başında durup köprü parası toplayanlar için kullanılır.

Madrabaz: Hileci.

Malta: Hapishane avlusu; hapishanede volta atılan alan, koridor vb.

Mandallamak: İlgilendirmek, birisini etkisiz hale getirmek, dövmek, sık sık araya girerek başkalarının konuşmasını engellemek.

Mangır: Para.

Mangiz: Para.

Mangizlerin Deve Olması: Parayı iç etmek anlamındadır.

Mano: Kumar oynatan kişiye ya da kumar oynatılan kahveye (mekana), o mekanı kontrol altında tutan kabadayıya bırakılan para, pay.

Mantara Bastırmak: Tuzağa düşürmek anlamındadır.

Marizlemek: Dövmek.

Mitteyim Bey: Savcı Bey.

- Moruk:** Yaşlı kimse, ihtiyar.
- Nobran:** Davranışı kaba, sert ve gönül kırıcı olan.
- Onluktan Bir Beşlik Yapmak:** On fincanlık çay koy; fakat beş fincan çıksın anlamında yani iki misli fiyata demli çay demektir.
- Orospu:** Hayat kadını.
- Orostopolluk:** Alçakça hile.
- Ot Yemek:** Esrar içmek, esrar kullanmak.
- Ot:** Bilgisiz, kültürsüz, değersiz kimse. Esrar.
- Papel:** Para. Kağıt para. Lira, bir lira. İşaretlenmiş, “tırnaklanmış”, hileli iskambil kağıdı.
- Parayı Toslamak:** ilk girene merhaba dedikleri çinko tas içine bir liralık alırlar. Buna “parayı toslamak” denir
- Pezevenk:** Kadın pazarlayan kişi.
- Pirelenmek:** Huylanmak anlamındadır.
- Puşlavat:** Kadınlara ve eşcinsellere pezevenklik eden kimseler.
- Puşt:** Eşcinsel erkeklerin cinsel zevklerine hizmet eden erkek. Güvenilmez, kalleş.
- Sağlam:** Paralı.
- Sızıltısız:** Sızlanmadan, yakınmadan.
- Sotaya Düşürmek:** Açmaza sokmak, aldatarak olumsuz bir durumla karşılaştırmak, kandırmak.
- Sövüşçülük:** Soygunculuk, yankesicilik.
- Sustalı:** Düğmesine basılınca açılan bir tür bıçak.
- Süpürge Parası:** Koğuşun belli başlı ihtiyaçları için toplanan paradır.
- Şapa oturtmak:** (Birini) çıkmaza sokmak.
- Teres:** pezevenk.
- Toslamak:** Rastlamak, karşılaşmak. Vurmak, çarpmak. Vermek, ödemek.
- Vantuz:** Rüşvet alanlar için kullanılır.
- Varta:** Zorluk, badire anlamındadır
- Voli:** Vurgun; yasadışı yolla sağlanan ya da sağlanmak istenen büyük kazanç. Yüksek kar, çıkar, kazanç.
- Volta atmak:** Bir aşağı bir yukarı yürümek.

Yeşillenmek: (Bir nesneye) arzu duymak; (bir nesneyi) istediğini belli etmek.

(Birisine) sevgi, aşk, cinsel istek duymak; bu isteği belli etmek.

Yolsuz koymak: Parasız bırakmak.

Zagon: Yasa, kural, yol, yöntem, teamül.

Ziftlenmek: Bir işten kendine yolsuz kazanç sağlamak. Hakaret yollu yemek.

Ziftlenmek: Esrar içmek anlamında kullanılır.

Zula: Hapishanede yasak nesnelere saklandığı yer.

5. SONUÇ

Hapislik kavramının “suç” kavramına bağılı olarak ortaya çıktığını söyleyebiliriz fakat bir cezalandırma ve ıslah etme mekânı olarak hapishane daha sonraki dönemlerde ortaya çıkmıştır. Suç için uygulanacak yaptırımların kaynağı modern zamanlara kadar genellikle din ve geleneklerdir. Din veya inançlar bütünlüğü başta olmak üzere, bir topluluğun coğrafi özellikleri, tarihsel birikimleri, iktisadî özellik ve imkânları da suç ve suçlu konusundaki algıları etkilemektedir. Sadece dinden dine, toplumdan topluma değil aynı toplumun farklı sınıflarında, farklı eğitim düzeylerinde ve hatta farklı kökenlerinde dahi suç, suçlu, ceza algıları değişebilmektedir. Türkiye, bu konuda ilginç ve farklı deneyimleri olan bir ülkedir. Klasik Osmanlı döneminde şer’i ve örf-i bir hukuk sistemi geliştirmiş; on dokuzuncu yüzyıl Batılılaşma sürecinde bu yerleşik hukuk sistemini kendi kaynaklarına yönelerek yenilemeye çalışmıştır. Cumhuriyetle beraber medeniyet değiştirme ana hedefi içinde batılı bir hukuk sistemini adapte etmeye çalışmıştır.

Bizde hapishane ve ceza infazı konusunda en azından mekânsal anlamda Avrupa’daki gibi çok uzun bir geçmiş söz konusu değildir. Osmanlı’da ilk kullanılan hapishaneler, hapishane olarak yapılan binalar değildir. Klasik dönem Osmanlı ceza anlayışı, genel ve yaygın suçlar için hapishane gereği bile duymamıştır. Devlet suçları ve benzeri suçlar için Osmanlı Devleti’nde hapishane olarak genellikle kale burçları kullanılmıştır. İstanbul zindanları 1831’de kaldırılır ve Sultanahmet’te Mehterhane olarak da anılan İbrahim Paşa Sarayı’nın bir kısmında Hapishane-i Umumi kurulur. Osmanlı devletinde ceza ve tevkif evlerinin sahip olduğu olumsuz şartlar ve bu şartların düzeltilmesine dair ilk hükümler Islahat Fermanı’nda yer alır. 1879’da Hukuk ve Ceza Kanunları hazırlanırken, hapishanelerle ilgili olarak Adliye Nezareti bir nizamname layihası sunar. Bu mazbatada “hapishanelerin kötü durumda olduğu, büyük devletlerin suçluları vermemelerinin bu uygunsuzluktan kaynaklandığı, hapishanelerin şu şekilde tanzim ve tefriklerinin devletçe ve insaniyetçe pek mühim olduğu” kabul edilir. Ceza ve tutukevlerinin idaresini esaslı

kurallara bağlamak üzere 213 maddeden oluşan Ceza ve Tevkifevleri Nizamnamesi 31.07. 1941 tarihinde yürürlüğe girer.

Toplumsal yaşam ve devlet var olduğundan beri, insanların bazı davranışlarını suç sayan otoriteler ve yasalar da vardır. Bazı insanlar, dinsel, siyasal veya kurumsal güçlerin suç saydığı sebeplerden dolayı da hapse girmiştir. Bunlar arasında elbette yazarlar da olagelmıştır. Yazar ve hapisane ilişkisini irdelemek, çözümlenmek elbette siyasal kültüre, sosyolojik birikime önemli katkılar sağlar. Sosyal ve ruhsal hayatın bir yansıması, fotoğrafı veya temsili sayılan edebi metinlerin de suç, suçlu, ceza ve hapisane bağlamında değerlendirilmesi de geniş anlamda kültür ve bilim araştırmalarına; dar anlamda edebiyat araştırmalarına önemli katkılar sunmaktadır. Özellikle bireyin ve toplumun hayatını yansıtmaya iddiasında olan roman türü için bu katkının peşine düşmek çok daha önemlidir. Çalışma boyunca değerlendirilen romanlarda karşılaşılan hayatların Türkiye toplumunun sosyal, siyasal ve ekonomik değişme, gelişmelerini yansıttığı ortadadır.

Romanımızda kuruluşundan beri şu veya bu oranda bir hapisane problemi vardır. Birçok romanda bir ibret mekânı, merhamet duygusunu harekete geçiren bir tecrübe, bir tehdit unsuru olarak görülen hapisane, özellikle 1950'lerden sonra yazılan romanlarda daha sosyolojik ve siyasal anlamlar çerçevesinde daha geniş bir yer bulmuştur. Türkiye'de yaşanan siyasal deneyimlerin oluşturduğu hukuk düzeni içinde Kemal Tahir, Kerim Korcan, Orhan Kemal, Rıfat Ilgaz, Nihal Atsız, Çetin Altan, Erdal Öz gibi yazarlar farklı veya benzer sebeplerle suçlanmışlar, suçlu bulunmuşlar, tutuklanmışlar veya mahkûm olmuşlardır. Değerlendirdiğimiz on sekiz roman da bu yazarlara aittir. Atıf yaptığımız yazarların tamamına yakınının sosyalist veya Marksist bir dünya görüşüne mensup olmaları Türkiye'deki edebiyat, siyaset ve devlet ilişkisi hakkında bir fikir vermektedir. Kültürel ve siyasal bir muhalefetin temsilcisi olan yazarların, romanlarında işledikleri hapisane olgusunda da muhalif ve eleştirel bir tavır almaları doğaldır. Çünkü özellikle modern sosyal gerçekçi romancılar için biyografi ve roman ilişkisi çok önemlidir. Sosyal gerçekçi yazarların bir kısmı bu ilişkiyi "yaşadıklarını yazmak" ilkesine kadar taşımışlardır. Gerçekten de değerlendirdiğimiz romanlardaki kişilerin hapisane hayatları ile yazarların hapisane hayatları arasında çok büyük benzerlikler vardır. Özellikle Kemal Tahir, Çetin Altan, Kerim Korcan gibi yazarların romanlarında bazı karakterlerin söyleyip ettikleri yazarların söyleyip ettikleri ile aynıdır.

1950 ile 1980 arasında yayımlanan ve olay örgüleri tamamen hapisanede geçen on sekiz romanda hapisane, insanlarıyla, suç ve ceza uygulamalarıyla, sosyal ve maddi yapısıyla, idaresiyle, mahkûmlar arasındaki sosyal yapılanmasıyla etkili bir şekilde yansımaktadır. Hapisanede çocuklar, kadınlar, yetişkin erkekler, her sınıftan ve her meşrepten insanlar vardır. Dolayısıyla hapisane, insanları genel nitelikleri ve kendilerine mahsus özellikleri ile tanımak için romancılara önemli imkânlar sunar. Kemal Tahir, Kerim Korcan gibi romancıların bu çerçevede hapisaneleri sosyal bir laboratuvar olarak görmeleri bu gerçekliğe bağlıdır. İnsan, bütün zaaflarıyla, muhtaçlıklarıyla, hırslarıyla hapisane ortamında daha çıplak olarak görünmektedir. Bir romancı için bu önemli bir imkândır.

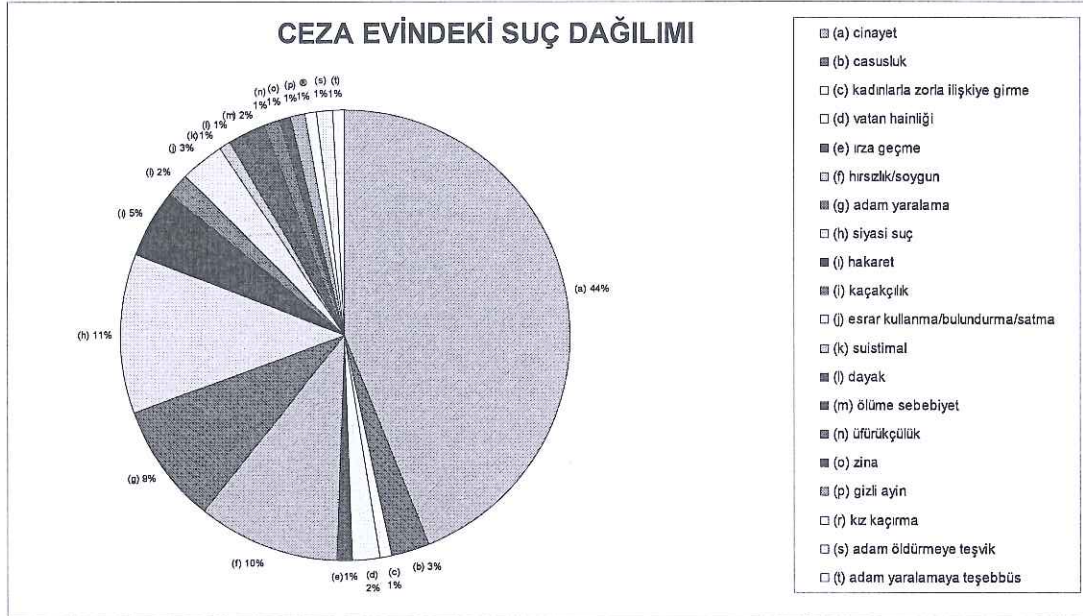
Hapisanedeki insanlar genel anlamda suçlulardır. Cinayet işleyenler, ırza tecavüz edenler, hırsızlık yapanlar, uyuşturucu kullanıp satanlar, zimmet suçu işleyenler, kaçakçılık yapanlar, dağa çıkanlar gibi insanların yanında siyasi suçlular da vardır. Genel anlamda romancıların bütün bu insanlara karşı sevecen bir tavır içinde oldukları söylenebilir. Mahkûmların kendi aralarında suçlara ve meşreplere göre bir sınıfsal yapısı vardır ve bu çerçeve içinde birbirlerini aşağılayabilirler, birbirlerine saldırabilirler fakat romancılar kurdukları kişiler karşısında tarafsız gibi dururlar. Bu tavrın toplumsal gerçekçi poetikayla ilgisi açıktır. Çünkü romancılar aynı sevecen bakış açısını hapisane idarecileri için kullanmayabilmektedirler. Çoğunlukla yoksul ve cahildirler Anadolu hapisanelerindeki insanlar, zaaflarının, hırslarının ve korkularının esiri olarak suç işlerler. Haksızlıklara uğradıklarında veya ihtiyaçlarının karşılanmasında yanlarında güçlü bir ağa veya devlet idaresi de görmezler. Hatta bu sosyolojik ve siyasal kuvvetlerin adaletsizliklerine bile uğrarlar. Bu çaresizlik içinde de suç işlerler.

Romancılar eserlerindeki kişileri kurgularken hiyerarşi, idare, mahkûm, tutuklu bakımlarından hapisane gerçeğine son derece uygun hareket ederler. Koğuş ağaları, yardımcıları, meydancılar, çeşitli suçlardan hüküm giymiş mahkûmlar, henüz hüküm giymemiş tutuklular, savcılar, hapisane müdürleri, gardiyanlar, jandarmalar, sayı, işlev ve özellik olarak gerçekçi bir şekilde romanlarda yer alırlar. Mahpuslar arasındaki ilişkiler oldukça kameratif bir tarzda canlı bir şekilde gösterilir. Örneğin hırsızlar ve ispiyoncular dışlanır; onurlu ve cesaretli olanların etrafında kümeleşmeler olur.

Hapishane idaresinde görevlerini kanunlara göre yapanlar olduğu gibi, mahkûmların çeşitli isteklerini ve zaafalarını kullanarak onlardan geçinenler de vardır. Değinilen on sekiz romanın çoğunda bir veya birden fazla siyasi mahkûm vardır. Çetin Altan'ın, Kemal Tahir'in, Kerim Korcan'ın, Erdal Öz'ün romanlarında siyasi mahkûmların anlatımda merkeze alınması dikkat çeker. Kişilerin kendi konuşmalarında veya anlatıcıların aktarmasında bunların esasen suçlu olmadıklarına dair bazen açık bazen ima yoluyla ifadeler vardır. Kemal Tahir'in üzerinde çalışılan romanlarındaki siyasi mahkûm, son derece akıllı, olgun, sabırlı ve aydın biridir. Hapishaneyi adeta Anadolu insanını inceleyeceği, araştıracağı ve özelliklerini tespit edeceği bir yer olarak görür. Hapishanedeki suçların çoğunun bozuk iktisadi düzenin, bu düzenle bir şekilde işbirliği içinde olan dinin ürünü olduklarını düşünür.

Romanlarda anlatıcılardan ve olay kişilerinden ortak olarak yansıyan bir kanaat vardır: Suç ve ceza ilişkisi kanun bağlamında mantıklı olsa bile adil uygulanmamaktadır. Anlatıcılar bu adil olmayan uygulamada daima devleti ve sistemi işaret ederlerken; tutuklu ve mahkûmlar daima kendi şartlarından, haklılıklarına sayılabilecek delillerin hesaba katılmamasından şikâyet ederler. Bu konuda farklı bakış açısının olması doğaldır. Çünkü anlatıcılar önemli ölçüde yazarın bakış açısının yükü altındadırlar; olay kişileri ise kendi gerçeklikleri içinden bakarlar. Hatta bu farklılığın romanlarda başarılı bir şekilde uygulanmasını yazarın başarı hanesine yazmak gerekir. Bu bakış farklılığı çevresinde bir şeye daha değinmek gerekir. Anlatıcılar veya doğrudan yazarlar ceza uygulamalarına ve cezaevi şartlarına olan itirazlarını, sistemin ve siyasal otoritenin değişmesi bağlamında ima ve beyan ederler. Mahkûmlar ise aynı durumlarda şikâyet ettikleri idareden ve devletten, onların uygulayıcı elemanlarından yardım isterler. Gerçi hapishanelerdeki suç dağılımına bakılınca ve bu dağılımda cinayet ve hırsızlığın öne çıktığı görülürse mahkûmların neden şikâyet ettiklerinden yardım ve merhamet istedikleri daha rahat anlaşılabilir.

Çizelge 1. Romanlardaki Suç Dağılımı

Hapishanelerde mahkûmlar idari yapılanmanın ve düzenlemenin dışında kendilerine mahsus bir sosyal yapılanma gerçekleştirirler. Koşuş ağalığı, ağa korumalığı, meydancılık gibi yapılanmalar bir sosyal düzen hem de uyulması zorunlu bir hiyerarşi oluştururlar. Hapishane idareleri bu yapılanmaya genellikle müdahale etmez/ edemez. Çünkü aslında mahkûmların kendi aralarında kurdukları bu sosyal yapılar idarenin bazı sorumluluklarını yerine getirirler. İdare bu yapılarla iyi ilişkiler kurarak kendi varlığının açıklarını da kapatır.

Hapishane ve edebiyat bağlamında sadece on sekiz roman örneğinde yapılan bu çalışmanın, toplumun sosyolojik yapısını ortaya koymaya yardımcı olacak birçok veri sunduğu ortadadır. Bu itibarla edebiyat ve sosyal, siyasal ve kültürel kurumlar arasındaki ilişkilerin incelenmesi büyük önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Adnan Veli (?). Mapusane Çeşmesi. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Aktunç, Hulki (1998). Büyük Argo Sözlüğü. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Alioğlu, Zeynep (2012). “Kemal Tahir’in Hapishanesi”, Hece, S. 181
- Altan, Çetin (1998). Bir Avuç Gökyüzü. İstanbul: İnkılâp Kitabevi
- Altan, Çetin (1999). Büyük Gözaltı. İstanbul: İnkılâp Kitabevi
- Arslan, Mehmet (2004). Argo Kitabı. İstanbul: Kitabevi Yayınları
- Ateş, Dinçer (2012). “Kemal Tahir’in Mahpusları”, Hece, S. 181.
- Atsız, Nihal (1977). Ruh Adam. İstanbul: Ötüken Yayınevi
- Bardak, Cengiz (1996). Cezaların İnfazı ve İnfaz Müesseseleri. Ankara: Yetkin Hukuk Yayınları
- Belge, Murat (1994). Edebiyat Üstüne Yazılar. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Berksoy, Naci Çelik, “Kemal Tahir İçin Biyografi Çalışması” Kemal Tahir (ed. F. Andi, E. Eğribel) Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara
- Billurcu, Abdülkadir (?). F-13-101 Cınnet Koğuşu. İstanbul: Oymak Yayınları
- Bozkurt, Gülnihal (1996). Batı Hukukunun Türkiye’de Benimsenmesi, Osmanlı Devletinden Türkiye Cumhuriyetine Resepsiyon Süreci. Ankara
- Coşkun, Sezai (2006). Kemal Tahir Şahsiyeti, Eserleri, Fikirleri (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı anabilim dalı, İstanbul.
- Cumhuriyet (1974). Cumhuriyet Gazetesi, 23 Mart 1974.
- Çiçek, Özgür (2007). “Karartma Gecelerinde Devletten Kaçmak”, Rıfat Ilgaz Sempozyumu, Çınar Yayınları, İstanbul
- Demirbaş, Timur (2010). “Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların ve Cezaevlerinin Evrimi” Hapishane Kitabı (ed. E. G. Naskali, H. O. Altun) Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2010

- Erol, Ertan (2010). Kerim Korcan'ın Eserleri Ve Edebiyatımızdaki Yeri (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeni Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Ertop, Konur (2007). "Rıfat Ilgaz'ın Yapıtlarında Kendi Yaşamından İzler", Rıfat Ilgaz Sempozyumu. İstanbul: Çınar Yayınları
- Eyigün, Rahşan Yıldız (2006). Orhan Kemal'in Hayatı, Eserleri ve Orhan Kemal Uyarlamalarının Türk Sinemasındaki Yeri (Yayımlanmamış yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sinema-TV Ana Sanat Dalı Sinema-Tv Programı, İstanbul.
- Foucault, Michel (1992). Hapishanenin Doğuşu. Ankara: İmge Kitabevi,
- Fürüzan (2009). 47'liler. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- İlgaz, Rıfat (2010). Karartma Geceleri. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- İpek, Kenan (2010). "Ceza ve Tevkifevleri", Hapishane Kitabı (ed. E. G. Naskali, H. O. Altun) Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2010.
- Kamuran, Solmaz (2006). İpek Böceği Cinayeti Fotoğraflarla Çetin Altan'ın Yaşam Öyküsü. İstanbul: İnkılâp
- Kemal Tahir (1979). Kemal Tahir'den Fatma İrfan'a Mektuplar. İstanbul: Sader Yayınları,.
- Kemal Tahir (1994). Damağası. İstanbul: Tekin Yayınevi,
- Kemal Tahir (2005). Karılar Koğuşu. İstanbul: İthaki Yayınları
- Kemal Tahir (2006a). Esir Şehrin Mahpusu. İstanbul: İthaki Yayınları
- Kemal Tahir (2006b). Namuscular. İstanbul: İthaki Yayınları
- Kemal Tahir (2008). Kelleci Memet. İstanbul: İthaki Yayınları
- Korcan, Kerim (1977). "Kerim Korcan Hayatını Anlatıyor", Türkiye Yazıları, S.8
- Korcan, Kerim (2005a). Linç. İstanbul: Babil Yayınları
- Korcan, Kerim (2005b). İdamlıklar. İstanbul: Babil Yayınları
- Korcan, Kerim (2010). Tatar Ramazan. İstanbul: Yakın Plan Yayınları
- Korcan, Kerim (1975). "Kerim Korcan'la Söyleşi", Yansıma, Nisan
- Malkoç, İsmail (2001). Açıklamalı-İçtihatlı Türk Ceza Kanunu. Ankara: Turhan Kitabevi

- MEB, (2011). Adalet, Kriminoloji 861KMK008, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara.
- Mert, Osman (2012) “Hüseyin Nihal Atsız (hayatı)”, www.milliyetciforum.com/huseyin-nihal-atsiz-hayati-442.html
- Narlı, Mehmet (2010). “Biyografi ve Roman: Kemal Tahir’in Hapishane Romanları, Hapishane Argosu” Kemal Tahir (ed. F. Andı, E. Eğribel) Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara
- Narlı, Mehmet (2002). Orhan Kemal’in Romanları Üzerine Bir İnceleme. Ankara: Kültür Bakanlığı
- Numanoğlu, Meliha (2009). Füzuran Hayatı, Sanatı, Eserleri (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Kayseri.
- Olpak, Canan (2012). “Kemal Tahir ve Cezaevi Günleri”, Hece, S.181
- Orhan Kemal (2001). Sokakların Çocuğu. İstanbul: Tekin Yayınevi
- Orhan Kemal (2003). Suçlu. İstanbul: Tekin Yayınevi
- Orman, Mehmet (2003). “Kemal Tahir İçin Biyografya Denemesi” Kemal Tahir’in 30. Ölüm Yıldönümü Anısına (Haz. E. Eğribel, U. Özcan), Kızılelma Yayıncılık, İstanbul.
- Öz, Erdal (2009). Yaralısın. İstanbul: Can Yayınları
- Öz, Erdal (2008). Defterimde Kuş Sesleri. İstanbul: Can Yayınları
- Özcan, Ufuk, “Kemal Tahir ve Eserleri Hakkında Yapılan Tezler Bibliyografyasına Katkı” Kemal Tahir (ed. F. Andı, E. Eğribel) Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara
- Savcı, İlkay (2010). “Cezaevi İşyurtları” Hapishane Kitabı (ed. E. G. Naskali, H. O. Altun) Kitabevi Yayınları, İstanbul
- Şen, Nurcan (2006). Füzuran’ın Hayatı Ve Edebî Eserleri (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Ankara.
- Taner, Tahir (1953). Ceza hukuku, Umumi Kısım, 3. Baskı, İstanbul.
- TDK (2005). Türkçe Sözlük. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Tekin, S. Özkes, S., “Cumhuriyet Öncesi Türkiye’de Hapishane Sorunu”, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırma Dergisi, VII/16-17 (2008 Bahar/Güz)

Vardar Berke (ve Diğerleri) (1998). Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü. İstanbul:
ABC Kitabevi

Yıldıztaş, Mümin (1997). Mütareke Döneminde Suç Unsurları ve İstanbul
Hapishaneleri (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi,
Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bölümü, İstanbul

Yücel, Mustafa T., "Türkiye'de Suç Bilimine Doğru", Türkiye Barolar Birliği
Dergisi, 1995/3

CLUB & HOTEL LETOONIA

Club & Hotel Letoonia birinci sınıf tatil köyüdür. Konum itibariyle Fethiye'ye 4 km., Dalaman Havaalanına 57 km uzaklıktadır. Toplam 1502 yatak kapasiteli olan işletme 105 tane otel odasına, 256 tane club odasına, 110 tane de villaya sahiptir. Otel odalarında balkon, küvetli banyo, halı taban, klima, telefon, televizyon, emanet kasa, saç kurutma, minibar bulunmaktadır. Club odalarının otel odalarından tek farkı banyoların duşa kabinli olmasıdır. Villaların büyük bir bölümü şahıslara ait olup, işletmeye ait olan villalar 1 oda, 1 salondan oluşur. İşletmede her şey dahil sistem uygulanmaktadır. 24 saat yiyecek, yerli-yabancı alkollü ve alkolsüz içecek servisi, su sporları, Türk hamamı, sauna, buhar odası, tenis, masa tenisi, bilardo, mini club ve tüm animasyon aktiviteler dahildir. Bunun yanında motorlu su sporları, doktor, telefon, masaj, çamaşır yıkama ve ütüleme ücrete tabidir. İşletmede 3 adet açık büfe restaurant, 3 adet A'lacarte restaurant, 1 adet snack restaurant, 9 adet bar ve 1 tane disko-bar, 3 adet özel koy, 3 adet yüzme havuzu, 2 adet çocuk havuzu bulunmaktadır. Ayrıca 550 kişi kapasiteli konferans salonu ve 50 yatlık marina mevcuttur. Butik, hediyelik eşya, kuyumcu, market, kuaför, fotoğrafçı ve araba kiralama üniteleri vardır. Odaların %85'i deniz manzaralıdır.